

elçin

sarı gelin

ÖTÜKEN

ÖTÜKEN

Elçin
*
SARI GELİN

Azerbaycan Türkçesinden aktaran
Yusuf Gedikli

B-12329

M.F. Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

ÖTÜKEN

W 6 (2A3)

YAYIN NU: 540
EDEBİ ESERLER: 248

ISBN 975-437-431-7

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.
İstiklâl Cad. Ankara Han 99/3 80060 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • Faks: (0212) 251 00 12
İnternet: www.otuken.com.tr
E-posta: otuken@otuken.com.tr

Kapak Tasarımı: grataNONgrata
Tertip: Ötüken
Kapak Baskısı: Birlik Ofset
Cilt: Yedigün Mücellithanesi
Baskı: Özener Matbaası
İstanbul - 2003

M.F.Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

İÇİNDEKİLER

- Beş Dakika ve Ebediyet / 11
Her Şey Geçip Gidiyor / 28
San Gelin / 57
Aydınlık Geceler / 78
Günlerin Bir Gününde / 86
Bu Dünyada Katarlar Gider / 105
Stalinin Ölümü / 116
Gök Yüzünün Yıldızlı Vakitleri / 139
Eşek Arabası / 170
Gül Dedi Bülbüle (Bir Ziyafet Hakkında Hikâye) / 201

ELÇİN: Günümüz Azerbaycan edebiyatının önde gelen isimlerinden olan ve hikâye, eleştiri, senaryo, tiyatro yazarı olarak büyük ün kazanan Elçin (Elçin İlyas oğlu Efendiyev), 13 mayıs 1943'te Bakü'de doğdu (Eserlerinde kısaca Elçin adını kullanır). Babası İlyas Efendiyev de (1914-3 ekim 1996) Azerbaycan'ın şöhretli yazarlarındandı.

Elçin, orta tahsilini Bakü'de yaptıktan sonra Azerbaycan Devlet Üniversitesinin dil ve edebiyat fakültesinde öğrenim gördü. Bilim heyetinin kararıyla Azerbaycan İlimler Akademisi Nizami Dil ve Edebiyat Enstitüsüne asistan olarak kabul edildi.

1968'de Sovyet Yazarlar Birliğine üye olan yazar, Azerbaycan Yazıcılar İttifakının idare heyeti sekreterliğinde, *Edebiyat ve İncenanat* (güzel sanatlar) gazetesinin redaksiyon heyetinde görev aldı. Hariçteki Azerbaycanlılarla kültürel ilişkileri yürüten *Vatan Cemiyeti* başkanı oldu. 1993'ten beri Azerbaycan hükümetinde başbakan yardımcılığı yürütmektedir.

İlk hikâyesi 1959'da yayımlanmış, 1970'te *Azerbaycan Bedii Nesri Edebi Tenkitten* adlı tez çalışmasıyla filoloji (dil ve edebiyat) doktoru olmuştur. Aynı zamanda Bakü Devlet Üniversitesinde edebiyat nazariyeleri profesörüdür.

Elçin'in hikâye ve romanları Rusça Almanca, İngilizce, Fransızca, Macarca, Arapça, İspanyolca, Farsça ve Türkiye Türkçesinde olmak üzere dünyanın belli başlı dillerinde yayımlanmıştır. Kendisi de diğer dillerden çeşitli eserleri ana diline çevirmiştir.

Farklı üslubu ve gerçeküstücü unsurlara yer vermesiyle tanınmıştır.

Bir çok ödül kazanmıştır. Azerbaycan hikâye ve romancılığı hakkındaki tenkit yazısı *Drujba Narodov* (halklar dostluğu) dergisince 1973 yılının "en güzel makalesi" seçilmiştir.

Hikâyeleri 1982'de Sovyet Yazarlar Birliğinin, yine 1982'de *Nedelya* haftalık dergisinin, 1983'te *Literaturnaya Gazeta'nın* ve 1977 ile 1984'te *Smena* dergisinin mükâfatlarına layık görülmüştür.

Türkiye'de yayımlanan eserlerinin ikisi tarafımızdan aktarılmıştır. Bunlar *Şuşa Dağlarını Duman Bürüdü* (seçilmiş hikâyeler, 1994, 2. b., 1997), *Ölüm Hükümü* (roman, 1996)'dür. Ayrıca *Mahmut ve Meryem* ile *Ak Deve* romanları da Türkiye'de basılmıştır (Hepsi de Ötüken yayınlarından çıkmıştır). "Tiren, Picasso, La Tour, 1968" isimli ilginç hikâyesi de yine tarafımızdan *Türk Edebiyatı* dergisinde yayımlanmıştır (haziran 1991, 212. sayı).

Elçinin Yeni Hikâye Kitabı

ARTIK ülkemizde Türkiyeli bir yazar kadar tanınan Azerbaycanlı yazar Elçin (doğumu 1943, Bakü)'in ilk hikâye kitabını, 1994'te *Şuşa Dağlarını Duman Bürüdü* adıyla yayımlamıştık. Bahsi geçen kitapta 14 hikâye yer almıştı (Elçinin *Mahmut ve Meryem*, *Ak Deve*, *Ölüm Hükümü* isimli eserleri de Ötüken Neşriyattan çıkmıştır).

Bu sefer Elçinin 10 hikâyesini içine alan yeni bir kitabını neşrediyoruz. Yazarın bu hikâyelerinin olgunluk dönemine ait olduklarını söylemek mümkündür. Kitapta yer verdiğimiz *Her Şey Geçip Gidiyor* fantastik hikâyesi de ayrıca dikkate değerdir. Bu hikâye de takdir edilerek okunacaktır.

Hikâyeler yazarın *Baladadaşın İlk Mehabbeti* (Bakü 2000, 478 s., Latin alfabesiyle) isimli bütün hikâyelerini topladığı eserinden alınmıştır. *San Gelin*, *Gök Yüzünün Yıldızlı Vakitleri*, *Eşek Arabası* hikâyeleri ise kitapta değil, Azerbaycandaki basın organlarında yayımlanmıştır.

Hikâyelerde yazarın üslubu korunmaya çalışılmış, noktalama işaretlerine fazla müdahale edilmemiştir. Evvelki aktarımlarda yaptığımız gibi bu aktarımda da dilimizin

zenginleşmesine katkıda bulunmak ve ortak dile ulaşmak için Anadolu'da ve tarihî metinlerimizde kullanılan bazı kelimeler aynen bırakılmıştır.

Lüzum hissedildiği an bazı insan ve yer isimleri hakkında bilgi verilmiştir.

Kitaptaki hikâyelerin zevkle ve ibretle okunacağından eminiz.

Yusuf Gedikli
İstanbul, 16 Eylül 2002

Beş Dakika ve Ebediyet¹

7 ağustos 1983. Pazar günü. Saat 20.10.
Hava sıcaklığı + 37. Tayyare limanı.

O PAZAR günü camdan görünen hava alanının pisti güneşin altında sanki kimsesiz, uçsuz bucaksız beton bir sahra parçasıydı ve o beton sahra parçasına kocaman bir tayyare gölgesi düşmüştü. Tayyare o beton sahra boşluğunda sanki eriyip yok olmuştu. Görünmüyordu, sadece gölgesi kocaman bir leke olup beton zemine sinmişti ve Merdan Dadaşlı nihayet gözünü tayyare gölgesinden, beton zemin parçasındaki kocaman lekeden çekti.

Merdan Dadaşlı kırk yedi yaşındaydı. İlimler doktoru, akademinin muhabir azası, ilmî-tedkikat enstitüsünün müdürüydü ve Merdan Dadaşlı kendi kendisiyle şakalaşır. Arada bir tesadüfen aynada yahut camda aksini görünce kendi kendisine sorardı:

"-Ne var, ne yoh?"

Aslında bu soru bir cevap vardı. Çünkü Merdan Dadaşlı bu soruyu öyle soruyordu ki, ses tonunda, istihzasında bir kaygısızlık, bir rahatlık vardı. Yani her şey pek alâdır. Ama bu defa camın şeffaflığında kendisini

¹ Bu hikâye *Smena* dergisinin (Moskova) açtığı "1984 yılının en yahşi hikâyesi" mükafatını kazanmıştır (AN).

belli belirsiz görünce aynı suali sormaya, kendisiyle şaka-
laşmaya mecali olmadı. Çünkü camdaki zayıf aksi, koca-
man tayyare gölgesi içinde yitti ve kocaman tayyare göl-
gesi Merdan Dadaşlının canını sıktı.

Ne için böyle oldu? Aksi olması gerekti. Çünkü tay-
yare gölgesi, havanın bu bunaltıcılığında hesapta serinliği
hatırlatmalıydı. Elbette böyle olmalıydı, ama böyle olma-
dı ve Merdan Dadaşlı o kocaman gölgede bir gayri tabi-
ilik, bir sunilik hissetti. Merdan Dadaşlıya öyle geldi ki, o
gölgede serinlik değil, bir buz soğukluğu var ve bu buz
soğukluğu, dağ soğuğu, yahut kış soğuğu değil, gasilhane
soğukluğudur.

Merdan Dadaşlı, şimdi geçirdiği bu tüyler ürpertici
hisse hayret etti, çünkü şimdiye kadar böyle şeyler ol-
mazdı. Nedendi bu, yavaş yavaş kocalmak mıydı, neydi?

Tabii bir sevgiyle tayyare biletini cebinden çıkarıp
baktı. Birinci sıra, birinci koltukta ve Merdan Dadaşlının
her zamanki ruh haleti geri geldi. "Birinci" sözünde hoş
bir sihir vardı, bir kaygısızlık, bir rahatlık vardı.

Merdan Dadaşlı yere koyduğu "diplomat" çantasını
alıp kapıya doğru gitti. Tayyareye binme başlamıştı.

Sonra Tu-154 havaya kalktı.

Sen birinci sırada, birinci koltukta oturmuştun, pen-
cereden bakıyordun ve tayyare havaya yükseldikçe, yer
senden uzaklaştıkça, arabalar, binalar küçüldükçe sen şu-
nu düşünüyordun: Aslında bu mesafe senin hayatının, ta-
lihinin mesafesidir. Çünkü bundan yirmi, yirmi beş yıl ev-
vel -yirmi beş yıl nedir ki?- işte şu aşağıda görünen
adamlar gibi küçüktün, üniversiteyi henüz bitirmiştin.
Kimsesiz ve zavallı idin. Nerede çalışacağını, ne yapaca-
ğını, ne edeceğini bilmiyordun ve bugün topu topu yirmi
beş yıl sonra -yirmi beş yıl nedir ki?- bu tayyare yüksekli-
ğinden o kimsesiz ve zavallı civan oğlana bakıyorsun ve
gülümsüyorsun. Çünkü o civan oğlının tasavvuruna bile
getirmeye cesaret edemediği bir gelecek senin için artık

geçmişte kaldı ve o tecrübesiz, sade, saf civandan farklı
olarak sen bugün geleceği görüyorsun. Daha doğrusu ge-
leceği nasıl görmek istiyorsan, biliyorsun ki öyle olacak.
Çünkü senin gücün var, aklın ve becerin, başarın var.
Ben biliyorum, sen hiç bir toplantıda, hiç bir mecliste,
hatta evde, karınla sohbetinde bile kendinden bahsetme-
din, kendini methetmedin, ama kendin her zaman kin-
dinle iftihar ettin ve bunu da kendinden gizlemedin.
Çünkü hiç kimse bilmese de sen kendin yahşı biliyorsun
ki bu güne kadar, yani 1983 yılının bu sıcak ağustos gü-
nüne kadar, hayatta ne elde ettiysen yalnız kendin elde
ettin. Hiç kimse sana yardım etmedi, bütün bu yıllar zar-
fında sen daima hayatla yüz yüze durdun ve bu yüzbeyüz
mücadelede senin yegâne yardımcın, yegâne müşavirin
sen kendin oldun.

İnsanlar gözden kayboldu, sonra arabalar görünmez
oldu, sonra binalar yok oldu, toprak yok oldu, sonra her
tarafı süt aklığında bulutlar bürüdü, sonra bembeyaz bu-
lutlar küme küme aşağıda kaldı ve sen yine gülümsedin.
Çünkü bembeyaz bulutlar içinde yine o kimsesiz civan
oğlanı gördün ve evsiz barksız, işsiz, ailesiz o oğlanın
içindeki endişe, uzak ve hoş bir hatıra olarak senin bütün
sinirlerine yayıldı.

Hatıralar yalnız hadiselerle, yalnız insanlarla ilgili
olmuyor, hislerin hatırası da yadigar kalıyor ve sen şimdi
uzak ve yakın geçmişini hatırlama getirerek hatıraların belki
en azizini, en sıcakını yaşıyordun. Sanki kıştı, kışın en
şiddetli çağıydı, ama yahşı bir kürkün var üşümüyorsun;
hatta sana sıcak geliyor, için de rahat, ama birdenbire ba-
harın sonları aklına geliyor ve bütün içini bir bahar hara-
reti bürüyor.

O kimsesiz civanın gelecekle ilgili ve tek kelimeyle
hayatla ilgili, içini yiyen endişelerini, hislerini bugün sen,
işte böyle hatırlıyordun ve hatırladığın hisler şimdi bir
bahar harareti, bir yaz ıtrı getiriyordu sana. Aslında sen

bugün göğün yedinci katında, tayyare ile uçtuğun bu dakikalarda uzak ve yakın geçmişte kalan o civan oğlanı öz oğlun gibi seviyordun ve onu gözlerinin önüne getirerek onun karşısında bir baba gibi öğünüyordun, gurur duyuyordun. Aslında bu dakikalarda senin üç oğlun vardı, ikisi şimdi seni tayyare limanından yolcu etmişti. Babaları ile iftihar eden, herkesin parmakla gösterdiği bu güçlü, yakışıklı ve istidatlı oğlanlar, bir de onların yaşadı olan, ama daima geçmişte, uzak ve yakın geçmişte kalan o sade, saf civan oğlan; yani bundan yirmi beş yıl evvelki sen. Sen yetim idin, baban muharebede ölmüştü, anan onun bunun çamaşırını, kap kaşığı *yuyarak* seni yarı aç, yarı tok büyütülmüştü. Kasabadan gelip Baküde ancak bursla geçinerek üniversiteyi bitirmiştin ve elbette sen o vakit nasıl aklına getirebilirdin ki yıllar geçecek, meşhur alim olacaksın; kitapların dillerden dillere tercüme olunacak, evin eşığın, güzel hanımın, yakışıklı ve akıllı oğlanların olacak ve senin tanımadığın adamlar sokakta seninle selamlaşp arkandan birbirlerine "bu filankeştir" diyecekler.

Süt gibi ak küme küme bulutlar da aşağıda kaldı ve görünmez oldu. Pencerenin camı ucu bucağı görünmeyen mavi bir boşluğa büründü. Yolculardan kimisi kestirdi, kimisi kitap, gazete, dergi okumaya başladı, kimisi sohbet etti; ama sen mavi boşluk içinde, pencerenin camında kendi şeffaf aksini gördün, yine kendi kendinle şakalaştın: "*Ne var, ne yoh?*" Yine gülümsedin, sonra gözlerini başı sonu olmayan mavi boşluktan çekip başını arkaya çevirdin ve koltukların arasından yolculara göz ucu bir nazar attın. Her zamanki gibi bir iki aşına yüz gördün. Selamlarını aldın, kim olduklarını bilemedin; sonra gözün anasının yanında oturan beş altı yaşındaki bir kız çocuğuna ilişti ve o çocuğa da gülümsedin. Tayyarede ufak çocuklar görmek seni her zaman sevindirirdi. Çünkü tayyarede böyle ufak, masum çocuklar varsa, demek ki uçuş

başarıyla sona erecekti; nasıl ki havaya rahat kalkmıştınız, yere de öylece rahat inecektiniz. Elbette sen biliyordun ki bu sevinç hissinde bir saflık da var, kader acımasızdır ve çocuğa, gence, yaşlıya bakmıyor; ama herhalde bu amansızlık, acımasızlık içinde çocuk masumluğu, çocuk temizliği görmek senin için daima hoştu, seni sevindiriyordu. Gerçi bu çocuk temizliği, masumluğu ara sıra senin içine bir gam, bir gusse de getiriyordu, ama bu gam, bu gusse çok hafif oluyordu, uçup gidiyordu; sanki göğe uçurtma uçurmuşsun da birden ipi kesilmiş, uçup gitmiş, gözden yitmiş, onun gibi. İpin kesilmesine, elbette hayıflanıyordun, ama sonra azat olmuş uçurtmanın idare olunamayan serbest uçuşu, eseflenmeyi akıldan çıkarıyordu. Daha doğrusu o eseflenmeye bir ılıkılık, bir samimilik getiriyordu. Sen bazen kendin için de açık olmayan, hasrete benzer bir his duyuyordun; kucağında çocuk oynamak istiyordun, evde de her gün ufak çocuk görmek istiyordun. Bazen evde, iş odasında kapıyı kapatıp yazı masasının başına geçiyordun, çalışmaya başlıyordun, ama birdenbire elinde tuttuğun kalem duruyordu ve sen neredyse açıkça hissediyordun ki, bir çocuk tebessümü görmek istiyorsun; o çocuk tebessümünde ısınmak istiyorsun, hatta bazen hayretler içinde kalıyordun. Çünkü sana öyle geliyordu ki, aslında o çocuk tebessümünde gizlenmek istiyorsun.

Sen başını anasının koluna dayamış o beş altı yaşındaki kız çocuğuna bakarak şöyle düşünüyordun: Mühim değil, bir iki yıl sonra dede olacaksın, torunlar gelecek dünyaya ve o torunların tebessümü senin başının üstünden eksik olmayacak. Elbette sen anlıyordun ki fikirlerini, hislerini biraz kıymetsizleştiriyorsun, mesele yalnız hakiki manada çocuk üzerinde değil, mesele çocuk tebessümünün temizliği, saflığı, şeffaflığı üzerindedir. Ama sen bu türlü, nasıl derler, derine inmekten hoşlanmıyordun ve inmiyordun da.

Sen pencerenin camına dönüp her tarafı bürüyen boşluğa baktın; mavilik yavaş yavaş yitiyordu, boşluk kolaylaşıyordu, kararıyordu, gece düşüyordu ve sen "diplomat"ı açtın, bugünkü gazeteleri çıkarıp tayyarenin ışığında okumaya başladın: Yukarı Voltada hükümet darbesi olmuştu. Yüzbaşı Tomas Sankaranın elebaşılık ettiği Milli İnkılap Şurası hakimiyeti ele geçirmişti. F. Habibin yerine ABD başkanının Yakın Şarkta hususi temsilcisi vazifesine tayin olunan R. Makfarleyn, Beyrutta görüşmelere başlamıştı. Lerik kazasının Şeheretuk adlı arazisinde on bin ton hacminde üzüm işleyebilecek yeni şarap fabrikasının yapımına başlanmıştı. Sen arada bir gözlerini gazeteden ayırıp pencerenin camından dışarı bakıyordun. Hava tamamen kararıştı. Hiç bir şey görünmüyordu ve sen tekrar gazete okumaya başladın. Birden, aniden, tamamen beklenmedik bir şekilde her şey değişti. Tayyareye ansızın zifiri karanlık çöktü. Sen evvela hiç bir şey anlamadın, evvela ne olduğunu bilemedin. Sonra yolcuların çığlıklarını işittin ve anladın ki, tayyarenin ışıkları sönmüş. Sonra anladın ki bir şey olmuş, tayyarede arıza var ve senin tüylerin ürperdi.

Saat 21.11. Yükseklik 10.200 m. Sürat 870 km.
Havanın derecesi - 51. Tu-154'ün pilot kabini.
Mürettebat dört kişiden ibarettir. Kaptan pilot,
mühendis, ikinci pilot, pilot yardımcısı.
TAYYARE MÜHENDİSİ: "Jeneratörlerin üçü de
durdu kaptan."
KAPTAN PİLOT: "Gazı azaltın. Acilen iniyoruz."
PİLOT YARDIMCISI: "Sağa dönmek! Rotayı 30
derece arttırmak lazım!"
İKİNCİ PİLOT: Bakü! Bakü! 85 510. Tayyarede
arıza var. Tayyarede arıza var. Acilen iniyoruz.

Birdenbire senin kulakların duymaz oldu. Sanki burunun da tutuldu. Tıknefes oldun ve bütün dehşetiyle hissettin ki, artık boşluk içinde uçmuyorsun, bir taş parçası gibi süratle düşüyorsun, sanki yalçın kayadan kopup uçu-

ruma yuvarlanıyorsun ve her taraf zifiri karanlıktır. Sen ne yolcuların sesini işitiyordun, ne de hostesin dediklerini ve bu karanlık içinde sanki birdenbire kendi gözlerini gördün. Gözlerin parıldıyordu, büyümüşü, az kalsın çukurlarından çıkacaktı ve sen anladın ki artık her şey bitti, kolay bir ölüm seni uçurumun dibine çekiyordu. Sonra bir an, topu topu bir an, kendi kendine hayret ettin; çünkü sen bu derece korkak olduğuna bilmiyordun ve bu keşif seni sarstı. Sana öyle geldi ki birdenbire bütün için kanadı, kıpkırmızı kanla doldu. Yerinden kalkmak istedin, bağırarak istedin, ama ne sesin çıktı, ne de yerinden kıpırdıyabildin ve birdenbire babanın yüzü gözlerinin önüne geldi. Baban çok civandı, senin uzak geçmişte kalan civanlığına benziyordu ve evveleri sen onu iyi hatırlamazdın. Ama şimdi yüzünün bütün çizgilerini gördün, sonra ananı gördün, sonra karını, oğlanlarını gördün, sonra muhtelif simalar süratle gelip gözlerinin önünden geçti. Çocukken işittiğin ninnileri, manileri, masalları hatırladın ve bu dem senin beyninde öyle bir sürat vardı ki, o sürat seni uçurumun dibine çeken sürati de geçmişti ve sen şimdi tamamıyla beynindeki süratin iradesine tabi idin. Senin bütün sınırlarında bir yalvarmak ihtirası peyda olmuştu. Sen birine, bir şeye yalvarmak istiyordun, imdat istiyordun, aman diliyordun.

Bir defa Süleyman peygamberin yanına iki kadın geldi ve bu kadınlardan birisi şöyle dedi: "Ya peygamber! Biz bir kişinin karısıyız. Aynı vakitte her ikimiz de bir oğlan doğurduk. Dün gece bu kadın uyuyakaldı, kendi çocuğu altında kalıp boğuldu. Sonra ölü çocuğu gizlice benim yanıma koyup, benim oğlumu aldı. *Balamı* ondan alıp bana ver." İkinci kadın bu sözlerin hepsine "iftira" dedi. Süleyman peygamber gök gözlerini kısıp kadınlara baktı ve sanki sen de bu dem Süleyman peygamberin kısılmış gök gözlerini gördün ve bu gözlerin bakışı senin

içine işledi. Sonra peygamber çocuğu getirtirdi ve kılıcını hırsıyla o çocuğun başı üzerinde kaldırıp şöyle dedi: "Şimdi çocuğu tam yarından bölüp her birinize bir tarafını vereceğim. O zaman benden razı kalırsınız." Birinci kadın kendisini peygamberin ayaklarına attı: "Onu öldürme!" dedi. "Ver bu arvada, kime verirsen ver, amma öldürme!" İkinci kadın "hükümün adaletlidir, ya peygamber" dedi ve bundan sonra peygamber çocuğu asıl anasına, yani birinci kadına verdi.

Sen de kendini işte böyle ayak altına atmak istiyordun, imdat istiyordun, ama o kadın adalet istiyordu, adalet umuyordu ve adalet galip geldi, peki sen ne istiyorsun?

Saat 21.12. Yükseklik 9.000 m. Sürat 870 km.

Havanın derecesi - 44.

Tu-154'ün pilot kabini.

Mühendis jeneratörlerin muhafaza sistemini yokluyor.

KAPTAN PİLOT: Bakul! Bakul! 85 510, 85 510.

Elektrik şebekesinin muhafaza otomatikleri jeneratörleri söndürdü. Elektrik şebekesinin muhafaza otomatikleri jeneratörleri söndürdü. Alçalmaya devam ediyorum.

Sen birdenbire bir çocuk çığırtsı işittin ve evvela öyle sandın ki o çocuktur, yani kadınların Süleyman peygamberin yanına getirdiği çocuk. Sonra sana öyle geldi ki yok, bu çocuk senin torunundur. Üç yıl sonra, beş yıl sonra dünyaya gelecek torunun, şimdiden senin için ağlıyor. Ama sonra anladın ki hayır, bu başka çocuktur. Senin kulaklarına gelen bu çocuk çığırtsısında tanıdık bir nefes vardı. Sen o çocuğu görmüyordun. Ama hissediyordun ki o çocuk birine benziyor ve sen şurasını da hissediyordun ki, o çocuk çığırtsı şimdi seni koynuna alıp içinin öyle bir derinliğine götürecektir ki, orası senin için daha kötü olacak ve en yahşısı şudur ki, o çocuğu tanımayasın ve böylece her şey bitsin. Sana öyle geldi ki, şimdi bir gürlütlü

patırtı kopacak, patlayış olacak ve sen rahatlayacaksın. Bundan sonra hiç kimseyi görmeyeceksin ve hiç kimseyi işitmeyeceksin. Karanlık içinde seni bir taş parçası gibi uçuruma çeken sürat de artık evvelki gibi dehşetli görünmedi. Çünkü sen şimdi canını o çocuk çığırtsısından kurtarmak istiyordun. Çünkü hissediyordun ki şimdi tanıyacaksın onu, şimdi tanıyacaksın ve bu zaman o çocuk çığırtsıyla birlikte elini tahta gibi kupkuru sinesine vura vura figan koparan o kocakarının sesini işittin:

Altı bedöv¹ atlı,
Eli Çerkez kamçılı,
Arhası dağ desteli,
Çiyini zer tüfenkli,²
Gümüş hencerli
At bağı çatlardan,
Düşmen bağı yaran,
Aslan ürekli,
Şir³ bilekli,
Benöşe biğli,⁴
Mina boylu,⁵
Darvaza kürekli,⁶
Gen sineli,⁷
Gözü kızlar ovçusu,⁸
Dili kızlar elçisi, oğlum vay!

O kocakarının tahta sinesi gömgök gögerip kançır⁹ olmuştu ve her defasında da kuru, değnekli elini şiddetle, yana yana, morara morara tahta sinesine vurdukları, kahac¹⁰ parmaklarının yeri kançırın içinde bembeyaz ağarı-

¹ Bedöv: Bedevi at, küheylan (AN).

² Çiyini zer: Omuzu altın (AN)

³ Şir: Arslan (AN).

⁴ Benöşe biğli: Menekşe gibi yumuşak bıyıklı (AN).

⁵ Mina boylu: Burada fidan boylu, uzun boylu (AN).

⁶ Darvaza kürekli: Kapı gibi geniş sırtlı (AN).

⁷ Gen sineli: Geniş göğüslü (AN).

⁸ Ovçusu: Avcısı (AN).

⁹ Kançır: Darbe neticesinde deride oluşan pıhtı dolu kabarcık (AN).

¹⁰ Kahac: Burada kurumuş, zayıf. Esas manası kurumuş ettir (AN).

yordu ve sen o kocakarıyı hafızanda böyle sakladığını hiç bir zaman aklına getiremezdin. Kocakarının oğlunun cenazesinin ardından deli gibi bağıra çağıra dediği sözler beynine şöylece sinmişti:

Geden kara atlı, getme
Yolun uzakdı, getme,
Ananın, bacının göz yaşı
Sene duzakdı, getme, oğlum vay!

Kocakarının dediği ve şimdi senin çok açık, net işittiğin bu sözler, bir anın içinde senin dudaklarını seyirtti, gözlerini yaşarttı, ağlamaklı oldun. Çünkü sana öyle geldi ki öz anan dirildi; tahta sinesi *kançır kançır* olan o deli kocakarı senin anandır ve bu sözleri senin için diyor; ama bu, topu topu bir an sürdü, çünkü o çocuk yine yüksek sesle ağlamaya başladı ve bu defa sen çocuğu da, kocakarıyı da tanıdın.

Saat 21.13. Yükseklik 7.500 m. Sürat 800 km.
Havanın derecesi - 34.
Tu-154'ün pilot kabini.
MÜHENDİS: Kaptan, enerji şebekesinin muhafaza sistemini yoklamak lazımdır.
İzin ver gidip kontrol edeyim.
KAPTAN PİLOT: Git... Bakü! Bakü! 85 510.
Alçalmaya devam ediyorum. Alçalmaya devam ediyorum.

Sen o çocuğu hiç bir vakit görmemiştin, ama şimdi anladın ki, bu çığırın çocuk odur. Hiç bir vakit görmediğin o çocuktur ve o deli kocakarı da ölen oğlanın anasıydı; sen o kocakarıyı görmüştün, defin merasiminde görmüştün. Sen gözlerini sıkı sıkı kapadın. Çünkü tahta sinesi *kançır* olan o kocakarıyı zihnine getirmek istemiyordun, ama ömründe topu topu bir defacık, hem de beş on dakikacık gördüğün o kocakarı, senin sımsıkı kapattığın gözlerinin önünden gitmedi ve sana öyle geldi ki, oğlunun defin merasiminde dert elinden deli olan o kocakarı,

kurumuş, zayıf parmaklarını şimdi senin gözlerinin içine sokacak; senin suratını, sineni didecek, didişdirecek ve sen o karanlık içinde uçurumun dibine daha çabuk düşmek istedin. İstedin ki, tayyareyi şimdi yere çarpacak o sürat daha da artsın ve sen o kocakarının elinden kurtulasın.

Tayyare titredi ve sen sanki bir şeye takıldın, birisi seni tutup korudu; senin içinde bir ümit meydana geldi, sen öyle sandın ki kurtuldun. Biri, bir şey sana merhamet etti; ama o anda sen "böyle bir merhamete layık değilim" diye korktun, korktun ki seni tutup bakacaklar ve fırlatacaklar, atacaklar ve gerçekten sanki seni yeniden uçurma attılar ve sen dehşetli bir süratle uçurumun dibine doğru gittin. Bu uçurum ne uzun imiş, bitip tükenmezmiş ve senin zihnin yine de seni uçurumun dibine aparın süratle üstün geldi ve sen yine dert elinden deli olan o kocakarıyı gördün. Oğlunun adı neydi? Senin enstitünde çalışıyordu, neydi adı? Aklına getiremedin, ama oğlanın suratı gözlerinin önüne geldi; oğlanın *arık*, sararmış, hasta suratını da anasının suratı gibi tamamen net, açık gördün ve tüylerini ürperten bir hayret seni bürüdü: Bu oğlan senin gençliğini çok andırıyordu, gerçi suratı başka surattı, ama gözleri aynı gözlerdi; daha doğrusu bu gözlerin bakışı, ifadesi aynıydı.

Oğlan senin enstitünde asistan olarak mı çalışıyordu, yoksa muhasebede mi çalışıyordu? Yok, yok, asistan idi. Hatta sen onun bir makalesini okuyup methetmiştin. Son zamanlarda her gün senin sekreterliğinde oturup bekliyordu, bir defa da kabul ettin onu. Sen o kabulü şimdi, nice yıldan sonra da tam netliği ve açıklığı ile hatırladın; daha doğrusu aklına getirdin ki, oğlan senin karşında oturmaya cüret edemiyor, ayakta duruyor, ellerini oğuş-tura oğuş-tura senden bir şey istirham ediyordu. Sen onun ne istirham ettiğini hatırlama getiremedin, ama onun hasta

M.F. Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

ve kederli gözlerinin nasıl dolduğunu şimdi de apaçık gördün ve o dolu gözler bu dem, karanlık içinde sana bakıyordu. O, senden ne istirham ediyordu? Galiba ev meselesiydi; evet, evet, ev meselesiydi. Senin enstitün için ayrılan bir daire sıra sonucu ona düşüyordu; on iki yıl o daireyi beklediğini söyledi, "geçinemiyorum" dedi. Sen ne ettin?

Karanlık içinde bakan o dolu gözlerin hasta ve kederli ışıltısı seni yakıyordu, eritiyordu, sen süratle uçurumun dibine düşüyordun ve sen istiyordun ki, sürat seni dolu dolu olmuş o gözlerin bakışından uzaklaştırsın, ama o gözler de seninle birlikte uçurumun dibine iniyordu. Sen artık tayyarede olduğunu, kazaya uğradığını hatırlıyordun, ne kaptan pilotun yolculara hitabını işitiyordun, ne yanından geçen hosteslerden haberin oluyordu, ne de yolcuları görüyordun. Senin için yalnız zifiri bir karanlık vardı ve sen biliyordun ki şimdi her şey bitecek ve istiyordun ki tez olsun, bitsin her şey, artık dayanamıyordun.

O senden ne istirham etti? Bir şey istirham etti senden ama ne? Evet, ev meselesiydi; anası, hanımı, iki çocuğu vardı, evleri yoktu ve sıra onun sırasıydı, peki sen ne yaptın? Sen kime verdin daireyi? Hatırına getir, hatırına getir, kime verdin? Kerimlinin kızına verdin, çünkü Kerimlinin kızı henüz kocaya varmıştı, çünkü Kerimlinin kızını daha yeni işe almıştın, çünkü sen evraklarını akademiye vermiştin, çünkü Kerimli sana rey verecek adamlardan biriydi.

Sen yine de bütün kuvvetini toplayıp yerinden kalkmak istedin, kendini bu zifiri karanlıktan bir yana, bir yere atmak istedin ve o zaman bütün dehşetiyle hissettin ki kımıldayamıyorsun. Senin içinde bir boşluk vardı ve sen yine o kocakarıyı gördün, o kocakarının sözlerini işittin:

"Ay gibi doğdun, gün gibi battın, binende at bağı yarıdın, saydığına selam verdin, saymadığına yan baktın, düşmanına dirsek gösterdin, hasmına kan kusturdun. Altındaki Arap atına, omuzundaki tüfeğine, terkindeki dolu heybene, ağzındaki inandırıcı sözüne anan kurban, ay bala!"

Ve sen ancak şimdi kendini, sonu görünmeyen uçuruma çeken bitmez tükenmez sürat ve zifiri karanlık içinde acıyla idrak ettin, gördün ki; senin sekreterliğinde ayak üstü durup gözleri dolan o hasta ve kederli oğlan, anası için -o tahta sineli kocakarı için- nasıl omuzu tüfekli, altı Arap atlı imiş, terkisi nasıl dolu heybeli imiş. Kâti-be senin yanına gelip "o hasta oğlan öldü" dediğinde sen, evvela konunun kiminle alakalı olduğunu hatırlayamadın; sonra tanıdın, anımsadın, üç dört ay evvel bir şey için senin yanına geldiğini anımsadın. Sonra beş on dakikalık vakit ayırıp oğlanın defin merasimine iştirak ettin ve o zaman herkes sana minnettarlıkla, hayranlıkla baktı. Çünkü sen kimsesiz, tanınmaz bilinmez, bedbaht bir adamın definine gitmiştin; senin gidişin defin merasimine bir hoşluk vermişti. Bir iki ay sonra kâti-ben sana kalp kırızinden vefat eden o oğlanın üçüncü çocuğunun doğduğunu söyledi. Yine mevzunun kiminle alakalı olduğunu hatırlayamadın. Sonra aklına geldi ve sen gerçekten esef ederek başını salladın, neydi o oğlanın adı? Neydi? Evet, Zakirdi, buldun, Zakirdi. Yok, Zakir o değildi, Zakir başkasıydı.

Saat 21.14. Yükseklik 6.300 m. Sürat 760 km.
Havanın derecesi - 26.
Tu-154'ün pilot kabini.
KAPTAN PİLOT: Bakü! Bakü! 85 510. 85 510.
Arıza ortadan kaldırılıyor. Arıza ortadan
kaldırılıyor. Alçalmaya devam ediyorum.

Zakir başkasıydı ve her tarafı basan karanlık içinde çoktan beri görmediğin, hiç bir zaman aklına getirmediğin, hiç bir vakit haklarında düşünmediğin adamlar, muhtelif suratlar, birer birer senin gözlerinin önünden geçmeye başladı ve o suratlar birbirinin yerini aldıkça senin zihninin daha net ve açık işliyordu. İşte bilmem kimin hatırı için asistanlığa giriş zamanı buna 2 verdin, şunu işten çıkardın, onu töhmet altında bıraktın, berikini odandan kovdun, ötekine sövdün, öbürünün eserini sakladın, çünkü ondan hoşlanmıyordun; bunu korkuttun, şuna aşk ilan ettin, sonra da bédbaht eyledin ve süratle birbirinin yerini alan bu mumya gibi suratların ardında insanlar duruyordu, kaderler duruyordu; bütün bu insanların aileleri vardı, kaygıları vardı, sevinçleri, kederleri vardı ve senin bir suçlaman, bir sövüşün, bir derkenarın talihlerini alt üst ediyordu. Bu defa sen o adamların hiç bir vakit görmediğin analarını, karılarını, çocuklarını gördün. Daha doğrusu bu görünüm ayrı ayrı anaların, kadınların, çocukların suratı değildi, bir küll idi ve deminki çocuk çıkırtısı yerine şimdi senin beyninde bir uğultu vardı ve sen o uğultu içinde tahta sinesi *kançır kançır* olmuş kocakarının sesini de işitiyordun. Sonra yine muhtelif suratlar senin gözlerinin karşısında birbiriyle yer değiştirdi ve onlar öyle bir süratle birbirleriyle yer değiştiriyorlardı ki, senin beynin onları sana ancak bir iki sözle tanıtmaya imkân buluyordu: Buna her zaman yaltaklanıyordun, şuna şimdi yaltaklanıyorsun, ondan korkuyorsun, bunu yalandan methediyorsun, şuna daima paketler gönderiyorsun ve bu defa senin öz anan gözlerinin önüne geldi ve bütün dehşetiyle fikrinden şu geçti: "Nice yıllardır ilk defa anam gözlerimin önüne geliyor." Sen yüksek sesle bağırdın, ama sesinin çıkmadığını anladın, ama bağırdın ve sen tamamen açıkça hissettin ki uçurumun dibine yaklaşıyor, şimdi patlama olacak ve her şey bitecek.

Saat 21.15. Yükseklik 4.800 m. Sürat 690 km.

Havanın derecesi - 17.

Tu-154'ün pilot kabini.

MÜHENDİS: Kaptan, arza ortadan kalktı.

Jeneratörleri çalıştırmak mümkündür.

KAPTAN PİLOT: Bakü! Bakü! 85 510. Jeneratörleri

çalıştırdık. Jeneratörleri çalıştırdık. Müsaade

edin yükselirim, uçuşa devam edelim.

Evela o patlayış parıltıları az kalsın senin gözlerini yakacaktı. Sonra bir sükut köktü, beynindeki uğultu yok oldu ve sen evvela ne olduğunu anlamadın. Kalbinin çarpıntısını işitmeye başladın, kalbin az kalsın yerinden fırlayacaktı ve ancak o zaman anladın ki tayyarenin ışıkları yanmış. Gözlerini yumdun, ama yine yumulu gözlerinin önünde ışıklar oynayıyordu. İki elinle terden tamamen ıslanan saçlarını, suratını sildin. Sonra gözlerini açtın ve bu defa tayyarenin ışıklarını, pencereyi, kendi ellerini, ayaklarını açıkça gördün ve birdenbire seni dehşet bastı. Sana öyle geldi ki, saçların bembeyaz ağarmış. Sen güçlükle başını çevirip koltukların arasından arkaya baktın: O beş altı yaşındaki kız çocuğu anasının kucağında idi ve galiba ağladığı için gözleri yaşlıydı ve kızarmıştı, ama şimdi o ufak kız, yaşlı gözleriyle gülümsüyordu. Sen de ona gülümsemek istedin, ama dudakların aralanmadı, gülümseyemedin. Sonra öbür yolculara baktın, gizli gizli baktın, çünkü onların seni görmesini istemiyordun. Aslında onların seni göreceğinden korkuyordun.

Yolculardan kimi hararetle öbürüne bir şey diyordu, kimi sevincinden gülüyordu, kimi kollarını geniş açıp derinden nefes alıyordu ve bu vakit yanından geçen alımlı hostes sana baktı, gülümsedi, "korkmayın" dedi ve sen omuzlarını kaldırıp "neden korkacağım?" demek istedin. Ama ne omuzlarını kaldırdın, ne de bir söz diyebildin. Çünkü beyninde dehşetli bir yorgunluk vardı, bütün bedenini yorulup elden ayaktan kesilmişti, sen tamamen tatsızdın.

Gözlerini yumup bir anlık da olsa uyumak istedin. Kendini unutmak istedin, ama bir şey olmadı ve sen beyindeki dehşetli yorgunluk içinde bir müddet öyle oturdun. Sonra pencerenin camından dışarıya baktın ve birdenbire sana öyle geldi ki demin hava alanında gördüğün büyük tayyare gölgesi de şimdi senin uçtuğun bu tayyare ile beraber uçuyor.

Çok yorulmuşsun. Onun için bu hususta artık düşünmedin. Ama bir müddet sonra pencerenin öbür tarafında o büyük tayyare gölgesini de kendinle beraber uçuyor hissettin.

Saat 21.18. Yükseklik 9.000 m. Sürat 880 km.
Havanın derecesi - 44.

Sen koltuğun kemerini açıp ayağa kalktın ve tuvalet tarafına gittin. Sana öyle geliyordu ki, herkes sana bakıyor, arkadaki bütün yolcuların gözü sana dikilmiş. Terden ıslanan gömleğin henüz kurumamıştı ve ıslak gömlek senin sırtına bir buz tabakası gibi yapışmıştı. Bu ıslak gömlekte bir buz soğukluğu vardı. Sen tuvalete girdin, kapıyı örttün ve hâlâ geçip gitmemiş bir korkuyla aynaya baktın; çünkü hâlâ sana öyle geliyordu ki saçların bembeyaz ağarmış, ama sen aynada her zamanki gibi zil kara saçlarını gördün, her zamanki suratını gördün ve sen aynadaki suratının böyle aleladeliğine, böyle her zamankiliğine hayret ettin. Bir müddet gözlerini bu kapkara saçlardan, bu surattan ayıramadın, sonra bütün gücünü toplayıp kendinle şakalaşmak istedin, "ne var, ne yoh?" diye sormak istedin, ama sormadın. Tarağını çıkarıp saçlarını taradın, yüzünü yudun, kâğıt mendille kurulanıp tuvaletten çıktın, yine gelip birinci sıranın birinci koltuğunda oturdun.

Son deyiş: Beş yıl sonra

22 Eylül 1988. Bakü-Kislovodsk treni. SV kupesi.¹

Akademinin hakiki azası, ilmî tedkikat birliğinin büyük reisi Merdan Dadaşlı ve bir yolcu.

"Men sizi gören kimi tanudım, Merdan müellim. Memnim için şerefdir ki, sizinle bir yerde gedirem."

"-Çoh sağ olun."

"-Hakiki sözümdür."

"-Çoh sağ olun."

"-Yegin [herhalde] istirahete gedirsiz?"

"-He."

"-Men teyyareye bilet almak isteyirdim. Sonra fikrimi deyişdim. Ele bil, üreyime dammışdı [damlamıştı] ki, sizin kimi bir adamla yol yoldaşı olacağık, bir kupede [özel bölümde] gedeceyik."

"-Men de birinci defedir ki katarla [tirenle] gedirem. Arvad, uşaklar, gelinler mecbur eledi. Dediler ki neçe illerdir [yıllardır] bir defe vaht tapıp [bulup] mezuniyyete [izne] çıhmısan, katarla istirahat ede ede get. Amma hayf deyil teyyare [ama en iyisi tayyaredir]. Düzdür [doğrudur], bir defe, beş altı yıl bundan kabak [önce], yadımda [aklımda] deyil, harasa [bir yere] gedirdim, teyyaremizde ışıklar söndü."

"-İşık [mı] söndü? Siz gülürsünüz Merdan müellim, amma men tesevvürüme getirirem ki nece dehşetdir. Buna ürek davam elemez [dayanamaz]."

"-Siz üreyi bir ele de davamsız [dayanıksız] bilmeyin."

"-Bes sonra ne oldu?"

"-Ne olacak? O saat düzeltildiler, kurtardı. Teyyareden yahşısı yohdur..."

Süvelan, Ağustos 1983

¹ Çok önemli kişilere (İngilizce VIP) ait hususi bölüm (AN).

Her Şey Geçip Gidiyor...

(Ölüm Hükmi romanı için)

O SAKIN, rüyalı güz gecesinde, üstüne aldığı yün battaniyenin yumuşaklığından ve sıcaklığından zevk alarak ve durmadan garip, akla sığmaz işler hakkında düşünenken, yağış yağdığını hissetti.

Arabaların, otobüslerin, sabah tezdin işe başlayan turoleybüslerin sesini azaltmak için iki kat camlı sokak pencerelerini sınıksız örtmüşlerdi ve bu yüzden yağışın sesini işitmedi. Lakin sınıksız örtülmüş pencerelerden bile güz yağışının kokusu birdenbire yatak odasına doldu ve bu yağış kokusunu o dakika duyumsadı. Nefesiyle ciğerlerine çekti ve Tahire uyanmasını diye usulca yerinden kalkıp sokağa bakmak, yağışı seyretmek istedi. Fakat birdenbire bir zamanlar gördüğü narların, hazan yapraklarının kırmızısı, sarısı gözlerinin önüne geldi. O kırmızı da, o sarı da, o dem sanki canlıydı ve sanki karanlık içinde ışıdayarak gülüyordu ve adamın içine bir hararet, bir sevinç getiriyordu, dünyanın güzel işlerinden haber veriyordu ve dünyanın güzel keleklerinin rengini hatırlatıyordu.

Bir zamanlar gördüğü nar ağacı şimdiki gibi gözlerinin önündeydi. Çiskinli bir sonbahar günüydü (sonbaha-

rın sonlarıydı), yağış o nar ağacının sapsarı yapraklarını tertemiz yumuştu, yumuşatmıştı ve o sarı yapraklar çiskin içinde sanki yaz güneşinin altındaydılar, ışım ışım ışıldıyordular ve yağış o hazan yapraklarının arasındaki iri narları tertemiz yumuştu, o kıpkırmızı narlar da ışım ışım ışıldıyordular.

Bunu ne vakit görmüştü, nerde görmüştü? Bilmiyordu, hatırına gelmiyordu ve aslında bu konuda hiç düşünmüyordu da. Üstündeki yün battaniyenin yumuşaklığı ve sıcaklığı içinde gözlerini yumup parıldayan nar kırmızısına, hazan sarısına bakarak dışarda yağın yağışın şevkini duyarak kendi kendine gülümsüyordu.

Tahire ansızın ışığı yakıp kocasının gece yarısında, yatağında uzanıp böyle kendi kendine gülümsemesini görseydi herhalde şaşakalırdı, acaba bu nasıl iştir? diye düşünürdü ve deminki sualini mutlaka bir daha tekrar ederdi: "*Sene ne olup?*"

Yine gülümsedi. Ömründe duyumsamadığı bir rahatlık içindeydi ve bu dem, her şey ona zevk veriyordu. Her zamanki karyolasının şimdiye dek farketmediği genişliği de, her zaman üstüne aldığı yün battaniyenin bu geceki yumuşaklığı ve sıcaklığı da, gecenin sakinliği içinde Tahirenin ara sıra derinden nefes alması da, hatta gece yarısı arada bir sokaktan geçen arabaların sıkı sıkı örtülmüş iki kat camlı pencerenin arkasından nisbeten zayıf işitilen sesleri de, ona zevk veriyordu. En mühimi ise o sakin, uykulu güz gecesi hiç bir vakit farkına varmadığı, vardığında ise kendisini gıcıklandıran, hatta asabileştiren her şey, şimdi güzeldi ve yeri doldurulmazdı.

Adı Melik, babasının adı Yusuf, soyadı ise Ahmetliydi ve Yusuf oğlu Melik Ahmetli kırk yaşındaydı. İlimler namzediydi.¹ Hayvanbilim enstitüsünde baş ilmi uzman olarak çalışıyordu. Evliydi. Dört çocuğu, iki oğlan (Adil

¹ Sovyet devrinde doktora dan önceki ilmi derece. Yüksek lisansa tekabül eder (Aktaranın notu).

ve Kâmil), iki kız (Ayten ve Zehra, en küçük kızına anasının adını koymuştu) vardı. Beşinci Sitede üç odalı daire, Jiguli marka arabası ve evinin topu topu üç kilometre iraaında *arabalığı*¹ vardı.

O akla sığmaz, hiç kimsenin hiç bir vakit inanmayaçağı hadise ise önceki günü düne bağlayan gece başladı.

Bu hadiseyi kime anlatmalı? Buna kim inanır?

Önceki gün alelade günlerden (kimin aklına bir şey gelirdi!) biriydi. Sabah tezden yatağından kalkıp mutfaktaki tabii gaz ocağını yaktı. Çaydanlığı su ile doldurup ocağın üstüne koydu, yuyundu, yüzünü tıraş etti, giyinip evden çıktı, üç kilometreyi hızlı hızlı yürüyerek *arabalığa* gitti.

Kuvvetli rüzgâr esiyordu, ama Melik Ahmetli otobüse binmedi (Evlerinden *arabalığa* hepsi bir duraklık yol vardı). Çünkü başı kelebeklerle o kadar doluydu ki, kendisi hatırandan çıkmıştı. Ne idman yapıyordu, ne yaya geziyordu, ne de yemesine içmesine dikkat ediyordu ve günlerin gamlı bir gününde, -geçen baharın son günleriydi- az kalsın kalp kırizi geçirecekti. Tansiyonu yükseldi, ömründe ilk defa hastaneye düştü ve yirmi gün hastanede yattı. Bundan sonra Tahire de korktu, kendisi de korktu ve sağlığını düşünmeye başladı. Şimdi sabah erkenden bu üç kilometrelik yolu sık sık yaya gitmek, aslında onun için sabah idmanı yapmak demektir.

Son zamanlar kendini nisbeten yahşı hissediyordu, ama kollarının, bacaklarının oynak yerleri ağrıyordu. Ara sıra çarpıntı meydana geliyordu, nefesi daralıyordu, gâh böğründe, gâh içinde sancılar oluyordu, tek kelimeyle kelebeklere hasredilen oturak hayat, Melik Ahmetliyi vaktisiz kocaltmaya başlamıştı.

Neyse, Jiguliyi *arabalıktan* çıkarıp evvela her zamanaki gibi ekmeğe dükkânına sürdürdü, taze ekmeğe alıp eve dön-

dü. Tahire de, çocuklar da kalkmıştı. Tahire çayı demlemiş, kocasının ekmeğe arası nevalesini de hatırandan çıkmasını diye önceden hazırlayıp yazı masasının üstüne koymuştu. Melik Ahmetli ekmeğe arasını (içinde peynir vardı) çantasına koydu, bir şey unutmaması diye kayıt kutularına baktı. Sonra mutfakta duvardan asılan radyoyu açıp son haberlere kulak kabartarak çocuklarla birlikte sabah kahvaltısını yaptı.

Son haberlerin nihayetinde sipiker merak celbeden bir haber verdi:

"*Bütün dünyada en tenha [yalnız] ağaç, Büyük Sahranın Terer vahesinde biten palmadır. Hemin palmaya en yakın ağaç onun 1.000 (bin) kilometreliyindedir.*"

Tahire çayın sonuncu yudumunu içerek:

"Zavallı palmiye!" dedi.

Adil ve Ayten, Tahirenin ders verdiği mektepte okuyorlardı ve Tahire onlarla otobüse binip mektebe gitti. Melik Ahmetli de her zamanki gibi Zehrayı arabaya bindirip çocuk yuvasına bıraktı (Kâmil öğleciydi ve mektebe kendisi gidecekti). Sonra arabayı iş yerine doğru sürdü.

İş yerinde İbrahim'in karısı zavallı Eminenin, azap eziyetten kurtulduğunu, geceleyin vefat ettiğini ve bugün defnedileceğini öğrendi. Elbette bu haber herkesin moralini bozdu. Çünkü İbrahim (o da baş ilmi uzman idi), enstitüde çalışan yegâne adamdı, her zaman her yere karısıyla birlikte giderdi (tantanalı toplantılara, tez ziyafetlerine, bayram resmi geçitlerine, yas yerlerine) ve bu yüzden de enstitüde çalışanların çoğu Emineyi tanıyordu. Zavallı Eminenin, bu mütenasip ve sevimli kadının kırk yaş dahi tamam olmamıştı, biçare beş altı ay önce kanser hastalığına yakalanmıştı.

Neyse, Eminenin ölümü herkese kötü tesir etti, ama enstitünün işi de her zamanki gibi devam etti ve Melik Ahmetli, Eminenin gömülmesine yetişmek için günün ikinci yarısında işten tez çıktı, Zehrayı da vaktinden evvel

¹ *Arabalık* kelimesini garaj yerine kullandık (AN).

yuvadan alıp eve bıraktı. Sonra arabayı *arabalığa* sürdü. Yas yerlerine (ve tez müdafaasından sonraki ziyafetlere, enstitü işçilerinin çocuklarının düğünlerine ve saire) arabayla gitmiyordu. Çünkü tanış biliş arabaya biniyordu, merasim (meclis, toplantı, geçit resmi...) bittikten sonra bu adamları birer birer götürüp evlerine bırakmak gerekiyordu. Birinin evi şehrin o başında, öbürünün evi şehrin bu başındaydı. Bu sebeple arabayı *arabalığa* sokup kitledi ve otobüse binip İbrahimgile gitti.

Rüzgâr iyice şiddetlenmiş, hava da hayli soğumuştur ve Melik Ahmetli bir zamanlar bir defa -galiba İbrahimle zavallı Eminenin düğünlerinin 10. yıl dönümüydü- geldiği evi arayıp bulana dek adamakıllı üşüdü.

İbrahimgilin evi Bakünün kenarındaki eski mahallelerden birinde, iki katlı bir binadaydı. Bahçede çadır kurmuşlardı ve Melik Ahmetli çadıra girip tanımadığı insanların arasında oturdu. Rüzgâr az kalsın kocaman çadırları koparıp savuracaktı ve dört beş oğlan çadır bezini ipe demir direklere bağlıyordu ve Melik Ahmetli de önüne getirip koydukları sıcak çaya limon sıkıp içerek bu oğlanlara bakıyordu. Melik Ahmetliye öyle geldi ki, bu oğlanlar aslında çadır bezini berkitmiyorlar, ipe Emine adındaki civan kadının ömrünün sonunu düğümlüyorlar.

Zavallı Emine dünyada ne gördü? Kim bilir, belki bir şeyler görmüştü. Melik Ahmetli o zavallıyı yakından tanımıyordu. Şüphesiz ki sevinci de olmuş, yahşı günü de olmuş, belki aşkı da olmuş, belki de yalnız kocasını sevmiştir. Ama artık bunların hepsi sona ermiştir ve Melik Ahmetli aslında insan ömrü ile iki günlük kelebek ömrü arasında hiç bir fark olmadığını düşündü. Emineyi, o etli butlu, güler yüzlü genç kadını, gözlerinin önüne getirdi ve doğrusu derinden heyecanlandı, yüreği şiddetle çarpmaya başladı. O civan, o güzel kadının birdenbire böyle yok olması, hiçe dönmesi Melik Ahmetliyi sarsmıştı.

Rüzgâr gitgide daha da kuvvetleniyordu ve Apşeron'da rüzgâr böyle şiddetlenince bazen çatıları koparıp aparıyordu, koca koca ağaçları gövdesinden sındırıyordu, kökünden çekip koparıyordu. Lakin o *yüngül* kelebeklere, o zarif, o hassas kelebeklere hiç bir şey yapamıyordu. Kelebekler kendilerine öyle bir yer seçiyorlardı, öyle gizleniyorlardı ki, sağ selamet kalıyorlardı ve Melik Ahmetli bunu düşünüp gülümsedi. Garipti, daima çetin duruma düşünce, canı sıkılınca, işi rasgitmeyince kelebekler sanki bunu haber alıyorlardı, yardıma geliyorlardı.

Melik Ahmetli üniversiteyi bitirdikten sonra tam on sekiz yıldan beri ömrünü *lepidopterokluğa* hasretmişti. Yani bu söz şu demektir: Melik Ahmetli tam on sekiz yıldan beri kelebekleri incelemekle meşguldü ve bu müddet zarfında Zehra gibi bir kelebeği dünya böcekbilimine hediye etmişti. Mesele şurasındaydı ki, Melik Ahmetli yer küresinde şimdiye dek malum olmayan bir kelebek nevi keşfetmişti ve bu güzel kelebeğe rahmetli anasının ve küçük kızının adını koymuştu: Zehra.

Zehra kelebek bu büyüklükteki yer yüzünde, sadece *İsmayilli*¹ dağlarında yaşıyordu. Çünkü Zehra kelebeğin kurdunun yediği mehmeri çiçekleri sadece o dağlarda bi-tiyordu.

İbrahimgilin evinin arka tarafından elektrikli tirenler geçiyordu ve şimdi arada bir o tirenlerin sesi geliyordu. O dem geçip giden tirenlerin sesi sanki bir uzaklıktan, ses ulaşmaz bir iraklıktan geliyordu ve bu uzaklığın, bu iraklığın mukabilinde insan ömrü elbette kelebek ömrü gibi bir şeydi.

Sabahleyin radyodan dinlediği yalnız palmye birdenbire Melik Ahmetlinin hatırına geldi ve o palmye yalnızlığının mikyasıyla sanki İbrahimgilin evinin arka ta-

¹ Azerbaycanın orta kuzeyinde bir bölge ve şehir. Büyük Kafkas sıra dağlarının etegindedir (AN).

rafından geçen elektirikli tirenlerin sesi arasında bir yakınlık, bir münasebet vardı.

Zavallı Eminenin cenazesini bahçeye çıkardılar ve İbrahim'in kapı bir komşusu tarzen Abdullah, tarı sinesine bastırıp gözlerini yumdu ve yanık bir *Segâh* çalmaya başladı. Kadınların hüngürtüsü, akrabaların, yakınların ahı vahı, ağlaşması birbirine karıştı. Zavallı İbrahim de karısının cenazesinden biraz kenarda durup kıpkırmızı kızaran gözlerini yere dikmişti ve titreyen parmakları arasındaki sigarayı emerek dumanı ciğerlerine çekiyordu.

Cenazenin üstüne yeşil ipekten bir örtü sermişlerdi ve rüzgâr koparıp savurmasın diye de, giyecek asılan iri tahta mandallarla örtüyü dört taraftan tabutun kenarlarına tutturmuşlardı ve Melik Ahmetli tabutun kenarlarındaki iri tahta mandallara bakarak bahçenin bir kenarında durmuştu.

Biraz sonra Eminenin cenazesi toprağa emanet edilecekti ve bir müddet sonra o civan, o süslü püslü, o güler yüzlü kadın tamamen toprağa karışacaktı. Yer'in üst tabakasındaki toprağın tek bir metrekaresinde binden fazla haşarat, böcek yaşıyordu ve bu haşaratın, bu böceklerin bir kısmı bitkileri yiyor, bir kısmı bitkilerin kökünü yiyor, bir kısmı çürüntüleri yiyor, bir kısmı da birbirini yiyordu ve Emine de bu toprağa karışacaktı. Yer yüzündeki bütün insanlar da aynı toprağa karışacaktı. Melik Ahmetli rüzgârdan üşüyerek bütün bunları düşünüp bir sigara yakmak istedi, ama hastanede yattıktan sonra sigarayı terk etmişti ve cebinde sigara yoktu.

Yer yüzündeki haşaratların en güzeli ise elbette kelebeklerdi ve kelebeklerin içerisindeki en güzel kelebek de Zehra kelebektir. O güzel Zehra kelebeğin hafifliği, sanki Melik Ahmetlinin içine de küçük bir hafiflik getirmişti.

Yine arkadan geçen elektirikli tirenin sesi geldi ve bu ses kısa bir müddet Abdullahın çaldığı tarın sesini

bastırdı. Bahçeye toplanan cemaat başını kaldırıp evin arka tarafına baktı, elektirikli tirenden memnun olmamış halde başını salladı. Sonra ses geçip gitti ve cemaat yine cenazeye baktı.

Bir vakitler Melik Ahmetgil, İbrahimle zavallı Eminenin düğününün 10. yıl dönümüne gelmişti. O zaman da aynı mecliste tarzen Abdullah tar çalıyordu. Konuşup gülüyorlardı, yiyip içiyorlardı ve konuşup gülen, yiyip içen bu adamlardan biri de zavallı Eminenin ta kendisiydi.

Abdullah yanık Segâhı çalıp bitirdi. Kadınların, hı-sım akrabasının hüngürtüsü, ağlayıp sızlaması daha da arttı. İbrahim de sigarasını atıp elleriyle yüzünü kapadı. Omuzları titreye titreye ağladı. Sonra yakın adamları Eminenin cenazesini omuzlarına kaldırıp ileri yürüdüler. Bahçeye toplanan cemaat da, cenazenin ardından gitti.

Kalabalık sokağa çıktı ve üç dört yüz metre ileride duran arabalara doğru gitti. Burada tabutu, yani zavallı Eminenin cenazesini arabaya koyacaklardı; dost tanış da arabalara binecekti, kabristanlığa gidip Emineyi toprağa teslim edeceklerdi.

Enstitüde yapım ve onarım işlerine bakan Uzun Caferkulu, adamları aralaya aralaya Melik Ahmetliye yaklaştı ve hiç bir vakit açılmayan boğuk sesiyle:

"-Arabanla mısın?" diye sordu.

Melik Ahmetli "yoh!" manasında başını salladı ve Uzun Caferkulu daha bir söz demeyip açık, belli bir memnuniyetsizlikle oraya buraya bakarak, adamları aralayıp, arabası olan başka bir kimse aramaya başladı.

Sokakta elektirikli tirenlerin sesi yalnız işitilmekle kalmıyor, hatta geçip giderken yeri bile biraz titretiyordu ve Melik Ahmetli gelip geçen bu elektirikli tirenin hareketini bu defa, nasıl derler, bütün sinirleriyle hissetti.

"-Gördün de yazık İbrahim'in başına ne iş geldi?" Böyle esefle Melik Ahmetliye hitap eden enstitünün şube

müdürü, pürofesör Fazılzadeydi. "*Maşını [arabayı] getirmisen?"*

"-Yoh!"

Pürofesör Fazılzade de kalın camlı gözlüğünün arkasından kalabalığa baka baka uzaklaştı.

Kelebek, tirenden korkmuyordu. Rayın üstüne konuyordu, tiren ta bir metre yakına gelince hafifçe yerinden kalkıp rayların arasındaki tahtaya konuyordu. Vagonlar süratle kelebeğin başının üstünden geçip gidiyordu. Kelebek yine hafifçe kalkıp deminki yerine konuyordu ve Melik Ahmetli cenazenin ardından giderken bir an, göz alabildiğine uzayıp giden demir yolu rayının üstüne konan o bembeyaz kelebeği tasavvur etti.

Bundan altı yedi yıl evvel, günlerin bir gününde laboratuvarında oturup henüz izine düştüğü kelebeği (geleceğin güzel Zehra kelebeğini!) incelediği vakit, birdenbire bütün ömrü kendine boş ve manasız göründü. Ona öyle geldi ki, dünyada kelebeğe meşgul olmaktan daha aptalca bir iş yoktur. Kalın kâğıtlara dikilip laboratuvarın duvarlarından asılan kuru kelebelere, ayrı ayrı resimlerde, şemalarda yüz defa, bin defa büyütülmüş kelebek gözlerine; kanatlarının, ayaklarının, boynunun, başının hisseciklerine baktı ve o zaman kendi kendine dünyanın en miskin, en bedbaht adamı gibi göründü. Fakat bir kaç gün sonra tüm bu hisler geçip gitti, sonra güzel Zehra kelebeği keşfetti.

"-Maşının [araban] var e?" Bunu baş ilmi uzman Musa Bağırılı sordu. Musanın kendisinin de arabası vardı, ama her defasında böyle yerlere gelmek icap edince arabası arızalanıyordu. "*E, benimkinin karbüratoru burahandı!"*

Melik Ahmetli başını salladı ve Musa Bağırılı da hızla uzaklaştı.

Cemaat arabaların yanında durdu. Cenazeyi içine halı, kilim döşenmiş açık kamyona koydular. Molla da,

yakın erkek akrabalar da, o cümleden İbrahim de üstü açık kamyona çıkıp cenazenin etrafında ayak üstü durdular. Adamların bir kısmı hafif arabalara bindi, hafif araba bulamayanlar hususi siparişe gelen otobüse bindi ve bu defa cenaze arabası ileri geçti. Kalan arabalar da onun ardından kabristanlığa doğru hareket etti.

Melik Ahmetli otobüsün penceresinden sokağın aşağı başındaki İbrahimgilin evine doğru baktı. Evin arkasından geçen elektrikli tirenlerin sesi artık işitilmiyordu. Ama bir an, topu topu bir an Melik Ahmetliye öyle geldi ki, cemaatle birlikte otobüste oturup kabristanlığa gitmiyor; elektrikli tirene binip *el çatmaz, ün yetmez* bir uzaklığa yol alıyor ve bu yol onu yalnız palmiye ağacına ulaştıracak ve her şey, hatta o güzel kelebekler de ebedi bir geçmişte kalacak.

Rüzgâr kabristanlıkta tamamiyle firavunluk ediyordu ve az kalsın yuyulmuş çamaşırları tutturmak için yararlanılan büyük tahta mandalları koparıp yeşil ipek örtüyü de tabutun üstünden savuracaktı. İki üç kişi örtüyü tabutun üstünde güçlkle tutuyordu. Rüzgârın yüzünden herkes bir yere sığıp kalmıştı.

Musa Bağırılı da ufak araba bulamamıştı. Otobüse binip kabristanlığa gelmişti ve şimdi bir eliyle Melik Ahmetlinin kolundan tutmuş, öbür eliyle rüzgâr uçurmasını diye başındaki foterin kenarından yapışmıştı ve:

"-*E, vicdan hakkı" dedi. "Bu külek [rüzgâr] de o yazık ölenin bahtındandır e! E, bu heyat ne menasızdır!"* Sonra Melik Ahmetlinin kolunu bırakıp iki eliyle başındaki foteri tam gözlerinin üstüne dek aşağı çekti. "*E, yahşı bir karbürator ustası tanımursan?"*

Melik Ahmetli kabristanlıkta daha çok üşüyerek başını salladı, yani tanımiyorum demek istedi.

Emineyi topırağa emanet ettiler.

Cemaat yine aynı minvalle arabalara doluştu ve herkes geri dönüp İbrahimgilin evinin önüne yığıştı. Hava

tamamen kararmıştı ve rüzgâr da öyle şiddetlenmişti ki, sokakta durmak mümkün değildi. Adamlar birer birer İbrahime yaklaşp baş sağlığı diliyordu. İbrahim de herkesi bahçedeki büyük çadırda kurulan meclise davet ediyordu, ama ekseriyet özur dileyip gidiyordu ve bahçeye en yakın adamlar giriyordu. Melik Ahmetli de eve dönmek istiyordu, üşüyordu, içinde nedense bir rahatsızlık vardı, ama İbrahim bırakmadı:

"-Meni tek burahmayın" dedi ve Melik Ahmetli de bahçeye girip çadırda oturdu.

Kim bilir, o gece Melik Ahmetli, İbrahimgilde eğlenmeseydi, cemaatle bir arada çıkıp gitseydi, belki o akla sığmaz hadise hiç baş vermeyecekti, o hayret verici görüşme olmayacaktı?

Rüzgâr öyle ıslık çalıyordu ki, çadırın demir direğini tir tir titretiyordu. Çadır bezinin boş yerlerini şapılatıyordu. Ama o dem İbrahimin kıpkırmızı kızaran gözlerinde o kadar dert, keder vardı ki, rüzgârın böyle ıslık çalması da, bu vıyılı içinde elektirikli tirenlerin güçlkle işitilen sesi de, artık Melik Ahmetliyi rahatsız etmiyordu. Hatta üşümesi de sanki azalmıştı, ama demin yeşil ipek örtüyü dört tarafından tabutun üstünde tutturup koruyan tahta mandallar da şüphesiz ki, yeşil ipek örtüyle, halı kilimle birlikte eve dönmüşü. Bir iki gün geçecekti, yine çamaşırlar yuyulacaktı ve yuyulmuş çamaşırlar o mandallarla çamaşır ipinden asılacaktı.

Burada şaşırtıcı yahut hususi manası olan ne vardı ki, Melik Ahmetliye tesir ediyordu? Çadırda Melik Ahmetgilin karşısındaki masanın üstüne beyaz sofraya bezi serilmişti ve bu sofraya bezini de (eğer komşudan yahut kiralayarak almamışlarsa) sabahleyin yuyup o tahta mandallarla ipten asabilirlerdi. Artık burda gayri tabii ne vardı ki?

Çadırda sohbet döndü dolaştı, tavşanlar üzerinde yoğunlaştı. İbrahim herhalde ağrıdığı için kızarmış gözlerini sık sık kırparak her zaman olduğu gibi bu defa da tavşanlara ait öyle tuhaf, öyle merak uyandıran şeyler anlattı ki, adamlar bu uzun kulaklı, çevik hayvanların aklına şaşakaldı. İbrahim yirmi beş yıldan fazladır ki, tavşanlarla meşguldü ve bütün bu süre zarfında yorulmadan, yeni tavşan cinsi yetiştirmek için çalışıyordu.

Melik Ahmetli gitmek istiyordu. Çünkü yine üşümeğe başlamıştı. Evlerine de buradan hayli yol vardı. Gece saat on bire, on bir buçuğa ancak gidebilirdi, ama çadırda oturanlar İbrahime öyle dikkatle kulak kabartıyorlardı ki, sanki vakti de, rüzgârı da akıllarından çıkarmışlardı. İbrahim de öyle yürekten konuşuyordu ki, sanki kısa bir müddet için de olsa derdini hatırlıdan çıkarmıştı ve Melik Ahmetli, İbrahimin sözünü kesip onu yeniden dertli dünyasına döndürmek istemiyordu.

Bu esnada rüzgâr birdenbire öyle bir uğultu çıkardı ki, çadır bezini bir göz kırpmında iplerinden koparıp göğe kaldırdı ve götürüp İbrahimgilin iki katlı binalarına çarptı. Sonra o büyüklükteki çadır bezini tekrar göğe kaldırdı ve çadır sanki tarihe kadarki devirlerin, yani dinazorlar zamanının kocaman keleşi gibi iki katlı binanın üstünden uçup karanlıkta yok oldu.

Rüzgâr çadırdaki uzun masanın üstündeki çay bardaklarını, şekerliğı, küllüğü de yere çarptı. Sandalyeleri devirdi, kiminin papağını götürdü, kiminin boyunbağını boğazından çıkardı, beyaz sofraya bezini uçurup çadırın demir direklerine taktı, ışık söndü ve ağzın dediğini kulak işitmedi. Artık İbrahimle sağollaşmak, teselli vermek vakti değildi. Komşular kendilerini güçlkle kapılarına attılar. Kimi bahçeden çıkıp yukarı tarafa, kimi aşağı tarafa dağıldı ve Melik Ahmetli de bu yerlere iyi vakıf olmadığı için kendisi de bilmeden binanın arka tarafına doğru gitti. Burası elektirikli tirenlerin geçtiğı yerdı.

Önceki günün bütün tefferruatı bundan ibaretti, ama o akla sığmaz görüşme, o hayret verici hadisenin başlangıcı henüz istikbaldeydi.

İbrahimgilin binasının arka tarafındaki sokak tamamen bomboştu. Bu sokağın aşağı kısmından demir yolu gidiyordu ve elektrikli tirenler burdan geçiyordu. Melik Ahmetli şapkasını gözünün üstüne çekip boynunu bedene sokmuştu ve zorlukla nefes alarak yüzü düzgâra doğru gidiyordu.

Sokaktan ne bir araba geçiyordu ki durdurasın; ne de bir adam geçiyordu ki otobüs durağının hangi tarafta olduğunu sorasın.

Melik Ahmetli yine zorlukla karşı köşeye vardı ve birden demir yoluna gelip çıktığını sandı. Ama sonra köşenin önündeki sokaktan tıramvay yolunun geçtiğini anladı ve tam bu vakit sanki ısmarlama (belki hakikaten ısmarlamaydı?) tıramvay gelip tam köşenin ucunda durdu, kapısı açıldı ve Melik Ahmetli tıramvaya bindi.

Tıramvayın nereye gittiğini bilmiyordu, ama herhalde şehir tarafına gidiyordu ve Melik Ahmetli ilerideki büyük caddelerden birinde inip Beşinci Siteye giden otobüse yahut turoleybüse, en fazla taksiye binebilirdi.

Tıramvayın içi bomboştu, yalnız bir tek yolcu vagonunun yukarı tarafında, pencerenin yanında oturmuş, camın arkasından oraya buraya bakıyordu. Sürücü kapısının penceresinden ise tıramvay sürücüsünün başının ardı görünüyordu. Son on beş, yirmi yılda tıramvaya binmediği için ve nihayet Bakünün esas kısımlarında artık tıramvay olmadığı için, Melik Ahmetlinin tabii ki bileti yoktu ve tıramvayın içinde de bilet almanın kaidesini ve fiyatını bilmiyordu.

Melik Ahmetli bu yegâne yolcudan üç dört koltuk aşağıda oturdu ve en fazla bilet parasını sürücüye veririm diye düşündü. Yerinde rahatlayıp derin bir nefes aldı.

Elini pardesüsünün yakasından içeri sokarak giysilerinin üstünden sinisinin sol tarafını ovaladı. Nedense kalbi sancıyordu ve bu sancı Melik Ahmetlinin bütün bedenini garip bir korkuya, evhama bürüyordu.

Demin rüzgârın birdenbire kaldırıp duvara çarptığı, sonra da damların üstünden uçurduğu çadır bezi Melik Ahmetlinin hatırına geldi. Hayır, hiç bir vakit, hatta tarihe kadarki c'evirde dahi bu tür bir kelebek olmamıştı ve hiç bir zaman da olmayacaktı. Çünkü bu kadar ağır, bu kadar muazzam, bu kadar kocaman ve bu kadar çirkin kelebek olamazdı.

Tıramvayın yegâne yolcusu gözlerini pencere camından çekip dikkatle Melik Ahmetliye baktı ve Melik Ahmetli bu adamın gözlerinde çok derin bir rahatsızlık, endişe, kaygı okudu ve tek kelimeyle bu alçak boylu, ince kemikli adamın garip, hatta nedense gayri tabii bir görünüşü vardı: Sıfatının yapısı üçgene benziyordu, çenesi çok sivri, alnı ise genişti. Sakalı tertemiz, sinekkaydı tıraş edilse de, kılları çok sık olduğu için bütün yüzünü, hatta boğazını dahi mosmor morartmıştı. Giysisi de garipti, bu yolcu sanki kırklı, ellili yıllarda uykuya dalmış ve şimdi, yani 1986 yılında uykudan uyanıp o köhne moda yağmurluğu, boyunbağı, kıravatı tekrardan sırtına giymiş, boğazına bağlamıştı. Tıramvay vagonunun zayıf ışığında par par parıldayan siyah lastik mestisi de, ayakkabısının üstünden ayağına geçirmişti.

Bu adamın sesinde açık aşikâr bir mazlumluk, üreklilik vardı. Lakin en garibi dediği sözlerdi. Melik Ahmetliye baktı, baktı ve birdenbire halis muhlis bir korkuyla:

"Mende işiniz olmasın!" dedi. "Mende işiniz olmasın!"

Melik Ahmetli şaşkınlıkla:

"Bana mı diyorsunuz?" diye sordu ve acaba tıramvayda benden başka kimse var mı? diye o tarafa, bu tara-

fa baktı. Ama tabii ki tıramvay, evvelki gibi bomboştu ve Melik Ahmetli: "*Menim sizinle ne işim olabilir?*" dedi.

Tuhaf yolcu:

"-Yoh! Yoh!" dedi. "*He, olabilir! Kimdir? Niye?*"

Melik Ahmetli bu defa da yolcunun kendi kendisiyle konuştuğunu sandı ve anlaşılan bu adam ruh hastasıdır diye düşündü. Fakat bu sırada yolcunun birdenbire kendisiyle yüz yüze oturduğunu gördü. Yolcu sanki kalkıp yanına gelmemişti, yani bu, kalkmak ve gelmek değildi. Yolcu sanki birdenbire yerinden yok olmuş ve Melik Ahmetli ile yüz yüze oturmuştu.

Bu adam kimdi? Gözbayıcı mıydı, sirk artisti miydi, neydi? Nasıl olmuştu da bir göz kırpmında Melik Ahmetliyle karşı karşıya oturmuştu.

"-Yoh! Men yanılmışam! He! Oldu! Siz insansız!"

Bütün bu garipliklere bakmayarak yolcunun sözleri Melik Ahmetliye gülünç göründü ve gülümseyip:

"-Bes [peki] siz kimsiniz?!" diye sordu.

Yolcu sanki bu suali işitmedi ve:

"-İnsansız! İnsansız!" dedi. "*Siz insansız!*"

Kelimeleri öyle çabuk çabuk diyordu ki, sanki bir yere gitmek için acele ediyordu ve aynı zamanda sanki birinden çekiniyordu. Sonra birdenbire dikkatle Melik Ahmetliye baktı ve:

"-Ne keleşeği?" diye sordu. "*Heyir, heyir! Men keleşek [keleşek] deyilem!*"

Melik Ahmetli bu sözlere iyice hayret etti. Çünkü bu dem gerçekten keleşekler hakkında düşünmüyordu ve bir de bu adam, ömründe görmediği, tanımadığı bu adam, Melik Ahmetli ile keleşeklerin yakınlığını nereden biliyordu?

Garip yolcu:

"-Getmeliyem men?" diye sordu. "*Nece bilirsiniz? Getmeliyem? He?*"

Yolcu öyle çabuk konuşuyordu ki, Melik Ahmetlinin düşünmeye, hatta hayret etmeye, yahut memnuniyetsizliğini bildirmeye vakti kalmıyordu ve bu defa da omuzlarını silkip:

"-Bilmirem" dedi. "*Ne bilim?*" Ve kalbinin şiddetle çarpmaya başladığını hissetti.

Yolcu aynı acelecilikle:

"-Yahşı! Yahşı!" dedi. "*He! Olabilir! Onda deyin! Tez deyin! Vahtum yohdur!*"

Melik Ahmetli bütün bu olaydan adamakıllı korkarak ve yüreği şiddetle çarparak:

"-Ne deyin?" diye sordu ve bindikleri tıramvay vagonunda sürücünün kapısına doğru baktı. Kapının camından sürücünün başının ardı görünüyordu ve etrafta her şey, her zamanki normalliğindeydi.

Yolcu:

"-Deyin! Deyin! Men telesirem [aceleyim]!" dedi ve onun biraz hırıltılı sesinde bir taraftan hüküm, bir taraftan açık aşıkâr bir yalvarış hiss olunuyordu. "*Deyin! Bir... He? Yoh! İki... İki arzunuzu deyin! Tez eleyin! Telesirem! Men onları yerine yetirmeliyem! Tez eleyin!..*"

Belki Melik Ahmetlinin psikolojisi bozulmuştu ve bütün bu oyun, bu garip görüşme, bu garip sözler, bu acelecilik, onun kendi hasta tefekkürünün mahsulüydü? Hayır, hayır, bu hakiki bir alemdi. Bu tıramvay da hakiki adamdı ve Melik Ahmetli de her şeyi iyice görüyordu, hiç bir duman sis yoktu, hiç bir meçhullük yoktu.

Yolcu gitgide daha fazla acele etmeye başlıyordu ve sözleri daha fazla bir süratle söylüyordu.

"-Deyin! Deyin! İki arzunuzu deyin! Tez deyin! Tez! Men telesirem, ah! Deyin!.."

Melik Ahmetli karşısında oturan bu rahatsız yolcunun ürkek ürkek, hatta bir tedirginlik içinde bakan iri kara gözlerine, enli alınına, sivri çenesine bakarak mutlaka

bir şey demesi gerektiğini ve bu görüşmenin alelade bir görüşme olmadığını anladı. Bu yolcu kimdi, belki başka bir gezegenden uçup gelmişti, belki cindi, belki şeytandı. Melik Ahmetli bunu bilmiyordu, ama şurasını tüm açıklığıyla hissediyordu, duyumsuyordu: Kısmetine dünyanın en garip görüşmelerinden biri düşmüştü.

"Tez eyleyin. Telesirem! Tez! Ahı, men sizin isteyinizi, iki, iki isteyinizi yerine yetirmeliyim! Tez deyin! İsteyinizi... İsteyinizi deyin!.."

Yolcunun konuşmasının sürati Melik Ahmetliye de sirayet etmişti ve bu süratin mukabilinde, hakikaten de düşünmeye katiiyen vakit kalmıyordu ve bu esnada sanki güzel Zehra kelebek dışarının rüzgârını yardı, arada bir kılakson çalıp rayların üstünden takkatarak giden bu tıramvayın içine girdi ve gelip Melik Ahmetlinin heyecandan titreyen elinin üstüne kondu. Melik Ahmetli Zehra kelebeğin hafifliğini hissetti; zarifliğini, inceliğini duyumsadı ve bu his, bu duygu sanki bir sakinlik getirdi.

"Tez eyleyin! Telesirem ahı! Tez eyleyin! Deyin isteyinizi! Deyin!.."

Melik Ahmetli ağzını, "bir tane daha kelebek keşfetmek istiyorum" demek için açtı, ama bu sırada birdenbire kalbi şiddetle sancıdı, tabii bir sevkle elini kalbinin üstüne koydu ve kendisinin de beklemediği bir halde:

"Çoh yaşamak isteyirem" dedi.

Yolcu sanki elekturonik makineydi, acele:

"Neçe il?" diye sordu. "Dakik deyin! Dakik! Dakik! Deyin! Neçe il?"

Melik Ahmetli:

"Yüz" dedi. "Yoh, min il. Min il yaşamak isteyirem."

Yolcu:

"Bes ikincisi? Bes ikincisi?" diye sordu. "Tez eyleyin! İkincisini de deyin! Menim vahtum kurtarır! İkinci isteyinizi deyin! Deyin!.."

Melik Ahmetli:

"Daha ikincisi yohdur" dedi ve hakikaten de zihnine hiç bir fikir gelmemişti.

"Olsun! İkincisi de olsun! İkinci istek de olmalıdır! Tez eyleyin! Men işimi gücümü atıp ancak sizinle meşgul olabilmerem ki! Tez eyleyin! Yoh! Vaht yohdur! Men getmeliyim! İkincisini sabah [yarın] deyersiz! Ahşam saat dokuzda! Gözleyeceyem sizi! Birinci isteyiniz yerine yetdi! He! Oldu! Yerine yetdi!.."

Yolcu bu sözleri süratle deyip aynı süratle ayağa kalktı, hafifçe -tıpkı o Zehra kepenek gibi- Melik Ahmetliye dokundu, sonra şemsiye gibi yukarı yükseldi, ewela sol eliyle tıramvayın tutacağını tuttu ve Melik Ahmetli açık bir şekilde yolcunun ayaklarının yerden kesildiğini gördü. Sonra Melik Ahmetli gözlerini yolcunun asılan ayaklarından ayırıp suratına bakmak isteyince, yolcu artık tıramvayda yoktu.

Melik Ahmetliyi soğuk ter basmıştı, ama hisleri bu görüşmeyi kabul ediyordu. Akı, zekâsı ise bütün bunların kâbus, hayal değil, hakikat olduğunu bir türlü kabul edemiyordu. İşte takkatarak giden bu tıramvay gibi, dışarda esen rüzgâr gibi, tıramvayın içinde yanan şu zayıf elektirik ışığı gibi, sabahtan beri yerinde oturup tıramvay süren bu sürücü gibi hakikatti. Hayır, bu normal aklın alacağı iş değildi, hiç bir normal teffekkür bu tıramvay görüşmesini kabul edemezdi ve Melik Ahmetli delilerin de kendilerinin deli olduklarını bilmediklerini düşündü, işin doğrusu onlar da her şeyi hakikat olarak görüyorlardı...

Melik Ahmetli eliyle alınının soğuk terini sildi. Sonra sanki uykudan uyanmak için, ayılmak için alnını ovuşturdu ve bu esnada kalbinin çarpıntısı birdenbire kesildi; kolunun, bacaklarının, oynaklarının ağrısı yok oldu. Melik Ahmetliye öyle geldi ki, sanki bedeninin kanı değişti ve o taze kanın sıcaklığını duyumsadı. Bu sıcaklık bütün bedenine bir hararet getirdi. Melik Ahmetli yerinden

kalkıp hareket etmek, koşmak, fırlamak istedi. Nice yıllardan beri böyle rahat ve göğüs dolusu nefes almamıştı. Nice yıllardan beri bütün bedenini böyle kıvrak, böyle hafif hissetmemişti. Ona öyle geldi ki, vücudunda bir kelebek hafifliği var, hatta sanki kendi cisminde o güzel Zehra kelebeğin hafifliğini duyumsadı.

O gece yarısı boş tıramvayın içinde Melik Ahmetli, ansızın bütün bedeninin birdenbire civanlaştığını fark etti. Çünkü bugüne kadar ebedi bir geçmişte kalan o uzak yıllarda; yani on yedi, on sekiz yaşlarında kendini nasıl hissediyorsa, şimdi de kendini öyle hissediyordu. Bu duygu da şimdi baş veren görüşme gibi hayret uyandırıcı, akıl almazdı.

Aynı gece Bakünün nisbeten geniş caddelerinden birinde tıramvaydan indikten sonra hiç bir turoleybüse, otobüse, taksiye binmedi ve Aşşeronda kopan bu şiddetli rüzgâr Melik Ahmetlinin hevesini azaltmadı. Aksine bu rüzgâr sanki daha fazla bir şevk getirdi ve Melik Ahmetli Beşinci Siteye çıkan uzak yolu yaya gitmeye başladı. Tıramvay biletinin parasını sadece ensesi görünen sürücüye vermeyi de aklına getirememişti.

Sürücü iş vaktini bitirip evine gidecekti. Her zaman ki gibi yiyecekti, yatacakti; tek kelimeyle her zamanki gibi ne işi varsa görecekti. Ama hiç bir vakit bir zamanlar sürdüğü tıramvayda dünyanın en mucizeli bir görüşmesinin baş verdiğini bilemeyecekti.

Şiddetli rüzgârın estiği o güz gecesi Bakünün Beşinci Siteye giden sokakları bomboştu ve bu bomboş sokaklardan geçerek evine giden Melik Ahmetli, dünyanın bu hayret uyandırıcı, akıl almaz işine şimdi tamamen inanmıştı. Bin yıl yaşayacağını yalnız tefekkürüyle idrak etmemişti, bunu cismen de hissediyor, duyumsuyordu ve kırk yaşındaki *ilimler namzedi*, sanatını yürekte *seven lepidopterolog*, dünya böcekbilimine Zehra gibi bir kelebek

bahşeden Melik Ahmetli, bu bin yıl olayına hiç kimsenin hiç bir vakit inanmayacağını da çok güzel anlıyordu. Bu bir sır olarak daima içinde kalacaktı ve iyi ki şimdi sokaklar böyle bomboştu. Çünkü Melik Ahmetliye öyle geliyordu ki, şimdi sokakta birisi olsaydı, onun böyle yaya gittiğini görüp bu sırrı haber alırdı. Bu sır o dem sanki gizli bir hazine idi ve bu hazine yalnız Melik Ahmetliye mahsustu.

Melik Ahmetli bir yeni yetme çevikliğiyle basamakları tek nefeste çıkıp eve girdiğinde çocuklar çoktan yatmıştı. Tahire de üzerinde geceliği, uykulu uykulu kapıyı açıp:

"*Ne gec kaydın [döndün]?*" dedi. "*O yazığı [zavallıyı] defn elediz?*" diye sordu ve sorduğu suale cevap beklemeden yatak odasına gitti, yatağına girdi ve hemen uyudu.

Melik Ahmetli mutfığa geçti, mutfak dolabının üst gözünden arada bir evine gelen konuklar için sakladığı sigaralardan birini aldı. Pardesüsünü çıkarıp mutfak sandalyesinin üstüne attı. Tabii gaz ocağının yanındaki kibriti alıp bahçeye bakan balkona çıktı, rüzgâr söndürmesin diye sigarayı ceketinin etekleri arasında yaktı ve derin bir nefes çekip dumanı ciğerlerine çekti.

Elbette Tahire şimdi kocasının böyle ince bir ceketle balkona çıktığını, üstelik de sigarayı böyle emip dumanı ciğerlerine böyle çektiğini görseydi, az kalsın kalp kırızı geçirirdi, kendini tutamayıp ağlaya ağlaya bağırıp çağırarak "*Uşaklarımı yetim koymak mı isteyirsen benim?!*" derdi.

Tahire ne bilecekti, nerden aklına gelecekti?..

Yeni yapılmış site pencerelerinin, demek mümkün ki, hepsi sönmüştü. Cemaat sabah tezdten kalkıp işe gidecekti ve Melik Ahmetli bu uyuyan binalara bakarak yer yüzündeki bütün insanların günlük hayatında, geçinmesinde şimdiye dek hiç bir vakit hissetmediği bir acelecilik

duyumsadı. Belki de insanların çoğunun bu acelecilikten haberi yoktu, ama böyle dehşetli bir acelecilik vardı ve aslında işte bu anda bu acelecilik, uyuyan bu binaların üstünde pusuda durmuştu. Sanki yırtıcı bir hayvan gibi avını gözlüyordu, sabahın gözü açılır açılmaz hücum edecekti, insanları yataktan çıkarıp kendi ritmine tabi edecekti. İnsan ömrü o kadar kısa idi ki, anadan olduğu dakikadan itibaren acele ediyordu ve aslında her şeyi -kiskançlığı da, namertliği de, hasıslığı de, nankörlüğü de, vefasızlığı da-, her şeyi bu acelecilik meydana getiriyordu. Düşünmek ve beklemek için insanların vakti yetmiyordu.

Rüzgâr uğultu salıp vıydıyordu ve bu rüzgâr vıyıtısı o dem dünyanın ebediliğinden ve bu ebediliğin mukabilinde bin yılın genişliğinden, hikmetinden, temkininden haber veriyordu.

Melik Ahmetli balkondan içeri döndü. Böyle bir gecede yatmak istemiyordu. Ama Tahirenin gelip uyarmasını, "Niye yatmırsan? Ne olup?" diye sormasını da istemiyordu. Tahireye ne cevap verecekti? Böyle bir gecede ya-lan söylemek istemiyordu, hakikati nasıl demeliydi?

Mutfağın ışığını söndürüp yatak odasına geçti, sessizce soyunup yatağa girdi. Yeri soğuktu, ama bu soğukluk bir sağlamlık durumu getiriyordu ve bu durum içinde güzel Zehra kelebek yine Melik Ahmetlinin aklına geldi, gülümsedi. Bu bin yılda daha ne kadar güzel kelebekler keşfolunacaktı...

Elbette ne Uzun Caferkulunun, ne profesör Fazılzadenin, ne Musa Bağırının, ne de zavallı İbrahim'in bundan haberi vardı ve onların hiç biri ve tek kelimeyle yer yüzünde hiç kimse, aslında yarın sabahtan itibaren canlı bir tarihle, canlı bir gelecekle münasebette olacağını bilmiyordu. Gerçi bunu hiç kimse bilmeyecekti, ama gelecekte -yüz yıl, iki yüz yıl, beş yüz yıl sonra- onu gösterip bak "bu civan adam, bu büyük alim dünyanın en bü-

yük mucizesidir, o beş yüz yaşındadır, yedi yüz, sekiz yüz yaşındadır!" diyeceklerdi. Ve sanki Melik Ahmetliyi birdenbire o uzak geleceğin korkusu bastı. O zaman hiç kimse olmayacaktı, yani yalnız geleceğin insanları olacaktı, lakin ne Tahire olacaktı, ne de çocuklar olacaktı...

Karyolanın soğuğu Melik Ahmetlinin içine sirayet etti ve demin kabristanlıktaki gibi üşüdü. Sonra yine Zehra kelebek gözlerinin önüne geldi. Bu bin senede Zehra kelebeğin nice milyon veya belki de nice milyar nesli dünyaya gelip göçecekti, ya da belki o güzel Zehra kelebeğin nesli tamamen kesilecekti ve o gece yarısı Beşinci Sitedeki evinin yatak odasında, karyolasında uzanan Melik Ahmetli apansız, tamamiyle birdenbire tasavvurunda oluşmuş bir manzarayı, o manzara içinde küçücük bir hadiseyi sanki Zehra kelebeğin gözleriyle gördü, Zehra kelebeğin duygularıyla hissetti.

... O güzel kelebek güneşin ısısından lezzet alarak, çimendeki sarı, mor, turuncu, kahverengi, mavimsi güllerin, çiçeklerin, yemyeşil otların renginden sevinerek uçup geldi, kırmızı bir lalenin zarif taç yaprağına kondu, kanatlarını bitiştiirdi, çimenin sesine kulak kabarttı.

O güzel kelebek sadece bülbülün, sadece cırcır böceğinin değil, bütün ufak böceklerin de, zarkanatlıların da sesini, nağmesini işitiyordu ve sanki çimenin bu nağmesini sadece kuşlar, böcekler, zarkanatlılar değil; güller, çiçekler, otlar da okuyordu. Sanki o bahar çağı çimenin renklerini öylece güldüren güneş şuaları da o nağmeyi okuyordu.

İki avcı gelip biraz nefeslerini dermek için o güzel kelebeğin yanında, çimende oturdu ve bu avcıların kenardaki lale yaprağına konup kanatlarını bitiştiiren bu güzel kelebekten haberleri yoktu.

Avcılardan biri öbürüne dedi:

"-Bele revayet eleyirler ki, dörd yüz il ömür sürmüş Musa Peygamber eleyhisselam Tur-i Sina dağının yahnılığında

bir dahmada [kulübede] yaşaymış. Bir gün camaat Musa'ya te'ne [sitem] edir: 'Niye özüne bir ev tikdirmirsen?' Musa eleyhisselam bele cavab verir: 'Menim ne ömrüm var ki, hele özüme bir ev de tikim!..'

İkinci avcı yürekte gelen bir eseflenmeyle:

"-Eledir" dedi. "Atalar yahşı deyip, ömür bir iynedir, sapı [ipliği] çoh kısa..."

Avcılar ömrün kısalığı için ah çektiler, sonra ayağa kalkıp yollarına devam ettiler.

Lale yaprağına konan o güzel kelebek avcılarının ardından baktı baktı ve:

"-Nankör insanlar" dedi.

O güzel kelebeğin topu topu üç günlük ömrü vardı. Bu dünyada toplam üç gün yaşayacaktı ve o üç günlük ömrün iki günü artık kelebek için ebedi bir geçmişte, ses çatmaz, ün yetmez bir uzaklıkta kalmıştı.

... Rüzgâr yatak odasındaki pencerenin camını titre-tiriyordu. Tahire de rahatsızdı; gâh bu böğrü üste, gâh o böğrü üste dönüyordu ve Melik Ahmetli karanlıkta ak benzi güçlkle sezilen Tahireye bakarak bin yıllık ömür mukabilinde, bir göz kırpımlık vakitten sonra Tahirenin dünyada olmayacağını düşündü. Sonra Adil, Kâmil, Ayten, Zehra da dünyadan geçecekti; sonra onların çocukları, sonra o çocukların çocukları, sonra başkaları, diğerleri, gayrıları... da dünyadan geçecekti. Melik Ahmetliye öyle geldi ki, karanlık bir tünele girip koşuyor, ama bu uzun tünel bir türlü bitmek bilmiyor. Melik Ahmetlinin içi darlandı, nefesi tutuldu, çocukları teker teker, isim isim gözlerinin önüne getirince ve çok kısa bir müddet sonra -elli yıl, altmış yıl, en fazla yüz yıl sonra Adilin de, Kâmilin de, Aytenin de, Zehranın da dünyada olmayacağını, ama kendisinin uzun, çok uzun müddet yaşayacağını, dede olacağını, ata olacağını, sonra dünyadaki bir çok yad adamların, tanımadığı, bilmediği kimselerin canlı soy

kökü olacağını düşününce, kalbi demin tramvaydakinden daha fazla bir süratle çarpmaya başladı ve Melik Ahmetli yerinden kalkıp soğuk karyolasında oturdu.

Eminenin cenazesinin üstündeki yeşil ipek örtüye tutturulmuş tahta mandallar Melik Ahmetlinin gözlerinin önüne geldi ve Melik Ahmetli gözlerini yumup alnını ovuşturdu. Çünkü ona öyle geldi ki, kendisi de o tahta mandallar gibi bir şeydir. İnsanlar gelip geçecek. Çünkü insanlar Emine gibi gelip geçicidir, ama o, aynı tahta mandallar gibi kalacak, kalacaktı...

Zavallı İbrahim de bir gün bu dünyadan geçecekti. Tavşanlarla başka bir alim meşgul olacaktı. Sonra o alim de geçecek, Uzun Caferkulu da gidecek, profesör Fazilzade de, hatta Musa Bağrı da bu dünyadan gidecekti. Melik Ahmetli ise kalacaktı ve bir zaman gelecek bu adamları da hatırdan çıkaracaktı. Çünkü bu kadar insanı nihayete kadar akılda saklamak şüphesiz ki mümkün değildi ve şüphesiz çocukları da hatırdan çıkaracaktı. Kâmil Aytenle karıştırarak, yahut Zehrayla Adili şaşıracaktı. Çünkü Adil de, Kâmil de, Ayten de, Zehra da uzak, çok uzak bir geçmişte kalacaktı. Suçluluk hissi Melik Ahmetlinin bütün içini ele geçirmişti, sanki dehşetli bir hıyanette bulunmuştu.

Tahire yine yatağında çevrildi, o tarafa, bu tarafa döndü ve Melik Ahmetli karanlık içinde dikkatle karısına baktı. Tahire neyin endişesini çekiyordu, Tahire niye rahatsızdı? O, alelade, normal bir insandı, bir noksanlığı yoktu, acaba Tahire hangi şeyden dolayı böyle kaygılı ve rahatsızdı?

Birdenbire alelade adamların bütün kaygıları, bütün rahatsızlığı Melik Ahmetli için küçük, ehemmiyetsiz göründü, nankörlüğün ifadesi gibi göründü.

Demine tramvaydan indikten sonra Beşinci Site tarafına doğru gittiği bomboş sokaklar aklına düştü ve Melik

Ahmetliye öyle geldi ki, bomboş sokaklar aslında o bin yıllık ömrün yoludur, öyle bomboş, kimsesiz, yalnızdır...

Melik Ahmetlinin yüreği az kalsın sinesinde kopup çıkacaktı ve o, artık yatak odasında duramadı, usulca odadan çıkıp mutfağa geçti. Mutfak dolabının üst gözünden yine bir sigara çıkarıp demin sandalyenin üstüne atılıp kalan perdesüyü gece pijamasının üstünden sırtına giydi ve bahçe balkonuna çıktı. Sigarayı perdesünün etekleri içinde yakıp aynen İbrahim gibi heyecandan titreyen parmakları arasına aldı ve emdi.

Melik Ahmetli o kadar heyecanlanmıştı ki, bir anda gençleşmiş, sağlamlaşmış bedeni bile bu heyecana dayanmıyordu.

Beşinci Site binalarının bütün pencereleri karanlıktı ve bu dem o karanlık pencere camlarının arkasında yatan adamların hiç birinin Melik Ahmetlinin birer birer karanlık pencereleri tarayan gözlerinin hasretle dolu olduğundan haberi yoktu.

Yine uzak sahradaki yalnız palmye Melik Ahmetlinin hatırına düştü ve ona öyle geldi ki, kendisi de yavaş yavaş o uzak ve yalnız palmye ağacına dönüyor.

Bütün siteyi bürüyen gece karanlığı Melik Ahmetlinin canını daha fazla sıktı, az kalsın onu çocukluk devirlerindeki gibi ağlama tutacaktı.

O gece sehere kadar yatamadı ve tabii bu uykusuz geceden hiç kimsenin haberi yoktu. Ama Tahire galiba bir şey hissetmişti, sabah erkenden dikkatle kocasının suratına baktı ve:

"-Sene ne olup?" diye sordu.

Melik Ahmetli:

"-Heç ne" dedi ve çay içip peynir ekmek yiyerek mutfağın balkona açılan kapısının camından dışarı baktı. Rüzgâr geceye nisbeten hayli azalmıştı. Sonra Zehra ile birlikte bahçeye indi. *Arabalıktan* getirip kapının ağzında

bıraktığı Jiguliye bindi, Zehrayı yuvaya götürdü. Sonra da enstitüye gitti. Arabayı enstitünün bahçesinde, Musa Bağırının arabasının yanında park etti (Musanın arabasının karbüratörü anlaşılan geceleyin kendi kendine düzleşmişti...).

Gece esen rüzgâr, Melik Ahmetlinin çalıştığı laboratuvarın penceresinin aydınlatmasını açmıştı ve ak kâğıtlara (gerçi o ak kâğıtlar yıllardan beri sararmıştı) dikilip laboratuvarın duvarlarından asılan kuru kelebekleri yere düşürmüştü. Kuru kelebeklerin bir kısmı ezilmiş, bir kısmının kanadı sınımış, ayağı kopmuştu.

Melik Ahmetli demek mümkün ki, bütün gün kurutulmuş kelebeklerin tamiratıyla meşgul oldu. *Sınımış* kanatları, kopmuş bacakları mikroskop altında öyle itinayla yapıştırıp bitıştirdi ki, rüzgârın bu bet işinden, kötü amelinden haberi olmayan adam, bu kuru kelebeklere baktığından hiç bir şey hissetmezdi.

Ve bütün bu süre zarfında garipti, sanki dün İbrahimgilin bahçesinde, zavallı Eminenin cenazesi yanında tarzen Abdullahın çaldığı Segâh, uzaklardan süzülüp gelip laboratuvarda işitiliyordu. Melik Ahmetli elbette bu Segâhın enstitünün civarında çalınmadığını ve güçlükle süzülüp gelen tar sesinin çünkü günün zayıf aksisedası olduğunu, Melik Ahmetlinin, yani kendinin içinden akıp geldiğini biliyordu. Sanki kurutma kâğıdının mürrekkebi, hayır mürrekkebi değil tertemiz, şeffaf suyu içine çekmesi gibi Segâh da, Melik Ahmetlinin bütün bedenine, fikrine, hayaline sinmişti.

İş vakti nihayete erince Melik Ahmetli kuru kelebekleri eski haline getirmeyi tamamen bitirmiş, laboratuvarın duvarlarından asmıştı. Bu öyle zarif bir tamirat işiydi ki, Melik Ahmetli bu işi laboratuvarın teknik işçilerine emanet edemezdi. Bu yüzden her şeyi baştan sona dek kendisi yaptı.

Enstitüden çıkıp Jiguliye bindi (Musa Bağırılı artık çıkıp gitmişti, arabası yoktu). Evvela gidip Zehrayı yuvadan aldı, eve götürdü, oturup çocuklarla birlikte yemek yedi ve Tahire yine dikkatle kocasına bakıp:

"-Sene ne olup?" diye sordu.

"-Heç ne!"

Melik Ahmetli evden çıkarken kendisini sakin hissediyordu (Hatta kendisi de bu sakinliğine şaşırılmıştı). Ama bu sakinlikle beraber içinde uzak sefere çıkıyor gibi bir his de vardı ve bu sefer, sanki dünyanın tanınmaz bilinmez yerlerine yapılacaktı.

Akşam saat dokuzu geçiyordu ve dünkü yolcuyla buluşma yerini belirlemeseler de, Melik Ahmetli kendisi bile izah edemediği tabii bir sevgile buluşma yerinin demir yolunun karşısındaki köşenin ucunda, dünkü tıramvay durağında olduğunu hissediyordu.

Bu yeri arabayla bulmak o kadar da kolay olmadı. Melik Ahmetli Jiguli ile iki defa dönüp dolaşıp İbrahimgilin evinin önünden geçti. Nihayet dün gece gittiği sokağı buldu ve arabayı sokaktan yukarı, tıramvay durağına doğru sürdü.

Buralar anlaşılın Bakünün en tenha yerlerinden biriydi ve şimdi de rüzgârın tamamen zayıflamasına rağmen, bu taraflarda hiç kimse yoktu. Melik Ahmetli tıramvay durağına çıktığında saat dokuzu on iki dakika geçiyordu ve her şey çok beklenmedik şekilde gelişti, hem de bir anın içinde baş verdi: Jigulinin kapısı açılmadı, ama dünkü yolcu ön koltukta, Melik Ahmetlinin yanında oturdu ve o dakikadan itibaren o kadar çabuk konuşmaya başladı ki, Melik Ahmetli yine şaşmaya, hayret etmeye vakit bulamadı:

"-Niye gecikirsiz, ahı? Ne için? Tez eleyin! Menim vahtım yohdur! Tez eleyin! Men bütün vahtımı size hesr edebilmerem ki! He! Bilmirem! Olabiler! Tez eleyin! Gözle-yebilmerem men!.."

Yolcunun üçgene benzeyen suratı da, giyimi de, iri kara gözlerinin ifadesi de, ışıltısı da, her şey dünkü gibiydi. Sadece sesi, sanki daha fazla hırıldıyordu ve burnunun ucunda bir damla su sallanıyordu.

Yolcu aynı acelelilikle yağmurluğunun cebinden küçük bir *Biseptol* kutusu çıkarttı, sonuncu hapı naylon kâğıttan koparıp acele yuttu, burnunu çekti ve :

"-Deyin!" dedi. "Deyin isteyinizi! Menim işlerim var ah! Yahşı! Tez eleyin! Deyin!"

Melik Ahmetli bütün gün zarfında, yani laboratuvar da kurumuş kelebekleri düzeltirken de, araba sürerken de, evde yemek yerken de bu gece görüşmesini daima gözlerinin önüne getirmişti ve şimdi yolcuya diyeceği sözleri en az bin defa kendi kendine tekrar etmişti:

"-Menim... Menim ikinci isteyim odur ki... dünengi birinci isteyimi lağvedesiniz!"

Araya derin bir sükut çöktü ve bu sükut içinde soğuk alınlığı olan yolcunun, sık sık burnunu çektiği işitiliyordu. Melik Ahmetlinin kalbi yine şiddetle çarptı ve bu yolcu da şimdi dünyanın en mazlum adamına benzedi. Bir iki defa öksürdü, burnunu çekti, sanki tamamen kendisini kaybetmişti, ne edeceğini bilemiyordu. Sonra yolcunun aklına acele ettiği geldi.

"-Yahşı! Oldu! Oldu!" dedi. "Men getdim! İşim çohdur! İnsandan baş açmak çetin meseledir!"

Yolcu bu defa sanki kendi kendisiyle konuşuyordu. "Çoh çetindir! Çoh! Çoh! Gel, baş aç de! Özün gel! Özün gel, baş aç! Men deyirem! Hemişe [her zaman] deyirem! Deyirler ki, bele..." Ve o yolcu dün tıramvayda olduğu gibi hafifçe Melik Ahmetliye dokundu. Sonra demin arabaya girdiği gibi değil, soğuk almış alelade adamlar gibi burnunu çekerek, öksürerek Jigulinin kapısını açtı, arabadan indi, yorgun adımlarla tıramvay yolu boyunca uzaklaşıp gözden yitti ve yolcu uzaklaştıkça, karanlıkta gözden yitkiçe, Melik Ahmetli bütün bedeninde bir değişme hisse-

diyordu. Sanki kanını değiştiriyorlardı ve bu değişmeyi duyumsadıkça Melik Ahmetlinin kalbinin çarpıntısı azaldı, tamamen kesildi, bütün bedenine bir rahatlık geldi. Sonra elinin, ayağının oynaklarındaki güzel, aziz ve sevimli ağrılar geri geldi ve Melik Ahmetli kalbinin birazcık sancıldığını dahi hissetti.

O dem Melik Ahmetli daimi yürek sancısına da, oynaklarındaki ağrıya da çok samimi, hatta çok içten bir minnettarlık duydu.

Ve bu zaman Melik Ahmetli ön koltukta duran boş *Biseptol* kutusunu gördü, kaldırıp baktı. İçilip bitmiş sıradan bir ilaç kutusuydu: *Biseptol-480*.

Kasım 1986

Sarı Gelin

... SONRA sağnak yağış yağdı ve birdenbire bu dağların yekpare taşlarının, yemyeşil sinelerinin ve o sinelerde orda burda biten ağaçların yemyeşil dallarının budaklarının, dalların yapraklarının, dibinde köpüklene köpüklene bembeyaz bir çayın aktığı derin vadinin üstünden uzayıp giden yalçın kaya parçalarının tozunu toprağını yuyup tertemiz etti, tertemiz bir parıltıyla ışım ışım ışıldattı ve o dem bu dağlar, bu yeşillik, bu yekpare taşlar, derin vadi boyunca uzanan yalçın kayalar, dünyanın genişliğini, evvelsizliğini ve ebediliğini düşündürdü.

... sonra bütün bu genişliği, evvelsizliği ve ebediliği bir ses seda bürüdü ve bu ses seda altında derin vadinin dibinden köpüklene köpüklene akan o çay, o dağlar, o yemyeşil sineler de, bu ses sedaya sanki söz söylemeye başladı:

Saçın uzun hörmesler
Seni mene vermezler
Ne ola bir gün görem
Nazlı yarın, ah yüzünü
Neynim aman aman
Neynim aman aman
San gelin...

... sonra sağnak yağış kesilecekti, sonra akşam olacaktı, sonra da bütün bu yerlere bir karanlık çökecekti; ama o ses seda da, o türkü de yine bu yerlerle birlikte olacaktı.

Bu derenin uzunluğunu
Çoban kaytar¹ kuzunu
Ne ola bir gün görem
Nazlı yarın üzünü
Neynim aman aman
Neynim aman aman
San gelin...

* * *

Güz Yağışı kebaphanesinin görünüşünde adından gayrı yahşi bir şey yoktu. Sovyetler Birliği zamanında Bakünün 3. Sitesinde yapılan sekiz katlı apartmanların avlusunun aşağı başında, bir müessesenin ufak bir otomobil tamirhanesi vardı; ama ne zaman ki Sovyetler Birliği dağıldı, tamirhaneyi özelleştirdiler. Sonra da birileri orayı kebaphane yaptı.

Gerçi denilene göre kebaphanede yahşi kebab pişiriyorlardı. Ama sekiz katlı apartmanlarda yaşayan insanlar ocak dumanından, daimi kebab kokusundan, oraya gelip giden müşterilerin arada bir gürültü patırtı yapmasından çok rahatsızdılar. Yegâne hoş giden bir şey vardı ki o da Güz Yağışından hazin bir kılarnet sesinin gelmesiydi. O zaman etrafa sakinlik çöküyordu. Kılarnetin sesi sekiz katlı apartmanlardaki insanların içinde öyle bir hissiyat meydana getiriyordu ki, onlar bir müddet daimi kebab kokusunu da, ocak dumanını da, terbiyesiz müşterilerin bağırıp çağırılmalarını da hatırlarından çıkarıyorlardı.

* * *

¹ Kaytar: Döndür, getir (AN).

O güzel bahar günü kılarnet çalan Fethullah, her zamanki gibi sabah tezdenden yatağından kalkıp elini yüzünü yumaya gidince karısı Firuze, sanki onun kalkmasını bekliyormuş gibi mutfaktan başını uzatıp:

"-Fethullah kalktın mı?" diye sordu. Sonra da "sözüm var sana., git yuyun, sonra..." dedi ve bu sözleri öyle söyledi ki, Fethullahın içinden tarın sarı teli gibi çok ince, ama çok da sert, bir sızıltı geçti. Firuzenin sesinde bir zavallılık vardı, acizlik vardı ve Fethullah çapında bir adam, elini yüzünü yuyarken adamakıllı duygulanmamak için kendisine güçlükle hakim oldu ve içinden bu dünyanın arkasından yağlı bir sokak küfürü söyledi. Çünkü son vakitlerde -sebebi neydi, kendisi de bilmiyordu-, karısının gençlik çağları sık sık gelip gözlerinin önünde duruyordu. O çağlarda, şimdi kınadan kıpkırmızı kızaran ak saçların hiç bir izi tozu yoktu. Firuzenin bilek kalınlığında kapkara iki örgüsü, nerdeyse topuğuna kadar uzanıyordu. Boylu boslu bir ceylan yavrusuydu ve "güneşe sen doğma ben doğacağım, aya sen doğma ben doğacağım" diyordu ve bütün mahalle civanlarının gözü o örgülü kızdıydı. O örgülü kız ise, o kadar civanın arasından onu, yani şimdi içindeki sızıltı ile elini yüzünü yuyan Fethullahı seçti.

Fethullahı seçti, ama onu otuz yıldan beri aya, güneşe meydan okuyan sesi şimdi böyle zavallılaştı, bu bahar mahallede peş peşe yapılan beş düğünün beşine de aynı elbiseyle gitsin diye seçmedi.

ve Fethullah az kalsın elindeki sabunu aynadaki aksine çarpacaktı...

yahşi...

kâfi...

başkaları senden de fena gündedir...

ve o vakitler Fethullah da kara, kıvrıkcık saçlı, dik başlı, boyun eğmeyen, avlu kapıları ile yüz yüze olan çatal dut ağacının gölgesinde oturup sokaktan geçen, pen-

cerelerden bakan mahalle kızlarının gizli bakışları altında kurumla tavla oynayan ve mahalle civanlarının hepsini üten bir oğlan idi ve örgülü kızın bu kadar civan içinde Fethullahı seçmesi de, yazın bunaltıcı sıcağında mahalle erkeklerinin çatal dut ağacının gölgesinde oturması gibi bir şeydi. Yani tabii idi. Burada şaşılacak hiç bir şey yoktu. Fethullah görünüşüyle de, edasıyla da örgülü kıza layık bir civandı. Ama o vakitler papakçı Cafer -örgülü kızın babası- "ben zurna çalana kız vermem" diye iki ayağını bir pabuca soktu.

Meseye şuydu ki, Fethullahgil dededen babadan çalgıcı idi. Büyükbabasının babası da, büyükbabası da, babası da Bakünün meşhur *balaban*¹ çalanları olmuşlardı ve Fethullah da çocukluktan beri balaban çalmaya başlamıştı ve balaban hava gibi, su gibi bir şeydi ve Fethullah için bizim bu güzel dünyamızda balabansız yaşamak mümkün olan bir şey değildi. Ama papakçı Cafer madem ki *iki ayağımı bir başmağa diredi*, Fethullah örüklü kız için bütün hayatının manası hesap ettiği balabandan elini ayağını çekti, kılarnete başladı.

Kılarnet anlaşılan papakçı Cafer için balabandan hayli hürmete değermiş ve papakçı Cafer nihayet örüklü kızı vermeye razı oldu.

O vakitten beri tam otuz altı yıl geçti.

Bu otuz altı yılda Fethullahın kılarneti çok meclisleri yolcu etmişti, çok düğünlerde çalmıştı. Büyük bir aileyi -kendileri ve beş kız- geçindirmişti. Kılarnet kızları büyümüşü, okutmuştu, onları kocaya vermişti.

Sovyetler devrinde şimdiki kadar çalgıcı yoktu. Ama nasıl ki Sovyetler Birliği dağıldı, o kadar nağme okuyan, çalan peyda oldu ki, hayret edilecek işti. Bunlar daha önceleri nerede idi? Bağımsızlık bunlara nasıl hamile olmuştu ki, birdenbire bu kadarını doğurdu ve hepsi de

¹ Balaban: Zurnaya benzeyen bir musiki aleti (AN).

çalgı çalandan çok yahşı montajcı idi. Yani şöyle: Bütün çalgı aletlerini elektiriğe bağlıyorlardı, bir gürültü patırtı koparıyorlardı, bir oyun çıkarıyorlardı, bir giyim giyindiriyorlardı ki, Fethullahın kılarneti nihayet ufacak bir kebaphanelik oldu ve bir vakitler bol para getiren kılarnet, şimdi ancak kebephaneye gelen üç kişinin, beş kişinin cebine bakmaya mecbur oldu.

Ve Fethullah elinin yüzünün sabununu yıkarken gözlerini kaldırıp aynaya bakmıyordu. Bu kır başlı, bıyıkları apak ağarmış şişman kişiye bakmak istemiyordu. Ama o anda ayna sanki mıkna-tisa dönmüştü. Fethullahın gözleri de demire. Ayna o gözleri kendisine çekiyordu...

bana bakmalısın!..

bana bakmalısın!..

* * *

Norveçli Martinus Asbyornsen, artık yedi yıldan beri, Baküdeki yabancı petrol şirketlerinden birinde baş mühendis vazifesinde çalışıyordu ve *İbseni*¹ çok sevse de, antika eşyaların satışı ile meşgul olan Bakü komisyoncularını İbsenin kahramanlarından kat kat iyi tanıyordu. Antika eşyalara bakınca, onların getireceği geliri evelden hissedince, sevimli bestekârı Krik'in musikisinden de kat kat fazla derecede haz alıyordu.

Gerçi şimdi yerli sakinler de, komisyoncular da bundan beş altı yıl evvelkiler değildi. Çok ayılmışlardı ve Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra serhatler açılmıştı. Baküye gelip giden turistler antika eşyaları, kadim Azerbaycan halılarını, kuyumcu işlerini, bakırcılık numunelerini, hatta muasır ressamların eserlerini sudan ucuza alıyorlardı; dışarıya çıkarıp on kat, hatta yüz kat fazla fiyata satıyorlardı, ya da çok az parayla kendilerine zengin, kıymetli şahsi koleksiyonlar yapıyorlardı. Bundan beş altı yıl

¹ Henrik İbsen (1828-1906), Norveçli piyes yazarı (AN).

evvele kadar böyle idi. Sonra yeni komisyoncular peyda oldu, fiyatlar yükseldi. Ama ne kadar yükselse de, cumhuriyetin sakinleri ne kadar ayılsa da, antika Azerbaycan ve şark eşyalarının Azerbaycandaki fiyatı Avrupada ve ABD'deki fiyatlara nisbeten çok ucuzdu.

Elbette ebediyen böyle olmayacaktı. Fırsattan istifade etmek lazımdı. Gerçi böyle giderse bir iki yıl sonra Azerbaycanda artık hiç bir şey kalmayacaktı. Ama bu sonranın püroblemiydi ve bu pürobblemle bırakalım, geleceğin adamları ve Azerbaycanlıların kendileri meşgul olundu.

Tabiaten çevik, akıllı ve iş beceren bir adam olan Martinius Asbyornsen, aynı zamanda çok ayık, uyanık adamdı. Evvela kendisine kadim Azerbaycan halılarından ve halı mamulatlarından ibaret güzel ve kıymetli bir şahsi koleksiyon düzenledi. Sonra anladı ki, bu ülkede şahsi koleksiyonla yetinmek olmaz, adamakıllı teşebbüse girişmek lazımdır. Anladı ve canı gönülden faaliyete başladı. Bu yıllar zarfında işin gizli yollarını da, resmi yollarını da iyice özümsemi ve iyi de para kazandı.

Bu husus, Norveçteki tanış bilişlerinin (aynı zamanda kendisinin de!) aklına hiç gelmemişti. Kim derdi ki bir zaman gelecek, Sovyetler Birliği dağılacak ve o korkunç Sovyetler Birliğinin dağılması Martiniusu bahtiyar edecek; düne kadar hiç kimsenin tanımadığı Azerbaycan adlı bir ülkede bu kısa boylu, dazlak başlı, koca karınlı adamın bahtı açılacak.

* * *

Firuze taze demlediği çayı, yağı, peyniri, ekmeği getirip Fethullahın önündeki masanın üstüne koyunca Fethullah, Firuzenin beklenmedik bir şey diyeceğini hissetti ve sordu:

"-Ne diyecektin bana?"

Firuze "çayını iç, sonra derim" deyince, Fethullah yüzde yüz anladı ki, Firuzenin sözü yeni bir söz olacak, ama o yeni söz nasıl olacak? Yahşı mı olacak, fena mı? Tabii bunu bilmiyordu.

Firuze sözünü demek için acele ediyordu. Ama aynı zamanda sanki cesaret edemiyordu ve Fethullah "belki kızlarla ilgili yeni bir haber vardır" diye düşündü. Ama ne olabilirdi? Eğer yeni torun haberiye bunda çekinilecek bir şey yoktu. Altıncı torun olacaktı. Fethullahın aklına başka bir şey gelmiyordu. Ve her zamanki peynirini, ekmeğini yedi, şirin çayını içti:

"-Hı?" dedi. "Ne oldu?"

Firuze:

"-Hiç bir şey" dedi. "Ne olacak ki, Allaha şükür, her şey normaldir."

"-Sana sözüm var diyordun!"

Firuze ona yaklaştı ve bileğinden tutup:

"-Buraya gelsene" dedi ve Fethullahı ardından odanın bahçe kapısına doğru çekti.

Tam otuz altı yıldır evliyediler ve bu otuz altı yılda her defa Firuzenin eli onun eline değdiğinde, Fethullahın bedeninden sanki bir cereyan geçiyordu...

sanki...

o, kalın çifte örüklü kızın eliydi; o elin harareti, o elin getirdiği hissiyattı.

Fethullahgilin bahçe kapılarının karşısında gövdesi kalınlaşıp kocalmış bir *sarı şanı*¹ üzüm asmaları vardı ve bu asmanın yaşı Fethullahın yaşından çoktu. Asmanın dallarını, budaklarını Fethullahgilin bir katlı binalarının damına sardırılmışlardı ve damda dallardan, budaklardan çardak düzenlemişlerdi ve nasıl ki bahar geliyordu, dallar yapraklanmaya başlıyordu, az bir müddet sonra damdaki çardak, mahallenin cennet köşelerinden biri oluyordu.

¹ Şanı: Tatlı, kokulu, sulu bir üzüm türü (AN).

Yaz öğlesinin yakıcı sıcağında bile yaprakların sıklığından dolayı çardağa güneş sızamıyordu. En güzeli ise şuydu: Yaşlı üzüm asmasının öyle ter ü taze yaprakları oluyordu ki sanki yetmişinci, sekseninci defa değil de, ilk defa açılıp dünya yüzü görüyorlardı ve o kadar sapsarı şanıslı oluyordu ki, Firuze bütün yılın *abgorasını*,¹ sirkisini yapıyordu, pekmezini pişiriyordu. Bal gibi şanıdan bakraç bakraç kızlara gönderiyordu. Yapraklarını tuza koyuyordu ve kışta da, günde de yaprak dolması pişiriyordu ki, Fethullahın aleminde dünyada hiç kimse o tatta yaprak dolması pişirmiyordu ve pişiremezdi de.

Firuze, Fethullahı ardından çekip avluya çıkardı ve yemyeşil yaprakları nerdeyse avuç içi ölçüsünde büyüyen üzüm kütüğünü gösterip:

"-Görüyor musun, Fethullah?" dedi.

Fethullah her halükarda sanatkârdı ve bu bahar seheri Firuzenin onu avluya çıkarıp yemyeşil bir gülüşle adamın yüzüne gülen üzüm dalcıklarını göstermesi, doğrusu Fethullahı adamakıllı heyecana sevketti ve Fethullah civanlık çağlarındaki gibi avlunun ortasında Firuzeyi kucaklayıp sinesine bastırmak istedi, ama bu sefer Firuzenin dediklerine şaşırdı.

"-Biliyor musun Fethullah, bir söz diyeceğim, ancak... hırslanma..." Fethullahın yüreği sanki bir boşluk içinde titrer gibi oldu ve Fethullah yüzde yüz çok fena bir söz işiteceğini anladı.

Firuze dedi:

"-Fethullah... biliyor musun... istiyorum... istiyorum bu yaprakları toplayayım... götürüp pazarda satayım..."

Fethullah evvela Firuzenin dediklerini doğru anlamadığını sandı; ama nasıl ki bu sözler şamar gibi onun kafasına çarpıldı, Fethullahın suratı ne hale düştüyse Firuzenin rengi apak ağardı ve Fethullah:

"-Nee?" diye hırıldayınca Firuze:

"-Hırslanma Fethullah, Allahımı seversen hırslanma!" dedi.

Fethullah aynı hırıltıyla:

"-Menim arva lın gedip bızarda yarpak satacak, he?" diye sordu ve sanki bu suali Firuzeye değil, kendisine sordu. Aslında kendisine de değil, Fethullah bu suali meçhul bir varlığa sordu...

belki talihine sordu?

belki Allaha sordu?

acaba kime sordu?

bilmiyordu, ama şurasını tamamen aşikârca biliyordu ki, hayatının bu anına ulaşmış bu anı yaşamaktansa, çifte örgülü kızı otuz altı yıl sonra böyle bir ihtiyaca mecbur etmektense o, yani Fethullah, ölseydi bundan bin kat yahşı olurdu.

Firuze, Fethullahın bir an içinde beleren gözlerine, kıpkırmızı kızaran suratına bakarak adamakıllı korkuya düştü. Zaten son vakitler Fethullahın kan tazyiği yüksekti (ara sıra 17-11 oluyordu) ve Firuze canı gönülden gelen bir yalvarışla:

"-Fethullah, kurban olayım sana, bir sözdü söyledim... kurban olayım, Fethullah... aldırma, dememiş olayım, Fethullah... vallahi artık bir daha böyle söz demem..." dedi. Firuze yine Fethullahın bileğinden tuttu ve bu otuz altı yılda ilk defa Fethullah sert bir hareketle kolunu çekip:

"-Elini çek benden!" dedi.

Mis Merilin Conson elli bir yaşındaydı. Ama şimdiye kadar kocaya gitmemişti ve bu zenci kadın haddinden ziyade tombuldu. ABD'de bu tür şişko şahıslara sık sık ras-

¹ Abgora: Henüz olgunlaşmamış üzümde elde edilen su (AN).

gelmek mümkündü ve elbette bu tür şişmanlığın sebebi gıdanın terkibindeki suni maddelerdi.

Yemek, Mis Merilin Consonun hayatının esas problemiydi ve artık esas maksadı da olmuştu ve bu manada Mis Merilin Conson sonuncu iş yerinden çok memnundu.

Mis Merilin Conson New Yorkta, Manhattanda, BM Teşkilatının yakınındaki Regal Y. N. Plaza oteli ile yüz yüze olan binanın 23. katında, tanınmış ve nüfuzlu banka çalışanı Mister İsaak Blyumentall'ın evinde hizmetçi olarak çalışıyordu ve Mister Blyumentall'ın kendisi de, Misis Blyumentall da yemeklerine hususi dikkat eden ve az yiyen insanlar oldukları için mağazadan alınan veya sipariş edilen erzağın çoğu dökülüp atılıyordu ve Mis Merilin Conson evin işlerini görmekle beraber, değirmenin un öğütmesi gibi sabahtan akşama kadar ekolojik cihetten çok temiz ve bunun için de çok pahalı olan erzakları yemekle meşgul oluyordu.

Mister ve Misis Blyumentall'lar evlatsızdı. Az konuşan, sakin, rahat, kaygısız, hayatı seven kişilerdi.

Misis Blyumentall'ın bembeyaz bir *pudeli*¹ vardı ve yalnız Mister Blyumentall ile yahut Mis Consonla değil, pudelle daha çok konuşuyordu. İti sık sık temiz havaya çıkarıyordu. Onu kendisi temizliyordu, kendisi banyo yaptırıyordu. Özel berbere götürüp yeni moda tıraş ettiriyordu, kıvrıcık tüylerini tarıyordu, yediriyordu ve Mis Conson bu itle ilgili hiç bir zahmet çekmiyordu.

Mister Blyumentall, para piyasalarında meşhur ve nüfuzlu bir bankacı olmakla beraber, aynı zamanda meşhur koleksiyoncuuydu. Eski musiki aletlerini topluyordu ve işten gelip hafif bir akşam yemeğinden sonra gecenin yarısına kadarki vaktini koleksiyonunu muntazam şekilde topladığı üç özel odada geçiriyordu. Zengin koleksi-

¹ Pudeli: Bir köpek türü (AN).

yonundaki nadir nümunelerden birini alıp rahat koltuğuna yerleşiyordu, büyüteç ile bakarak nümuneyi santimetre santimetre tedkik ediyordu; türlü türlü malumat kitaplarına, kataloglara bakıyordu ve saire.

Koleksiyondaki nümunelerin, o cümleden *G. da Salo'nun* bir, *A. ve N. Amati'lerin* bir, *Stradivari'nin*¹ ise iki (!) kemanının tozunu da Mister Blyumentall şahsen kendisi alıyordu ve Mis Consonun bu bakımdan da, -belki bir şey elinden yere düşer, ezilir, zedelenir veya bir şey dokunur diye- hiç bir kaygısı ve korkusu yoktu...

Firuzenin ne kusuru vardı? Evet? Ne kusuru vardı? Hiç!.. Bak sen bu evi, bu zavallı Firuzeyi hangi hale getirmişsin ki, asmanın yapraklarını toplayıp götürüp pazarda satmak istiyor... Senin baban bu asmayı bu bahçeye dikmişti, dikerken aklına şu gelmiş miydi acaba? "Bir zaman gelecek, oğlumun ailesi o hale düşecek ki, hanımı gidip pazarda asma yaprağı satmaya muhtaç kalacak." Rahmetli papakçı Cafer... Çifte örgülü kızı zurnacıya vermek istemiyordu (iyi de ediyordu), kılarnet çalana verdi (çok yanlış bir iş yaptı); şimdi kabirde kızının bu haline azap çekmesin de ne etsin? Ahmak oğlu ahmak, Firuzenin elini itelemektense git başını duvara vur, Firuze neylesin?

... ve masanın başında sessizce oturup parmaklarını çıtlatan Fethullah, Firuzenin bahçe kapısından odaya girdiğini, gözlerinin ağlamaktan kıpkırmızı kızardığını görünce, "senin ne günahın var, ben manyak oğlu manyağım" deyip kalkıp Firuzeyi kucaklamamak için kendisine güçlükle hakim oldu. Evet, Fethullah kendisine hakim oldu ve birden Firuzenin yanında gözlerinin dolacağın-

¹ Bu şahıslar geçen asırlarda yaşamış meşhur İtalyan keman yapımcılarıdır (AN).

dan korktu. O yüzden gözlerini masanın üstünde ovuşturduğu parmaklarından çekmeye yürek edemeyip sadece:

"-Yahu ne oldu?" diye sordu.

Firuze de ona bakmadı. Masanın üstündeki çay, ekmeğin artıklarını toplayarak titrek bir sesle:

"-Çocuğun sünnet düğünü olacak da" dedi.

"... şimdi anladın mı, küt beyin oğlu küt beyin, anladın mı... yoksa? Hediye almak istiyor çocuğa, ne ile alacak? Gidip ne etsin? Senin kılanetin senin başına çarpılsın. Ne getiriyorsun eve? Getirdiğini de karnına tikiyorsun."

Mesele şurasında idi ki, tam beş gün sonra -önümüzdeki pazar- Fethullahın beş yaşındaki torununu sünnet ettireceklerdi ve Firuze de çocuğa her hangi bir hediye almayı düşününce nihayet umut ettiği yer, bu ihtiyar üzüm asması olmuştu...

"... anladın mı, ahmak oğlu ahmak?!"

* * *

Elbette Fethullah biliyordu ki, Güz Yağışından gelen para azdı. Evin masraflarına yetmiyordu, ama işin böyle bir vaziyete gelip çıktığını bilmiyordu. Çünkü parayı getirip Firuzeye veriyordu. Evin masraflarıyla da Firuze meşgul oluyordu ve Firuze de Fethullaha canı sıkılmasın diye şikâyette bulunmuyordu. Zaten Fethullah elinden geleni yapıyordu. Yaşının bu çağında kebaphaneye gelip giden müşterilerin (hem de nasıl müşterilerin, birisi çakırkeyif oluyordu, öbürü dalaşkan oluyordu, diğeri Allah bilir hangi yuvanın kuşu oluyordu...) siparişiyle kılanet çalıyordu. Bedbaht Fethullah bundan ziyade ne yapmalıydı?

Lakin kürreyi arz alt üst olsa da, Fethullah evinde böyle bir vaziyet meydana gelmesine, yani sünnet düğününde torununa hediye almak için Firuzenin pazara gidip yaprak satmak fikrine düşmesine bile razı olamazdı.

Ve bu zaman Fethullah gelip Firuzenin hususi şekilde bezediği vitrinin önünde durdu. Gözlerini vitrinin üst çekmecesindeki, camın arkasındaki kadim sedefli balabana dikti. Üstü gümüş, sedef ve firuze ile işlenmiş olan bu balaban, Fethullaha ana babasından kalmıştı ve Fethullahgilin evinin çok aziz bir armağanıydı. Vaktiyle bu balabandan gazeteler de bahsetmişti. Müzeden de gelip onu almak istemişlerdi, lakin Fethullah vermemişti. Çünkü Fethullah şöyle düşünüyordu: "Eğer bu balabanı satarsam veya birine verirsem, dedemin babamın ruhu karşısında mertliğe yaraşmayan bir iş görmüş olurum."

Ve tek kelimeyle ara sıra Fethullaha öyle geliyordu ki, "ne zaman ki bu balabanı bıraktım ve kılaneti elime aldım, o günden beri bu balaban sadece benden değil, bütün dünyadan küstü."

Ama bazen yılda bir defa, belki de iki yılda bir defa Fethullah, balabanı vitrinden çıkarıyordu, avluya çıkıyordu, asmanın önündeki ufak havuzun daima intizamlı ki-reçlenmiş parmaklığında oturuyordu, balabanı akort ediyordu ve *Sarı Gelin* çalıyordu.

Ve o zaman Fethullahın parmakları balabanın deliklerinin üstünde oynadıkça, balabanla barıştığını hissediyordu ve Fethullah bir de şunu hissediyordu: Balabanı sonuncu defa vitrinin gözüne koyduktan sonra bütün bu müddet zarfında balaban sabırla bu günü, yani avludaki samimi, mahrem *Sarı Gelin* bayramını bekliyordu.

Müze işçileri balabanın üstünde Arap elifbasiyle ve sedefle yazılmış yazıyı da okumuşlardı ve Fethullah o yazıyı Kiril elifbası ile beyaz bir kâğıda yazdırıp müzelerde olduğu gibi balabanın üstüne koymuştu:

6 cemaziyelevvel 923.

Tebriz.

Usta Muhammed ibn Yusuf ibn Mütellib.

Bu, balabanı Tebrizde yapan ustanın adı ve hicri takvimle imal tarihiydi ki, müze işçilerinin hesaplamasına göre miladi olarak 1516 yılının haziran ayının 30'u ediyordu.

Sovyetler zamanı şimdiki gibi değildi. Müzelerin parası çoktu ve müze işçileri çok çalıştılar, çok çaba sarfettiler, ama Fethullah balabanı müzeye satmadı. Gelip resmini çekmeye, sergilemek için nereye isterlerse göndermeye, ne istiyorlarsa yazmaya izin verdi. Ama sedefli balaban yine vitrinin üst gözünde kaldı ve itibarı daha da arttı.

Fethullahgilin evinden dört kapı aşağıda Elekbergilin evi vardı. Elekber bakırcıydı ve önceleri Bakünün Basın sokağında, 11 numaralı tramvay durağının yanında ufacık bir bakır dükkânı vardı. Sonraları sokağı genişletirken bakır dükkânını da dağıttılar ve Elekber o vakitten beri ailesini bakır kapları kalaylamakla geçindirdi. Ama nasıl ki Sovyetler Birliği dağıldı, garip bir olay baş verdi. Elekberin bodrumundaki bakır kazanlar, siniler, semaverler ve üstünü toz basmış başka bakır eşyalar matah oldu. Arının şıraya gelmesi gibi evvela yabancılar, sonra da birdenbire peyda olan Bakü komisyoncuları, Elekberin bakır kaplarını büyük paralarla almaya başladılar ve bakır kaplar tükendikten sonra Elekber de komisyoncu oldu ve bakırcı Elekber göz göre göre varlıklandı, mahallenin yahşı yaşayan adamlarından biri oldu. Hatta kendine bir Mercedes aldı. Gerçi bu Mercedes 1986 modeldi ama her halükârda Mercedesdi.

Kedinin koku alması gibi Elekber de tam üç defa Fethullahgile gelmiş ve balabanı almak istemişti ve her defa geldiğinde de balabanın karşılığında vereceği meb-

lağı bir miktar arttırmıştı, ama alamamıştı ve sonuncu defa geldiğinde Fethullah gözlerini kısıp "Elekber" demişti. "Bu evin kapısı senin yüzüne daima açıktır. Ancak bu meseleden ötürü bir daha bu eve gelme." Ve ondan sonra Fethullahın huyuna vakıf olan Elekber bir daha balaban meselesine girişmemiştir.

Bütün mahalle, Fethullahı tanıyanların hepsi, hatta Firuze de biliyordu ki, kılarnet Fethullah için her şeydir. Fethullahın en yakın sırdaşdır. Fethullahın yüreğinin dedikleridir, yüreğinin sesidir ve mahalle de, tanış biliş de, Firuze de doğru düşünüyorlardı. Hakikaten de böyleydi. Ama Fethullahın kalbinin çok derinlerinde bir nokta vardı ki, o noktaya kadar böyleydi. O noktadan sonra başka bir his vardı ve dünyada hiç kimsenin, hatta Firuzenin dahi şundan haberi yoktu ki, o noktadan sonra Fethullah için kılarnet boş şeydir (!). Çünkü o noktadan sonra tabiatın sesi geliyordu, yani nasıl denizin uğultusu, kuşların sesi, yaprakların hışıltısı geliyorsa işte öyle...

Günlerin garip bir gününde, akşam vakti, sokak kapılarının önündeki çatal dut ağacının altında oturup her zamanki gibi mahallenin erkekleriyle tavla oynamaya hazırlanan Fethullah, çatal dut ağacının hafif yelden hışıldayan yapraklarına kulak kabarttı. O hışıltı sanki yapışkan gibi beynine yapıştı, orada öylece kaldı. Nice müddet ondan elini çekmedi ve bebeğin tat yahut başka bir şeyi keşfetmesi gibi birdenbire keşfetti ki, onun kılarneti tabiatın bu dediklerini hiç bir zaman diyemeyecek.

Çatal dut ağacının yaprakları ne diyordu? Fethullah bunu hiç kimseye hiç bir şekilde izah edemezdi. Çünkü kendisi de bilmiyordu o yaprakların ne dediğini. Ama yaprakların hışıltısındaki sırrı dünyanın hiç bir çalgı aleti o biçimde veremezdi.

Bir tek balabandan ve balabanın *Sarı Gelininden* başka.

Ama Fethullah şurasını da arlıyordu ki bu, onun için, yani Fethullah için böyledir ve bir piyanocu bunu ancak piyanonun başardığını, kemancı da bu sırrı ancak kemanın söyleyebileceğini düşünebilir.

Her halükârda o keşiften sonra Fethullah hayli müddet keyifsiz oldu. Sadece bütün ömrünü hasrettiği kılar-net değil, tek kelimeyle hayat onun için manasız göründü ve o akşam Fethullah tavlayı da çok gönülsüz oynadı ve yenildi. Ama o keşfi hakkında hiç bir vakit hiç bir kimseye bir şey demedi.

Eğer Fethullah misal olarak piyano çalan olsaydı, o zaman evladı -oğlan veya kız farkı yoktu- onun yolunu devam ettirirdi. Ama Fethullahgil nesilce piyano çalan yahut kemençeci değil -kız da kemençe çalabilirdi-, balaban çalan idi ve kız kısmı da, açıktır ki balaban çalamazdı.

Belki de civanlık vaktinde balabanı bir tarafa atıp kılar-neti aldığı için, Allah ona atasının, babasının yolunu devam ettirecek bir oğul vermemiştir.

Eğer hakikaten böyleyse, her şey kurban olsun çifte örgülü kıza. Madem Allah ona oğul vermedi, inşallah onun karşılığında çifte örgülü kızın ömrünü uzun eyler ve onu hiç bir derde, belaya düşürmez.

"Fethullah, kurbanı olayım sana, kulun kölen olayım, Fethullah, satma balabanı. Fethullah, biliyorum be-

nim için satıyorsun balabanı, ama satma. Fethullah bir halt ettim, şeytan şaşırttı beni, yaprak sohbeti sana layık sohbet değildi, kulun kölen olayım, satma balabanı. Her gün darlanacaksın o balaban için, Fethullah..."

Ve Firuze ne kadar yalvardıysa, yakardıysa, ağladıysa da Fethullahı fikrinden döndüremedi.

Her şey çok basit oldu. Fethullah, Elekberi çağırdı ve sedefli balabanı 1.750 ABD dolarına Elekbere sattı ve Elekber de balabanı 2.250 ABD dolarına müşterisi Martinius Asbyornesen'e sattı (Elekber bu adamın adını bir türlü aklında saklayamıyordu, o yüzden de bu ufak boylu, daz başlı, koca karınlı adamın adını kâğıda yazıyordu ve onunla konuşurken göz ucuyla kâğıda bakıyordu) ve Martinius Asbyornesen de sedefli balabanı 7.000 ABD dolarına New Yorkta yaşayan müşterisine sattı ve nihayet sedefli balaban Mister İsaak Blyumentall'ın masasının üstüne gelip çıktı.

Mister Blyumentall ilk bakışta sedefli balabanın güzelliğine aşık oldu, onu çok dikkatle gözden geçirdi, yokladı, malumat kitaplarından Muhammed ibn Yusuf ibn Mütellibin orta çağda, şarkta, nefesli musiki aletleri yapmakta Avrupada keman ustası Stradivari'ye eşit bir sanatkâr olduğunu öğrendi ve balabanı 66.500 dolara alıp koleksiyonunun şark musikisi aletleri bölümüne koydu.

O zaman New Yorkta güzün evvelleriydi...

Güz bitti. New Yorkta soğuk bir kış geçti, sonra bahar geldi, ama New Yorkun taş, beton, cam gökdelenleri güzün de, güzü takip eden kışın da, taze gelen baharın da farkında değildi.

Mister Blyumentall'ın dairesinde hayat, nasılsa öyle devam ediyordu. Güz de öylece bitti, kış da öylece bitti, bahar da şimdi öylece bitiyordu... sonra yaz gelecekti, yazdan sonra yine güz gelecekti, sonra kış, sonra yine bahar... ve hayat da taş, beton, cam gökdelenlerin arasında Mister Blyumentall'ın tozun dahi yerinin değişmediği dairesinde böyle devam edecekti.

Misis Blyumentall pudeli her zamanki gibi gezdiriyordu, banyo yaptırıyordu, berbere götürüyordu.

Mister Blyumentall işten geldikten sonra her zaman gibi hafifçe bir akşam yemeği yiyip koleksiyonu ile meşgul oluyordu ve o dem onun için koleksiyonundan gayrı dünyada hiç bir şey yoktu.

Mis Conson fasılasız yiyerek mutfakta bir şey pişiriyordu, *yuyup* temizliyordu, çok zaman dairede tek başına olduğu için habire yiyerek odaları geziyordu, bir iş görmek istiyordu, ama her şey yerli yerinde oluyordu, her şey nasıl düzenliyse öyle düzenli kalıyordu, çünkü bu dairede hiç kimse hiç bir şeye dokunmuyordu, dokununca da her şey evvelki yerine dönüyordu ve Mis Conson yapmak için bir iş bulamıyordu ve daimi yemek ihtiyacı ve yemeğin kendisi olmasaydı, hayat Mis Conson için çok sıkıcı ve manasız geçirdi.

Ve böylece biten günlerin birinde, yağışlı bir bahar günü, günün gün ortası çağında, Mister Blyumentall'ın dairesinde dünyada (her halde bu dünyada tabii) misli görülmemiş bir hadise baş verdi.

O yağışlı bahar günü Mis Conson dairede yine tek başınaydı, yine yiye yiye odaları gezip kendine bir iş arıyordu ve birden garip bir ses işitti. Bu musikiydi, ama çok garip bir musikiydi...

anlaşılmaz...

aynı zamanda çok yanık...

he... he... çok yanık bir musikiydi ve koleksiyon olan odaların tarafından geliyordu.

Mis Conson evvela öyle sandı ki, bu ses televizyondan veya radyodan geliyor ama Mister Blyumentall düşüncesini dağıtmasın diye odalara radyo, televizyon kurulmasına izin vermiyordu ve Mis Conson hayret içinde koleksiyon odalarına doğru yaklaştı.

Tamamen anlaşıldı ki ses işte o odadan geliyordu.

Mis Conson odanın kapısını açtı ve bu zenci kadının zaten büyük olan kara gözleri bir an içinde belerip az kalsın çukurlarından çıkacaktı.

Mister Blyumentall'ın koleksiyonundan fülüte benzer bir musiki aleti yerinden ayrılıp pencerenin arkasında sanki görünmez bir telle tavandan asılmış gibi durmuştu ve sanki insan gibi pencereden bahar yağışına bakarak kendi kendisine...

anlaşılmaz...

yanık...

çok yanık...

bir musiki çalıyordu ve melodiye uygun olarak da yavaş yavaş kımıldıyordu.

Yutmak istediği lokma Mis Consonun boğazında kalmıştı ve gözünün önündeki bu akla sığmaz görüntü öyle müthiş bir his husule getirdi ki, bedbaht kadının başındaki kıvrık, kara saçlar diken diken oldu.

Mis Consonun kalbi öyle şiddetle vuruyordu ki, sanki kalbi şimdi bu kadının her biri kocaman un torbasına benzeyen döşlerinin arasından sıyrılıp dışarı çıkacaktı.

Fülüte benzer musiki aleti ise anlaşılmaz musikiyi pencerenin karşısında öylece, kendi kendisine çalıyordu ve musiki aletinden gelen yangı, gusse, keder Mis Consonun geniş sinesine doldu ve en dehşetlisi şu idi ki, böyle bir yangı, böyle bir gusse, keder şimdiye kadar onun geniş sinesi için tamamen yabancı bir şeydi.

Mis Conson o yağışlı bahar günü dehşet içinde madde olarak duyumsuyordu ki, bu yangı, bu gusse, keder

onun için tabii ve yakındı ve şimdiye kadar yaşadığı hayatın boşluğunu, manasızlığını gösteriyordu.

Mis Conson belermiş gözlerini fülüte benzeyen musiki aletinden çekemiyordu ve o dem o musiki aletinin kendisi baştan başa bir yangı, gusse, kederdi...

* * *

Misis Blyumentall pudeli ile birlikte eve dönünce, Mis Merilin Conson hâlâ daha o müthiş hadisenin tesiri altındaydı ve acele ede ede, dili dolaşa dolaşa, bir türlü geçip gitmek bilmeyen bir heyecanla hadiseyi Misis Blyumentall'a anlattı.

Misis Blyumentall dikkatle Mis Consona kulak verdi, sonra onunla birlikte koleksiyon odasına geçti, Mis Consonun az kalsın hayvani bir ürkü ile parmağını uzatıp gösterdiği musiki aletine baktı. O şark musiki aleti her zamanki yerindeydi ve Misis Blyumentall artık hiç bir şey sormadı, yalnız dikkatle Mis Merilin Consona baktı ve hiç bir şey demedi.

Akşam Mister Blyumentall işten döndü ve hafif akşam yemeğinden sonra her zamanki gibi koleksiyon odalarına geçmeden evvel Misis Blyumentall, olayı kocasına anlattı ve Mister Blyumentall, gergin banka ameliyelerinden sonra eve gelip fantastik safsatalara kulak vermeye katıyen hevesli ve niyetli olmadığı için, hanımının da rızasıyla o günden itibaren Mis Merilin Consonu işten azat etti.

* * *

Mis Merilin Conson asansörle 23. kattan inerken ağlamaktan kızarmış gözlerini silerek şöyle düşündü: Belki gerçekten de deli olmuştu ve belki günün ortasında fülüte benzer o musiki aletinin pencerenin arkasında durup

kendi kendine anlaşılmaz bir melodi çalması hakikat değil, bir karabasandı.

Peki o yanıklık? O gam? O keder?

Gördüğünün müthişliğinden, işten çıkarılmasının acısından, ağrısından başka bir his daha -az kalsın hayvani bir korku hissi-, Mis Consonun içini delip dağıtmaktaydı. Bu bedbaht zenci kadın korkuyordu ki, bu yangı, bu gam, bu keder bundan sonra ebediyen kendisiyle bir arada olacak.

Ve elbette Mister ve Misis Blyumentall'ların aklına gelmezdi ki Mis Conson, hakikaten olan hadiseyi anlatıyor ve şanssız Mis Merilin Consonun aklına dahi gelmezdi ki, Azerbaycan adlı uzak bir memleket var ve o memlekette fülüte benzer musiki aletine "balaban" diyorlar ve balabanın çaldığı anlaşılmaz, yanık havaya da o memlekette *San Gelin* diyorlar...

Ekim 2001

Aydınlık Geceler

O SERİN yaz gecesi göğün yüzünde ayla beraber o kadar yıldız vardı ve o yıldızlar dört taraftan ihtiyarın başının üstünü öyle bürümüştü ki, o çokluğun, küllün, uzaklığın, *el çatmaz, ün yetmezliğin*¹ mukabilinde kendi hayatı, bütün halkın Şerefbağ olarak adlandırdığı Şeyh Mustafa için çok kısa, bir göz kırpmı kadar kısa göründü ve gerçekten de kâinat madem bu kadar büyüktü, madem bu kadar *el çatmazdı*, o yaz gecesi göğün yüzünde ışılan yıldızların ışıltısında öyle bir ebedilik (uzak ebedilik) vardı ki, bunun mukabilinde Şeyh Mustafa Şerefbağ hazretlerinin bu dünyada sürdüğü doksan yıllık ömür ne idi? Hiç bir şey, kelebek ömrü.

O yaz gecesi bahçedeki büyük armut ağacının altına, şeyh cenaplarının bedeni topraktan nem çekmesin diye evvela keçe serilmişti. Keçenin üstünden şeyhin yaşı kadar sahibine hizmet etmiş, ama bu yüz yılda nerdeyse bir tek ilmeği bile bozulmayan, bir tek nakışı bile solmayan büyük bir Tebriz halısı salınmıştı. Büyük halının üstüne de minder konulmuştu. Dirseklenmek için iki taraftan, bir de yaşlı armut ağacının gövdesine *söykenebilmek*² için arkadan yastıklar dizilmişti ve Şeyh Mustafa Şerefbağ,

her zamanki gibi mindere bağdaş kurarak oturmuştu. Kehribar tesbihinin her biri bir kızılık büyüklüğündeki tanelerini çevirerek, başının üstündeki hadsiz hesapsız yıldızlara bakıyor ve aheste aheste gülümsüyordu. Ve eğer o anlarda şeyh hazretlerinden niçin böyle gülümsemediği sorulsa idi, çok muhtemel ki bunun sebebini söyleyemezdi. O tebessümde, o bembeyaz sakala, bembeyaz saçlara uyuşmayan bir çocuk, hatta bir bebek hayreti vardı.

... ama o bir günlük ömür o kelebeğe kifayet ediyor...

Şeyh Mustafa Şerefbağ yaz gecelerinde, bahar, güz havasının yahşı gecelerinde, armut ağacının altında oturup gözlerini göğe dikince, yahut elinde çevirdiği tesbihine bakarak tefekküre dalınca, sanki ev eşikte kurt kuş da donup kalıyordu. Arada bir hafif esinti estikçe, yaprakları hışıldayan ağaçlar da sesini kesiyordu ve öyle anlarda evdeki *oğul uşak*, kız gelin; hiç bir vakit bahçeye çöken sükutu bozmaya, sükuta halel getirmeye cesaret edemezdi. O anlarda şeyh hazretlerine ne çay getirebilirlerdi, ne meyve, ne de başka bir şey.

...ama o bir günlük ömür kelebeğe kifayet ediyor...

Bahçenin yukarı başındaki iki katlı konaktan gelen sese ilk olarak sanki ihtiyar armut ağacı hayret etti. Ayn, sayısız yıldızların ışığında ışıldayan taze yaprakları hafifçe hışıldadı. Sonra Şeyh Mustafa Şerefbağ, gözlerini yıldızlardan çekip eve doğru baktı ve yer yüzünde yaşanmış doksan yılın acısının, ağrısının, sızısının şevkini söndürmediği sesiyle:

"-Kimdir o? Bırakın gelsin" dedi.

Ve adam bahçeye ilk defa ayak bastı. Hızlı ve sert adımlarla şeyh hazretlerinin huzuruna yürüdü, ama ne zamanki ay ışığında Şerefbağsı yakından gördü; ihtiyarın hafifçe ışıldayan gök gözlerinin derinliğini duyumsadı. Aydınlık gecede apak ağaran sakalının, saçlarının arkasındaki doksan yılın dehşetini hissetti. Adamın kararlılığı

¹ El çatmaz, ün yetmez: El ulaşmaz, ses yetmez (AN).

² Söykenmek: Dayanmak (AN).

birdenbire tamamen yok oldu. Yüreği sık sık çarpmaya başladı ve şaşırıldı. Çünkü bu gece vakti ne cesaretle Şerefbağşın huzuruna çıkmıştı? Lakin en garibi de şu oldu: Adamı kendine getiren de o bakışlar, o derinlik, o aklık oldu ve aklam kendisini yüksek huzura getiren evvelki hevecanla:

"-Ya Şerefbağş!" dedi. "Günah işlemekten kendimi güçlkle korudum! Elim kana bulanacaktı. Hançeri yere atıp senin huzuruna koştum. Ben komşuma yeri gelende yahşılıktan başka hiç bir şey yapmadım. Ama o bana kötülük ediyor. Neyleyim ben ya Şerefbağş? Huyu, tabiatı geçimsizdir, ev yıkandır, ben ne edeyim?"

Şeyh Mustafa Şerefbağş, dikkatle adamın gözlerinin içine baktı ve o dem adama öyle geldi ki, şeyh hazretleri onun gözlerinin içinden arkasını da görüyor; yani şeyh hazretlerinin bakışı onun gözlerinin içinden başını delip öbür tarafa geçiyor ve şüphesiz bu histen dolayı Şerefbağşın dediği sözler maddi bir yazı gibi adamın beynine kazandı.

Şeyh Mustafa Şerefbağş dedi ki:

"-Get o konşuya yahşılık ele."

Ve adam anladı ki, şimdi bu bahçeden çıkacak ve bundan sonra o geçimsiz, o ev yıkana elinden gelen yahşılığı yapacak; o hane dağıtana yahşılık eylemek için fırsat kollayacak.

Ve o ayılı yıldızlı yaz gecesi de sona erdi. Sonra yaz da tamamen bitti. Günler geçti, bahçeyi güz sarılığı bürüdü ve her defa akşam düşüp gecenin karanlığı etrafa yayılmaya başlayınca, ihtiyar armudun altına yığılan gazel, sadece geçip giden baharın, yazın değil; yer yüzünde yaşanmış uzun yılların o yaz gecesinde, yıldızlar kadar uzakta kaldığını ve evvelden başlayıp doksan yıl sonra sona ermekte olan bir ömür yolunun aslında gidilip gelinmez bir yol olduğunu gösteriyordu. Son yaklaştıkça, evvel uzaklaşıyordu. Ama garipti. O mülayim güz gecesi,

güzün sapsarı renginin gecenin içinde eriyip görünmez olduğu bahçede, sarısı karanlıkta eriyip gitmiş, oraya buraya düşmüş yaprakları çıplak dalların arasından süzülüp gelen ay ışığında silüetlenen ihtiyar armut ağacının altında, kalın minderlerin üstünde oturup sırtına kürk atan ve gözlerini önünde yanan mangalın kıpkırmızı kızaran közlerine diken Şeyh Mustafa Şerefbağş, o uzak evveli bu köz kızartısı gibi apaydın görüyordu. O uzak (ve ebedi!) evvelin bütün görünüşleri, hatta iki üç yaşındaki çocukluk çağları bile bütün netliği ile gözlerinin önünden geçiyordu. Ama o yakın, samimi görünüşler, Şerefbağşın içine ılıklik, hararet getirmiyordu. Aksine uzun yılların ayrılığına (ebedi ayrılığına!) bürünen o görünüşlerde bir güz *sazağı*,¹ güz sarısı vardı. Çünkü o görünüşler sona çatismak üzere olan uzun ömür yolunun gitgide kalınlaşan bir tabaka meydana getirdiği soğuk ve kalın camın arkasındaydı.

Ve yine bahçedeki gazel sükutunun aniden bozulmasına ilkin hayret eden sanki ihtiyar armut ağacı oldu. Daha doğrusu o anlarda hafif bir esinti esti ve gazelin kurumakta olan üst tabakasındaki en hafif yapraklar, hafif esintinin istikametiyle kapladıkları küçücük yerlerini değiştirip pek yavaşça hışıldadı ve Şeyh Mustafa Şerefbağş, gözlerini mangalın kızarmış közünden çekip evvela kuru ve hafif yapraklara baktı. Bu gazel de elbette son idi, ama sonun bu hafif, o güz gecesi kelebeği birdenbire yine Şerefbağşın hatırına getirdi...

... Ama o bir günlük ömrü kelebeğe kifayet ediyor...

... Sonra eve doğru baktı ve kim olduğunu hissettiyse de...

"...Kimdir o?" diye sordu ve "bırakın gelsin" dedi.

Adamın bahçeye ilk defa ayak bastığı o yaz gecesinden sonraki müddet zarfında kendi kendisiyle mücadele

¹ Sazak: Soğuk hava (AN).

etmesi, kendi kendini firenlemesi, kendisinin kendisine galip gelmesi, şimdi ihtiyar armut ağacı ve gazel gibi aşîkâr bir hakikatti ve bunu adamın bakışları diyordu; yürüyüşü, duruşu söylüyordu ve yine de şeyh hazretlerinin huzurunda durduğu zaman adamın gözleri Şerefbahşın ellerine ilişti. Her iki elini dizlerinin üstüne koymuştu, uzun kehribar tesbihi sol bileğinde asılı kalmıştı ve mangalda kızaran közün ışığında kırışıkları okunan elleriyle -uzun, kuru parmaklarıyla, lekeler düşmüş ve boşalmış derisiyle- bahçeyi бүriyen gazel, sanki birbirini tamamlıyordu. Lakin bu ilk bakışta böyle idi ve adam ocağın sıcaklığında ısınan ellerin sıcaklığını hissetti ve anladı ki, onu *sazak* güz gecesı mknatıs gibi çekip bu bahçeye, bu huzura getiren o sıcaklıktır.

Adam:

"-Ya Şerefbahş" dedi. "Men elimden gelen yahşılığî esirgemirem. İmkân düşende de, düşmeyende de o konuşuya yahşılık edirem. Amma bunun evezinde [karşılığında] o yene de mene pislik [kötülük] edir. O kadar pislik edir ki, men günaha batmaktan korhuram. Hisleti [huyu] ya Şerefbehş, hisleti hane-berendazdır. Mene bir yol göster! Ne eleyim men?"

Şeyh Mustafa Şerefbahş, küçük maşayı alıp mangaldaki közü yerbeyer eyledi (Ve adam o ellerin hareketinden ürperdi, o eller sanki daima diz üstünde donup kalmalı imiş...). Araya sükut çöktü ve o küçük sükut, adam için nerdeyse bir mevsim çekti. Sonra Şerefbahş gök gözlerini mangaldan ayırmadan:

"-Get" dedi. "O konuşuya yene yahşılık eyle."

O güz gecesı adam için gündüzün gün ışığı gibi açıktı ki, eğer Şerefbahş böyle diyorsa demek öyle olmalıdır. Gerçi bu, -adamın canını sıkıyordu, ona azap veriyordu, ama madem ki hakikat arıyordu, adalet arıyordu, günah işlemekten korkuyordu;- demek ki Şerefbahşın dediğini

yapmalıydı. Çünkü adamın, Şerefbahşın dili ile hakikatın, adaletin konuştuğuna zerre kadar şüphesi yoktu.

Ve o güz de geçti, soğuk bir kış geldi ve bahçenin gazeli karın altında kaldı. Uzun kış günlerinin birinde dahi hava, Şerefbahşın bahçeye çıkmasına müsaade etmedi. Bütün mevsim boyu evde oturdu, dünyayı yalnız pencere camının arkasından seyredebildi. İhtiyar armut ağacının çıplak dalları budakları karda, tipide üşüyerek nihayet yine bahara ulaştı. Yüz yıl evvel olduğu gibi dallar, budaklar yine ter ü taze çiçeklendi, yapraklandı ve çiçekler yavaş yavaş mahsule çevrilmeye başlandı. Yaz geldi ve yaz gecelerinin birinde Şeyh Mustafa Şerefbahş hazretleri yine armut ağacının altında oturup belini minderin üstünden ağacın kalın gövdesine dayadı. Geçip giden doksan bir yılın mani olamadığı bir çocuk merakıyla göğe baktı. Tertemiz gök yüzü yine yıldızlarla doluydu ve şeyhin tebessümü yine dudaklarındaydı. O tebessümde yine bir hayret alameti vardı. O hayretle beraber aynı zamanda bir vecd de vardı. Hatta o tebessümde bir minnettarlık da okumak mümkündü. İhtiyar kime minnettar idi? Niye minnettar idi? Aya mı, yıldızlara mı? Aydınlik yaz gecesine mi? Ağaçlara, güle, çiçeğe mi? Neye? Kime? Ne için? ... ama o bir günlük ömrü kelebeğe kifayet ediyor...

Ve bu defa ilk olarak ihtiyar başını çevirip eve doğru baktı (gelişi hiç bir ses işitmeden hissetti) ve gelenin kim olduğunu sormadan:

"-Burahun gelsin" dedi.

Adamın adımlarında bir zindan ağırlığı vardı ve ay ışığında adamın üzülmüş, yorgun sıfatına bir nazar atmak, zindan ağırlığının onun bütün içine yığıldığını anlamak için kâfiydi. Adamın diken gibi kıvrıkcık saçına, kalın sakalına düşen kar, geçen yazdan bu yaza kadar bütün sıfatına, başına yayılmış, karasını tamamen bastırmıştı ve adamın iri, kaba, nasırlı elleri ne kadar katıyetli, güçlü, becerikli olduğunu gösteriyorsa; saçının, sakalının bu ak-

lığı, gözlerinin yorgunluğu çaresizliğini hatta zavallılığını gösteriyordu.

Şeyh hazretleri ilk görüşmelerinde olduğu gibi, bu defa da huzurunda duran adamın gözlerinin içine baktı ve adama yine öyle geldi ki, Şerefbahşın nazarları onun beynini delip arka tarafı da görüyor, ama adam artık şaşırmadı; aksine sanki bütün bu müddet zarfında var gücünü toplayıp içinde dizginlediği kin, intikam, dünyanın adaletsiz işlerine karşı gazap, Allahsız emellere itiraz, ihtiyarın her şeyi delip geçen nazarlarından sonra birdenbire coştı; deli bir ihtirasla püskürdü ve adam güneşin altında yanıp kararmış sert derili boğazının şişmiş damarlarıyla akıp gelen çılgınlığı boğmaya çalışarak ve nefesi daralarak:

"-Men bıkdım daha, ya Şerefbahş" dedi. "Men bıkdım. Men yoruldum. Men daha dözebilmirem [dayanamıyorum]. Men daha özümü sahlayabilmirem. Men o konşuyaya yahşılık eledim. Yahşılık dalunca yahşılık eledim. Amma o yene de pislik edir. Pislik dalunca pislik edir. Men daha yoruldum. Bitti artık her şey!"

Ve adamın sözlerinden sonra bahçeye öyle bir sükut çöktü ki, ihtiyar armut ağacı sanki aydınlık gecede değil, sükutun içinde, sükuta bürünüp donup kalmıştı ve bir tek yaprağını bile kımıldatmaktan çekiniyordu. Adam içirse sükutun arkasında bütün içinde kaynayan, çarpışan, bira-kılmak, azat olmak isteyen hisler alemi vardı ve o hisler aleminin o kadar dizginsiz olması, bakımsızlığı, adamın da yüreğini çarpıtıyordu. Yürek çarpıntısı sükut içinde açıkça işitilmeye başlandı ve sanki bir felaketi haber verdi.

Şeyh Mustafa Şerefbahş, gök gözlerini adamın gözlerinden çekti, evvela sanki nereye bakacağını bilemedi. Türlü ölçülerdeki pürüzsüz çakıl taşlarından intizamla örölmüş duvar boyunca ağaçları birer birer nazardan geçirdi, sonra yine adamın gözlerinin içine baktı ve geçen

yazdan bu yana bir yılın tesir edemediği şevkli ve mülayim bir sesle:

"-Nasil olur?" diye sordu. "Komşun kötölük eylemekten yorulmuyor, ama sen yahşılık eylemekten yoruluyorsun?"

İhtiyar armut ağacı şimdi büründüğu sükutu kenara attı, esip gelen hafif yel, bahçeden geçtikçe ağacın yapıklarını da hafifçe hışıldattı.

Ve ömrü boyunca (bütün ömrü boyunca, nihayete kadar!) yahşılık eylemeye mahkûm olan adam, ağır adımlarla bahçeden çıktı.

Göğün yüzü ise bir yıl evvelki gibi gitgide sanki daha da temizleniyordu, yıldızlar daha da artıyordu ve Şeyh Mustafa Şerefbahş, bu dünyada doksan bir yıl geçip geldiği ömür yolundan, uzak yıldızlara bakarak yine çiçekten çiçeğe konan, başaktan başağa uçan ve ömrü topu topu bir tek gün olan kelebeği hatırına getirdi...

Günlerin Bir Gününde

1. Karlı gezinti hasreti

Tilki çok bilmişliğinden tuzağa düşer demişler, ama bu tilki çok bilmesine çok biliyordu, tuzağa da bir türlü düşmüyordu. Hilekârdı, fendbaz idi, fırsatçıydı. Anasının gözü tilki idi.

Orman gönül açan ormandı. Dağın göğsünde meşesi, gürgeni vardı, armudu, kozu, fıncığı vardı. Ceylanı, karcası vardı, hacı leylekler burda yuva yapardı, yavru çıkarırdı. Açıklıkları vardı, gülü, çiçeği vardı. Ama tilkisi de vardı bu ormanın.

Hacı leylek içerisinde güzel bir hacı leylek, yaşlı, güngörmüş meşenin dallarında kendisine yuva kurmuştu, üç şirin *balası* yumurtadan daha yeni çıkmıştı. Hacı leylek sabahları uçup gidiyordu, *balalarına* yem buluyordu, yuvasına dönüyordu, uzun gagalarını şakıldata şakıldata *balalarını* yedirdiyordu, ama zalim tilkinin bu sevimli *balalarda*¹ gözü olduğunu henüz bilmiyordu.

Günlerin bir gününde hacı leylek *balaları* için yem getirmeye gitmişti.

Tilki kocaman bir hızar bulup güçlkle sürüye sürüye meşenin yanına geldi. Ağzı sulana sulana alttan yukarı

¹ Bala: Yavru, çocuk (AN).

yuvada cıvıldaşan leylek *balalarına* baktı. Sonra hızarı bir kenara koyup edep erkânla meşenin dibinde oturdu. Ağacın gövdesine yaslanıp ana hacı leyleği beklemeye başladı.

Az geçti, çok geçti, ana hacı leylek yem bulup geri uçtu. Yuvasına konup yine uzun gagalarını şakıldata şakıldata *balalarını* yedirmek istedi. Ama bir de bakıp gördü ki ağacın dibinde bir tilki hızarı kaldırıp meşenin gövdesini kesmek istiyor. Hacı leyleğin yüreği kesilip düştü ayaklarının altına. Başını aşağı uzatıp sordu:

"Ay *tülkü lele*, ne edersen bele."

Hayasız tilki dedi:

"Ağacı kesirem."

Zavallı hacı leylek tir tir titremeye başladı:

"Niye, ay *tülkü lele*?"

Gaddar tilki dedi:

"Sene ne var niye? Meşe [orman] mene babamdan kalıp. Bu ağacı kesirem ki aparıp pazarda satım, özümeye to-yuk alım."

Zavallı hacı leylek ne bilecekti ki, bu ihtiyar meşeyi kesmeye tilkinin gücü yetmez. Gözlerinden yaş aktııp yalvarmaya başladı:

"Bize rehmin [merhametin] gelsin, ay *tülkü lele*. Bes sen ağacı kesen biz neyerik? Yuvam dağlar, ay *tülkü lele*."

Tilki gözlerini kısıp yine aşağıdan yukarı hacı leyleğe baktı ve dedi:

"Onda balanın birini mene ver, ağacı kesmeyim. Yohsa keseceyem."

"Bay, senin canın yansın, ay *tülkü*!" Bu sözleri Semaye dedi, üstelik gerçekten yüreği yana yana dedi.

Mesele şuydu ki zalim tilki ile biçare hacı leylek hakkındaki bu piyesi Bakü çocuk tiyatrosu sahneye koyacaktı ve Semaye de bu temsilde tilki rolünü oynayacaktı. Şimdi gecenin bu vaktinde divanın üstünde, ayaklarını altına alıp soğuktan büzüşerek rolünü ezberliyordu.

Bu yıl kış yaman gelmişti, daha söğütler yapraklarını dökmeye imkân bulamadan her yanı kar basmıştı. Bak, şimdi birazdan ne kıyametler kopacaktı? Odalar da soğuktu. Kaloriferler iyi yanmıyordu. Semaye kaloriferci Memmed Alinin arkasından söylenip yine piyesi okumaya başladı.

Hacı leylek ne kadar yaş akıttıysa da, ne kadar yalvarıp yakarıp aman istediye de, gaddar tilki bet emelinden dönmedi de dönmedi.

Dertten yüreği yanan hacı leylek son defa tilkiyi dine imana getirmek istedi.

"-Sen benim için can ver, men senin için ölüm oldu bu, ay tülkü lele."

Tilki hızarı güngörmüş meşenin kalın gövdesine ilişti:

"-Özün bilersen" dedi.

Çaresiz derde Lokman da acizdir. Hacı leyleğin çaresi kalmadı, gözünü yumup yüreği yana yana gagası ile balalarından birini aldı ve tilkiye attı, kendisi de neylediğini bilemedi. Tilki kuşçağızı dişlerinin arasında alıp *şele kuyruğunu*¹ sallaya sallaya çıkıp gitti ve bir müddet zavalı kuşçağızın civıltısı, ah edip inlemesi kesilmedi.

"-Can, can!" Bunu da Semaye dedi ve ister istemez divanda dikelip odada mışıl mışıl uyuyan Fatmanın tarafına baktı. Sanki "Fatma için böyle bir tilki korkusu olmadığından" emin olmak istiyordu ve buna emin olduktan sonra yine piyesi okumak istedi, ama artık hevesi kaçmıştı, hem de iyice yorulmuştu, üstelik zavalı kuşçağızın civıltısı kulağından gitmiyordu.

Semaye divandan kalkıp parmaklarının ucuna basarak kalorifere yaklaştı. Elini henüz adamakıllı ısınmamış demirin üstüne koyup yine kaloriferci Memmed Alinin

¹ Şele kuyruk: Tilkinin lakabıdır. Bu sıfat tilkinin kuyruğunun uzun, tüylü ve kabarık olmasından dolayı verilmiştir (AN).

gyabında içinden bir iki yağlı, kalaylı söz dedi, sonra pencerenin yanına gidip dışarı baktı.

Dışarıda bir kar yağıyordu ki görülmeye değermişti. Kardan ve tek tük pencere ışıklarından başka hiç bir şey görünmüyordu. Semaye bu kuş başı kara baktı, baktı ve çok geçmişlerde kalan deli bir hevesin sızıltısı yine içinden geçip gitti, ama geride yine bir hasret hüznü kaldı.

Bir deli hevesi vardı Semayenin, bundan çok çok evvel; o vakitler Semaye tek başınaydı, Fatma henüz yoktu dünyada ve Semaye de Fatma gibi alımlı, güzel bir kızdı. Bir deli hevesi vardı Semayenin. Bu şekilde karlı gecelerde üst başlarına kar yağarken, dünyada en yakın adamıyla, en aziz adamıyla, yani sevgilisi ile Bakünün sokaklarını, parklarını, deniz kenarlarını gezmek. Öyle gezmek ki, dünyada Semayeden ve o meçhul sevgiliden, bir de kuş başı kardan başka hiç kimse ve hiç bir şey olmasın. Bakü uyusun, sadece beş altı pencere uyanık kalsın ve onlar da bu karlı pencere ışıklarını güçlükle bulup birbirlerine gösterebilirler. O pencere ışıklarının ılıklığı yüreklerinden akıp geçsin. O zaman insanın yüreği ufacak, minnacık bir gemiye döner.

Evvvela turoleybüsün sesi geldi, sonra ışığı göründü ve gecenin yarısına doğru bu sonuncu turoleybüs, pencerenin altından geçip giderken Semayeye öyle geldi ki, sanki istasyondadır ve turoleybüs birisini, çok aziz bir adamını uzak sefere götürüyor. Canı sıkıldı.

Bu, o deli hevesin hasret sıkıntısıydı.

Vaktiyle, o vakitlerde ki, Fatma henüz dünyada yoktu ve Semayenin de Fatmadan bir iki yaş büyük çağlarıydı. Şöyle böyle, güzel *gökçek* bir kızdı. İşte böyle dururdu eski evlerinin penceresinin arkasında; dışarıda yağın kara bakardı ve o zaman da içinde o deli hevesin hasreti vardı; ama o hasret bol bol ışık içindeydi, sevinçli hasretti. Aslında hasret değil, kalp çarpıntısı ile beklenen gele-

cekti. O zaman sıkıntı yoktu, bekleme vardı, bir hadisenin arifesiydi.

O zaman gelecekte onu kar gezintisi bekliyordu. Sahnede onu *Desdomona*, *Luiza*, *Gültekin* bekliyordu. Ta o vakit *Ofelyanın*¹ şarkısını ezberlemişti ve şarkı da sahnede onu bekliyordu. Elbette o zaman bir vaktin geleceği ve gece vakti gaddar tilkinin sözlerini böyle ezberleyeceği, tilkinin bin bir türlü oyun çıkarıp hacı leyleğin gözlerini yaşlı koyacağını hiç aklına getirmemişti. Çünkü o zaman herkesin *Desdomona* olamayacağını, tilkiyi de oynamak lazımgeldiğini, tilkiyi oynamanın da uykusuz geceler gerektirdiğini, istidat gerektirdiğini henüz aklı kesmiyordu. O zaman şurasını da, *Stanislavskinin*² de şöyle dediğini bilmiyordu: *Rolün büyüğü, küçüğü yoktur, artistin büyüğü küçüğü vardır.*

Bu başka meseleydi: Dünyada ne tilki olaydı, ne onun hızarı. Sadece hacı leylekler olaydı. Ceylanlar, karacalar olaydı; güller, çiçekler olaydı. Semaye bunu düşündü ve pencereden kuş başı kara bakarak gülümsedi. Çünkü orman çakalsız olmaz demişler, hem de tamamiyle çocuk fikirleriydi bunlar.

Böyle çakallardan birisi de hiç şüphesiz -Fatmanın kulağından irak- onun eski başa bela sevgilisiydi. Yani Fatmanın yüzdən irak babası. Evvela bir iki ay sevgilisi, sonra üç dört ay yarım sevgilisi oldu, sonra da tamamen çakala döndü. Çünkü Nuh nebiden beri çakal imiş ve ne zaman ki onun çakallığı tamamen malum olmuştu, Semaye, Fatmayı alıp çıkıp gitmişti.

O zaman Fatma iki yaşındaydı. Şimdi Fatmanın on beş yaşlı tamam olmuştu ve önceleri *Desdomonadan*, *Lu-*

¹ *Ofelya*, Şekspirin *Hamlet* piyesinde başmabeyinci Polonyusun kızı, *Desdomona* Şekspirin *Othello* piyesinin kadın kahramanıdır. *Gültekin* Cafer Cabbarlının, *Luiza* ise Schiller'in *Haydullar* piyesinin kadın kahramanıdır (AN).

² Konstantin Sergeyeviç Stanislavski (1863-1938), meşhur Rus aktörü, rejisör, tiyatro nazariyecisi ve pedagoğudur (AN).

izadan, *Gültekinden* evvel, onu gelecekte güzel *gökçek* bir Fatmanın beklediği Semayenin hiç aklına gelmezdi. Öyle bir Fatma ki onu dünyanın en bahtiyar insanı edecek ve bu bahtiyarlık yanında karlı gezinti hasreti de, *Desdomona*, *Luiza*, *Gültekin* hasreti de bir hiç olacaktı.

Semaye yine gelip elini peteğe uzattı ve bu defa karloriferci Memmed Alinin gıyabında söylenmedi. Çünkü borular yavaş yavaş ısınıyordu ve borular ısındıkça, oda da yavaş yavaş ısınıyordu. Böyle kış gecelerinde oda ısındıktan sonra artık adam kendini zayıf, yalnız, kimsesiz hissetmiyordu, aklına pis pis fikirler getirmiyordu.

Semaye öbür odaya geçip Fatmanın üstündeki yorganı usulca yerleştirdi ve soyunup yatağına girdi, alalecele yorgana büründü ve hacı leyleğin yuvasına girdiğini, *balasının* da yanında olduğunu sandı. Sonra aklına tilki geldi, sonra da Fatmanın babası geldi ve Fatmanın on yaşlı tamam olduktan sonra babası ile ilk defa gezmeye izin verdiği günü hatırladı. Aslında bu gezintiyi Semaye tertip etmişti. Her ne ise, her kim ise yine de çocuğun babasıydı. O gün Fatma ömründe ilk defa o vakte kadar tesadüfen gördüğü babasıyla gezmeye çıktı ve eve döndükten sonra Semayeye ilk suali şu oldu:

"-Ana, babam hakikaten mühendis midir?"

"Amma da yaman mühendistir! Avarenin biridir ki gündüz ışıkla arasan da böylesini bulamazsın!" Semaye bunu içinden dedi, diline ise açıktır ki, başka söz getirdi:

"-Elbette. Nedir ki?"

Fatma çok ciddi surette dedi:

"-Dediler *duraktır!*"¹

Semayenin gözleri bereldi:

"-Ne?!"

Fatma ciddiyetle anasına izah etti:

¹ "Aptal, ahmak, avanak, budala, salak" manasında Rusça bir kelime (AN).

"-Duraktır dediler. Menimle söhbet edirdi, amma başka halaya bahırdı. Sonra gıya ki başını kaşdı, amma halanın dalınca [ardından] bahdı, sonra bilmirem ne oldu, sonra da hala geri dönüp dedi ki, durak!"

"Kül olsun bele kişinin başına. Uşağın yanında da özünü sahlayabilmeyip. Rezil rısvay eyledi bizi, köpek oğlu!" Tabii ki Semaye bunu da içinden dedi, ama Fatmadan adamakıllı utandı ve bundan dolayı da kızına kızdı:

"-Bir de bele şeyler danışma! Adam atasına ele söz demez!"

O vakitten beri hayli geçmişti. Çok kar yağmıştı, çok güneş doğmuştu. Fatma şimdi babası ile ayda yılda bir görüşüyordu. Hem de hevesiz. Bu bir taraftan yahşıydı, bir taraftan da malum meseledir ki kötü. Yahşıydı, şunun için ki, o tür ipi çürük adamlar ne kadar az görürsün o kadar çok şey kazanırsın. Kötüydü, şunun için ki, niye böyle olmalıydı, niye bu kadar güzel *gökçek* Fatmanın babası çakal olmalıydı. Niye karlı gezinti hasreti işte böyle, bu kış gecesi Semayenin yüreğini sızlatmalıydı? Niye?

Canım iş niyelere düştüyse, o zaman hiç bir şey yapmamak lazım. O zaman *Ofelyanın* şarkısının okunmadığını da düşünmek lazım. O zaman yüreğinde yine *Gültekinin* ıztıraplarını hissetmen gerek. O zaman *Desdomonanın* kaderiyle beraber kendi kaderini de düşünmen gerek ve o zaman sabaha kadar yatmaman, düşünmen, düşünmen, düşünmen gerek.

Sabahleyin ise tiyatrodan purova var, *Tilki ve Hacı Leylek Balalarının* purovası.

Semaye odanın karanlığında yanında mışıl mışıl uyuyan Fatmaya baktı. Sonra sanki dışarıdaki karın soğukluğunu yatağında hissetti ve yerinde büzüşüp sıkı sıkı yorgana büründü ve sıdki yürekten esneyip "amma Fatma da yaman fetbazdır, daha birinci gün hissetti çakalın çakallığını" diye düşündü. Böyle düşündü ve gülümsedi.

Kendi derdine gülümsemeyi öğrenmişti Semaye.

2. Gümüşü gün sevinci

Kardan sonra Semayenin gümüşü günleri oluyordu ve o gün de Semayenin gümüşü günlerinden biriydi. O gün Semaye tiyatrodan çıkmış eve geliyordu ve içindeki gümüşü gün sevinci ile Fatma hakkında düşünüyordu.

Fatmanın yeni bir kız arkadaşı vardı. Adı Gülüş idi. Hem de yaman cici bacı olmuşlardı, her gün bir aradaydılar.

Geçen yaz Semayeye yeni ev vermişlerdi ve onlar şimdi yaşadıkları bu yeni binaya göçtükten sonra Fatma da mektebini değiştirmişti, şimdi bu yakındaki mektebin sekizinci sınıfında okuyordu. Gülüş de aynı sınıfta okuyordu ve Gülüşle Fatmanın böyle cici bacı olmaları Semayenin tam arzuladığı şeydi. Evvela şunun için: Gülüş çok terbiyeli, akıllı kızdı. İkincisi de şunun içindi: Gülüşün anası ilimler doktoruydu. Babası da yahşı vazifedeydi, ağavari bir adama benziyordu, yani Gülüş analı babalı kızdı, yahşı ailedendi. Üçüncüsü ve en başlıcası da şuydu: Günlerin alelade bir gününde Semaye de Fatmanın artık çocuk olmadığını farkına varmıştı. Şimdi onun öyle vaktiydi ki, oturup kalktığı insanlara çok şey bağlıydı. İş öyle getirmişti ki, Fatmanın babası vardı (mürdeşir *yusun* onu), ama Fatma babasız büyümüşü. Lakin bundan böyle öyle olmalıydı ki, Fatmanın içindeki yara korlaşıp tu-tuşmasındı. Yani Fatma yahşı ailelerle, her işi tamam, doğru olan ailelerle kendi ufak ailelerinin hiç bir farkı olmadığını görmeliydi. Baba hasreti için kemirmemeliydi, Semaye annesinin anaya da, babaya da eşit olduğunu ve kendisinin hiç bir eksiğinin noksanının olmadığını görmeliydi.

Semaye elinden geleni esirgemiyordu. Bayramlarda telefon edip Gülüşün anasını tebrik ediyordu. Her defa Gülüşle evlerine selam gönderiyordu. Gülüş onlara ge-

lince Fatmaya da, ona da aynı gözle bakıyordu. Elbette Gülüşün anası ile daha ziyade yakınlık eylemek mümkündü, ama bunun için ne vakit vardı, ne de şartlar imkân veriyordu.

Semaye, *Tilki ve Hacı Leylek Balalarının* purovasından çıkıp eve geliyordu ve bütün bunlar hakkında düşünüyordu. Ayağının altındaki karı hırçılıdata hırçılıdata adımladıkça ona öyle geliyordu ki, Fatma gibi güzel göyçek bir kız da onunla beraber adımlıyor ve bu kız aynen kendisidir, on beş yaşındaki Semayedir.

Bir vakit gelecekti Fatmanın da yanında böyle on beş yaşında bir Fatma adımlayacaktı ve o zaman Fatma hiç bilmeyecekti ki, hele çok çok evveller anası da onu böyle, karlı kış gününde, on beş yaşındaki haliyle, birlikte adımlaya adımlaya giderken görmüş...

Gümüşü bir gün idi o gün.

Kar yeni kesilmişti. Güneş çıkmıştı ve güneşin şuaları sokaklardaki, damlardaki, balkonlardaki, ağaçlardaki karı öyle parıldadıyordu ki, sanki Baküye karın üstünden gümüş yağmıştı. Bakünün böyle gümüşü günleri hiç bir vakit Semayenin aklından çıkmazdı. Bütün ömrü boyunca gördüğü böyle gümüşü günleri birer birer hatırlıyordu ve o günlerin her birinin kokusu, keyfi, eşsizliği vardı.

Ne kadar rüzgârlı, yağışlı günler olmuştu. Ne kadar adamın nefesini kesen sıcak günler, ne kadar alelade günler olmuştu. Ama onların hiç biri Semayenin aklında kalmamıştı. Kötü hadiseler, kötü olaylar, yahut iyi hadiseler, iyi olaylar kalmıştı akılda, günler ise akılda kalmamıştı. İşte bu türlü gümüşü günleri birer birer sayardı Semaye ve bugün de hiç bir vakit onun aklından çıkmayacaktı. Aklından çıkmayacaktı, çünkü bir vakitler işte bu gümüşü gün, purovadan çıkıp eve gelirken şöyle düşünüyordu: Gerçi, *Desdomona* artık ulaşılmaz oldu, vakti ge-

çer oldu, ama *Gertrude* henüz ileridedir, *Lady Macbeth* henüz gelecektedir, *Kuraj ana*¹ henüz gelecektedir.

Semaye karı ayaklarının altında hırçılıdata hırçılıdata bir de şunu düşündü: Yahu nasıl oluyor, hem tabiatın bu tür gümüşü günleri oluyor, hem de diğer taraftan dünyada *Lady Macbeth*'ler oluyor.

Sonra birden bire Semaye şunu çok istedi: Fatma da bu gümüşü günleri aklında saklasın ve hiç bir zaman unutmasın bu günleri; bu günlerin kokusunu, rengini, eşsizliğini. Fatma da böyle hisseylesin bu gümüşü günleri. Hem de Fatmanın gümüşü günleri çok bol olsun ve Fatmanın gümüşü günlerinin ne hasret hissi olsun, ne de hazzinliği; sadece sevinci olsun, hem de çok büyük sevinci.

Elbette Fatma anasının bu fikirlerinden habersizdi ve Semaye eve girince gördü ki, Fatma boy aynasının önünde durmuş ve pencerenin öbür tarafındaki gümüşü gün hiç umurunda değil. Çünkü yüzünü gözünü basan sivilcelerin dardindedir. Sivilceleri tırnaklarının arasına alıp sıkıyor, suratını kanatıyor.

Fatma ağlamaklı ağlamaklı, aynı zamanda hırslı hırslı dedi:

"-Bu nedir e, ay anne, görüyor musun bu sivilceleri. Utandığımdan cemiyet içine çıkamıyorum."

Semaye dışarının gümüşü havasından sonra Fatmanın sivilce derdini birdenbire anlayamadı ve gülümseyerek:

"-Hiç bir şey olmaz, geçip gidecek" dedi. "Elini vurma."

"-Hemen de geçip gidiyor sanki. Gittikçe daha çok artıyor günden güne."

¹ *Gertrude*, Şekspirin *Hamlet* eserinde Danimarka kraliçesi, *Lady Macbeth* Şekspirin *Macbeth* piyesinin kahramanıdır. *Kuraj ana*, Bertolt Brecht'in kahramanlarındandır (AN).

"-Tamam da, bana ne kızılıyorsun, ben yapmadım ki..." Semaye yine içindeki gümüşü gün sevinci ile gülümseyerek Fatmaya yaklaştı ve kızını kucaklayıp henüz ısınmamış soğuk yüzünü onun yüzüne sürttü.

"-Adımı ki sen koymusan Fatma. Hamı mene Fatma nene deyir! Bir yahşı ad koyabilmirdin mi mene?"

Semaye sıdki yürekten eseflendi. Çünkü Fatma pençerenin öbür yanındaki gümüşü günün farkında değildi.

"-Kimin ne hakkı var sene ele desin." Sonra şaka yapmak istedi. "Amma Fatma nene olmağına Fatma nenesen de. Anamın adını koymuşam da sene, nenenin adını."

"-Çoh ele benim lazımım idi." Fatma, adından çok suratındaki sivilcelerin yüzünden sinirli sinirli yatak odasına geçti.

İyi ki Semayenin adı o kadar da eski tarz değildi ve ne olur ne olmaz, şayet Fatma kendi kızına Semaye adını koysa, kızı o kadar utanıp sıkılmazdı. Semaye gülümsedi ve mantosunu çıkarıp koridordaki *asılğandan*¹ asarken dedi ki:

"-Piyesin galası aralığın dokuzundadır."

Fatma yatak odasından sordu:

"-Hangi piyesin?"

"-Tilki ve Hacı Leylek Balalarının. Aralığın dokuzu da cumartesi günüdür. Bilet göndereceğim, Gülüşün babası ile annesi de gelsin. Çok tesirli eserdir."

Fatma sanki bir şeyden ürküp çarçabuk koridora geldi:

"-Tilki ile Hacı Leylek Balalarının mı?"

"-He, yahşı ki cumartesine rasladı. Gülüşün ebeveyni de işte olmayacak."

Fatma anasının önünde durdu, ama bir söz demedi ve başka bir iş bulamayıp elbisesinin yakasını didiştirme-ye başladı.

Semaye sordu:

"-Elbiseni niye didiştiriyorsun?"

"-Hiç... O zaman biliyor musun, anne..." Fatma zorluk çekti. "O zaman biliyor musun, dur evvela ben bir keşifte bulunayım, sonra..."

Semaye kızının kara, etkileyici gözlerinin derinliğinde bir ürkü, bir rahatsızlık, bir telaş hissetti ve bu, onun gümüşü güneş sevinci ile dolan içine küçücük de olsa, bir leke düşürdü.

Semaye dedi:

"-Neyleyim, git keşifte bulun. Benim kâşif kızımın sen!" Ve gülümseyerek sevgiyle Fatmanın siyah saçlarını karıştırdı.

3. İlk temsil

O zamanlar Fatma pek minnacık idi ve o zamanlar her ilk temsil, Fatma için bayram oluyordu. Daha bir kaç gün evvelden hazırlanıyordu. Gece gündüz fikri zikri o temsilde oluyordu. Bu o zamanlardı ki Fatma mektepte, bahçede çocukların yanında bir kurumlanıyordu ki görül-meliydi. "Bak şu keçiyi oynayan benim anamdır. *Şengülümü, Şüngülümü, Mengülümü*¹ yedirten benim anamdır, kurdan karnını boynuzları ile deşen benim anamdır." Bu o zamanlardı ki, bir defasında Semaye tavşanı oynuyordu ve tilki gelip onu yemek isteyince (imdat bu tilkilerin elinden!), Fatma öyle ağlamıştı ki, salonda oturan bütün seyirciler tavşanın ahını inlemesini unutup Fatmanın hüngürtülerine gülmüşü ve Semaye de tilkinin pençeleri arasında "yahu hüngürtüye de gülerler mi?" diye düşün-müşü.

¹ Şengül, Şüngül, Mengül: Üç keçi yavrusunun adıdır. Türkiyenin doğusunda da bilinen bir masaldır. Mikayil Müşfik tarafından nazma çekilmiştir (AN).

¹ Asılğan: Portmanto (AN).

Bu o zamanlardı ki Fatma henüz "gelirem" yerine "gelilem", gedirem yerine "gedilem" diyordu ve o vakitler, o çağlar idi ki Fatmanın sivilce derdinden eser alamet yoktu ve o zaman adamın aklına hiç gelmezdi ki, bir vakit gelecek ve bu kilolu kızcağz böyle bir sivilce gamına kederine mübtela olacak.

Semaye bunu düşündü ve gülümsedi. Yahşi ki yönetmen bu gülümsemeyi sezmedi, yerinden kalkıp her zamanki gibi elinin kolunun hareketleri ile sözlerini destekledi:

"-Semaye hanım, biraz daha fazla istekli oynayın, daha ziyade heyecani tesire ihtiyaç var."

Semaye:

"-Yahşi" dedi ve "zavallı hacı leyleğin ikinci yavrusunu bundan daha fazla ihtirasla nasıl isteyeyim" diye düşündü, adamın yüreği dayanıyor mu sanki? Yahu tilki tilkidir, insan insandır.

Yine nereden geldi bu çocuk fikirleri?

Bugün *Tilki ve Hacı Leylek Balalarının* sonuncu pu-rovası yapılıyordu, yarın yani aralığın yedisinde *ictimai bakış*¹ idi, iki gün sonra da ilk temsil.

Tilki yine hızarı koltuğuna vurup meşenin dibini tutmuştu ve bu defa hacı leyleğin ikinci yavrusunu istiyordu. Hacı leylek zavallı, gözünden yaş akıtarak meşeyi kesmesi için tilkiye yalvarıyordu. Zalim tilki ise insafa gelmi-yordu:

"-Bana ne? Orman bana dedemden babamdan kaldı! Hangi ağacı istersem onu keserim. Ya yavrunu bana verirsin, ya da ağacı keseceğim, aparıp pazarda satacağım, kendime tavuk alıp lezzetle yiyeceğim."

"-Semaye hanım! Yahu siz tecrübeli aktiristsiniz. Sizi kaç defa demeliyim ki daha fazla istekle, hevesle oy-

¹ İctimai bakış: Sovyet devrinde tiyatro temsilcilerinin rejime uygun olup olmadığının devlet, parti yetkilileri ve müfettişler tarafından denetlenmesi (AN).

namalısınız! Yahu siz tilkisiniz! Gaddarsınız! Yırtıcısınız! Görüyorsunuz ki hacı leylek nasıl içten ağlıyor?"

Semaye düşündü ki, hacı leylek çaresiz, daha neyleyecek, ağlaması gerek tabii. Bunu düşündü ve bu defa hacı leyleğin ikinci yavrusunu hakikaten sahici tilki gad-darlığıyla istedi.

"-Bu fena olmadı!" Yönetmen derin bir nefes aldı.

Artık bir müddetten beri kar yağmıyordu ve sokaklardaki kar eriyip kirlenmiş, çamura dönmüştü. Balkonlardaki karı temizlemişlerdi; damlardaki, ağaçlardaki karı is, *tütsü* karartmıştı ve o günün akşamı Semaye evlerinin penceresi arkasında durup dışarı bakıyordu. Bir hayli böyle durup damlarda rengini kaybetmiş kara, sokaktan geçen turoleybüs, otobüs, araba tekerlerinin altından sıçrayan karlı çamura baktı ve yine gözlerini camdan çekmeyip Fatmaya sordu:

"-Sen hiç taze kar yağdığında, her taraf ak beyaz olduğunda, gece vakti şehirde tek tük ışık yandığında, dışarı çıkıp gezmeyi arzulamıyor musun?"

Semaye bu sözleri dedi ve kendisi de kendi sözlerinden birazcık ürktü. Ürktü, çünkü birden Fatmanın gönlünde öyle bir noktaya dokunabilirdi ki, bu noktada onların arasında bir perde olmalıdır. Gözlerini pencereden çekip kızına baktı.

Fatma masanın arkasında oturup yarınki derslerini hazırlıyordu ve o da gözlerini ders kitabından çekip anasına baktı:

"-Öyle yaman çizmelerim var ki karda gezmeyi arzulayayım."

Semaye evvela sanki hiç bir şey anlamadı ve sonra nihayet anlaşıldı ki, söz Fatmanın uzun boğazlı çizmeleri hakkındadır. Semaye için şurası da anlaşıldı: Tabiatıta kar sevinci ile çamur sıkıntısı arasında topu topu bir karşılık mesafe vardır.

"-Senin uzun boğazlarına ne oldu ki? Su mu çekiyor!"

"-Su çekmiyor, ama çocuk çizmesidir onlar. Herkes moda olanını giyiyor, bir benim çocuk çizmesi giyen, çocuk mantosu giyen."

Semaye evvela kızıyla inatlaşmak istedi, ama sonra yine sokaklarda eriyip çamura dönen kara baktı ve bundan beş on gün evvelki taze karı yeniden hatırladı, kokusunu duydu, rengini gördü ve hissetti ki Fatma artık büyüyor adamakıllı; Fatma büyüyor, kendisi kocalıyor. Kar niye çamura dönüyor sonra? Kendi kendisine "acayip, ahmak bir sual bu" dedi.

"-Sana öyle bir uzun boğazlı çizme alacağım ki herkesin ağzı açık kalacak."

"-Hemi?" Fatmanın morali düzeldi ve masanın altından ayaklarına baktı. Sanki hemen giymişti o gıcır gıcır uzun boğazlı çizmeleri.

Sonra Semaye dedi:

"-Sabah biletlere getireceyem, verersen Gülüşgile, benim adımdan onları devet edersen."

Tilki ve Hacı Leylek Balaları Fatmanın aklına geldi ve kız açık aşikâr keyifsizleşti:

"-Gerçekten de iki gün kalmış dokuzuna..."

Semaye anladı ki Fatma bütün bu müddet zarfında günleri sayıyormuş. Fatma sordu:

"-Ay anne, yine tilki kıyafetinde mi olacaksın?"

Semaye sanki birine nisbet yaparak canı gönülden tasvir etmeye başladı:

"-He, elbette! Bir göz alıcı tilki giyimi dikmişler ki baştan aşağı görülecek şeydir. Bir *şele kuyruğu* var ki görmelisin! Bak, bu boyda!" Semaye kollarını açıp tilkinin *şele kuyruğunun* büyüklüğünü gösterdi. Sonra kızına baktı ve sustu.

Araya sükut çöktü ve bu, onların arasına çöken ilk sükuttu.

Nihayet Fatma sükutu bozdu:

"-Neyleyeceksin ay anne, neyleyeceksin onları davet edip?" Anasına baktı ve ilave etti. "Ömürlerinde hiç tiyatroya gitmiyorlar. Hoşlanmıyorlar tiyatrodan. Bir defa görmedim ki tiyatrodan sohbet etsinler."

Semaye elini yüzüne götürdü, sanki dişi ağrıyordu, sonra gülümsedi:

"-Neyleyelim, hoşlanmıyorlarsa bırak hoşlanmasınlar."

Fatmanın sırtından yük kalktı:

"-Ha şöyle!"

Ve Semaye de sevindi, çünkü kızı artık endişeden kurtulmuştu, ama sonra anlaşıldı ki bu sevinç vaktinden birazcık evvel imiş. Bu sonra anlaşıldı, aralığın dokuzunda; o gün sabah erkenden yine kar yağmaya başladı ve bütün şehir yine ak beyaz kara büründü.

Semaye bu oyunun kaçınıcı oyunu olduğunu aklından çıkarmıştı. Ama hiç bir zaman onun ilk temsil gününde böyle kar yağmamıştı. Hiç bir zaman onun ilk temsil günündeki bekleyişi böyle kar sevinçli olmamıştı.

İçindeki bu kar sevinçli bekleyişle tiyatroya gitti. Rejissörün sonuncu talimatlarına kulak verdi, müellifin sonuncu ricalarını dinledi. İlgili memurdan bundan nice gün evvel Fatma ile Gülüş için sipariş verdiği biletlere alıp eve döndü ve Fatmanın giyiniş kuşanış kendisini beklediğini gördü. Daha doğrusu Fatma pencerenin ağzında durup dışarıdaki kara bakıyordu; ak beyaz, gümüşü kara.

Semaye dedi:

"-Görürsen de, ne kardır!"

Fatma dedi:

"-He, yaman seyre değerdir, ay anne!"

Semaye Fatmanın kardan böyle sevindiğine memnun oldu, sonra biletlere kızına uzattı.

"-Al, seninle Gülüşün biletidir akşama!"

Fatma biletleri alıp sanki bütün ömründe ilk defa bilet görüyormuş gibi o tarafına, bu tarafına baktı ve dedi:

"Biliyor musun anne, Gülüş... Gülüş bugün sinemaya gitmek istiyor."

Semaye anladı ki bu dakika, yani bu karlı kış akşamı kızıyla, güzel *gökçek* Fatmasıyla yüz yüze durduğu bu dakika en büyük mesele, kendine hakim olmaktır. Bir defa hangi piyesteyse ayı yavrusunu oynuyordu ve bu ayı yavrusu iş zora girdiği gibi kendi kendisine şöyle diyordu: "Kendine hakim ol ayı *balası*, kendine hakim ol ayı yavrusu!"

"-Ne olur, bırak gitsin sinemaya... Sen de istiyorsan onunla birlikte git."

"-Gerçekten mi?" Fatma sevincinden ne yapacağını bilemedi. "Gerçekten mi?" Sonra atılıp -çocuk ki ne çocuk- anasının o yüzünden, bu yüzünden öptü, koridordan alelacele mantosunu alıp boy aynasının önünde giyinerek dedi: "Sabahleyin ben kendim tek gelip bakacağım. Biliyorum daa, pek yahşı oynayacaksın yine. Gazetede yazıp seni methedecekler."

Fatma bu sözleri dedi ve birdenbire yine bir şey hatırlayıp endişeyle Semayenin tarafına döndü:

"-Gazetede resim verecekler mi, anne?"

Semaye gülümsedi:

"-Ne bileyim?"

Fatma söylendi:

"-Gazetelerde senin hakiki resmini niye vermiyorlar bilmiyorum. İşte böyle, bu elbisenle. Bir de böyle resmini verseler ya..."

"-Tamam, bırakmam tilki urbasında resmimi çeksinler." Semaye kızını sonuncu endişeden de kurtardı. Fatmanın anasının tilkiyi oynadığını hiç kimse bilmeyecekti. Bundan sonra tavşan da böyle olacaktı, keçi de, ceylan da.

"-Gerçekten bırakmayacak mısın?" Fatma yine atılıp anasının o yüzünden, bu yüzünden öptü. İyice sevinçli olmuştu; sonra gururla, ciddiyetle dedi: "Kimin böyle annesi var canım?" Kendi kendisine cevap verdi: "Hiç kimse-nin!"

O karlı kış gününün gecesi temsil pek güzel geçti.

Ormana güngörmüş ve hayırsever bir karga uçup gelmişti ve yaramaz tilkinin kelekbaz olduğunu hacı leyleğe anlatmıştı. Anlatmıştı ki, tilki bu kalınlıkta *palıdın*¹ gövdesini kesemez. Tilki hacı leyleğin üçüncü yavrusunu istemeye geldiğinde karga ile hacı leylek onu öyle kovaladılar ki ve tilki *şele kuyruğunu* sallaya sallaya ormandan öyle kaçtı ki, seyirciler -çocuklar ve çocuklarla gelen emmiler, teyzeler- alkışlamaya başladılar, salonda hay huy başladı, herkes gülmüştü, rejisörle müellif de hayli zevk aldı.

Sonra perde yeniden açıldı ve tilki de, hacı leylek de, yavruları da, güngörmüş karga da sahneye çıktı.

Semaye tilkinin *şele kuyruğunu* sallaya sallaya seyircilere baş eğiyordu.

Semaye biliyordu ki bu dakika dışarıda yine kuş başı kar yağıyor, bu karın kokusunu duyumsadı, rengini gördü ve birdenbire ona öyle geldi ki, Fatma da Gülüşle birlikte, Gülüşün anası, babasıyla birlikte bu salonda oturmuş ve o da tilkiyi değil, *Gertrude'u* oynamış.

Semaye salona baktı ve bu defa Fatmagile baş eğdi.

Seyircilerin keyifleri yerindeydi. Tilkinin fırıldağı ortaya çıkmıştı.

Ama Semayenin içine nedense bir tilki ağrısı, acısı çökmüştü; sanki şimdi tilkiyi değil, hacı leyleği oynamıştı.

* * *

¹ Palıdın: Meşenin (AN).

Semayenin içine bir tilki acısı ağrısı çökmüştü, ama boş yere; çünkü gönül açan orman yine o gönül açan ormandı, -dağın *düşünde*- ve hacı leylekler yine burada yuva yapıyordu, yavru çıkarıyordu.

Hacı leylek içerisinde yine bir hacı leylek vardı ve bu defa tilki hızarı omuzuna alıp onun yuva kurduğu, yavru çıkardığı ağacın dibini tutmuştu.

Ay yedin ha, tilki lele!..

Hacı leylek tecrübeli karga ile az kalsın tilkinin gözünü çıkaracaktı.

Korkak tilki ormandan öyle kaçtı, öyle yitip battı ki, artık bir daha hiç bir zaman kelek yapamayacaktı hacı leyleklere.

Hacı leylekler artık tanımişti tilkiyi, hem kurnazlığını, hem korkaklığını, hem de tilkilğini.

Orman yine o gönül açan, güzel manzaralı ormandı ve hacı leylek yavruları büyüyordu, kanat açıyordu, uçuyordu, denizler geçiyordu, ülkeler geziyordu, ormanlar görüyordu, yuva kuruyordu, yavru çıkarıyordu, yavru büyütüyordu...

Nisan 1973

Bu Dünyada Katarlar Gider

DÜNYADA türlü türlü *katarlar*¹ vardı. Bakü-Moskova, Bakü-Novosibirsk, Harkov-Bakü, Bakü-Odesa, Mahaçkale-Bakü... Yaz başlar başlamaz yeni katarlar sefere konuluyordu: Bakü-Kislovodsk, Bakü-Soçi...

Katarlar insanlarla dolu olurdu. İnsanlar çeşit çeşit olurdu, çeşit çeşit giyinirdi.

Dünyada kapkara insanlar vardı, sapsarı insanlar vardı ve bu insanlar arada sırada katarlarla Ebiligin köyünün aşağısından geçip giderdi.

Katarların *nefi* taşıyan vagonları olurdu; tahta direk taşıyan, traktör, kamyon, otomobil taşıyan vagonları olurdu ve Ebili gözlerini yumup bu yepyeni, yağlı otomobilleri ömründe bir defa bile görmediği Bakünün sokaklarında oraya buraya giderken görürdü.

Bütün bunlar uzak uzak ülkelerden, büyük büyük şehirlerden gelip gidiyordu ve uzak uzak ülkelerde, uzak uzak şehirlerde hiç kimse şunu bilmiyordu: Dünyada Ebiligin ufacık bir köyü var ve bu ufacık köyde Ebili adında bir oğlan var ve bu oğlan her gün katarların ardından bakar.

¹ Katar: Tiren. Katar kelimesi Osmanlıda ve Cumhuriyetin ilk yıllarında ülkemizde de kullanılırdı (AN).

Katarlarda taşınan bütün bu yükleri birbirini tanımayan türlü türlü insanlar hazırlıyordu, yapıyordu, yük-lüyordu, birbirine gönderiyordu. Ebili bunu düşünüyordu ve bazen ona öyle geliyordu ki, gözlerinin önünden geçip giden bu yük katarları alelade katarlar değildir; bu yük katarları tahta direklerle, tıraktörlerle, biçerdöverlerle beraber insanların sırrını da birbirine götürüyor, insanların içindekileri yekdiğerine yetiştiriyor. İnsanların sırrı ise şuydu: Gece yatağında uzanıyorsun ve uzak uzak ülkelerde, büyük büyük şehirlerde yaşayanlar hakkında düşünüyorsun.

Katarlarda sadece insanlar gitmiyordu, sadece yük de taşıyordu katarlar. Bazen katarlar masal aleminden geliyordu; fille, zürafayla geliyordu.

Bir defa yazın en yakıcı günleriydi ve Ebili o gün sahici filler gördü; sahici zürafalar, açık vagonlardaki kafeslerde giden sahici arslanlar, kaplanlar gördü. Ebili, Kiyev-Bakü katarında Kiyevden Baküye sirk gittiğini anladı, lakin gözlerini nasıl yumduğunu anlayamadı. Geçip gitmekte olan katar tekerlerinin takkatuku altında zürafaları, arslanları, kaplanları Bakü sirkinde gördü. Kocaman *başmaklı*,¹ kocaman saatli, kocaman burunlu soytarılar gördü. Daima katarlarda gidip gelen rengarenk elbise çocukların sesini gürültüsünü işitti.

Ebili az görmüştü, çok okumuştur. Ebili biliyordu ki filler Hindistanda yaşar, Afrikada yaşar; sirkte soytarılar olur. Soytarıların giysileri bol olur ve onlara bakınca adamı bir gülme alır. Bütün bunları biliyordu, eline geçen gazetelerde, dergilerde, kitaplarda okumuştur; ders kitaplarından öğrenmişti, ama hiç birini görmemişti.

Şurası doğrudur: Ebili gözlerini yumup istediğini görüyordu. Ama şurası da vardı ve Ebili şunu da çok güzel anlıyordu ki, bütün bunlar sahiden görmek değildi.

¹ Başmaklı: Ayakkabılı (AN).

Ebiligin köyü demir yolundan yarım kilometre mesafedeki dağın eteğindeydi. Bu köy yılın on iki ayı dumanlı çiskinli olurdu ve bu dumanın çiskinin içinden gece gündüz katarlar geçirdi. Geceleri bu katarların sesi köyün bütün evlerine dolardı ve katarlardaki kişiler, bu katarların taşıdığı otomobiller, gelip gittiği büyük büyük şehirler baş odada, kilimin üstüne serilmiş yorgan döşegen içindeki Ebilinin gözlerinin önüne gelirdi.

Sabahları, öğleleri ve akşamları ise Ebili ineklerini *nahıra*¹ katar, koyun kuzularını köyün çobanı Yıldırımın sürüsüne götürür, doratı evlerinin arkasındaki otlakta bir yere bağlar, tavlayı kürekler, temizler, mektebe gider, döner, derslerini hazırladıktan sonra köyden aşağı iner, demir yolu boyunca giderdi. O kadar giderdi ki, köyleri dağın eteğinde gözden yiter ve bu yerlerde her adım başında biten bir erik ağacının altındaki yoncalıkta oturup gelip geçen katarlara bakardı.

Ebilinin gözleri öyle alışmıştı ki, bir tek dakikanın içinde gelip geçen katarın üstündeki yazıyı okuyordu, vagondaki adamları görüyordu, bu adamların görünüşü, giyimi aklından çıkmıyordu.

Çocukluk vakitleri öyle vakitlerdi ki, Ebili yalın ayak, başı kabak hoplayıp zıplıyordu ve dünyanın işleri umurunda değildi. İlk önce yaşlıları, yaşlılarının acayip ve garip pantolonları, gömlekleri aklında kalıyordu. Ebili bu çocukları kırmızı rengin, yeşil rengin, pembe rengin içinde görüyordu ve bu çocuklar başka bir alemin, masallı, sihirli bir alemin çocukları gibi ondan çok çok uzaklardaydı.

Günlerin bir gününde Ebili şunu anladı: O masallı, sihirli uzak alemin çocukları da köylerinin çocukları gibi-

¹ Nahıra: Sığır sürüsüne (AN).

dir. Mızıkçısı var, doğrusu var, kolhoz¹ reisi Cebrayıl beyin oğlu Rahim gibi şımarığı var. Salatin kadının torunu yetim Safter gibi iş becereni var.

O gün katarlardan biri, Bakü-Rostov katarı, birdenbire Ebiligin köylerinin önünde durdu. Tam dört saat durdu. İleride yolun arızalandığını söylediler. O dört saatte Ebiligin köyünde yumurta, tavuk kalmadı, yağ, peynir kalmadı, ağaçlarda kayısı, erik kalmadı. Kim eline ne geçirdiyse götürüp katardakilere satmak istiyordu.

Köyün adamları alış verişle meşguldü. Bir tek Ebiliden gayrı. Ebili bir köşede durup ıraktan ırağa dağın aşığından, düzlükte oynayan çocuklara bakıyordu. Katarın inen çocuklar arada bir tam onun burnunun ucundan koşarak geçiyordu ve Ebili bu terlemiş, sır sifati kızarmış çocuklardan gelen kokuyu hissediyordu. Bu koku biraz köylerindeki Gafarın berberhanesinden gelen kokuya benziyordu, biraz da babası ayda yılda bir defa Baküye gidip döndüğünde getirdiği büsküvü, *piryanik*,² kâğıda bükülü konfeti kokusuna okşuyordu. Ama Ebili şöyle düşünüyordu: Bu koku tastamam berberhane kokusu yahut büsküvü, *piryanik* kokusu da değildi. Bu koku büyük büyük şehirlerdeki çocukların kokusu. Ebili şurasına da iyice kanaat getirdi ki, şu an burnunun ucundan geçseler de bu çocuklar kendisinden çok çok uzaklardadır. Öyle uzaklarda ki, o çocukluğa gece gündüz, yaz kış, dumanda çiskinde, karda boranda, yazın yakıcı havalarında katarlarla gitmek gerek.

Birdenbire pembe ayakkabılı, pembe çoraplı, pembe mantolu, pembe yanaklı, pembe papaklı bir kız, Ebilinin önünde durdu. Hayretle Ebilinin ayağındaki lastiğe bak-

tı, ceketinin cebine yığıldığı yeşil elmalara baktı, başına koyduğu babasının eski papağına baktı ve sordu:

"-Senin adın nedir?"

Ömründe hiç bir zaman Ebilinin ödü böyle kopmamıştı. Ömründe hiç bir vakit Ebili kendisini böyle kaybetmemişti. Ebili kendisi de anlayamadı nasıl cevap verdiğini:

"-Ebili."

Pembe kız tam bir hayretle sordu:

"-Neee?"

Ebili cevapladı:

"-Ebili."

Pembe kız biraz daha durup hayretle ona baktı. Sonra alelacele koştu. Öyle koştu ki, sanki o anda Ebili onu lüp diye yutacaktı.

Ebili incinmedi. Öyle sanyordu ki, öyle olmalıdır. Pembe kız pembeydi, Ebili ise çamurlu gübrelidir. Pembe kız ne bilecekti ki, Ebilinin asıl adı Ebulfethtir ve babası onu çok sevdiği için ona Ebili diyor. Ebili bundan incinmedi, başka şeyden incindi.

Pembe kız hayli mesafeden Ebiliyi yeşil, sarı, kırmızı kızlara gösterip güldü ve yeşil, sarı, kırmızı kızlar da Ebiliye bakıp güldüler. Açık ki kızlar Ebilinin kılık kıyafetine gülüyorlardı. Ama Ebili bundan da incinmedi. Çünkü büyüdükçe ona şöyle malum oluyordu ki, uzak uzak ellerdeki büyük büyük şehirler ve bu şehirlerde yaşayan yeşil, kırmızı, pembe çocuklar mesafe olarak uzak değildir, yani bu uzaklık başka uzaklıktır. Bu uzaklık, bu mesafe Ebilinin gözünü açıp işte şu dağı görmesindedir, sabahları ineği *nahura* katmasındadır, akşamları koyun kuzuyu Yıldırımın sürüsünden ayırıp eve getirmesindedir, sabah akşam katarların ardından bakmasındadır ve bu katarlardaki fillerin, kaplanların, bu katarlardaki çocukların, geceleri rüyasına girmesindedir. Bundan incinmedi Ebili, başka şeylerden incindi.

¹ Kolhoz: Rusça *kollektivnoye hozyaystvo* kelimelerinin ilk hecelerinden yapılan bir kısaltmadır. "Ortak üretim çiftliği" manasındadır (AN).

² Piryanik: Sovyetlerde imal edilen bir çeşit büsküvüdür. Bal ve şekerden yapılır, çeşitli tatlandırıcılar ve baharatlar katılır (AN).

Pembe kız tebeşir parçası ile düz kayanın üstüne hatlar çizdi. Oraya buraya bakıp bir şey aradı. Bulamadı. Pembe mantosunun cebinden yassı bir şey çıkarıp, ayağının altına attı ve bir ayağını kaldırıp öbür ayağı ile o yassı şeyi iteleyerek, hatların üstünde çekirge gibi hoplamaya başladı.

Biraz geçtikten sonra katardaki analar babalar, çocukları çağırdı. Pembe kız da eğilip ayağı ile oynattığı yassı şeyi yerden kaldırdı, biraz orasına burasına baktı. Sonra yeniden yere fırlatıp katarla koştu. Biraz geçtikten sonra katar hareket etti. Az sonra ise bu yerlerin her zamanki sakinliği etrafa çöktü. Köyün halkı satabildiğini sattı, satamadığını tekrar geri götürdü ve Ebili de her zamanki sakinlik içinde ellerini kadife pantolonunun ceplerine sokup volta atarak, demin pembe kızın çizgi çizerek oynadığı yere geldi. Pembe kızın hopyaya zıplama ayağıyla kaydıracağı yassı şey, işte öyle çizgilerin üstüne atılmış, duruyordu. Ebili elleri cebinde bir müddet bu yassı şeye baktı, sonra birdenbire içine bir gam, bir keder çöktü, sonra eğilip yassı şeyi yerden aldı. Yassı şeyin sarıldığı toza toprağa bulaşan kâğıdı yavaş yavaş çırptı.

Yaz günleri kaza merkezinden Ebiligin köyünün yukarısına karavan-mağaza gelirdi. Üç dört gün arın kenarındaki büyük söğüt ağacının altında dururdu. Sürücü ve aynı zamanda satıcı İmaş, köyün halkına basma, kadife, mendil, battaniye, bardak, tabak, bira, gizlice votka, *bublik*, *mampası*,¹ çikolata satardı. Çikolatalar kızılımsı kâğıda sarılırdı, üstünden başka bir kâğıda sarılırdı ve bu kâğıtta tilki resmi veya karga resmi veya horoz resmi olurdu. Ebiligin ana babasını yola getirip çikolata aldıktan sonra, usulca kâğıtları açardı. Bir hayli kâğıtların arasına burasına bakardı. Akşam düzeltip evdeki kitapların arasında saklamak için koynunda veya başındaki papağın

¹ Bublik: Halka şeklinde pasta, çörek ve saire. Mampası: Delikli pasta (AN).

içinde gizletip keyifle çikolatadan yavaş yavaş dişleyerek yerdı.

Şimdi o çikolatanın bir büyüğü, öyle büyüğü -ki İmaşın karavanında değil, uzak uzak ellerdeki büyük büyük şehirlerde satıyorlardı onu- Ebilinin elindeydi ve bu demin pembe kızın ayağıyla sürükleyerek çizgilerin üstünde hopyayı zıpladığı yassı şeydi.

İşte Ebili burada incindi. Pembe kızdan incindi, hem de yaman incindi. Çünkü Ebili böyle Ebili idi.

Nasıl oluyordu da yaz vakti İmaşın karavanı gelince Ebiligin, ondan aldığı ufak çikolatayı yavaş yavaş yiyordu ki çabuk bitmesin; ama pembe kız bu büyüklükteki çikolatayı ayağının altına alıp taş parçası gibi oynamaya nasıl kıyıyordu?

Ebili çok düşündü bu iri çikolatayı ne yapacağını? Bir istedi götürüp yetim Saftere vermek, ama içine bir hoşnutsuzluk geldi. Çünkü niye Safter pembe kızın ayak altına attığını yemeliydi?

Ve bu anda Ebili şunu da keşfetti. Köylerindeki yetim Safter hiç de uzak uzak ellerdeki büyük büyük şehirlerde yaşayan rengarenk çocuklardan eksik oğlan değildi.

Sonra çikolatayı kuşlara yem olsun diye orada bir taşın üstüne koydu ve canı gönülden yazın tez gelmesini arzuladı. O zaman İmaş karavanını arkın kıyısındaki söğütün altına çekecekti, o da İmaştan çikolata alıp yiyecekti.

Pembe kızın bu çikolata meselesinden iki üç yıl sonra Ebili imtihanların hepsinden beş alıp sekizinci sınıfa geçtiği zaman garip bir olay meydana geldi.

Güzün son günleriydi ve o günler Ebiligin köyünde *çiskinli sazağın*¹ firavunluk eylediği günlerdi. O güz sabahı Ebili uykudan uyanıp baş odadaki pencereden karşıki dağın boz eteğine baktı. Sararıp solmuş böğürtlen dikenlerine, çiplak erik ağaçlarına, kayıslara baktı ve birden-

¹ Çiskinli sazak: Çiseli, rüzgârlı ve soğuk hava (AN).

bire bu *çiskin*, *sazak*, bu bozluk, solgunluk, içine bir gariplik getirdi. Sanki yıllar boyu gurbet ellerde yaşıyordu.

İçindeki bu gariplikle bahçeye indi. Tavlaya girip hevesiz hevesiz atı kaşağıladı, sonra doratın çıplak beline atlayıp köyün yukarısındaki arkta sulamaya götürdü. Arkın kenarında her zamanki dağlara baktı, artık sobaları tüten ufacık köylerine baktı, boynunu uzatıp su zikkımlanan altındaki atın kara yelesine baktı, sonra başını kaldırıp gözlerini *çiskinden* kırparak bomboz göğe baktı ve birdenbire içine bir bahar hasreti çöktü. İlk defaydı ki, Ebilinin içine bahar hasreti çöküyordu. Öyle bir bahar ki, bu dağların adamsızlığı canını sıkıkmamalı, bu köyün ufaklığı için kasvetlendirmemeliydi.

Sonra Ebili kulaklarını dikti ve anladı ki, uzaktan katar geliyor. Ayaklarıyla atı tekmeleyip baş aşağı koşturdu. Demir yoluna ulaşınca katarın sonuncu vagonları süratle geçip gitti ve biraz sonra tamamen görünmez oldu. Ebili atın çıplak belinde oturup bir müddet geçip giden katarın ardından baktı ve birdenbire ona şu malum oldu ki bu *çiskinli*, *sazaklı* güz sabahı o katar Ebilinin yüreğini de beraber apardı, büyük şehire apardı. Ebili bunu anladı ve atın belinden yere atlayıp suçlu insanlar gibi dağın *düşünde* sobaları dumanlanan köylerine baktı.

Dağın *düşündeki* ufak köy, Ebilinin katarla çıkıp giden yüreğinden habersizdi ve bu boz güz sabahı hiç bir şey olmaması gibi sobalarını tüttürüyordu.

Ebili elini doratın sağrısına sürüp:

"İşte böyle" dedi.

Bu olaydan sonra bir iki yıl daha gelip geçti ve bir yaz günü Ebili demir yolunun kenarındaki otlakta uzanıp dünyanın işleri hakkında düşündü. Düşündü ki, bu dünyada giden sadece katarlar değil. Yıllar da katarlar gibidir, gelir gider, gelir gider, görünmez olur.

Ebili dünyanın böyle işleri hakkında düşünürken uzaktan bir katar görüldü ve Ebilinin yanından geçip gi-

derken vagonların birindeki bir kız pencereden hayli çerçöp attı. Boş şişe, yumurta kabuğu, domates artığı ve bunların büküldüğü kitap yaprakları.

Kitap yaprakları havada salına salına Ebiliden beş altı metre ırağa düştü ve katar gözden yitip gittikten sonra Ebili ayağa kalkıp sayfaları yerden aldı. Üstünde bardak izleri olan, aralarına domates suyu dökülmüş bu sayfalardan birinin üstünde şöyle yazılmıştı: *S. Yesenin*.¹ Ebili ezik büzük yaprakları düzeltip evvelki sayfayı açtı. Beyaz sayfada mavi mürekkeple şöyle yazılmıştı:

Ya ne Puşkin, ne Kirov
Ne mogu pisat' stihov
No pişu tebe tri slova,
Jivi, uçis', i bud zdorova.
Večno tvoju Rifat.²

Ebili mektepte Rus dili dersi görüyordu ve öbür dersler gibi Rus dilinden de beş alıyordu. Ebili anladı ki, bu kitabı Rifat adında bir oğlan bir kıza hediye etmiş ve Rifat o kıza aşık olmuş. Ebili başını kaldırıp deminki katarın ardından baktı ve düşündü: Rifat, üstünü şiirle yazıp kıza hediye ettiği bu kitabın yapraklarının bir vakitler Ebili isminde bir oğlanın eline geçeceğini herhalde hiç aklına getirmemiştir. Ebili bunu düşündü ve tüyleri diken diken oldu. Tüyleri diken diken oldu, çünkü bir adamın üstüne şiir yazıp başka bir kişiye hediye ettiği bir kitabın yaprakları yırtılıp günlerin bir gününde yumurta kabuğu ve domates artığı ile bir arada vagonun penceresinden niye atılsındı? Ebili bundan bir nice yıl evvelki pembe kıza hatırladı ve şurasını da anladı: Bu kitabın yapraklarını

¹ Sergey Aleksandroviç Yesenin (1895-1925), Rus şairi (AN).

² Ben Puşkin değilim, Kirov da değilim;

Şiir yazamıyorum.

Lakin sadece üç kelime yazıyorum:

Yaşa, oku ve sağlıklı ol.

Her zaman senin olan Rifat (Ruşça, AN).

wagonun penceresinden yırtıp atan pembe kızdır. Bu kızın o pembe kızın kendisi olması icap etmezdi. Bu kız o pembe kızın kendisi değildi. Başka pembe kızdı. Ebili büyümüşü ve artık biliyordu ki, bu dünyada pembe kızlar çoktur. Pembe oğlanlar da vardır bu dünyada.

İkinci sayfada sarışın bir köylü yavrusunun resmi vardı. Bu köylü yavrusu Ebiliginin düzlükleri gibi bir düzlükte durup ağzında bir başak çöpü tutuyordu. Resmin altında şöyle yazılmıştı: *S. Yesenin*.

Ebili gördüğü derslerden biliyordu ki Yesenin büyük şairdir. Yahşi şiirler yazmış. Ama Ebili bilmiyordu ki, Yesenin hem yahşi şiirler yazan büyük şairdir, hem de bir köylü çocuğudur. Bir köylü çocuğu, Ebili gibi.

Yıllar geçti. Ebili mektebi bitirdi ve yine bir yaz günü kolhozun GAZ-51'ine binip Baküye geldi. Üniversiteye giriş imtihanına girdi. Hepsinden beş aldı ve anlaşıldı ki onu başka iki iftiharlık talebeyle beraber tahsil almak için Moskova üniversitesine gönderecekler.

Ebili bütün ömründe ilk defa *katara* bindi. Bakü-Moskova *katarna*. *Katar* çok gitti, az gitti, dere tepe düz gitti. Sonunda gelip Ebiliginin köyünün yanından geçip gitti. Ebili wagonun penceresi önünde durup her adımına vakıf olduğu, her çalısını çırpısını tanıdığı bu yerlere, karşı dağın eteğindeki ağaçlıklar arasından kiremitli çatıları kırmızı kırmızı görünen köylerine baktı ve birdenbire şunu nasıl keşfettiğini kendisi dahi anlayamadı: Bundan nice yıllar evvelki *katar* onun yüreğini hiç bir yere götürmemişti ve ayrıca şunu da keşfetti: Aslında o, şimdi yüreğini bu ufak köyde bırakıp gidiyordu, bu dağların arasında, bu demir yolunun kenarında, bu yerlerin *çiskininde*, sisinde. Ve bütün ömrü boyunca bu yerlerin onun rüyasına girecek, onunla olacaktı...

Ebili bu defa işin doğrusunu anladı: Şöyle ki, bundan sonra bütün ömrü boyunca ne yapacaksa bu yerlerin, bu ufak köyün sayesinde yapacaktı. Anladı ki bütün ömrü boyunca bu yerlere, bu ufak köye borçlu kalacak ve hiç bir zaman bu borcunu ödeyemeyecek. En hoş vakitlerinde de, en zevk dolu çağlarında da, arada bir bu borçluluk onu sıkacak, sıkacak. Çünkü dünyada çok şey *katartlar* gibidir; gider, gider, gider...

Aralık 1973

Stalinin Ölümü

SONRA 1953 yılının o soğuk 5 mart günü, o perşembe günü, Baküde birdenbire güneş çıktı ve kışın sert soğukunda güneşin birdenbire çıkıp bahar şuaları ile dünyayı ısıtması bütün mahalleyi alt üst eden, herkesi şok eden o kara haberle, daha doğrusu o haberin kara endişesiyle hiç bir şekilde uyuşmuyordu ve hatta sanki güneş ışığının bu sıcaklığında, hararetinde şimdi bir düşman eli vardı. Sanki kondüktör Abdülkerimin daima ayık ve tehdit edici nazarları da bu güneş ışığına karışıp mahalleyi bürümüşü. Parke taş döşenmiş sokak bomboştu ve sanki o perşembenin gün ortası çağı, sokağa döşenmiş taşlar da kondüktör Abdülkerimin ayık nazarları altında üşüyordu ve ısınmıyordu. Sadece Sarıhamamın önünde yükselen kara dut ağacının çıplak budaklarına konup sonra da pırlıltıyla uçan serçeler mahalleye çöken bu pis endişenin, bu gamın, kederin farkında değildi. Hiç bir şeyden çekmiyorlardı, sıkılmıyorlardı, hiç bir şeyin derdini çekmiyorlardı bu serçeler. Birden öyle oluyordu ki, cikkiltileri boş mahalleyi bürüyordu. Avluların yeşil, kahverengi, mavi kapıları; bir katlı, bazı yerlerde iki katlı küçük ve birbirine bitişik binaların sokağa bakan pencereleri kapalıydı ve kapının, pencerenin güzde, kışta, karın, yağışın

altında kalıp solan rengi de, duvarların ak, Sarıhamamın her zamanki sarı sıvası da mahalleye daha fazla bir yetimlik getiriyordu ve sanki mahalle halkının, kapısı örtülü avlulardaki, penceresi kapalı evlerdeki insanların endişesi o yeşil, kahverengi, mavi, ak, sarı renklerin solgunluğunda boş sokağa yayılmıştı ve boş sokak da kapılarla, pencerelerle, kireçli duvarlarla, kaldırımındaki eski elektrik direkleri ile birlikte bilhassa serçelerin civıltısının keşildiği zamanlarda, "acaba bu felaketin sonu nasıl olacak?" diye düşünceye dalıyordu (Felaket olmasına gerçek bir felaketti).

O perşembe sabah erkenden mahalleye öyle bir haber yayıldı ki, milletin eli ayağı kesildi. Hiç kimse bu habere inanmadı. Lakin inanmamak da mümkün değildi. Çünkü bu haber öyle bir şahıs hakkındaydı ki, onunla şaka yapmak, onun hakkında şayia yaymak mümkün olmazdı. Mahallenin erkekleri, yeni yetmeler, çocuklar Sarıhamamın önüne yığıldı ve posta memuru Muzaffer işe geciktiğini unutup sapsarı kırıldığı için lastik ipe bağlayıp başına geçirdiği gözlüğünün kalın camları arasından çok iri, bed heybet görünen gözlerini, hâlâ matbaa kokusu veren *Kommunist* gazetesinin birinci sayfasına dikmişti. Heyecandan sık sık yutkundugu için ince boğazının ucu sivri adem elması inip kalkarak yüksek sesle okuyordu:

"SSR İTTİFAKI¹ BAKANLAR KURULUNUN BAŞKANI ve SOVYET İTTİFAKI KP MERKEZ KOMİTESİNİN genel sekreteri Yosif Vissariyonoviç STALİN yoldaşın hastalanması hakkındaki hükümet tebliği:

Sovyet İttifakı Komünist Partisinin Merkez Komitesi ve SSC Birliğinin Bakanlar Kurulu, partimizin ve halkımızın başına büyük bir felaket geldiğini, yani Y. V. Stalin yoldaşın ağır hastalandığını haber verirler. Stalin yoldaş martın 1'ini 2'sine

¹ SSR İttifakı: *Sovyet Sosyalist Respublikaları İttifakı* (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği) manasındadır. Kısaca Sovyet İttifakı (Sovyetler Birliği) de denir. KP ise Komünist Partisinin kısaltmasıdır (AN).

bağlayan gece Moskovada evinde iken beyin kanaması geçirmiş, sızan kan beynin hayat için mühim olan sahalarını kaplamıştır. Stalin yoldaş şuurunu kaybetmiştir. Kalp atışları ve teneffüsü hayli bozulmuştur. Stalin yoldaşı tedavi etmek için en yahşi hekimler, yani dahiliyecı pırofesör P. E. Lukomski, SSCB tıp ilimleri akademisinin hakiki azaları nöropatolog pırofesör N. V. Konavalov, dahiliyecı pırofesör A. L. Myasnıkov, dahiliyecı pırofesör E. M. Tarayev, nöropatolog pırofesör İ. V. Filimonova, nöropatolog pırofesör R. A. Tkaçov, nöropatolog pırofesör İ. S. Glazunov, dahiliyecı doçent V. İ. İvanov-Neznamov tayin edilmiştir. Stalin yoldaş, SSCB sağlık bakanı A. F. Tretıyakov yoldaşın ve Kremlin tedavi-çevre sağlığı idaresinin reisi İ. İ. Kuperin yoldaşın rehberliği altında tedavi olunmaktadır."

Kondüktör Abdülkerim burada okunmayı kesti ve açık aşıkâr bir telaş ve heyecanla "o birinci soyadı neydi?" diye sordu. "Hekimlerin ilkinin soyadı?" Böyle ağır bir vaziyette hiç kimse "niye adamın okumasını yarıda kesiyorsun?" diye kondüktör Abdülkerime çıkışamadı. Kondüktör Abdülkerim gayri memnun bir nazar atıp gözünü yeniden posta memuru Muzaffere dikti ve posta memuru Muzaffer de kalın ve yuvarlak gözlük camının büyüttüğü gözlerini bir an *Kommunist* gazetesinden ayırıp kondüktör Abdülkerime baktı. Sonra tekraren ilk hekimin adını gazetede bulup okudu: "Dahiliyecı pırofesör P. E. Lukomski." Kondüktör Abdülkerim daha fazla bir telaş ve heyecanla "ale" dedi. "*Birden Cuhud¹ olar a?!*"

Ve bu sözden sonra sanki kondüktör Abdülkerimin telaşı, heyecanı mahallenin erkeklerine de sirayet etti ve herkes sual dolu nazarlarını posta memuru Muzaffere dikti. Güya o, bu sualin cevabını, yani dahiliyecı pırofesör P. E. Lukomskinin Yahudi olup olmadığını da bilmeli ve demeliydi. Posta memuru Muzaffer de, Sarıhamamın önüne toplanan mahalle cemaatının ekseriyeti de,

¹ Cuhud: Çıftı, Yahudi (AN).

kondüktör Abdülkerimin sualinin ve ilave telaşının, heyecanının sebebini ve manasını anlamıyordu. Lakin madem ki kondüktör Abdülkerim gibi siyasi ayıklığı ile meşhur olan bir adam böyle bir vaziyette bir şeyden şüpheleniyorsa, bir şeyi inceliyorsa, demek ortada mahalle cemaatının haberinin olmadığı bir şey vardı. Ama bu defa kondüktör Abdülkerim kendi sualine kendisi cevap verdi: "*Yoh, Cuhud olamaz... Lukomski... Lukomski... Yoh canım, yoh!.. Cuhud olamaz... Koymazlar!..*" Bu şu demkti: Posta memuru Muzaffer haberin ardını okuyabilir. Ve posta memuru Muzaffer de devam etti:

"Stalin yoldaşın tedavisi Sovyet İttıfakı KP Merkez Komitesinin ve Sovyet hükümetinin daimi nezareti altında yapılıyor. Stalin yoldaşın sıhhati ağır olduğu için Sovyet İttıfakı KP Merkezi Komitesi ve SSCB Bakanlar Kurulu bugünden itibaren Yosif Vissariyonoviç Stalinin sıhhati hakkında tıp bültenleri ilan edilmesini lüzumlu görmüştür. Sovyetler Birliği Komünist Partisinin Merkez Komitesi ve SSCB Bakanlar Kurulu ve bu arada bütün partimiz ve bütün Sovyet halkımız, böyle bir hadisenin bütün ehemmiyetinin farkındadır. Zira Stalin yoldaşın ağır hastalığı, onun uzun veya kısa bir müddet rehberlik işine iştirak edememesine sebep olacaktır."

Bu defa kendisini tutamayıp posta memuru Muzafferin okumasını kesen kunduracı Ağagül oldu. O Ağagül ki, Fatma avradın oğlu kunduracı Balaniyazın yanında çıktı ve Balaniyaz tutuklandıktan sonra mahallenin aşağı başındaki kulübede ustasının yerinde oturup işini görüyordu. Kunduracı Ağagül kuvvetli bir inançla dedi: "*Ale, Stalin 72 dil bilir! Hesteliyi ona heç ne eliyebilmez! Lap ağır olur, ne olur olsun!*" Bu sözlerden ve küçük bir sükuttan sonra posta memuru Muzaffer yine okumaya başladı: "Merkezi Komite ve Bakanlar Kurulu partiye ve ülkeye rehberlik işinde, rehber devlet ve parti faaliyetinden Stalin yoldaşın muvakkaten ayrılmasıyla..." Kunduracı Ağa-

gül bu defa da kendisini tutamadı: "Gördüz? Müvakkati! Özleri yazıplar o boyda gazette ki müvakkati!" Posta memuru Muzaffer ardını okudu: " ...muvakkati ayrılmasıyla alakadar bütün şartları tam ciddiyetle nazara alırlar. Merkezi Komite ve Bakanlar Kurulu, partimiz ve bütün Sovyet halkının bu çetin günlerde en büyük birlik ve beraberlik, manevi muhkemlik ve ayıklık göstereceğinden emin olduklarını bildirirler." Kondüktör Abdülkerim bu ağır haberden sonra sanki yalnız şimdi birazcık sakinleşti ve dedi: "Bah, mesele bundadır!" Posta memuru Muzaffer devam etti:

"...ayıklık gösterecek, ülkemizde komünizmi kurmak işinde çalışmasını kat kat arttıracak. Sovyetler Birliği Komünist Partisinin Merkez Komitesi ve Sovyetler Birliği hükümeti etrafında daha sıkı birleşecektir. Sovyetler Birliği Komünist Partisinin Merkez Komitesi-SSCB Bakanlar Kurulu-3 Mart 1953."

Ne zaman ki posta memuru Muzaffer haberi okuyup bitirdi, Sarıhamamın önüne öyle bir sükut çöktü ki, 1941 yılının o sıcak yaz günü,¹ o vakit, işte bu posta memuru Muzaffer muharebenin başlaması hakkındaki haberi yine bu *Kommunist* gazetesinde okurken dahi ortalığa böyle bir sükut çökmemişti ve o vakit, o habere kulak veren mahalle erkeklerinin, yeni yetmelerin belki yarısından çoğu da şimdi bu ışıklı dünyada değildi, Hakk dünyasında idi. Savaşta kırılmışlardı, yitip batan da yitip batmıştı. Ama 1953 yılının soğuk mart sabahı Sarıhamamın önüne toplanan bu kişileri, bu civanları, bu yeni yetmeleri ileride yeni bir savaş beklemiyordu. Ama bu defaki sükutun ağırlığı bundan on iki yıl evvelki o sükutun ağırlığından kat kat ziyade idi. Şimdi mesele buraya toplanan bu adamların sadece kendi hayatları hakkında değil, onların evdeki yavrularının, çocuklarının hayatı hakkındaydı.

¹ 2. Dünya harbinde Almanların 21 haziran 1941'de Sovyetlere saldırması kastediliyor (AN).

Bundan sonra nasıl yaşayacaklardı? Ve cemaat o perşembe sabah çağında Sarıhamamın önünden, çatal dut ağacının etrafından evlerine dağılmaya başladığı an, sanki erkeklerin beli sınımişti, sanki her birinin ayağına pud¹ bağlanmıştı ve kunduracı Ağagül de bütün içine işleyen ağır üzüntü altında, her zamanki gibi evvela Sarıhamamın yanındaki ekmek dükkânına girip Fatma avrat için yarım kilo taze beyaz ekmek aldı; nöyüt² dükkânıyla yüz yüze olan yeşil kapıdan küçük asfalt avluya girdi, avlunun yukarı köşesindeki tahta basamaklarla ikinci kata çıktı. Ekmeği Fatma avrada verip sonra kunduracı kulübesine gidecekti.

* * *

Fatma kadın bu dünyada ağırlığına dayanamayacağı, bütün içini bürüyen kara bir haberi artık beklemiyordu. Başına gelen nice felaketlere, musibetlere tahammül etmişti ve şimdi evinde oturup çayını çöreğini yemek içmekle meşguldü. Demek ki tahammüllüydü, hatta tahammüllü olmaktan da ötedeydi. Kötüyse kötüydü. Her halükarda Fatma kadın bu hususta böyle düşünüyordu ve kötü akıbetine, kaderine rağmen hâlâ yaşıyordu, nefes alıyordu, acıkıyordu, susuyordu. Bu, Fatma kadının hoşuna gitmiyordu, böyle yaşamaktan utanıyordu; lakin kunduracı Ağagül -Allah onun ebeveynine rahmet eylesin- gül gibi bir oğlandı. Kunduracı Ağagül "Stalin hastalandı" deyince, Fatma kadının içinden bir titreme geçti, ağzını açıp bir kelime dahi diyemedi ve kunduracı Ağagül ardından kapıyı örtüp çekip gittikten sonra, bir müddet manasızca kapıya baktı. Birdenbire canı öyle sıklı ki, imdat dileyecek kimse bulamadı. Kadına öyle geldi ki,

¹ Pud: 16.4 kilogramlık bir ağırlık ölçüsüdür (AN).

² Nöyüt: Neft, yani petrol ürünleri satan dükkan (AN).

bu kapılar bir daha hiç bir zaman açılmayacak, daima böyle kapalı kalacak.

Fatma kadının kocası Eşref, papakçıydı ve 1939 yılının bir bahar gecesi papakçı Eşrefi gelip işte bu evden alıp götürmüşlerdi ve gidiş o gidiş olmuştu. Papakçı Eşref bu eve, bu avluya, bu mahalleye, İçerişehirin Koşa Kale kapısı yanındaki papakçı dükkânına bir daha dönmemişti. Papakçı Eşrefin suçu şuydu: Güya birileri onun papakçı dükkânında oturup yoldaş Stalinin aleyhinde konuşmuş ve o "birilerinin" kim oldukları da asla malum olmamıştı. Bu haberi *enkevediyе*¹ kimin verdiği de malum olmamıştı (O zaman kondüktör Abdülkerim henüz bu mahallede yaşamıyordu, yani haber veren o değildi). Ve papakçı Eşrefi de ondan sonra "gördüm" diyen olmadı. Kimi dedi ki onu Bulla adasında kurşuna dizdiler, kimisi dedi ki papakçı Eşrefi Fatma avradın (ve şüphesiz ki o rahmetlinin kendisinin) ömründe işitmediği Tomsk vilayetinin Kolpaşevo denilen bir yerinde görmüşler, orada ateşli ve bulaşıcı hastalıktan ölmüş... Fatma avrat, iki oğluyla -büyüğü Ağaniyaz, küçüğü Balaniyaz- bu evde tek başına kaldı. Sonra savaş başladı. Ağaniyaz muharebeye gitti (Balaniyazın yaşı tutmadı) ve 1943 yılının bir belalı şubat günü posta memuru Muzaffer elindeki kara kâğıtla Fatma avradın kapısını dövdü. Kara kâğıtta Ağaniyazın, Fatma kadının ömründe işitmediği Beketovka denilen bir yerde (Stalingradın yakınında), Stalin uğrunda hücum ederken kahramanca hayatını kaybettiği yazılmıştı.

Mahalleye bakan mesken tamirat idaresinin reisi, müdür Garibli, muharebeden sonra idaresinin önünde "STALİN UĞRUNDA" adlı büyük bir şeref levhası yaptırmıştı ve halk düşmanının oğlu olmasına rağmen, Ağaniyazın resmini de bu şeref levhasına vurdurmuştu. Res-

mi bundan iki yıl önce, 1951 yılının eylülünde oradan çıkarttılar. Çünkü o eylülde, günün gün orta çağında Balaniyazı kunduracı kulübesinden alıp götürmüşlerdi. Bu defa da güya bazıları gelip bu ufacık kulübede oturup yoldaş Stalinin aleyhinde konuşmuş (Ve bu defa mahallede şöyle gizli bir şayia geziyordu: Bu ihbarı *enkevediyе* kondüktör Abdülkerim etmiştir). Halk düşmanının oğlu da babasının yolundan gitmişti ve tam iki yıldan beri Balaniyazdan da bir haber yoktu. Mahallede kimi diyordu ki Balaniyaz Sibiryadadır, kimi diyordu ki Kazakistandadır, kimi de Fatma kadının kulağına gitmesin diye sanki gizli bir sırmış gibi diyordu ki; Balaniyazı kurşuna dizmişler.

Fatma kadın, kimin kapısına gideceğini, oğlunun akıbetini kimden soracağını bilmiyordu. Anası Balaniyazı Allaha emanet edip saatlerce avludaki tahta basamağın üstünde oturuyordu, sesini de çıkartmıyordu. Artık ne ağlayabiliyordu, ne de *kargış*¹ eyleyebiliyordu (Kime *kargış* edecekti?). Ve mesken tamirat idaresi müdürü Garibli de böyle bir hadiseden sonra gözünün ışığı dahi olsa, elbette Ağaniyazın resmini şeref levhasında saklayamazdı ve saklamadı da. Fatma avrat o perşembe sabah sabah, Ağagülün ardından kapalı kapıya bakarken az önce işittiği bu dehşetli haberden sonra, yani "Stalin hastalandı, gazete öyle yazıyor" haberinden sonra, sadece kendisi, yani Fatma kadın değil, bütün dünya bu şekilde örtülü kapı arkasındaydı.

* * *

O soğuk mart sabahı posta memuru Muzaffer, belinde içi dolu posta çantası Bakünün dağlık mahallelerinde ki sokakları dolaştıkça, yıllardan beri tanıdığı kapıları çaldıkça, gazete, dergi ve mektupları dağıttıkça, sanki Sa-

¹ NKVD kısaltmasının okunuşu. Rusça açılımı Narodny Komissariat Vnutrennih Del (iç işleri halk komiserliği)'dir. Komiserlik bakanlık masinasındadır. 1954'te kurulan KGB'nin işini görüyordu (AN).

¹ Kargış: Beddua (AN).

rıhamamın önünde okuduğu kara malumatın sözlerini, harflerini; gazete ve dergileri, mektupları verdiği insanların, erkeklerin ve kadınların, ihtiyaçların, civanların ve çocukların suratlarında, bakışlarında her defasında yeniden okuyordu. Asfalt kaldırımlarda, parke taş döşenmiş sokaklarda adımladıkça posta memuru Muzaffere, böyle bir haberden sonra hayatın yine evvelki gibi devam etmesi garip geliyordu. Gerçi her tarafı dert basmış, dert duvarlara, taşlara sinmişti, ama kendisi de yine evvelki gibi işine devam ediyordu; yani yine evvelki gibi gazete, dergi, mektup dağıtıyor, yoldan arabalar geçiyor, birisi dükkândan bir şey alıyor, öbürü bilmem nereye gidiyordu. Deminki *Kommunist* gazetesindeki kara malumattan sonra, şu bülteni yayınlamışlardı:

"1953 yılı mart ayının 4'ünde saat 2'de Y. V. STALİNİN sıhhati hakkındaki bültendir: 1953 yılı martının 1'ini 2'sine bağlayan gece, Y. V. STALİNİN beyninde birdenbire kanama meydana gelmiş, kan beynin hayat için mühim olan sahalarını bürümüş, neticede sağ bacağı ve sol kolu felç olmuş, şuurunu kaybetmiş ve dili tutulmuştur. Bozulan teneffüsünü ve kan deveranını *yaşıştırmak* maksadıyla martın 2'sinde ve 3'ünde muvafık tedavi tedbirleri alınmış, lakin bu tedbirler kanamanın gidişinde henüz mühim iyileşme husule getirmemiştir. Martın 4'ünde, gece saat 2'de Y. V. STALİNİN sıhhati, ağır vaziyette kalmakta devam etmiştir. Teneffüsün hayli bozulduğu müşahade ediliyor. Teneffüsün sıklığı dakikada 36'ya ulaşıyor. Hasta düzgün nefes alamıyor ve arada bir uzun fasıllar oluyor. Nabızı sık sık, dakikada 120'ye kadar vuruyor ve muntazam değildir; *kan tazyiği* maksimum 22 ve minimum 12'dir. Vücut harareti 38.2 derecedir. Teneffüsün ve kan deveranının bozulması ile alakalı olarak oksijen yetersizliği müşahade ediliyor. Boyun fonksiyonlarının bozulmasının derecesi bir miktar artmıştır. Organizmanın hayat için mühim fonksiyonlarını ihdas etmek maksadıyla halihazırda bir dizi tedavi tedbirleri alınıyor."

Aşağıda da büyük hekimlerin hepsinin birer birer adını yazmışlardı, bakanın adını yazmışlardı ve posta memuru Muzaffer bu bültendeki bir çok sözleri, ifadeleri anlamıyordu. Ama buradaki "beyninde birdenbire kanama meydana gelmiş; bacağı, kolu felç olmuş; şuurunu kaybetmiş; dili tutulmuştur; nabızı sık sık vuruyordu" gibi sözler, posta memuru Muzafferin kendi evini eşğini hatırına getiriyordu. Kendisinin, çocuklarının, karısının hastalanmasını, hastalıklardan ölüp giden mahalle insanların -her gün raslaştığı, dertleştigi, hayırdan şerde oturup bir kesmik ekmeğe yediği, bir bardak çay içtiği rahmetlilerin- yas meclislerindeki sohbetlerini aklına getiriyordu ve posta memuru Muzaffer bu sözleri hiç bir şekilde Staline yakıştıramıyordu. Bu, adamın aklının alama-yacağı bir işti. Bültendeki "hasta" sözü... O söz dünyanın zavallılığını, acizliğini, imdatsızlığını, çaresizliğini gösteriyordu. O sözün kendisinde bir zayıflık vardı ve o söz şimdi Stalini mi anlatıyordu? İşte *Kommunist* gazetesinde Bulgaristan ilimler akademisinin Moskova üniversitesine hediyesi, İmişli kazasındaki *L. M. Kaganoviç*¹ adındaki kolhozun azalarının mahsulü toplama pılanlarını 1 mayıs bayramına dek yerine getirmeye söz vermeleri, Azerbaycan neft sanayisi işçilerinin nişan ve madalyalarla taltif olunması, Çan Kay Şekin² Burmadaki haydut çetelerine Burma ordularının hücumu, İranda Musaddık hükümetine güven oylamasının yapılacağı hakkında yazılar vardı ve sanki bütün bu olaylar yer küresinde değil, başka bir alemde, başka bir dünyada, ayda, Marsta, başka bir yıldızda meydana geliyordu, çünkü...

¹ Lazar Moisiyeviç Kaganoviç (1893-1991). Ukraynalı, Musevi asıllı, Türkçe soyadlı Sovyet siyaset adamı (AN).

² Çan Kay Şek (1887-1975), Çinli devlet adamı. Komünistler tarafından kitadan kovulunca Tayvan adasında anti-komünist bir devlet kurmuştur. Burmanın bugünkü adı Myanmar'dır. (AN).

Çünkü bu dünyada Stalin hastalanmıştı ve dünyada madem ki Stalin hastalanmıştı, daha başka ne olabilirdi? Dünyada ne varsa, Stalinin hastalanması bunun son hadidiydi, başka ne olabilirdi? Ve birdenbire posta memuru Muzafferin aklına şu geldi: Bundan sonra iyi bir iş olabilir, misal olarak umumi af çıkabilir, gözü yollarda kalan kara günlülerin bahtı biraz açılabilir ve posta memuru Muzaffer, bu fikirlerin beklenmedikliğinden kendisini kaybetti. Çünkü bu şu demektir: Bu hastalık Stalin... Posta memuru Muzaffer artık ardını düşünmedi, sadece içinden şu geçti: Allah benim ömrümden kesip (ne kalmışsa bundan sonra, ondan kessin) Stalinin ömrüne eklesin, o büyük insanın ömrünü uzatsın ve posta memuru Muzaffer, kalan bütün bet düşünceleri başından atmak için beline bağladığı posta çantasını belinde düzeltti ve yükünü tez dağıtıp boşa çıkmak için süratini arttırdı. Ama o mart sabahı posta memuru Muzafferin yükü, aslında beline bağladığı içi dolu posta çantasının ağırlığı değildi. Önderin hastalanması haberiyle soğuk hançer gibi yüreğinin içine girmiş dertti.

* * *

Nasıl ki 1951 yılının eylülünde Balaniyazı gelip bu kulübeden alıp götürdüler, Balaniyaza çiraklık eden Ağagül, kulübenin kapısının kapalı kalmasına müsaade etmedi. Balaniyazın yerinde oturdu, Balaniyazın çekicini, bıçağını eline aldı, mavi önlüğünü sırtına taktı ve sabah-tan akşama dek burada ayakkabı yamadı. Her gün Fatma kadını ziyaret etti, yemeye içmeye kendi evlerine ne aldıysa, Fatma kadın için de aldı. "Balaniyaz dönerse ona veririm" diye ne kazandıysa yarısını bir kenara koydu. Kulübe için hükümetin koyduğu ve adamın belini sındıran verginin tümünü kendi payından düşü.

Gerçi Balaniyazın dönmesi elbette çetin bir meseleydi ve mahallede de kanunları bilen, gidip o zavallının başına geleni öğrenecek tahsilli bir adam yoktu. Ağagül kim idi *enkevedede* adam sayıp yanına kabul eden? Bir hafta gitmişti, Balaniyazın taze tutuklandığı vakitlerdi, bulvarın yanında büyük bir binaya girmişti. 'Sen kimsin?' diye sormuşlardı. "Dostu musun? Belki o kulübedeki sohbetlere iştirak edenlerden birisi de sensin?" Bundan sonra Ağagül ne kadar kendisini mecbur eylediyse de korkusundan bir daha o civarlarda dolaşmadı ve elbette Ağagül kendi korkaklığının utancını da taşıyordu. Lakin başını aşağı eğip ayakkabı yamamaktan gayri çaresi yoktu. Çünkü Sarıhamamın yanındaki çatal dut ağacının arkasındaki evlerinde Ağagülün yolunu her akşam kendisinden küçük altı bacısı bekliyordu...

Ağagül yüzde yüz biliyordu ki, Balaniyaza iftira attılar. Çünkü Balaniyazın yanında hiç kimse Stalinin aleyhine konuşamazdı. Çünkü Balaniyaz daha muharebe vakitinde iğneyle sinesine, kalbinin üstüne Stalinin resmini dövdürmüştü ve Stalinin bu tür siyah boyayla dövme resimleri mahallenin bütün civanlarının kolunda, sinesinde vardı. Çünkü dünyada Stalinden büyük hiç bir adam olmamıştı. Balaniyazı satmışlardı, çekemeyenler satmışlardı. Çünkü Balaniyazın hürmeti vardı, yakışıklıydı, marifeti vardı, ömründe diline esrar vurmamıştı, bir adamı haksız yere incitmemişti ve Ağagül de mahallenin diğer adamları gibi bu işte kondüktör Abdülkerimden şüpheleniyordu.

Kondüktör Abdülkerim bu mahalleye gelme adamı, muharebeden sonra burda ev almıştı, civan bir de Rus karısı vardı. Onunla yalnız yaşıyorlardı, çocukları yoktu. Gerçi mahallede şöyle diyorlardı: Kondüktör Abdülkerimin Rusyanın şehirlerinde pek çok çocuğu var (civan karısını da Rusyadan getirmişti), ama hiç çocuğu olan adama benzemiyordu. Yani şu manada: İnsan kondüktör

Abdülkerimi çocuk babası olarak tasavvur edemiyordu ve Ağagül kunduracı bıçağını alıp gece sokakta kondüktör Abdülkerimin önünü kesmeyi, Balaniyazı sormayı istemişti. Ama buna yürek edememişti. Çünkü kondüktör Abdülkerim alelade adam değildi. Daima hükümetten bahsediyordu, daima düşmanı arıyordu ve kondüktör Abdülkerimin önünü kesmek, Ağagül için Sovyet hükümetinin önünü kesmek gibi bir şeydi.

Eğer kunduracı Ağagülün başına bir iş gelseydi, bacıları sahipsiz kalırdı (Baba da, ana da Hakk dünyasında idi). Bu böyle, ayrıca o zavallı Fatma kadının işi de Allaha kalırdı. Çünkü yardım edeni, elinden tutanı sadece Ağagüldü ve Fatma kadın da gündün güne geriye gidiyordu. Sabahtan akşama kadar avludaki tahta basamağın başında oturuyordu, ağzını açıp bir kelime söz demiyordu, zavallı artık ağlayamıyordu da. Ne kadar ağlanabilirdi? Yıllar boyunca ağlıyordu, artık gözünden gelecek yaş kalmamıştı. Peki şimdengeri nasıl olacaktı? Sadece Fatma kadın değil, sadece Ağagül ve bacıları değil, bütün mahalle nasıl yaşayacaktı, onları ne bekliyordu? Stalin hastalanmış... Stalin!.. Ne olacaktı bundan sonra? Ağagül gerçi yüzde yüz şuna emindi: Stalin *sağalacak*... Lakin içinde bir kaygı da vardı, çünkü dünya kahpe dünya idi... Dünyadaki emeller de dünyadaki insanlar gibi kahpeydi.. Ve o anda ufacak kulübesinin içinde Ağagül bütün içinden akıp gelen bir istekle şunu diledi: Bundan sonra ne kadar yaşayacaksam, Allah Teala benim ömrümden kesip Stalinin ömrüne katsın. Bu dilek o kadar canı gönülden idi ki, Ağagül kahrlandı, gözleri doldu. Ufacık kunduracı kulübesinin tahta duvarlarına, mahalledeki *nöyüt* dükkânının, ekmek dükkânının, Sarıhamamdaki kasiyer odasının duvarlarındaki gibi, Stalinin türlü çeşitli resimleri yapıştırılmıştı ve bu resimleri Balaniyaz gazetelerden, dergilerden, bilhassa *Ogonyok* dergisinden kesip ya-

pıştırılmıştı. Bir kısmını da pazarda, *hemişeri palanındaki*¹ fotoğraflardan alıp yapıştırmıştı. Başkumandan elbisesinde Stalin; boyunbağını boynundan arkaya atmış ve kapkara sakal bırakmış *Koba*;² Stalin ve oğlu general Vasili Stalin; Stalin kucagında kendisine çiçek veren ufak kızla; Stalin ve Mao Çe Tung; Stalin, Beriya, Mikoyan ve Kaganoviçle bir arada; Stalin ve Gorki; Stalin anasıyla birlikte...

Ve Ağagül, Stalinin sağalacağına yüzde yüz inansa da, elindeki eski erkek ayakkabısının tabanına lastik vururken bazen içinde baş kaldıran kaygıyla, kulübenin duvarlarındaki resimlere bakıyordu. Bu resimler en yakın, en sevgili bir adamın resimleriydi. Ama aynı zamanda bu yakın, bu sevgili, bu aziz adam yüce ve büyüktü ve hangi hastalık olursa olsun, o hastalığın gücü o yüceliğe, o büyüklüğe ulaşamazdı. O hastalık işte bu mahalleye ne istese yapabilir, başka mahallelere yapabilir, Baküye, bütün dünyaya yapabilir; ama Staline hiç bir şey yapamazdı ve Ağagül bu fikri içinde tamamen katileştirdikten sonra, çivileri her zamanki gibi şevkle ayakkabının tabanına vurmaya başladı.

Ertesi gün, yani 1953 yılı martının 6'sında mahallelerin erkekleri, yeni yetmeleri, çocukları, sabah erkenden

¹ Hemişeri palanı, eskiden Baküde mevcut bir pazardı (AN).

² Koba: "Pek alâ, pek iyi" anlamında Stalinin lakabı.

Mao Çe Tung (1893-1976). Çini komünistleştirilen kanlı diktatör.

Lavrenti Pavloviç Beriya (1899-1953). Gürcü asıllı Sovyet devlet adamı. Stalinin ölümünden sonra idam edildi.

Anastas İvanoviç Mikoyan (1895-1978). Ermeni asıllı Sovyet devlet adamı.

Lazar Moisiyeviç Kaganoviç (1893-1991). Ukraynalı, Musevi asıllı, Türkçe soyağlı Sovyet siyaset adamı.

Maksim Gorki (1868-1936). Asıl adı Aleksey Maksimoviç Peşkovdur. Romancı ve edebiyat nazariyecisidir. Stalin tarafından öldürtüldüğü de iddia edilir (AN).

yine Sarıhamamın önüne, çatal dut ağacının altına yığılmıştı ve bu adamların suratında, bakışında öyle bir keder vardı ki, o keder boz bir renk alıp bütün mahalleyi bürümüştü. Keder, Sarıhamamın duvarlarını da boz renge boyamıştı ve posta memuru Muzaffer, gözlüğünün kalın camının büyüttüğü gözlerini matbaadan henüz çıkan *Komunist* gazetesine dikip ara sıra titreyen, boğazında kırılan sesiyle okuyordu:

"Sovyetler Birliği Komünist Partisinin Merkez Komitesinden SSC Birliği Bakanlar Kurulundan ve SSCB Yüksek Meclisinin Riyaset Heyetinden partinin bütün azalarına, Sovyetler Birliğinin bütün emekçilerine:

Aziz yoldaşlar ve dostlar! Sovyetler Birliği Komünist Partisinin Merkez Komitesi, SSCB Bakanlar Kurulu ve SSCB Yüksek Meclisinin Riyaset Heyeti partiye ve Sovyetler Birliğinin bütün emekçilerine büyük üzüntü hissiyle bildirirler ki, martın 5'inde akşam saat 9.50'de SSC Birliği Bakanlar Kurulunun Başkanı ve Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesinin Kâtibi Yosif Vissariyonoviç Stalin ağır bir hastalıktan sonra vefat etmiştir."

Tam bu anda Sarıhamamın önüne toplanan mahalle cemaatinin içinden öyle umumi bir ah koptu ki, o ah göze görünmeyen sessiz bir *burulgan* gibi, bütün adamları da, Sarıhamamı da, çatal dut ağacını da, ahşap elektririk direklerini de burum burum döndürüp havaya uçurdu.

Mahalle cemaatinin her ferdi bütün bu sözleri evinde oturup radyodan da dinleyebilirdi, ama öyle yapmıyor, işte böyle Sarıhamamın önünde durup okunanı dinliyordu. Posta memuru Muzaffer, sık sık yutkunarak ve yutkundukça ince boğazının ucu sivri adem elması inip kalkarak, titrek sesle ardını okudu:

"...Leninin silahtaşı ve onun işinin dahi devam ettiricisi, Komünist Partisinin ve Sovyet halkının en akıllı önderi ve muallimi Yosif Vissariyonoviç STALİNİN kalbi artık çarpıyor."

Mahalle cemaatinin içinden yine bir ah koptu. Çocuklar hüngür hüngür ağlamaya başladı. Erkekler sessizce ağlayarak gözlerinin yaşını sildiler ve daima mahallede, yas yerlerinde, hatta babalarının, kardaşlarının, en yakınlarının yanında ağlamalarını, hislenmelerini yeni yetmelerden, çocuklardan gizleyen mahalle erkekleri, sanki etrafta çocuk, yeni yetme olduğunu hatırlarından çıkarmışlardı. Ağlıyorlardı, içlerini çekiyorlardı ve o cuma günü sabah erkenden Sarıhamamın önünde ağlamalarını gizlemek akıllarına dahi gelmiyordu.

Kondüktör Abdülkerim de o sabah cemaatin arasındaydı ve ağlayan erkeklerin gözleri kondüktör Abdülkerime iliştiğiçe, daha da yüksek sesle ağlıyorlardı. Elbette bu adamların hepsi canı gönülden ağlıyordu, ama madem ki kondüktör Abdülkerim de buradaydı, her ihtimale karşı kimin yüksek sesle ağladığını kendi gözleriyle görsündü. Kondüktör Abdülkerim ağlamıyordu, ama dikkatle birer birer mahalle halkına bakıyordu ve açık aşikâr hissediliyordu ki, kimin nasıl ve ne kadar yürekten ağladığını öğrenmek bilmek istiyor. Posta memuru Muzaffer okuyordu:

"STALİNİN adı partimiz için, Sovyet halkı için, bütün dünya *zahmetkeşleri* için, hadsiz derecede azizdir. Leninle birlikte STALİN yoldaş, kudretli Komünist Partisini kurmuş, onu terbiye etmiş ve metinleştirmiştir. Leninle birlikte STALİN yoldaş, büyük Ekim¹ sosyalist inkuabının ilhamcısı ve önderi, dünyada ilk sosyalist devletinin banisi olmuştur."

"-STALİN yoldaş... STALİN yoldaş..." Bu defa da posta memuru Muzaffer kendisini tutamadı, hıçkırıklara boğuldu. *Kommunist* gazetesinde neşredilen harfler gözüünün önünde eriyip çorba gibi birbirine karıştı ve kendi-

¹ Sovyet devrimi eski takvimle 25 ekim 1917 (yeni takvimle 7 kasım 1917'ye tekabül eder)'de olduğu için Ekim devrimi olarak isimlendirilmiştir (AN).

si dahi bilemedi birdenbire çocuk gibi nasıl ağladığını. Dizleri titredi. Uzun yıllardan beri ağır posta çantasını beline takıp Bakünün dağlık sokaklarını dolaşan ve yol almak bilmeyen bu adam, birdenbire takatini yitirdi, öyle ki az kalsın yıkılacaktı. Ama o zeminde kondüktör Abdülkerimin o musibetli, felaketsiz sabahta da adamı hançer gibi delen keskin nazarlarıyla karşılaştı ve kendisine geldi. Titreyen elleriyle tuttuğu *Kommunist* gazetesini biraz daha gözlerinin önüne yaklaştırdı, ince boğazının ucu sivri adam elması inip kalkarak okumaya başladı:

"...STALİN yoldaş, Leninin ölmez işini devam ettirerek Sovyet halkını ülkemizde sosyalizmin dünya miqyasında tarihi galibiyetine ulaştırmıştır. STALİN yoldaş, dünya muharebesinde ülkemize faşizm üzerinde galibiyet kazandırmış ve bu galibiyet bütün beynelmil vaziyeti kökünden değiştirmiştir. STALİN yoldaş, partiyi ve bütün halkı SSCB'de komünizmi kurmanın büyük ve açık purogramı ile silahlandırmıştır. Bütün hayatını büyük komünizm işine fedakârlıkla hizmet etmeye hasreden STALİN yoldaşın vefatı parti için, Sovyet ülkesi ve bütün dünya zahmetkeşleri için en ağır yitkidir."

Sarıhamamın önünden yine bir hüngürtü dalgası geçti ve kıpkırmızı kızaran gözlerinden yaş akan kunduracı Ağagül, o anda kendi kendisine erkek sözü verdi: "Mutlaka evleneceğim, mutlaka oğlum olacak ve oğluma mutlaka KOBİ adını koyacağım." Mutlaka, mutlaka, evet mutlaka böyle olacak. Kunduracı Ağagül yirmi dört yaşındaydı, evlenme vakti geçiyordu, ama sabahtan akşama dek o kadar çalışıyordu ve bacıları da onu o kadar kaygılandırıyorlardı ki, evlenme hakkında düşünmeye vakti yoktu. Ama o mart sabahı kendi kendisine erkek sözü verdi: Evet, çok yakın vakitte evlenecek, oğlu olacak ve oğluna KOBİ adını koyacaktı. Ve aslında şimdi kimin şuuru varsa, oğluna KOBİ adını koymalıydı, hiç olmazsa herkesin evinde kendi KOBİSI olurdu, o KOBİALAR

büyürdü, o dahi rehberin adını ebediyen yaşatırdı. Hepsini birlikte belki o büyük ada layık olurlardı. Gerçi, dünyada hiç bir zaman bir daha Stalin gibi büyük bir adam olmazdı, hiç kimse ona erişemezdi, ama öyle yapmak lazımdı ki, hiç olmazsa evlatlar o büyük ada layık olsundı... Ve kunduracı Ağagül o kadar derin bir düşünceye dalmıştı ki, hatta kondüktör Abdülkerimin kendisine dikilmiş delici nazarlarının farkına bile varmadı.

* * *

Kondüktör Abdülkerim o mart sabahı Sarıhamamın önünden eve dönüp mutfakta usturayla yüzünü tıraş etti ve *elızıyuanın* yukarısında duvara tesbit edilen aynada dikkatle sabunlu suratına baktı; lakin ayna pis olduğu için kendisini iyi göremedi. Ayak parmaklarının ucuna basıp sabunlu suratını aynaya iyice yakınlaştırdı. Az kalsın havuç burnunun etli ucu aynaya değecekti. Nataşanın ev işleriyle arası yoktu. Neyi nereye atıyorsa orada kalıyordu. Çorbadan başka hiç bir şey pişiremiyordu. Eline bir bez alıp evin aynasını bile temizlemiyordu ve yüzünü tıraş ederek pis aynaya bakan kondüktör Abdülkerimin canı sıkılmaya başladı. Ama daima böyle zamanlarda olduğu gibi 1953 yılının o mart sabahı da Nataşanın bembeyaz, dolgun ve sağlam bedeni, kondüktör Abdülkerimin gözünün önüne geldi. O bedeninin hararetini hissetti ve aynanın pisliğine rağmen sine dolusu rahat ve lezzetli bir nefes aldı, gülümsedi. Nataşa hâlâ sıcak yatağındaydı ve kondüktör Abdülkerim başını çevirip evin yegâne odasındaki enli demir karyolada yatan Nataşaya baktı: Nataşa her zamanki gibi arka üstü uzanmıştı. Dolgun kollarını başının kenarlarından yukarı uzatıp yastığın üstüne koymuştu ve kocasıyla birlikte geceki yorgunluktan sonra rahatça yatıp istirahat ediyordu ve o dem Nataşanın koltuğunun altındaki narin sarı tüylerin güzel koku-

su, sanki mutfaktaki kondüktör Abdülkerimin burnuna geldi ve adamın bütün bedeninden güzel bir his geçti. Hatta tekrar Nataşanın yanına girmek istedi, ama acele etmenin lüzumu yoktu, üstelik tam üç gün evdeydi...

Nataşa kocasından yirmi beş, otuz yaş küçüktü (yirmi iki, yirmi üç yaşındaydı) ve kondüktör Abdülkerim içinden fıkır fıkır kaynayan bu kızı Rostovda bulup getirmişti ve kayıtsız şartsız, yüzde yüz kendisine mahsus olsun diye de, bu kıza ömründe ilk defa resmen evlenmişti. Uzun yıllardan beri Rusyanın hadsiz hesapsız istasyonlarında kondüktör Abdülkerim, hâlâ tabiatına bu kız kadar uyan avrat kısmına rasgelmemişti (Rusyanın hadsiz hesapsız istasyonları ise uzun yıllardan beri kondüktör Abdülkerim için haremhane gibi bir şeydi). Nataşanın pasaklılığı, gerçi arada bir adamı deli ediyordu ama bu pasaklılık, o bedeninin yanında, o hararetinin yanında hatırdan çıkıyordu, yok olup gidiyordu. Kondüktör Abdülkerim eline bez alıp aynayı temizliyordu, pencerelerin, evdeki eşyaların tozunu alıyordu, süpürgeyi alıp evi süpürüyordu, mutfağın avluya bakan penceresini *şalla*¹ sıkı sıkı örtüp leğende kendisinin ve Nataşanın iç çamaşırlarını, dış çamaşırlarını yıkıyordu. Kaliteli yemekler, taze et, taze balık, havyar, Rusyanın istasyonlarından aldığı yahut şununla bununla değiştirdiği güzel ev sucukları getirip Nataşayı besliyordu. Kendisi de Nataşanın hakkından layıkıyla gelmek için gece gündüz güç verici ve vitaminli şeyler yiyordu. *Koz*, fındık, kayısı kurusu, sebze meyve, kuyruk yağında kızarmış yumurta ve saire. Her defasında sefere çıktığında Nataşayı evde tek başına bırakmıyordu, götürüp Bileceride yaşayan bacısigile bırakıyordu. Nataşa orada yiyip yatmakla meşgul oluyordu, çünkü bacısigil de kondüktör Abdülkerimin korkusundan (kardaşı olmak bir şey ifade etmiyordu, korkunç adamdı) Nataşaya gözün üstünde kaşın var demiyordu.

¹ Şal: Yünden yapılan bir tür kumaş (AN).

Kondüktör Abdülkerim uzun yıllardan beri Bakü ile Bakü-Moskova tiren yolu boyunca, Rusyanın irili ufaklı istasyonları arasında örümcek ağı gibi kendi ağını örmüştü ve ağın telleri ile istasyonlar istasyonlara eklenerek yumurta patatesle, patates tavukla, tavuk balıkla, tavuk *nöyüt piltesiyle*, *nöyüt piltesi*¹ gömlekle, gömlek havyarla değiştiriliyordu ve kondüktör Abdülkerimin kazancı daima yahş oluyordu ve en büyük reislerinden tutun, yol gösteren yoldaşlarına kadar hiç kimse kondüktör Abdülkerime bir söz demiyordu. Çünkü diyemiyordu. Çünkü korkuyordu. Kondüktör Abdülkerim Azerbaycan demir yolu işçileri arasında maskelenen halk düşmanlarını ifşa ederek 1937 yılında, Sovyetler Birliği KP'nin azalığına kabul olunmuştu ve o vakitten beri bütün parti toplantılarında konuşuyordu. Daima uyanıklığa çağırıyordu, kimin siyasi tarafından şüpheleniyorsa toplantıda hemen söylüyordu. *Enkevedeye* ve Azerbaycan KP Merkez Komitesine, Sovyetler Birliği KP Merkez Komitesine yazıyordu. *7 kasım, 1 mayıs, sonraları 9 mayıs*² bayramlarında *döşüne* kırmızı takıp eline suloganlar alıyordu. Nümayişlerde demir yolcuların ön safında cumhuriyet rehberlerinin durduğu tûrübünün önünden geçiyordu. Her yıl aralığın 21'inde *Staline*, kasımın 19'unda *Kalinine*, *Kalinin* öldükten sonra ise mayısın 19'unda *Şvernike*³ telgraf çekip, anadan doğdukları gün münasebetiyle onları yürekten tebrik ediyordu ve istasyonlar arası alış verişi de çalıştığı vagonların tekerleri gibi yağlı gidiyordu ve şayet sadece o mahallede

¹ Nöyüt piltesi: Gaz ocağı fitili (AN).

² 7 kasım: Komünist ihtilalinin yapıldığı gündür. 1 mayıs işçi bayramı; 9 mayıs 2. Dünya harbinin kazanıldığı gündür (AN).

³ Yosif Vissariyonoviç Stalin (1879-5 mart 1953). Gürcü asıllıdır. Esas soyadı Çugaşvilidir. Sonradan "çelik adam" manasındaki Stalin ismini almıştır. Tarihin en kanlı despotlarından biridir. Mihail İvanoviç Kalinin (1875-1946). Sovyet siyaset adamı. 1919-46 arasında Sovyetler Birliğinin devlet başkanıydı. Nikolay Mihayloviç Şvernik (1888-1970), Sovyet Rus devlet adamı (AN).

değil, bütün Baküde hiç bir kaygısı olmayan, hayatından memnun on kişi varsa, biri kondüktör Abdülkerimdi. Hatta muharebe vakti dahi dairede birinci kondüktör Abdülkerime askerlikten muaf belgesi vermiş, hiç kimseyle alıp vereceği olmasın diye onu cepheden azat etmişlerdi.

O mart sabahı yüzünü tıraş ettiği usturayı da Groz-niden alıp getirmişti. Ganimet usturaydı. Öyle keskindi ki, bir göz kırpımında adamın başını bedeninden ayırmak mümkündü ve bunu düşününce, Stalinin ölmesi yine kondüktör Abdülkerimin aklına geldi. Demek Stalin de ölebilmiş... Öyle sanıyordu ki Stalin, Stalin olduğu için dünya ona kalacak. Artık demiyordu ki Süleymana kalmayan dünya kime kalacak?! Oturmuştu bu kocaman ülkenin tahtında tacında, bıyıklarını buruyordu, ayaklarının altını dahi görmüyordu. Şimdi götürüp sokarlar kabire, o zaman anlar. Ama hiç vaktinde ölmedi koca sırtlan! Kim bilir şimdi nasıl olacak, kim gelecek, yeni Stalin kim olacak? Hayır, ölmenin hiç vakti değildi. Kondüktör Abdülkerimin meşhur bir sövmesi vardı. Asabileşince, canı sıkılınca, hayıflanınca sövüyordu. "Svoluş!"¹ Ve o mart sabahı da kondüktör Abdülkerim kendisini tutamayıp içinden o meşhur sövüşünü söyledi: "Svoluş! Ölecek zamanı buldu!"

Sonra kondüktör Abdülkerimin gözü mutfağın avlu penceresinden papakçı Eşrefin evinin tahta basamaklarına ilişti. Orada Balaniyaz adında birisi yaşıyordu, kunduracı idi. Kedinin süte bakması gibi alttan alttan pusuya yatıp Nataşaya bakıyordu (Böyle şeyler tabii ki kondüktör Abdülkerimin gözünden kaçmazdı). Bastılar beline on yılı, gitti köpek oğlu! Şimdi bakalım, umumi af olacak mı? Af olursa gelenler acaba ne diyecek? Kondüktör Abdülkerim yine kendisini tutamayıp o meşhur sövüşünü

tekrar içinden geçirdi: "Svoluş! Ölecek zamanı buldu, koca sırtlan!"

Sonra kondüktör Abdülkerim mutfağın penceresine yaklaştı ve hayretle tahta merdivenlere doğru baktı. Fatma kadın merdivenin başında oturup için için ağlıyordu ve uzun müddetten beri ağzını açıp bir kelime demeyen bu kadın, şimdi dünyanın arkasından bir şeyler diyordu.

Nasıl ki kunduracı Ağagül sabah erkenden kapıyı açıp içeri girdi ve yarım kilo beyaz ekmeği masanın üstüne koydu, Fatma kadının ödü koptu; sanki bir salkım üzümü makasla kesmişlerdi ve kadın Ağagülün kıpkırmızı kızarmış gözlerinden anladı ki, Stalin ölmüş. Fatma kadın bütün gece yatmamıştı. Evvelki geceler "Balaniyazdan bir haber gelsin, Balaniyaz gittiği yerden dönsün" diye sürekli Allaha yalvarıyordu. Ama o gece Balaniyazla birlikte Stalin için de Allaha yalvarmıştı. Yalvarmıştı ki, Stalin ölmesin. Çünkü eğer Stalin ölürse, artık iğnenin ucu kadar da umut kalmayacaktı bu dünyadan, batacaktı bu dünya. Aşkabadan da beter güne kalacaktı bu dünya...¹

Ve Ağagül çıkıp gittikten sonra, Fatma kadın öylece oturduğu yerde kaldı, kalkıp çay demledi, masanın üstündeki yarım kilo beyaz ekmeğe elini değdirmeyi ve birdenbire kadına öyle geldi ki, ömrünü geçirdiği, kocasıyla birlikte iki oğlunu büyüttüğü bu oda, oda değil kabirdir. Bağdaş kurup oturduğu kilimin üstünden güçlkle kalktı, titreyen ayakları sendeleyerek evden çıktı. O sabah çağında, dışarıda da sanki azatlık yoktu, sanki bir şeyle her tarafı kaplamışlardı ve göze görünmeyen o "bir şey," dışarıyı da odanın içi gibi kabire çevirmişti ve Fatma kadın basamağın üstünde oturdu. Çoktan beri ağlamadığı (ağ-

¹ Svoluş: Rusça "alçak, rezil" anlamındadır (AN).

¹ 1948'de Aşkabadı yerle bir eden zelzele kastediliyor (AN).

layamadığı) için hüngürtü, sanki birdenbire kanlı, kederli bir fıskiye gibi bütün içinden fıskırdı; ağlayarak "şimdi ne olacak?" diye fısıldadı. "Ay Allahım, biz ne güne düştük" dedi. "O büyüklükte adama nasıl kıydın, ey Allahım?" dedi. "Sebeplerin evi yıkılsın, peki bundan sonra ne olacak?" dedi. "Bu zavallı halk bundan sonra neleyecek?" dedi.

* * *

Sarıhamamın önündeki çatal dut ağacının çıplak budaklarına ise pırlıltıyla serçeler konuyordu, uçup gidip yenden dönüyordu ve 1953'üncü yılın o soğuk mart sabahı, bizim mahallede sadece bu serçeler hiç bir şeyin farkında değildi...

Nisan 1990

Gök Yüzünün Yıldızlı Vakitleri

ALIKULU filozoftu ama bu, onun kendi kendisini filozof saydığı manasına gelmiyordu. Evet, aslında Alikulunun filozof olmasından kendisinin de haberi yoktu. Çünkü filozofluk yemek gibi, evden çıkıp para peşinde koşmak gibi, birine bir söz demek, biriyle görüşmek gibi onun gündelik hayatının, yaşayışının bir parçasıydı ve keşiflerini kendisinden evvel birinin keşfedip keşfetmediği veya fikirlerini kendisinden evvel birinin düşünüp düşünmediğinin de Alikulu için katıyen bir ehemmiyeti yoktu. Ehemmiyeti bir de şunun için yoktu: Alikulunun eski keşiflerden, eski yazı çizilerden haberi dahi yoktu.

Bu sıcak temmuz gecesi de ayaklarını sürüye sürüye, kan ter içinde, yorgun argın, Bakünün dağlık bölgesindeki evine giderken şöyle düşünüyordu: "Ben bu dünyada azapla eziyetle ekme parası kazanan ne ilk adamım, ne de sonuncu adamım. Dünyanın kendi kanunları var ve bu kanunlar ne komünizme -Alikulunun evelleri, yani ömrünün büyük kısmını yaşadığı devre- bakıyor, ne de kapitalizme. Şimdi ömrümden ne kaldıysa onu yaşadığım müddetçe zamaneden ve dünyadan ne kadar şikâyet etsem de, söylensem de, bunun manası yoktur. Kim görmüş yahut dünyanın hangi büyük alimi şahit olmuş ki,

mesela erik ağacı ekmişsin de armut bitmiş veya erik ağacı dikmişsin de üstünde eriklerle beraber bir tane de armut veya elma veya meçhul bir meyve bitmiş?"

Elbette bunu hiç kimse görmemişti ve şüphesiz bundan sonra da hiç kimse görmeyecekti. Çünkü Alikulunun bu sualinin cevabına "he, ben gördüm" diyecek hiç kimse olamazdı. Aslında bu cevaba da ihtiyaç yoktu ve tek kelimeyle Alikulu bu suali başkalarına değil, kendi kendisine soruyordu ve gecenin karanlığında dahi onun için gün ışığı gibi açık aşikâr olan bu cevabı da, kendisi veriyordu.

Ve o bunaltıcı temmuz gecesi Alikulu gelip evlerine girdiğinde taze ekmeği, nerdeyse bir kilo peyniri masanın üstüne koyduğunda, hele cebindeki dört bini de hatırladığında, içinden Allaha şükür eyledi. Çünkü yarın sabah erkenden evden çıkınca, karısı da pazara gidip o parayla çiğ ayçiçeği tohumu alacaktı, getirip evde kavuracaktı ve avlunun sokağa açılan kapısı ağzında her zamanki taburesinde oturup kavrulmuş ayçiçeklerini yüz giramlık eski bardakla müşterilere, mahalle çocuklarına, yoldan geçen kızlara, gelinlere satacaktı ve bütün bu güzel işlerden sonra karısı, "bu gecedan itibaren artık yataklarımızı damda salacağız" dediğinde, Alikulunun keyfi adamakıllı yerine geldi; sanki yorgunluğu azaldı, sanki ayaklarının ağrısı, sızıltısı biraz geçti ve hanımı bir kâse sıcak soğan *bozbaşını* getirip önüne koyduğunda ve taze ekmekten kocaman bir parça koparıp kâsenin içine doğradığında Alikulu, şöyle düşündü: Esasına bakarsan bilmek mümkün değil ki dünyada kimin derdi merdi çoktur, büyük bir padişahın mı, yoksa kendisinin, yani Alikulunun mu?

Alikulunun iki odalı, bir katlı evini büyük dedesi, yani dedesinin babası Ali Nefef (yoksa Nefef Ali mi?) yaptırıp evlatlarına yadigar bırakıp gitmişti ve Alikulu ara sı-

ra şöyle düşünüyordu: Allah o kişiye rahmet eylesin. Dünyanın işine bak; bu kadar yıllarda, *Nikolayın*¹ vaktinden tut *Leninden*,² Stalinden beri Sovyet hükümetinin yetmiş yılında bu nesilden bir tek kabiliyetli adam çıkmamıştı ki gidip kendisine doğru dürüst bir ev yaptırsın, veya Sovyet hükümetinden bir ev alsın da orada yaşasın. Bu evin artık hay hayı gitmişti, vay vayı kalmıştı ve bilhassa güzün, kışın yağışlar başlayınca, sulu kar yağınca, damın ince asfalt örtüsü artık şırl şırl yağışa dayanamıyordu, damlamaya başlıyordu. Alikulu dama çıkıp asfaltın kenarlarına, ortasına naylon seriyordu, üstüne taş yığıyordu, ama fazla bir farkı olmuyordu ve kadın iki ufak odanın ikisinde de gâh o başa, gâh bu başa, gâh ortaya, gâh şu kenara, gâh bu köşeye tas, kova koyuyordu. Alikulu bir iki defa dama zift döktürmek istemişti, ama ziftçiler öyle bir fiyat istemişlerdi ki o meblağa kolayca bilet alıp *Barnaula*³ gitmek mümkündü.

Bütün bunlar en çok güzün, kışın eziyetleriydi. Yazın ise doğrudur, öğle vakti bu odalar öyle havasız, öyle sıcak oluyordu ki, sanki içinde cehennem ocağı kuruyorlardı; ama temmuzun ortalarından başlayarak nasıl ki gece oluyordu ve nasıl ki yatma vakti geliyordu, hanımı yataklarını damda seriyordu ve sabah tezden güneşin ısısı dama vursa da, ara sıra sivrisinekler hücum etse de, gece damda yatmak, o duvarsız, tavansız genişlik içinde elini kolunu uzatmak, göğün yedinci katına bakarak uykuya dalmak, Alikulu için bu azaplı eziyetli dünyanın güzel işlerinden biriydi.

¹ Nikolay (2. Nikola, 1868-1918). Son Rus çarıdır. Komünistler tarafından bütün ailesiyle beraber öldürülmüştür (AN).

² Lenin (Vladimir İliç Ulyanov, 1870-1924). Rusyada komünizmi kurucusu (AN).

³ Barnaul: Altay vilayetinin başşehri. Altay Türklerinin yaşadığı Dağlık Altay özerk cumhuriyeti bu vilayetin hudutları içerisindedir (AN).

Göğün yüzü baştan başa yıldızdı; büyük küçük, pek minnacık, hepsi de tutuşup yanıyordu ve o kadar yıldız vardı ki bunu sayıp bitirmek mümkün değildi. Bu yıldızları büyük alimler dahi sayıp bitiremezdi. Moskovanın, sadece Moskovanın değil, hatta Amerikanın gelişmiş cihazları da bu yıldızları sayıp bitiremezdi; ama saysaydı da ne olacaktı? Manası neydi? Çünkü esas mesele bu değildi. Yani esas mesele yıldızın sayısında değildi; esas mesele şundaydı ki bu yıldızları bundan yüz yıl önce yaşayan insanlar da, o cümleden Alikulunun büyük dedesi Ali Necef de, Ali Necef değil, Necef Ali de işte böylece gök yüzünde görmüştü. Bundan bin yıl önceki insanlar da ve o cümleden Alikulunun ecdatları da bunları böylece görmüştü...

İyi, görmüşse görmüştü. Allah onların hepsine rahmet eylesin, ama bu niye esas meseledir? Bunun esas mesele olmasının manası nedir? Alikulu bu suallerin cevabını bilmiyordu; ama şurası tamamen belliydi ki bu fikir, yani ecdatlarının kadimliği (şimdi kemikleri dahi çoktan çürüyüp toprağa katışmıştı), büyük dedesi Necef Alinin (Necef Ali mi, yoksa Ali Necef mi, her ne ise?), adını böyle yanlış söylemesi ışım ışım ışıldayan bu aylı yıldızlı gecenin bunaltıcı sıcaklığına, bu gecenin her tarafı bürünen ölü sakinliği içinde arada bir vızıltısı gelen sivrisineğin kötü emeline karışıp, Alikulunun içine keder dolu bir endişe getiriyordu.

Belki de bu, endişeden daha fazla bir ukde idi, ama Alikulunun "ukde"nin manasını içice bildiğine inanamıyorum ve şüphesiz bundan dolayı da sıcak yaz gecesinin aylı yıldızlı çağında bu sözü zihnine getirmiyordu. Herhalde endişeydi veya ukdeydi ya da bunun adı başka bir şeydi. O hissiyat, Alikulunun içine sanki bir hafiflik getirmişti ve onun kalbi bu hafiflikle sanki yavaş yavaş çarpmaya başlamıştı ve bu yavaşlık, bu ahstelik, o endişeyi

(ukdeyi?) biraz daha arttırıyordu. O kederi sanki kömür gibi daha da karartıyordu, kuyunun dibine götürüyordu.

* * *

O gece göğün yüzü baştan başa öylece yıldızdı ve o gece, uykusu tamamen kaçan diş hekimi Müseyib, yatağından kalkıp odanın denize açılan penceresinin önüne geldi ve kılmanın çalışmasına rağmen pencereyi açtı. İçerisinin serinliğinden sonra dışarıya bunaltıcı sıcaklığı bir anın içinde onun bütün suratını bürüdü ve sanki o bunaltıcı sıcak deminden beri onun içinde meydana gelen gamı, gusseyi biraz daha arttırdı. Ama nasıl ki göğün yüzündeki yıldızları gördü, sanki onların ışıltısı bunaltıcı sıcaklığı yardı, içindeki gama, gusseye birazcık hafiflik getirmek istedi...

Ve işte o anda elli yıl, belki daha fazla bir müddetten beri hiç bir vakit hatırına gelmeyen bir görüntü birdenbire, tamamen ansızın, Müseyibin hatırına geldi: O zaman henüz mahallede yaşıyorlardı; on dört, on beş yaşlarındaydı. İşte böyle aylı yıldızlı, sıcak bir yaz gecesiydi, anasının bir katlı evlerinin damında serdiği döşeğin üstünde arkası üstü uzanıp uyumak isteyince gökte, yıldızların arasından ışım ışım ışıldayan bir yıldız uçup gitmişti...

yok olmuştu...

nereye uçmuştu o yıldız?

Öbür yıldızlar ise bu uçuşun farkında değildi, göğün yüzünde öylece ışıldıyorlardı...

* * *

Bu neslin, yani Alikulunun neslinin garip bir hususiyeti vardı. Bir tane oğlan oluyordu, kalanı da kız ve kızların her biri bir yere göçüp gidiyordu. Oğlan ise kalıyordu anasından doğduğu bu iki odalı, bir katlı binada. Burda

yaşıyordu, burda kocalıyordu ve burda Allahın rahmeti-
ne eriyordu ve Alikulunun kızları da orda burda kocada
idi. Biri *Sumgayutta*, biri *Fuzulide*, biri de *Mingeçevirde*.¹
Sumgayittaki ile Mingeçevirdekini kocası amele idi, güç
bela geçindiriyorlardı ailelerini; ama Fuzulidekinin hali
vakti yerindeydi. Kasaptı. Kendisinin bir hayli koyun ku-
zusu, mal davarı vardı. Gerçi öyle anlaşılıyordu ki galiba
biraz hasisti. Nevruzdan nevuza Alikulugile ancak iki,
üç kilo et gönderiyordu o kadar. Ama onda da kusur
yoktu; çünkü yedi mi, sekiz mi çocuğu vardı ve o çocukla-
rı elbette okutup adam etmek istiyordu. Ama derler ki
sen saydığını say, gör felek ne sayıyor. Ermeni Rusla el
birliği yaptı, bizimkiler de beceriksiz çıktı ve Ermeni gel-
ip Fuzuliyi aldı, onlar da göçmen oldu; şimdi Muğanın
yılan meleyen kırlarında çadıra yaşıyorlardı. Koyun ku-
zu, mal davar da Ermenilerin kısmetine düştü.

Alikulunun oğlu ise daha Sovyet hükümeti vaktinde
askerliğini Rusyanın Barnaul denilen bir şehrinde yap-
mıştı. Askerliği bittikten sonra da Azerbaycana dönme-
mişti. Orada kalmıştı, nerdeyse yirmi yıldan beri orada
çalışıyordu, orada bir Rus kıızıyla evlenmişti ve ondan bir
oğlu ile üç ya da dört kızı olmuştu. Ve bu yirmi yılda Ali-
kulu oğlunun da, gelininin de, torunlarının da yüzünü
görmemişti. Çünkü burdan Barnaula tayyare ile uçmak
gerekti, bilet de çok pahalıydı. Oğlu da o vakitten beri
buralara gelmemişti, herhalde biletin pahası oğlunun ce-
bine göre değildi ve Alikulu da, karısı da bir tek şunu bi-
liyorlardı ki, oğlan torunlarının adı Rus adıdır: Svyatos-
lav ve hanımı da torununun adını hiç bir şekilde aklında
saklayamıyordu, arada bir soruyordu: "Neydi o çocuğun
adı?"

* * *

¹ Azerbaycanın kazalarıdır. Fuzuli kazasının ismi meşhur şair Fuzulinin
ismini taşımaktadır (AN).

Dünyanın en güzel sesi ne seherin gözü açılmadan
büyük bir gurup halinde mahalledeki çatal dut ağacına
konan serçelerin cıkcıkıydı, ne komşuları Fethullahın kı-
larnetinin sesiydi, ne de başka bir sest. Bunlar güzeldi,
tamam, ama dünyanın en güzel sesi elektirikli tirenin te-
kerlerinin çukkaçuku idi ve Alikulu daima o elektirikli ti-
renin çukkaçuku içinden vagonun penceresinden dışarıya
baktığında, bütün bedenine bir rahatlık geliyordu. Altmış
altı yıllık hayatının ne kadar ışıklı hatırası varsa aklına
geliyordu ve o anlarda tiren giderken pencereden görü-
nen ve birbirini takip eden *Abşeron*¹ manzaralarının ne-
den ibaret olduğunun katiyen önemi yoktu. O dem Ali-
kulu, gözünün önüne getirdiği hatıraların içinde oluyordu.
Mesela birinci sınıfa gittiğini hatırlama getiriyordu.
Gerçi yedinci sınıfı güç bela bitirmişti. Sonra artık mek-
tebi de bırakmıştı. Çünkü okumaya ne hevesi, ne de im-
kânı vardı ve gidip garda tirene kömür taşımaya başladı.
Birinci sınıfa gittiği günün tertemizliği, ufacak Alikulu-
nun mektebe gitmesi münasebetiyle anasının makaslayıp
güya düzene nizama koyduğu diken gibi sert saçları ve
anasının mürekkep şişesini koymak için kalın pamuk ipli-
ğinden dokuduğu mürekkep torbacığı, elifba kitabındaki
resimler gözlerinin önüne geldi; kurutma kâğıdı mürek-
kebi nasıl içine çekiyorsa, hatıralar da tiren çukkaçukun-
da Alikuluyu öylece içine çekiyordu ve tirenin güzel çuk-
kaçuku altında çöp eşelemeye gitmesi, bilhassa yaz vakti
çöplüğün kurtlanmış pis kokusu tamamen zihninden sili-
niyordu.

Sovyet hükümetinin vaktinde Bakünün merkezinde
bir çok yüksek katlı bina vardı ki onların sakinleri, bilhas-
sa kadınlar, yani ev sahibeleri bu kısa boylu, *ark* kişiyi,
yani Alikuluyu iyi tanıyorlardı. Sabah erkenden gün orta-
sına dek, Alikulu omuzunda torba, yüksek katlı binaların

¹ Abşeron: Bakünün üzerinde kurulduğu yarım ada (AN).

avlusuna giriyor ve başını kaldırıp "*butulka pakupayu-u-u, butulka pakupayu-u-u!*"¹ diye bağırıyordu ve ne zaman ki omuzundaki büyük torba sekiz *gepiğe*,² on *gepiğe* aldığı şarap, su, votka, kefir şişeleri ile doluyordu; o zaman onları götürüp şişe alım merkezinde on *gepiğe*, on iki *gepiğe*, on dört *gepiğe* devlete teslim ediyordu ve fena da kazanmıyordu.

Sonra Sovyet hükümeti dağıldı ve aradan geçen müddet zarfında Bakü halkının bir kısmı yaramazlaştı. Halk artık boşalmış şişeleri çöp kutusuna atıyordu, kalan kısmı da tamamen fukaralaşmıştı ve şayet onların evinde bir şişe boşalmışsa kendileri götürüp şişe alım merkezine teslim ediyorlardı ve şişe alım merkezleri de artık devletin değildi, başka başka adamlarındı ve onlar her şeyeyi teker teker yokluyorlardı.

İmdi artık yüksek katlı binaların avlusuna girip "*butulka pakupayu-u-u, butulka pakupayu-u-u!*" diye bağırmanın manası yoktu ve imdi Alikulu belindeki torba ile yüksek katlı binaların avlularına girip çubukla çöp kutularını eşeliyordu, bulduğu şişeleri ordan alıp sırtına yükleniyordu ve şişe alım merkezine götürüyordu.

Gerçi şimdi yüz türlü içki peyda olmuştu ve o içkilerin de yüz türlü şişesi vardı; ama kazanç Sovyet hükümeti zamanındakinden az oluyordu ve tek kelimeyle şimdi şu anlaşılıyordu ki Sovyet hükümeti, gerçekten de amelelerin hükümeti imiş. Bir de mesele hükümette değildi. Sovyet devrinde kim fakir yaşıyorsa şimdi de yine it gününde yaşıyordu; o zaman kim yahşı yaşıyorsa, o adamlar şimdi o vakitten de yahşı yaşıyorlardı.

Fikirleri gelip bu noktaya dayanınca Alikulu içinden şöyle diyordu:

"-Helal ü hoş olsun!"

Hayatın da kendi kanunları vardı...

¹ Şişe satın alırım, şişe satın alırım (Ruşça, AN).

² Azerbaycan para birimi olan manatın yüzde biri (AN).

* * *

Gökteki yıldızların haddi hesabı yoktu ve dünyaya gelip giden insanların da yıldızlar gibi sayısı hesabı yoktu.

Ve şöyle malum oluyordu ki küre-yi arzda insana en yakın olan bir şey varsa, o da topraktır. Çünkü bu kadar insan dünyaya gelmiş, sonra da geçip gitmiş, adı sanı da hafızalardan silinmişti. Kim kimin ecdadıdır? Onlar da yitip batmış ve onlardan bir iz miz kalmışsa o da topraktır; kalanlar toprakta eriyip birbirine karışmış ve demek ki Alikuluya da, öbürüne de en yakın olan şey, topraktır.

* * *

En çok şişe Bakünün merkezindeki yüksek katlı binaların avlusundaki çöp kutularında oluyordu, ama çöp arabaları Baküde, ilkin o avlulardaki çöp kutularını düzenli olarak boşaltıp taşıyordu ve Alikulu çok zaman merkeze çöp kutularının boşaltılmasından sonra gelip çıkıyordu ve böyle vakitlerde belindeki torba da elbette boş kalıyordu. O zaman, yani belindeki torba tamamen boş kalınca Alikulu, elektirikli tirene atlayıp çöplüğe gidiyordu. Daha sonraları ara sıra sabah evden çıkınca, artık yüksek katlı binaların avlusundaki çöp kutularına uğramıyordu. Dosdoğru çöplüğe yollanıyordu, uzun çubuğu ile çöplüğü eşeleyip bulduğu şişeleri torbasına koyuyordu, geri dönüp şişe alım merkezine teslim ediyordu.

Ve Alikulu yarın sabah yine çöplüğe gidecekti.

* * *

Alikulu bundan nice yıllar evvel, yırtılmış bir gazete sayfasında renkli bir resim görmüştü. O resmi yapan ressamın adı neydi? Bilmiyordu, ama bir defa gördüğü o resim hiç hatırandan çıkmıyordu. Kocaman bir saatti, ama

o saat sanki bir et parçasıydı yahut kalın ve yaş eski püs-kü bir bez parçasıydı yahut ne ise, yarısı masanın üstüne serilmişti, yarısı da masanın üstünden yere sarkmıştı ve Alikulu ne için o resmi hiç bir şekilde aklından çıkaramı-yordu? Bunun sebebini de bilmiyordu; ama arada bir ona öyle geliyordu ki, her gün seher erkenden omuzuna atıp evden çıktığı boz torba, işte o saat gibi bir şeydi...

Damın üstündeki yorgan döşek sanki damın üstünde değil, elektrikli tirendeki vagonda serilmişti ve elektrikli tiren de Abşeronun kumsalından değil, bakımsız, kadim zeytin ve incir ağaçlarının arasından değil, biri bitip öbürü başlayan kasabaların kenarından değil, gök yüzünü bürüyen yıldızların arasından gidiyordu ve elektrikli tiren insanı yazın bunaltıcı kokusundan başın döndüğü çöplüğe değil, meçhul bir uzaklığa götürüyordu ve o uzaklıkta ne pis koku vardı, ne de çöplük. Orada her şey başka türlüydü. Nasıldı? Allah biliyordu, ama tamamen başka türlüydü...

Diş hekimi Müseyibin elleri altındı ve bunu küçük-ten tutun büyüğe dek, Bakünün bütün diş hekimleri tasdik ediyordu ve bu diş hekimlerinin arasında elbette Müseyibi çekemeyenler de vardı. Onu kıskanan, ona haset edenler de vardı. Ama onlar da tasdik ediyordu ki, "evet bu kızılımtırak ve kaba huylu adamın elleri altındır ve eğer diş hekimliği de Allah vergisiyse, Allah bu vergiyi ilk olarak Müseyibe vermiştir."

Müseyib Allaha inanan bir adamdı ve Sovyet devrinde tam on bir yıl, 1979 yılından 1990 yılına, yani milletin Komünist Partisinden kaçmaya başladığı vakte kadar çalıştığı polikliniğin, Bakünün en büyük diş hekimliği polik-

liniğinin ilk parti teşkilatının kâtipliğini yapmıştı. Lakin bu on bir yılda bir gün dahi Müseyib, anasından kalma küçük bir Kur'anı ceketinin iç cebinde, hem de sol tarafında gezdirmemezlik etmemişti ve elbette o zaman parti toplantılarına gelen partili dış hekimleri ve poliklinik çalışanları akıllarına dahi getirmezlerdi ki, toplantıyı idare eden *partkomun*,¹ yani Müseyibin cebinde Kur'an var. Ama kim bilir, belki o toplantıya iştirak edenlerin arasında da öylesi, yahut öyleleri vardı ki, o da veya onlar da cebinde veya ceplerinde Kuran taşıyorlardı. Bunu kim bilecekti? O adamdan ve o adamın Allahından başka hiç kimse ve bir defa (o zaman Gorbaçov yeni gelmişti, fakat *perestroyka* henüz başlamamıştı) parti toplantısı ateizmin puropagasına hasredilmişti. Konuşan da Müseyibdi ve Müseyib konuştuğunda, dinin aleyhinde konuştuğunda, İslamı Hıristiyanlığa, Hıristiyanlığı Musevilığe katıp hepsini açıkladıkça, Leninin "din halklar için afyondur" kelamını örnek gösterdikçe, sık sık elini ceketinin sol tarafına dokunduruyordu. Ona öyle geliyordu ki cebindeki ufak Kur'an, şimdi cebinden düşecek ve kaçıp gidecek.

Bazen Müseyibe öyle geliyordu ki, sağ tarafındaki ağrı da aslında o parti toplantısından sonra başlamıştı. Ama öyle değildi. O ağrı son ayların, en fazla bu sonuncu yılın eseriydi ve nihayet bugün sabah erkenden Mercedesi çalıştırıp sağ tarafındaki ağrı için Bakü teşhis merkezine gidince ilk aklına düşen, gözünün önüne ilk gelen de o uzak yılların parti toplantısı oldu ve Müseyib gayri ihtiyari elini sol *döşüne* dokundurdu, ama temmuz ayının sıcağında tabii ki ceket sırtında değildi ve tek kelimeyle ufak Kur'an da artık ceketin sol iç cebinde değildi. Çünkü artık Kur'anı gizlemeye lüzum yoktu. *Sovyet İttifa-*

¹ Partkom: Parti komitesi kelimelerinin kısaltmasıdır. Komünist Partisi çalışanları kontrol etmek için her idarede bir temsilci bulunduruldu. Biraş aşağıda geçen *perestroyka* kelimesi "yeniden kurma, yeniden yapılanma" demektir (AN).

kı dağılıp gitmişti ve şimdi Müseyibin evinde en nefis şekilde neşredilmiş birbirinden güzel Kur'anlar vardı. Ama bugün sabah erkenden Müseyib Mercedesine binip Bakü teşhis merkezine giderken hiç hoşuna gitmeyen, sadece hoşuna gitmemekle kalmayıp aynı zamanda yüreğini bir anda adamakıllı sıkan bir hissiyat, birdenbire içini бүrdü. Ona öyle geldi ki, o zaman ateizme hasredilmiş parti toplantısında, ceketinin sol tarafında, cebinde sakladığı, anasından kalma o ufakık Kur'an, hakikaten cebinden düşmüş ve kaçıp gitmişti...

...ebediyen gitmişti...

* * *

O sıcak temmuz sabahı da Alikulu, elektrikli tirenin güzel çuk-ka-çuku içinde yol alıyordu ve Alikulu o sıcak temmuz sabahı şunu aklından çıkarmak istiyordu ve çıkarıyordu da: Bu tiren (bu güzel çuk-ka-çuk) onu pis koku dolu bir çöplüğe götürüyor.

Alikulunun hayatında bir hakikat vardı ve sanki yıllar geçtikçe bu hakikat, kendisiyle beraber bir gam, bir tasa getiriyordu. Bütün hayatı zarfında Alikulu bu elektrikli tirenden başka hiç bir tirene, hiç bir tayyareye, hiç bir gemiye binmemişti. Çünkü ömründe Baküden dışarı çıkmamıştı ve bütün ömründe bir gece dahi olsun, rahmetli Necef Aliden mi, yoksa Ali Neceften mi miras kalan o iki odalı, bir katlı evden dışarıda yatmamıştı.

Abşeron bozkırlarında giden bu elektrikli tirenin bu şekildeki çuk-ka-çuku Alikulunun hayatında her hangi bir seyahati hatırlatan yegâne bir...

ne idi?..

yegâne bir... nişane idi ve o da Alikuluyu çöplüğe götürüyordu ve o sıcak temmuz sabahı birdenbire Alikulu-ya öyle geldi ki, o elektrikli katar, o çuk-ka-çuk, aslında onu ömrün son durağına, toprağa götürüyor ve bu, gerçi

biraz gamlı bir hissiyattı, ama bunda şaşılacak bir şey de yoktu. Çünkü Alikulunun hayatı da öyle, pis kokulu çöplük gibi bir şeydi.

Alikulu birer birer vagonun penceresinden geçen elektrikli direklerine bakarak kendi kendine:

"-Olsun!" dedi.

* * *

Bakünün Sabuncu istasyonundan hareket eden elektrikli tirenle dört durak gittikten sonra istasyonun karşıındaki asfalt yolu geçerseniz ve kumsaldan bakımsız tek tük zeytin ağaçlarının arasından geçip gün batımına doğru giderseniz, birdenbire deniz sahilinin güzel havasının değişmeye başladığını görürsünüz; gitgide pis bir koku alemi бүrür ve kör de olsanız o pis kokuyu nişan alırsanız, dosdoğru çöplüğe çıkarsınız.

Çöp arabaları Bakünün o araziye yakın kazalarından, komşu kasabalardan getirdikleri çöpü buraya boşaltıyorlardı ve Sovyet zamanı burada hususi işçi gurupları kâğıdı ayrı topluyorlardı, demiri ayrı ve saire. Ve bunların hepsini tekrar işlenmeye veriyorlardı, geride kalanları ise yakılıyordu; ama ne zaman ki *Sovyet İttifakı* dağıldı, sanki çöplüğün de sahibi öldü. Buralar itin *pişiğin*,¹ sineklerin mekânı oldu ve tek kelimeyle çöplüğün *Sovyet İttifakındaki* muhteşemliği gitgide azalmaya başladı. Arabalar çöpleri vaktinde toplamıyorlardı, vaktinde buraya gelip boşaltmıyorlardı ve artık demir memir de, çöp de kutulara atılmıyordu. Müşteriler onları baştan derip topluyor, götürüp hurdacılara satıyorlardı. Kâğıt mağit da tamamen azalmıştı ve onun yerine külliyetli miktarda naylon torbalar peyda olmuştu ve bilhassa Abşeronun meşhur rüzgârları esince, naylon torbalar uçup ağaçların dalına, budağına, evlerin kapısına, penceresine takılıp kalıyordu.

¹ Pişiğin: Kedinin (AN).

Üstü naylon torbalarla dolan yaşlı bir incir ağacının yanından geçerken Alikulu, şöyle düşündü: Dünya galiba gerçekten de değişmiş, şimdi kuşların yerine ağaçlara naylon torbalar konuyor.

* * *

Müseyibin elleri yalnız mecazi manada altın değildi, bu eller aynı zamanda hakiki manada da altın istihlal ediyordu. Yani bu ellerin kabiliyeti, becerisi sayesinde Müseyib daha Sovyet İttifakı zamanında Bakünün en nüfuzlu gizli altın...

bunu nasıl diyelim?..

gizli altın...

gizli altın mütehasıslarından (!) biri, aslında ise birincisi idi ve Bakünün karaborsasında tedavülde bulunan altın *Nikolay* onluklarının, *imperyallerin*¹ ve tek kelimeyle altın mamulatinin çok büyük hissesi onun altın ellerinden geçip gidiyordu ve açıktır ki, mesele yalnız altın dış yapmakta değil, gizli altın alış verişinde idi. Sonra ne zaman ki *Sovyet İttifakı* birdenbire tarumar oldu, Müseyibin ve onun uzun yıllar boyu gerçek sanatkârlık aşkı ve örümcek ağının intizamıyla oluşturduğu şebekenin gizli faaliyeti de, açık aşıkâr bir iş adamlığına dönüştü.

Her şey güzeldi, hürmet de artıyordu, servet devlet de artıyordu, oğlanlarının ikisi de *ner*² gibiydi, torunların da sayısı artıyordu, ama her şey sanki lezzetini kaybetmişti. Sovyet devrindeki (ateizm vakti!) gizli hayatın sevincini, şimdi o güzel heyecanla yaşamak mümkün değildi. Ne için? İş şurasındaydı ki, bu soruların cevabını vermek de mümkün değildi. Anlaşılan yasakların (Sovyet yasak-

¹ İmperyal: Rusyada 1897'den Sovyet devrimine kadar tedavülde kalan 10 rublelik değerindeki altın para. Nikolay (1868-1918), son Rus çarı olup komünistler tarafından bütün ailesiyle birlikte öldürülmüştür (AN).

² Ner: Erkek deve. Mecazen *çok kuvvetli, güçlü, korkusuz, cesur* anlamındadır (AN).

larının!) kendine özgü şirinliği oluyordu ve ne zaman ki her şey açık aşıkârdır, ne istiyorsan onu yapıyorsun, o zaman her şey bayağılaşıyor ve şimdi Müseyibin sükut içinde oturup gözünü diktiği 2. *Katerinanın*¹ ceviz ağacından gümüşle işlenmiş küçük koltuğu da sanki tamamıyla alelade bir şeydi.

Müseyib antıkaya vurgundu ve onun denize bakan bu binanın sekizinci katındaki beş odalı dairesi, aslında antika müzesi gibi bir yerdin ve rahmetli karısı -o da garip kişilerden biriydi- ara sıra şöyle diyordu: Konuk gelince vallahi insan utanıyor. Mesela bir yeni yetme, yeni elbisesini giyip cemiyet içine çıkınca nasıl şaşırıyorsa, utanıyorsa, rahmetli karısı da anlaşılan o türlü utanmaktan bahsediyordu.

2. *Katerinanın* bu sandalyesini *Sovyet İttifakı* dağıldıktan sonra Leningradda (şimdi yeniden Sen Peterburg oldu) gizli ve çetin bir pazarlıktan sonra meşhur bir demokrattan almıştı. O demokrat bunu hangi müzeden, nasıl elde etmişti? Kendisi biliyordu ve *Katerinanın* bu sandalyesi Müseyib için hakikaten bir sevinç ve iftihar kaynağıydı. Ama şimdi bu bunaltıcı temmuz akşamı o da öylece aleladeleşmişti.

Şimdi oğlanları gelecekti ve şüphesiz ki yine konyak açılacaktı. Soğutucudaki ender ve pahalı yiyecekleri çıkarıp masanın üstüne dizeceklerdi ve üç kişi oturup dünyanın güzel işlerinden bahsedeceklerdi. Güzel hatıralar akla gelecekti, sonra oğlanları gideceklerdi. Karısı öldükten sonra Müseyib bu beş odada tek başına kalmıştı, ihtiyar bir Yahudi kadın hizmetçisi vardı. Akşam saat altıdan sonra o da gidiyordu ve o zaman bu antika eşyalar tasta-mam aleladeleşiyordu, bayağılaşıyordu ve o aleladeleş-

¹ 2. *Katerina* (1729-1796), Alman asıllı Rus çaricesidir. Çar 3. Petronun karısıydı. 1762'de kocasını devirip yerine geçti. Fransız ansiklopedistleriyle ilişkisi vardı. Kırımı Osmanlılardan kopardı. Devrinde Kazan ve Orta Asya Müslümanları nisbeten nefes almıştı (AN).

me, bayağılaşma kendileriyle beraber bir de keder getiriyordu...

Oğlanlarının her birinin kendi evi vardı. Ama ikisinin de kalbi burada, babalarının yanında idi ve Müseyibin sağ tarafındaki ağrı başladıktan sonra ikisi de "hekim gitmek lazımdır" diye nerdeyse babalarıyla kavga ediyorlardı. Müseyibin zaten kendisi hekimdi, ama hekime gitmekle katiyen arası yoktu ve hayatında hiç bir zaman hekime gitmemişti.

Bir taraftan ağrı canını sıkıyordu, öbür taraftan oğlanları zorluyordu ve Müseyib "şeytana lanet" dedi, teşhis merkezindeki hekimlerle konuşup bugün sabah oraya muayeneye gitti. Cep telefonunu kapatmıştı ve Müseyib eve gelince, asansörden çıkar çıkmaz, henüz kapıyı açmadan, telefonun sesinin alemleri velveleye verdiği işitti. Büyük oğluydu.

"-Canım, telefonu da kapatmışsın, sabahtan beri peşışan oldum! Ne oldu?"

"-Ne olmalıydı ki?"

"-Baktılar mı? Ne dediler?"

"-Her şey pek alâdır dediler."

"-Yahşı baktılar mı? Ultrason, tomografi çektirdin mi?"

"-Ultrason da, tomografi de çektirdim, tahlillerin de hepsini yaptırdım!"

"-Demek iyi dediler."

"-He!"

"-Bir şey yoktur inşallah."

"-He, hiç bir şey yok dediler. Hafif soğuk algnlığıdır, geçip gider. Her şey tertemizdir dediler!" Müseyib güldü: "Ne olacaktı canım, ben zaten biliyordum boş ağrı olduğunu!"

"-Akşam geleceğim."

Ve Müseyib oğlunun gözlerinin sevinçten nasıl dolduğunu sanki gözleriyle gördü ve oğlunun böyle bir yaklaşımından da Müseyibin gözleri doldu.

Telefonun ahizesini yerine koymaya imkân bulamadan telefon yeniden çaldı. Küçük oğluydu.

Ve aynı sohbet, aynı sözlerle onunla da oldu ve onun endişesinin de içinden çıkıp gitmesini Müseyib sanki gözleriyle gördü.

İkisi de poliste çalışıyordu. Büyüğü binbaşydı, ama albay vazifesinde çalışıyordu ve bu yakın günlerde o rütbeyi de vaktinden evvel alacaktı. Müseyib bu meseleyi artık halletmişti.

Küçüğü henüz yüzbaşydı.

* * *

Arada bir çöplükte (bazen o yüksek katlı binaların bahçelerinde de) Alikulunun rakipleri peyda oluyordu ve bu adamlar purofesyonel şişe toplayıcıları değildi. Çünkü purofesyonel şişe toplayıcılarının orman hayvanları gibi her birinin kendi sahası oluyordu ve onlar birbirlerinin sahasına girmemeye, birbirinin işine karışmamaya çalışıyorlardı. Ansızın peyda olan rakipler, alkoliklerdi. Buldukları şişeleri alelacele dükkâna götürüp karşılığında bira, talihleri yaver giderse, yani şişe çok ise tatlı şarap alırlardı ve bu alkolikler tek başına olunca dünyanın en yardımcısız ve cesaretsiz, zavallı kullarıydı. Ama ne zaman ki iki kişi, üç kişi bir araya geliyordu, adamakıllı korkunç oluyorlardı. Boş şişe için adam dahi öldürüyorlardı ve o sıcak temmuz sabahı elektirikli tirenden inip adamın tepesini delen güneş şualarının altında çöplüğe doğru giden Alikulu, uzaktan orada iki kişinin karaltısını görünce canı sıkıldı ve biraz daha yaklaşınca bu iki kişinin alkolik Rus kadınları olduğunu anladı. Her biri eline bir tahta parçası almış, çöplüğü eşeliyordu.

Alkolik Rus kadınlarından biri, başını kaldırıp kapakları şişmiş renksiz gözlerini güneşin şuaları altında kırsarak bu cılız kişiye, Alikuluya baktı, sanki çoktan onu bekliyormuş gibi:

"-A-a-a!" dedi. "Prişol da! Oğraş!"¹ Sonra da Rusça sunturlu bir kadın küfürü söyledi.

İkinci kadın da Alikuluya baktı, ama galiba onun birinci kadın kadar enerjisi yoktu. Kuruyup çatlamış ve karmış dudaklarının kenarları bembeyaz köpüklenmişti ve bu kadın sadece "svoluç"² demekle yetindi.

Elbette bu kadınlar için şu anda çöplükte beş tane şişe bulup karşılığında bir tane Hırdalan birası almak ve serin biradan bir bardak içmek, bu aşağılık dünyanın bütün mana ve mahiyetine değerdi ve hakikat şuydu ki, Alikulunun ayak üstünde güçlükle duran ve Abşeronda temmuz gününün bunaltıcı sıcağında birasızlıktan tutuşup yanan kadına benzer bu mahluklara canı gönülden acıyası geliyordu ve şayet o şişeleri çöplükten Alikulu eşeleyip çıkarsaydı, vallahi belki de gönüllü olarak bu bedbahtlara verirdi.

Ama o iki Rus kadınının elbette Alikulunun bu güzel fikirlerinden haberi yoktu ve Alikulu onlar için bu dem, avlarına ortak çıkabilecek bir rakipti ve onlardan ne dense beklemek mümkündü. Bu yüzden Alikulu iki kadına doğru gitmedi, çöplüğün arka tarafına geçti ve kim bilir, belki de Allah o iki alkolik Rus kadını "Alikulu çöplüğün arka tarafına geçsin" diye kasten orada bulundurmıştı.

Alikulu çöplüğün arka tarafına geçti ve ne zaman ki çubuğunu çöplüğe doğru uzattı, hemen orada sarı maden ışıltısını gördü. Çubuğunun dokunacağı yerde, tam o yerde, sarı maden ışıldıyordu.

Şimdi çeşit çeşit içki şişelerinin çeşit çeşit de kapağı oluyordu ve onlar da günün suası altında bazen böyle parıldıyorlardı. Ama bu defa Alikulu o ışıltıyı gördüğü gibi hissetti ki bu, şişe kapağının ışıltısı değildir ve çubuğu çöplere hiç dokundurmadan kenara fırlattı. Bir adım ileri gidip sarı maden parçasını aldı.

Evvelleri çöp kutularında ve bu çöplükte bir şeyler bulduğu olurdu. Ufak paralar, altın suyuna batırılmış yüzükler, küpeler ve saire gibi şeyler. Hatta Sovyetlerin son vakitlerinde bir defa yeşil bir ellilik bile bulmuştu. En çok zora sokan da lotarya bileti oluyordu. Yırtmayıp atıyorlardı çöp kutusuna ve insan bunların yoklanıp yoklanmadığını veyahut yanlışlıkla mı gelip buraya düştüğünü bilemiyordu. Bundan ötürü çöp kutularında bütün lotarya bileti bulunca Alikulu, her defasında Araz sinemasının yanındaki emanet kasasının giriş kapısına gidiyordu ve daima orada asılan kazanan listelerinde biletleri yokluyordu. Lakin bu vakte dek hiç bir şey kazanamamıştı. Lotarya biletlerini ya yoklayıp fırlatmışlardı ya da sahiplerinin bahtına bir şey düşmemişti.

Ama bu sefer mesele tamamen bambaşkaydı. Alikulunun avucundakiler...

kaç taneydi?

bir... iki... üç...

on altı...

tam on altı altın dişten ibaret bir kaplama duruyordu.

Alikulu avucunu yumdu, tekrar açtı ve on altı dişten ibaret kaplama öylece avucunun içindeydi.

Alikuluna evvela öyle geldi ki, oğruluk¹ gibi bir şey yapıyor. Sonra o his geçti. Çünkü Bakü de dahil olmakla bu genişlikteki Abşeronda bu dişlerin sahibini bulmak nasıl mümkün olurdu? Bu imkânsız bir işti, sonra o his

¹ Oğruluk: Hırsızlık (AN).

¹ Geldi pezevenk (Rusça, AN).

² Svoluç: Rusça alçak, rezil (AN).

endişeyle yer değiştirdi. Acaba kimdi bu dişlerin sahibi? Belki onu öldürüp bu dişleri buraya atmışlardı? Belki bu dişlerin başına bir kaza vü kader gelmişti? Sonra endişenin yerini bir telaş aldı...

Ama boşuna...

Bu altın dişlerin sahibi fakir adam değildi. Bu bir... İkincisi şüphesiz ki bu adam yaşlı bir adamdı. Çünkü şimdi hiç kimse ağzına bu kadar altın diş koymazdı.

Üçüncüsü ise buna kısmet derlerdi, baht derlerdi, ne bileyim talih, şans derlerdi ve bu kismetten, bu bahattan, talihten, şanstın vazgeçmek elbette doğru olmazdı.

Alikulu ayak parmaklarının ucuna basıp çöplüğün öbür tarafına doğru baktı. Sanki o iki Rus kadını şimdi gelip bağırıp çağırmaıyla bu kısmeti onun elinden alacaklardı; fakat zibil tepesi öyle yüksekti ki iki Rus kadını buradan görmek mümkün değildi ve tek kelimeyle Alikulunun onlarla bir işi olamazdı?

Tez buradan çıkıp gitmek lazımdı.

Alikulu altın kaplamayı cebinin yan cebine koydu. Daha doğrusu altın kaplamayı avucunda büküp elini cebine koydu ve bir müddet elini cebinde tuttu. Sanki o kısmeti cebine koyup elini cebinden çıkarsaydı, kaplama cebinden düşüp yitecekti.

Alikulunun ağzında topu topu yedi diş kalmıştı. Karısının ağzında ise ya beş ya altı diş vardı ve Alikulu kendisinin de, karısının da dişlerini yaptırmak fikrinde değildi. Çünkü bir defasında komşuları olan kılarnetçi Fethullah mahallede, çatal dut ağacının altında oturup tavla oynarken, Alikulu da oradaydı ve Fethullah yeni yaptırdığı altın dişini gösterip şöyle demişti:

"Ale, bilirsüz neçeye salıplar bunu? İki yüz otuz min manata! Ale, elli dollar eleyir e! Neyniyim, muzukantam [müzisyenim] de, gerek mırğ [gedik] olmayım! Ona göre kestim uşakların [çocukların] boğazından dedim davay e!"

Fethullahın "elli dollar" sözü Alikuluya öyle tesir etmişti ki, ondan sonra kendisinin de, karısının da dişini hiç aklına getirmiyordu ve karısı da kapının ağızındaki taburede oturup kavrulmuş gün çiçeği tohumu satıyor, lakin o tohumu çitlatamıyordu; arada bir tohumun kabuğunu tırnaklarıyla temizleyip ağzına atıyordu ve damakları ile ezmeye çalışarak yutuyordu.

Onu elliye vurunca beş yüz eder. Beş yüz! Altıya elliye vurursan ne kadar eder? Üç yüz! Üç yüz, o da beş yüz, etti sekiz yüz. Sekiz yüz! Sekiz yüz dolar!

Alikulu cebinde sakladığı on altı altın dişli kaplamayı avucunda sıkı ve avucunda hiç bir vakit duymadığı bir hararet hissetti. O his sanki günün bunaltıcılığında hafifçe bir serin esinti olup esti. Sanki uzakları yakınlaştırdı ve birdenbire hiç bir vakit görmediği Svyatoslavın suratı gelip durdu Alikulunun gözlerinin önünde ve bu çocuk suratının çizgileri gerçi tam bariz değildi ama saçları sarışın ve gözleri masmaviydi.

Alikulu avucunu cebinde bir daha kuvvetle sıkı, hatta öyle sıkı ki altın dişler şişe toplamaktan, çuval taşımaktan çat çat çatlayan avucunu incitti; dişler sanki Alikulunun avucunu dişledi ve bu hissiyatla, yani dişlerin avucunu incitmesi (dişlemesi!) ile sekiz yüz dolar mucizesi arasında öyle bir uyumsuzluk vardı ve bu uyumsuzlukla Svyatoslavın güzel sarışın saçları ve gök gözleri birbirine o derece aykırıydı ki, Alikulu hemen, açıkça şunu anladi: Bu meseleyi tez halletmek lazımdır.

Ama nasıl?

Ve bu vakit Kızıl¹ Müseyib aklına geldi.

Kızıl Müseyib, o zaman elbette Kızıl Müseyib değildi. Alelade Müseyib idi. Çocuklar ona Müsü diyorlardı. Alikulu ile bir mahallede büyümüştü. On dört, on beş yaşında mahalleden göçmüşler ve Alikulu onu bir daha

¹ Kızıl kelimesi Azerbaycan Türkçesinde kızıl renk ismiyle beraber altın manasına da gelir (AN).

otuz beş, kırk yıl sonra tesadüfen görmüştü. Boş şişe sormak için Bakünün merkezindeki güzel ve büyük bir binanın dairelerini gezerken, dairelerden birinin kapısını Müsü açmış ve Alikulu onu gördüğü gibi tanıdı. Ama Alikulu tanışlık verse de, kendi evlerinin yerini -çatal dut ağacının önü- izah etse de o, Alikuluyu iyi hatırlayamadı. Buna rağmen evinde ne kadar boş şişe varsa hepsini toplayıp getirip Alikuluya bedava verdi. Sonraları Alikulu o binanın bahçesine gelip gittikçe bina sahiplerinin Müseyibe nasıl hürmet ettiklerini, onu nasıl saydıklarını görmüştü (Misal olarak Müseyib geçerken bahçedeki bankta oturanlar varsa, ayağa kalkıp onunla selamlaşıyorlardı veya sabah sabah Müseyib arabasını çalıştırınca bahçedeki çocuklar derhal koşup bahçenin demir kapısını açıyorlardı ve saire). Müseyibin diş hekimi ve Kızıl Müseyib olduğunu öğrenmişti ve bu müddet zarfında arada bir bahçede Alikuluyu gördükçe "gel, kalhak eve, yahşi boş şişeler yağmışam seninçün" demişti ve boş şişeleri ona yine bedava vermişti.

* * *

Alikulu hiç bir zaman asansöre binmiyordu. Nedense asansöre katiyen itimadı yoktu. Yüksek binaları da kat kat yaya çıkıyordu ve o temmuz akşamı Sabuncu istasyonunda elektrikli tirenden inip bu tarafa yönelirken de, şimdi Müseyibin yaşadığı binanın katlarını çıkarken de, içinde bir kaygı vardı. Alikulu yalan konuşmayı beceremediğini iyi biliyordu. Aslına bakarsan hayatında yalan konuşmak için bir sebep de yoktu. Fakat on altı altın dişli kaplamayı Müsüye gösterirken ne demeliydi? Nerden ele geçirmişti bunu? Kim vermişti? Karısının mıydı? Kendisinin miydi? Peki kimindi? Ve hayatında ilk defa bahtuna düşen Allahın bu güzel kısmetini Müsüye ne diyerek satmalıydı?

Alikulu sekizinci kata ulaşıp Müseyibin ceviz ağacından koyu kahve renkli kapısı ağzında durunca, bu kaygı içinde bir müddet daha nefesini derdi. Hatta öyle bir an oldu ki, Alikulu inip buradan kaçmak istedi. Fakat bu Allah kısmetinin mukabilinde elbette böyle iş görmek olmazdı ve Alikulu böyle bir kaygı içinde kendisini açık aşkâr bir şekilde mecbur etti, boş torbayı tutan elini kaldırdı ve ceviz ağacından koyu kahve renkli kapının zilini bastı.

Zil sesinden sonra o hissiyat yeniden geri döndü ve bu defa Alikulu kendine gücünü gösteremeyerek gerçekten de kaçmak istedi; lakin Müseyibin küçük oğlu o anda babasının sağlığına içtiği konyanın boş kadehini masanın üstüne koydu ve o güzel masanın etrafından kalkıp koridora çıktı. Koyu kahve renkli dış kapıyı açtı ve sağ elini boz renkli eski ceketinin cebine sokmuş, sol elinde de yine öyle boz renkli boş bir torba tutan adama, Alikuluya baktı.

"-Ne isteyirsen?"

"-Selam aleyküm!"

"-Ne isteyirsen?"

"-Müsüyü."

"-Ne?"

"-Müsüyü isteyirem"

"-Müsü kimdir?"

"-Müseyib... Müseyib hekimi isteyirem."

Müseyib de o güzel masanın etrafından kalkıp koridora çıktı.

"-Kimdi ele?" Ve kapının ağzında duran Alikuluyu gördü. Gülümseyip başını salladı. "Eşşi, üç gün bundan kabak [önce] gelmemiş miydin? Şişeleri verdim, apardan de! Ele bilirsen bura şişe fabrikasıdır."

Müseyibin ardından büyük oğlu da koridora çıktı. Alikulu:

"-Yoh" dedi. Sonra da bir şey mırıldandı, ama hiç kimse ne mırıldandığını anlamadı.

Küçük oğul:

"-Ne?" diye sordu.

Bu defa Alikulu kan ter içinde sol elini boz ceketinin cebinden çıkarttı ve yutkuna yutkuna:

"-Başka işim var" dedi.

Müseyib kapının ağzına yaklaştı:

"-Ne işi?"

Alikulu avucunu açmak istedi, ama parmakları sözüne bakmıyordu. Sanki on altı altın dişli kaplamadan hiç bir şekilde ayrılmak istemiyordu. Nihayet güçlkle elini açtı ve Müseyibin gök gözleri hemen o anda kaplamaya ilişti ve en mühimi de Müseyib o anda gülümseyip:

"-Çöplükte mi buldun?" diye sordu ve kaplamayı alıp koridorun ortasındaki avizenin altına gitti ve avizenin ışığında kaplamaya dikkatle baktıktan sonra küçük oğluna "biraz para ver, onu yola sal gitsin" dedi ve odaya geçti.

Küçük oğul elini cebine attı ve cebinden ne kadar para çıkarttıysa, bir yeşil elli binlik alıp Alikuluya verdi.

"-Al!" Sonra da koyu kahve renkli kapıyı tam Alikulunun burnunun ucunda örttü.

Alikulu elinde tuttuğu paraya baktı ve bir müddet böyle durdu ve bu vakit garip bir şey oldu. Düğmesine yanlış mı basmışlardı veya ne olduysa, birdenbire içi bomboş asansörün kapısı tam sekizinci katta, Alikulunun yanında ardına kadar açıldı ve Alikulu belki de koşup asansöre binmemek için koyu kahve renkli kapının ziline tekrar nasıl bastığını kendisi dahi anlayamadı.

Bu defa kapıyı büyük oğul açtı ve o anda asansörün kapısı gürültü patırtıyla kapandı. Büyük oğul nerdeyse iki metrelik uzun boyunun tepesinden ufak tefek Alikuluya baktı, sonra kapısı örtülen asansöre baktı, sonra yine çelimsiz Alikuluya baktı ve:

"-İndi ne isteyişen?" diye sordu.

Alikulu yine bir şey mırıldandı ve bu defa büyük oğul da onun ne mırıldandığını anlamadı. Aynen küçük kardaşı gibi elini cebine attı, yine ne kadar para çıkarttıysa, arasından üç tane on binlik seçti ve paraları Alikuluya verdi. Bu vakit Müseyib de tekrar koridora çıktı. Alikulu-yu görüp bu defa başını açık aşikâr bir memnuniyetsizlikle salladı:

"-Yine bu mudur?" dedi. "Bırak dursun."

Müseyib odaya geçti, az önce oğlanları ile birlikte içtikleri konyağın boş şişesini aldı ve koridora döndü. Şişeyi büyük oğluna doğru uzatıp:

"-Al, bunu da ver ona" dedi. Tekrar odaya geçti.

Büyük oğul boş şişeyi Müseyibden aldı ve kapıya yakınlaştı. Alikuluya öyle geldi ki, o izbandut gibi oğlan bu an boş şişeyi başına vuracak. Hatta o anı bekleyerek gözlerini dahi yumdu. Ama öyle olmadı. İzbandut gibi oğlan, şişeyi Alikulunun koltuğuna iteledi. Sonra parmağını uzatıp az kalsın bu ufak tefek adamın gözünün içine sokarak:

"-İnan" dedi. "Bir daha buralara gelip adamı rahatsız edersen, senin gözlerini çıkartırım."

Sonra büyük oğul kapıyı hırsıyla çarptı ve bu defa koyu kahve renkli kapı hakikaten de Alikulunun burnuna değdi.

* * *

Allahın kısmeti iki türlü olur.

Varlığının bir kısmeti var, yoksulun başka kısmeti.

Ve Allahın işine karışmak doğru değil, nankör olmak da lazım değil.

Beş Şirvan, bu da üç Şirvan, etti sekiz Şirvan.¹

¹ 10 bin manatlık kâğıt para. Üzerinde Şirvanşahlar sarayının resmi olduğu için halk arasında böyle adlandırılmıştır (AN).

Sekiz Şirvandan ötürü çöp kutularını kaç gün karıştırmalıydın?

Üstelik diğer taraftan da o pahalı boş şişe...

Nereye uçtu o yıldız?

Bu gece de dünkü gecenin aynısıydı. Göğün yüzü yıldızla doluydu.

Dünkü gibi ve bundan elli yıl evvelki o gece gibi.

Gece yarısını geçmişti ve şimdi Bakü sakinleri bunaltıcı sıcaklığın farkında değillerdi, Bakü uyumuştular.

Müseyib yine ardına kadar açtığı geniş pencerenin karşısında durup yıldızlara bakıyordu.

O yıldız bundan elli yıl evvel akıp gitmişti.

Bu elli yılda neler olmuştu?

Müseyibin canı birdenbire sigara istedi, ama sigara yoktu. Müseyib bundan iki, üç yıl evvel oğlanlarının talebine dayanamadı ve sigarayı bıraktı (Keşke hiç bırakmasaydı). Onlar bu evde bir tane dahi sigara bırakmadılar. Hepsini toplayıp götürüp attılar veya birine bağışladılar ve Müseyib de artık sigarasızlığa alıştı. Üç yıldan fazlaydı ki artık aklına hiç vurmuyordu.

Ama şimdi birdenbire canı sigara istedi.

Mesele şuydu ki Müseyib oğlanlarını aldatmıştı.

Sabah erkenden teşhis merkezinde tanış hekimlerle şakalaşıp muayeneye başlandıktan biraz sonra hekimlerin suratında şaka şamatadan eser alamet kalmadı ve kavrayışı çok hassas olan Müseyib, bunu o anda hissetti. Muayene bittikten sonra hekimlerin dili dolaşmaya başladı. "Menim işlerim necedir?" "Gerek meslehetleşek [istişare etmemiz gerek]..." "Kimle?" "Gerek götür koy eleyek [düşünüp taşınmamız gerek]..." "Kimle?" "Ferecovla..."

Ferecov Bakünün en meşhur *onkoloğuydu*.¹

Müseyib teşhis merkezinden çıkıp Mercedesi doğru *onkoloji* enstitüsüne sürdü ve eski tanıştı Ferecovun makamına girdi. Kendisini muayene ettirdi. "He, köhne dost, de göreک ne gezdiririk içimizde?" "Sen get, dincel, men de bir emelli başlı götür koy eleyim. Sabah söhbet ederik." "Mene dikkatle kulak as, köhne dost! Bele başa düşürem ki, işlerim yahşı deyil. Eger sen bu fikirdesen ki, indi men gedeceyem, sen de oğlanlarını çağırıp özüme demek istemediklerini onlara deyeceksen, ele şey yohdur! Ne varsa ele indi özüme deyeceksen." "Get istirahat ele, sabah danışark." "Herçengdir?"²

Ve Müseyib mavi gözlerini Ferecovun gözlerinin zil derinine dikti. Ferecov bu bakışlara açık aşikâr tahammül edemedi ve güya ceplerinde bir şey aramaya başladı. "Seninleyem, herçengdir." Ferecov güçlükle "deyesen [galiba]" dedi. "Vahtı geçip. Gec gelmişen."

Ferecovun makamına bir anlık sükut çöktü. Sonra Müseyib koltuktan kalkıp kapıya doğru adımladı. "Men gettim." "Analizler [tahliller]?"

Müseyib Ferecovun artık ne dediğini işitmedi ve kapıdan çıktı...

nereye uçtu o yıldız?

nereye, meçhul, tanınmaz bilinmez bir mekâna...

Birisi sabah evden çıkıp balık tutmaya gidiyor. Bunda acayip olan bir şey var mı?

Birisi evden çıkıp şişe toplamaya gidiyor ve bu da... bu da...

bu da kaidesine uygun bir iştir...

¹ Onkolog: Kanser mütehassısı (AN).

² Herçeng: Kanser. Latince *yengeç* anlamındaki kelimenin Farsçaya çevrilmişidir. *Herçeng*, Farsçada *yengeç* demektir (AN).

* * *

Bu gece de dünkü gecenin aynısıydı, göğün yüzü yıldızla doluydu. Bir tırnak ucu kadar dahi bulut parçası yoktu ve hava tamamen donmuştu. Sanki ortada -geçen gece ile bu gece arasında- bu uzunlukta bir gün olmamıştı ve bir de madem ki yıldızlar bu kadar uzaktaydı, madem ki yıldızlar bu kadar sayısız hesapsızdı, yani madem ki dünya bu kadar sırr-ı Hudaydı; bu sırr-ı Hudanın, bu uzaklığın, bu çokluğun mukabilinde dünkü gece ile bu gece arasında fark var mıydı, yok muydu? Bu tamamen manasız bir sualdi.

Nice yıllardan beridir ki Alikulunun içinde hiç kimseye demediği bir istek yaşıyordu. Bilhassa yaz vakitlerinde damda yatarken, bilhassa hava bu şekilde durgunlaşmış sabitleşince, göğün yüzü böyle tertemiz, ayılı yıldızlı olunca, o istek birdenbire depreşip canlanıyordu, güzel bir arzuya dönüşüyordu. Sanki susuzluktan sararıp kurumuş bir fideydi -ne bileyim domates fidesi veya biber fidesi veya başka bir şey-, sonra su döküyorsun ona, göz göre göre kendine geliyordu, yaprakları dikeliyordu, yeşili geri geliyordu.

Şimdi de o istek böyle birdenbire Alikulunun içinden baş kaldırdı.

Alikulu güya başka yıldızlardan yer küresine acayip ve garip mahlukların uçup geldiğini işitmişti. Onların binip geldiği tayyare gibi şeylere *uçan boşkap*¹ diyorlardı ve onlar güya yerden insanları *oğurlayıp* kendileriyle götürüyor, yer küresindeki insanların nasıl mahluklar olduğunu öğreniyorlardı. Alikulu günlerin güzel bir gününde o acayip, garip mahlukların gelip kendisini *oğurlayıp* aparmasını çok istiyordu. "Götürsünler, ebediyyen o uzak yerlere götürsünler, küre-yi arza bir daha hiç bir zaman dönme-yeyim."

¹ Uçan boşkap: Uçan daire (AN).

Muhakkak ki, yıldızlar dünyasının içi şimdi burdan görüldüğü gibi güzel bir şey değildi. Çünkü uzaktan güzel görünen bir şeyin içi, yakına gelince çöp kutularının içi gibi görünebilir. Ama Alikulu buna hazırdı. Esas olan şeydu ki, orası tamamen başka bir dünyaydı ve Alikulu o başka dünyanın sakini olacaktı ve bir daha hiç bir zaman yer küresine dönmeyecekti.

Alikulunun bütün hayatında -evlenene kadar da, evlendikten sonra da- sadece bir kadın olmuştu. O da avradıydı ve avradı şimdi beline, *yuyulmaktan* orası burası seyrelmiş beyaz çarşaf bağlamış ve böğrü üstü ince döşegün üstünde uzanmış, on altı altın dişli kaplama macerasından habersiz, yavaşça horuldayarak uyumuştü ve eğer gerçekten bir mucize meydana gelseydi, yani o acayip, garip mahluklar Alikuluyu götürüp kendileriyle beraber yıldızlar dünyasına götürseydi, acaba bu zavallı avradın hali nice olurdu?

O zaman bu zavallı avradın gidip caminin kapısında oturup dilencilik etmekten gayri bir çaresi kalmayacaktı.

Yok, lazım değildi yıldızlar dünyası. Bu güzel arzuyu içinden çıkarıp atmak ne kadar kederli bir şeyse de, atmalıydı. Çünkü kimin alınına yazılmışsa, yıldızlar dünyasında o yaşıyordu. Alikulunun alınına ise şöyle yazılmıştı: Bu, yer küresinde yaşasın, burada ölsün, izi mizi burada kaybolsun, yer küresinin toprağında çürüyüp kalıntılarını milyonlarca insanın kalıntılarına karışsın.

* * *

Dünyanın çöp kutuları pis kokmaktaydı. Onlardan güzel koku gelseydi o zaman ne olurdu?

O zaman başka bir dünya olurdu.

* * *

Bir kişinin bütün içi kanser yarasıydı. Metastaz bütün kemiklerine işlemiştir ve hekimlerin verdiği mühlet parmakla sayılacak kadar azdı.

O adamın karabasan, yarı uykulu ve ayıklık arasındaki şuuruna birdenbire başı karlı büyük bir dağın sureti gelip kondu ve onun karabasan, yarı uykulu ve ayıklık arasında kıvranan, tamamen tiknefes olan, bir ocak sıcaklığındaymiş gibi yanan şuru, dağdan sanki bir serinlik aldı. O serinlik bütün bedeninden geçti. Hatta artık hissetmediği ayakları da, sanki tertemiz dağ serinliğinden biraz üşüdü ve garip bir hadise meydana geldi: Bedeninden geçen serinlik, güçten düşmüş ayaklarının hafif üşüntüsü, onun şuurundaki karabasanı kovmaya, yarı uykulu hali dağıtmaya başladı. Sanki kendisiyle beraber bir aydınlık, bir hafiflik getirdi ve adam, nice gündün beri ilk defa ağzını açıp şöyle dedi: "*Meni dağa aparın...*"

Hayatının son isteği gibi adamın dediğine uydular. Onu büyük bir dağa götürdüler ve dağın eteklerine dek ne kadar yol varsa, o kadar gittiler ve adamın şuru sanki küçük bir kuş oldu. Kanat açıp dağın eteklerinde süzülürdü, *sıldırım yarganlarının*¹ üstünden geçti, dağın karşısında kıpkırmızı güneşin çıkışını gördü, güneşin göğe yükselmesini, eğilmesini ve yarın yeniden doğmak için dağın arkasında batmasını gördü. Dağın karlı başı, bulutları yarıp geçmişti ve o ufak kuşu bulutların öbür tarafına çağırıyordu. O yerlerde -ki orada saflıktan başka bir şey yoktu- ve hasta son aylarda ilk defa ayağa kalktı. Adım adım dağa tırmanmaya başladı. Yakınları, sevenleri evvela onun elinden, kolundan tutuyorlardı. Sonra hastanın adımları berkidi; sonra yakınları, azizleri onunla adımlayamadı ve hasta tek başına tırmanarak bulutların öbür tarafına geçti. Bulutların öbür tarafındaki saflık içinde

tam zirveye kadar yükseldi ve geri dönünce yakınları, azizleri hasta yerine sağlam, gümrak bir kişi gördü.

Herkes bu *sağalmayı* mucize saydı.

Ama burada mucize yoktu.

Sadece o adamın içindeki saflıkla dağın saflığı üst üste düşmüştü.

Ve bu olay geçmiş zamanlarda ve uzak diyarlarda baş vermişti...

Zuğulba, 21 Ağustos 2001

¹ Sıldırım yarganlarının: Uçurumlu vadilerinin (AN).

Eşek Arabası

(Şairin ölümü hakkında hikâye)

oldukça...
haddinden ziyade...

uy-y-y...
çok...
çok...

çok uzak idi, ama bu uzaklık coğrafi bir mesafe değildi; yılların uzaklığıydı, kocaman kocaman dakikaların, ondan da kocaman saatlerin, ondan da kocaman günlerin, sonra ayların, senelerin dehşetli, *el yetmez, ün çatmaz* bir uzaklığıydı ve o uzaklığı coğrafi manada sadece (belki de) gökteki yıldızların uzaklığıyla mukayese etmek mümkündü ve gökteki yıldızlara gitmek mümkün olmadığı gibi, hatıraların, hafızanın dibinde kalan o uzaklığa gitmek (yeniden gitmek) de hiç bir surette mümkün değildi ve şimdi sanki dışarıda şiddetli bir yağış yağıyordu (sessiz bir yağış) ve o uzaklık da, bir yüzünden (harice bakan tarafından) su süzülen pencere camının dışında görünüyordu...

... sü süzülen pencere camının öteki tarafındaki uzaklıkta, güneşin kıpkırmızı batma çağında, ormanın çamur yolundan cırlıdaya cırlıdaya gelen bir eşek arabası

gidiyordu ve odunlar arabaya düzgün istif edilmişti. Odunların üstünde ayağı yalın, başı kabak, 6-7 yaşında bir oğlan çocuğu oturmuştu...

... arabanın tekeri arada bir çamurlu çukura düşüyordu ve o zaman arabanın önünde yaya giden adam -çocuğun babası- eşeğin ipini ne kadar çekse de, eşeği ne kadar tehdit etse, korkutsa, sövüp saysa da, hayvan o ağırlıktaki yükü çukurdan çekip çıkaramıyordu ve çocuk da yeni kırılmış, yeni doğranmış odun kokusunun içindeki o güzel alemden çıkıp arabadan yere inmeye mecbur oluyordu; çocuk sinesini arabanın arkasına dayayıp bir eliyle ince belinde durmayan, sık sık kayıp düşen pantolonunu yukarı çekiyor, öbür eliyle de kendi kendisine yardım eyliyor, ıkına ıkına güç kuvvet veriyor ve sonunda eşekle birlikte tekeri çamur çukurundan çıkarmak zorunda kalıyordu.

... sonra yine arabadaki yükün başına tırmanıyordu ve yine yeni odun kokusunun içindeki o güzel aleme dönüyordu ve o alemde sonraki uzun uzun yılların, büyük büyük zaman birimlerinin hiç bir izi mizi yoktu...

2002 yılının görünüşü, yazılışı Emine hanımın hiç hoşuna gitmiyordu. Ortada iki 0, başta ve sonda da iki tane 2 mevcuttu ve sanki bu yazılışta bir aldatma, bir yalan vardı. Yani bu iki 0 ve iki 2 intizamının arkasında, aslında dünyanın bet emelleri bulunuyordu ve bu intizamlı diziliş, görünüş ise insanları aldatmak içindi.

Geceleri şairin karyolasının karşısındaki koltukta oturup hiç olmazsa birazcık uyumak isteyince, uyku alanında 2002 şeklindeki diziliş de, yazılış da Emine hanımın gözlerinin önüne geliyordu.

2-002

2-00-2

20-02

200-2

2-0-0-2

Ve böylece bu 2002 yılının rakamları hangi dizimde olursa olsun, Emine hanıma bedbinlik getiriyordu. Her iki taraftaki "2", hangi bet kuvvetlerince tuttuğu ücretli korumalar gibi bedbinliği "2002" rakamının içinde koruyup saklıyordu. Küçük bir açar deliği bile bırakmıyordu ki 2002 dizilişinin içine iğnenin ucu kadar bir hararet gelsin.

Elbette Emine hanım şunu yahşı anlıyordu: Ailelerinin üzerine bedbahtlık çökmüş ve sona da az kalmıştı. Şimdi 2002 yılının başlangıcıdır, ocağın evelleridir ve bu musibet uzun sürmeyecek, bu musibetin sonucu ölüm olacak (hekimler de bunu gizlemiyorlardı) ve sonra şairsiz hayat da tamamen başka bir hayat olacak. Emine hanım bütün bunları yahşı anlıyordu.

Ve 2002'nin yazılışı, dizilişi de böylece hiç bir ümit yeri bırakmıyordu. Sadece ümit bırakmamakla kalmıyor, yeni yılın bu rakamları her tarafa sanki kapkara bir çaresizlik şuası saçıyordu.

Ne zamanki İstanbuldaki son muayeneden ve Alman hastanesindeki bir aylık tedaviden sonra Baküye döndüler, az bir müddet sonra -eylülün ortalarında-, artık şairin ayak üstü durmaya takati kalmadı, yatağa düştü. Ekim böylece azap eziyet içinde geçti, kasım da böyle geçti, aralık geldi. İşte aralık ayının ortalarında Emine hanımın bütün içini bir kurt gibi şöyle bir his rahatsız etmeye başladı: Şair yeni yıl gecesini gidecek.

Şair gidiyordu, onu kurtarmak mümkün değildi. Bu, açık meseleydi. Ama 2001 yılının aralık ayında -kederi, ızdırabı, ağrısı, acısı daima Emine hanımın içinde kalacak olan o aralık ayında- Emine hanım sabahtan akşama dek içinden Allaha yalvarıyordu ki, bu musibetin sonucu yeni yıl gecesini meydana gelmesin ve oğlu da, kızları da bütün

ömürleri boyunca yeni yıl gecesinin kederini omuzlarında taşımasınlar. Bu esnada garip bir olay baş verdi (Allah, Emine hanımın duasını kabul etti). Yeni yıl gecesini şair kendisini birdenbire evvelkine nisbeten yahşı hissetti.

Yeni yıl gecesini oğul da, kız da hiç bir yere gitmedi. Büyük kız da, kocası da, Eminaşka da -şairin şimdilik yegâne torunuydu ve şair ona Emine hanımın adını koymuştu, oğlan olsaydı kendi adını koyacaktı-, onlara geldi. Geçmişteki güzel yeni yıl akşamları gibi hepsi eve yığıştı ve yeni yıl gecesini oğul şampanya şişesinin tıkacını patlatıp "şerefe" dedi:

"Baba, biz hepimiz senin sağlığına içiyoruz! Biz hepimiz senin sağalmanı, ayağa kalkmanı, evvelki gibi olmanı çok istiyoruz! İşte görüyorsun, bu gece hiç bir yere gitmedik, evde kaldık ki, seninle bir arada olalım!"

Büyük kızın kocası, yani Emine hanımla şairin damadı da:

"-He" dedi. "Benim babam da bizim bu *novi godda*¹ size gelmemizi, sizin yanınızda olmamızı istedi."

"Benim babam da," yani Memmed muallim. Emine hanımla şairin dünü.

Oğul "şerefe"yi söyleyince, sonra da damadı bu sözleri deyince, Emine hanım gözlüğünün kalın camları arkasından dikkatle, karyolada uzanıp başını bembeyaz iki yastığın üstünde dikeltmiş olan şaire baktı: Şair hastalandıktan sonra daha da incelmış ve tamamen solmuş dudakları ile gülümsedi ve başını yavaş yavaş sallayıp sanki oğlunun dediklerini tasdik etti ve şairin gözlerindeki ifade yeni yıl gecesini Emine hanımın bütün içini kahurla doldurdu. Şairin gözlerindeki ifadede bir minnettarlık vardı. Sanki şair oğluna, kızlarına, damadına, belki Emine hanıma da, hiç bir yere gitmedikleri, bu yeni yıl gecesini

¹ Novı god: Rusça yeni yıl (AN).

kendisiyle bir arada geçirdikleri için teşekkür ediyordu... Hatta Memmed muallime de... Memmed muallime de büyük kızın, damadın, Eminaşkanın bu gece onlara, yani Memmed muallime değil de buraya, yani şairin yanına gelmelerine izin verdiği için teşekkür ediyordu...

Ağrılar, acılar şair gibi bir şahsiyeti *sındırmıştı*...

Şairin azaplarını ancak morfin iğnesi azaltıyordu.

Emine hanım kendisini tutamayp ağlamaktan korktu, mutfığa geçti. Mikro dalgalı fırının kapağını açıp içinde cızır cızır, kıpkırmızı kızaran kaza baktı ve bu esnada oğlu mutfığa gelip sevinçle:

"-Baba, kaz nasıldır? diye soruyor" dedi.

Emine hanım az önce oğlunun dediği sözlerdeki minneti aklından çıkardı (Gerçekten o sözlerde her hangi bir kabahat yoktu ve o sözlere hiç kimse aldırış etmedi). Şairin evvelki güzel yeni yıl geceleri gibi mikro dalgalı fırının içinde kızaran kazla ilgilenmesi, Emine hanımın keyfini sanki biraz yerine getirdi ve o, kaza bakarak:

"-Alâdır" dedi.

Sonra başka bir mucize baş verdi. Şair zayıf sesle, ama az kalsın tamamen unutulmuş bir şevkle dedi ki:

"-Ben de votka içeceğim."

Oğlu kadehlere votka döktü. Şair *arıklayıp* uzanmış ve sararmış parmakları ile kadehi kendisi tuttu. Nice vakitten beri ilk defa votka içti ve gerçi *ark* çenesinden biraz votka süzülüp yakasına döküldü ama o votka, nice aydan beri sanki küçük bir deliği dahi olmayan ve havasızlıktan boğulan odanın pencerelerini ardına kadar açtı, içeri taze hava estirdi.

Ve o gece Emine hanımın içinde şöyle, deli bir ümit baş kaldırdı: Acaba hakikaten bir mucize meydana gelecek, kocası gerçekten *sağalacak*, ayağa kalkacak, evvelki gibi olacak mıydı? Ama ne zaman ki, biraz sonra, yeni 2002 yılı henüz gelmeden şairi uyku bürüdü, gece geçti; sabah erkenden şairin dehşetli ağrıları yine yılan başı gibi

başını dimdik kaldırdı, yine gelip morfin vurdular. Emine hanımın içindeki deli ümit de ebediyen sönüp gitti.

* * *

Sanki bir şey çekilip şairin içinden çıkmak istiyordu, onun bedeninden azat olmak istiyordu. Ama çıkamıyordu. Gayret ediyordu, çabalıyordu, şairin bütün içeri dar-madağın ediyordu, dönüp dolaşıyordu, dışarı çıkmak için karınca yuvasının deliği gibi bir yer arıyordu, ama çıkamıyordu ve gerçekten de içinde böyle dolaşıp duran, dışarı çıkmak için böyle can atan, böyle azatlığa ulaşmak isteyen şairin ilhamı mıydı?

o ilham onu bırakıp niye kaçmak istiyordu?

o ilham onsuz ne edecekti?

boşluk mu olacaktı o ilham, hava mı olacaktı, ne olacaktı?

her şey geçmişte kalmıştı... kuyunun dibinde... kap-karanlık kuyunun dibinde...

kuyunun dibinden hiç kimse kalkamadı ve hiç kimse de kalkamayacak...

kuyunun ağzı bu dünyadadır, dibi ise tamamen başka bir dünyadadır...

* * *

Hiç kimse bilmiyordu ki, onun iki sanatkârlık sahası var:

a. Yazılmış şiirleri (manzumeleri, manzum piyesleri, Puşkinden, Nekrasovdan, Mayakovskiden, Nazım Hikmetten, Yegor İsayevden, Eduardas Mejalaytisden (Bu Litvan şairinin Lenin mükafatı aldığı vakitler), Pablo Nerudadan, Tunus şairi ve SSCB'nin dostu Mustafa el-Farsinin Rusçaya çevrilmiş şiirlerinden, Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra ise Mandelştamdan, Svetayevadan,

Yosif Brodskiden, Mehmed Akif Ersoydan tercümeleri ve saire).¹

b. Ve bir de -işte bunu kimse bilmiyordu- yazılmamış şiirleri.

Şairin yazılmamış şiirleri yazılmadı ve hiç bir zaman da yazılmayacak.

Yazılmamış şiirlerden bin defa yahşıları yazılacak, şüphesiz onlardan kötülerini de çok yazılacak, ama onun yazılmamış şiirleri hiç bir zaman yazılmayacak.

Bundan beş yıl önce -şairin 60. yaşı tamam olunca- gerçi cumhuriyetin önderleri onu tebrik etmişti ve bu tebrikler gazetelerde verilmişti. Televizyonda şair hakkında programlar yapılmış ve müstakil Azerbaycan cumhuriyetinin "şeref" nişanı ile taltif olunmuştu. Üniversiteler, ilmi enstitüler bir sıra şehir ve kazaların (küçük kızın hesaplamasına göre bunların sayısı 23 idi) mülki amirleri onunla görüşmüşlerdi, ama şair Cumhuriyet sarayında tantanalı, muhteşem jübile gecesinden imtina etmişti:

"-Karabağ Ermenilerin esaretinden azat oluncaya dek, ben hiç bir jübile istemiyorum" demişti.

Ve şairin bu beyanatını bütün gazeteler basmıştı.

Emine hanım:

¹ Puşkin (Aleksandr Sergeyeviç, 1799-1837), Rus edebi dilinin kurucusu meşhur şairdir.

Nekrasov (Nikolay Alekseyeviç, 1821-1878), Rus şairidir.

Mayakovski (Vladimir Vladimiroviç, 1893-1930), marksist Rus şairidir.

Nazım Hikmet (1902-1963). Selanik doğumlu marksist şair. Mezarı Moskovadadır.

Mejalaytis (Eduardas Benyaminoviç), Litvan şairidir. 1919'da doğmuştur.

Pablo Neruda (1904-1973), Şilili marksist şairdir.

Mandelştam (Osip Emilyeviç, 1891-1938?), anti-marksist Rus şairidir,

Svetayeva (Marina İvanovna, 1892-1941), Rus kadın şairidir.

Mehmet Akif Ersoy (1873-1936). Türk şairidir.

"-Karabağın derdini çekmek bize kaldı?" dedi.

Küçük kız derdinden ah çekip:

"-Baba öyledir" dedi.

Emine hanım:

"-Öküz gibi oğlanlar bıyıklarını bura bura pazarda domates satıyor, ama Karabağın derdini biz çekiyoruz" dedi.

Yazılmamış şiirlerden:

hatireler
bu yağışlı günlerde
güzgü kimi
sınır¹ bir bir

yere dökülmüş
güzgü kırıklarında
gün ışığı
ocak şölesi²
kulak parası³
gözün yansı
gecenin karanlığı
düşün gilesi⁴
yanmık göbek

güzgü kırığına
düşmüş göz yaşı
güzgü kırığında
gülen dudakların
bir kenan
güzgü kırığında öpüş izi
yalan
sadakat
hiyanet
kara gözlerin ışığı

¹ Sınır: Kırılır (AN).

² Şölesi: Alevi (AN).

³ Parası: Parçası (AN).

⁴ Düşün gilesi: Göğsün ucu (AN).

sonuncu nefes
çağa kışkırtısı¹
yenice terleyen bıç yeri
den² düşmüş saçlar

yağış kesmir
sınır güzgüler
kırk kırk
yere dağılır
hatireler

kesecek yağış
tan yeri sökülecek
görünecek güneş
süpürgeci kan
hermişe akan burnunu çeke çeke
güzgü kırıklarını süpürecek
ve apanp
zibil kabına³ dökülecek

* * *

Mikropların hepsi; milyar milyar, tirilyon tirilyon ve bunlardan da çok çok olan mikropların azı, pek cüzisi sevimli; çoğu, haddinden ziyade çoğu ise zehirli olan mikropların hepsi, sanki bu dem şairin beynine dolmuştu. Biri öbürünü iteleyerek, birbirini sıkıştırarak her mikrop, onun beyninde kendi yerini berkitmeye çalışıyordu ve şairin beynindeki bu mikrop dalgalanması, bu mikrop kaynaşması çok dehşetli, çok azap eziyetli bir ağrıyla birlikteydi.

Emine hanım o zaman ince, kelebek gibi hafif bir kızdı. Sanki şimdi yaşadığı (şimdi yaşadığımız) bu dünyanın insanı değildi. Başka bir gezegenden gelmişti ve evlendikleri gecenin ertesi günü -ebediyen geçmişte kalan o günün sabah çağı-, sırtında bembeyaz ipek sabahlık (ve

¹ Çağa kışkırtısı: Bebek ağlaması (AN).

² Den: Ak (AN).

³ Zibil kabı: Çöp kutusu (AN).

bu sabahlığın altından onun o zaman balık gibi pürüzsüz çiplak bedeni görünüyordu), pencerenin arkasında durup henüz uyanmamış şehire, Baküye bakıyordu ve seher çağının alaca karanlığında deniz kenarına doğru uçan bir çift kuş gördü. -Acaba ne kuşlarıydı onlar, kim bilir, o kuşların da kemikleri çürümüştür şimdi?- Ondan dolayı veya nedense birden sordu:

"-Acaba kuşların da ruhu var mı?"

Sen arkası üstü karyolada uzanıp kollarını başının altında çaprazlamıştın ve:

"-Şüphesiz" dedin.

Bembeyaz ipek sabahlıklı ince (bedeni balık gibi pürüzsüz) kız:

"-Dünyada ne kadar canlı varsa, onların hepsinin ruhu var mı?" diye sordu.

Sen gülümseyip:

"-Şüphesiz vardır" dedin.

"-Mikroplar da canlıdır. Onların da ruhu var mı? He?"

Sen omuzlarını kaldırdın (O zaman hiç bir yerin ağrıyordu).

"-Şüphesiz" dedin.

"-Milyonlarca yıldan beri mikroplardan tutun da dinazorlara dek bu kadar canlı öldü dünyada, bundan sonra da hele heeey, ne kadar ölecek... Peki bu kadar ruh o dünyaya nasıl sığacak?"

Sen bembeyaz sabahlıklı, biraz da sanki kendi fikirlerinden ürkmüş o ince kıza bakarak bu defa güldün ve:

"-Ne bileyim?" dedin.

Ne bileyim...

Sen o zaman:

"-Ne bileyim!" dedin.

Ama niye sığmıyor?

Allahın insanı yarattığı günden beri, işte o günden bu zamana dek ne kadar insan Allaha yalvarmış, dua et-

miş, imdat istemiş ve o kadar yalvarışlar, dualar, imdatlar görünen bu dünyaya nasıl sığmışsa, o ruhlar da görünmeyen o dünyaya öylece sığamaz mı acaba?

Bu kadar fikir, düşünce, bu kadar dert keder, gam gusse, bu kadar sevinç, bu kadar his, ufacık bir beyine nasıl sığar? He?

Ama o zaman sen:

"-Ne bileyim?" dedin.

ne bileyim...

hiç kimse bilmiyor...

bu dünyada hiç kimse hiç bir şey bilmiyor...

ve böyle bir cahillik mukabilinde bu dünyanın -görünen dünyanın- his ve heyecanları, derdi kederi, ağrısı acısı, korkusu ürküsü, aslında çok ahmakça bir şeydir...

Şimdi bak, bu dem şairin beynini dolduran mikrop- lar da şairle birlikte ruhlar dünyasına gidecek...

Peki ruhlar dünyası yoksa o zaman ne olacak?

Ama o araba çamurlu yolda cırıldaya cırıldaya gidiyordu, o yol ruhlar dünyasına aparan yolun başlangıcı değildi. O yol, başka bir dünyanın -hiç kimsenin işitmediği, bilmediği üçüncü bir dünyanın yoluydu, ama bu dünya, bu görünen dünya- o çocuğu araba yükünün üstünden çekip aşağı indirdi, kendinde sakladı. Onu arabanın gittiği üçüncü dünyaya bırakmadı.

* * *

Şair şiirlerini ezber şekilde hafızasında saklayamıyordu. Edebî meclislerde, okuyucularla görüşmelerde, televizyona çıkışlarda şiirlerini ya kâğıttan, ya kitaptan okuyordu ve şimdi de hiç bir şiiri tam olarak hatırlamıyordu. Sayısız hesapsız bütün mısralar şairin beyninde birbirine karışmıştı ve ahir zamanlar şairin beyni çok zaman karışık mısralar kaosunun içinde oluyordu ve garip-

tir, o mısralar kaosunun içinden bundan tam kırk dokuz yıl evvel, on altı yaşında iken, 1953 yılının gamlı kederli o mart gecesinde, Stalinin ölümü münasebetiyle yazdığı ve sanki çoktan unutulmuş şiirin bir parçası, birdenbire o mısralar kaosunun içinden çıkıp intizamla alt alta diziliyordu. Bu, onun matbuatta dercedilmiş ilk şiiriydi, kaza merkezine gidip postayla gazeteye göndermişti, *Azerbaycan Gençleri* gazetesi ise cumhuriyet gençlerinin o türden binlerce matem mektuplarının, matem şiirlerinin arasından onun şiirini seçip basmıştı ve bu şiiri *Azerbaycan radyosu* da o soğuk mart günlerindeki matem *verilişlerinde* meşhur sipiker Sultan Necefovun icrasıyla atmosferde seslendirmişti.

Sen ebediyete göçdün

Ancak biz

Nece yaşayacağız sensiz?

Doğrudan mı yine

Güleceğik evvelki tek

Seveceğik evvelki tek

Yiyeceğik evvelki tek

İçeceğik evvelki tek?

Yine evvelki tek, udacağı havanı?

Şair gülümsedi: Nasıl yaşayacağız sensiz?

Ve şair böyle gülümseyince babasının gülümsemesini gören odadaki küçük kızı sevinçle:

"-Oy, baba gülüyor!" diye bağırdı.

Emine hanım şaire içirmek için mutfakta elma ve havuç suyu sıkıyordu ve kızının sözlerini işitince acele odaya geçti, gözlüğünün kalın camlarının arkasından şaire baktı.

Şairin beynindeki kaosun içinden çıkan mısralar öyle nizamla, öyle intizamla alt alta dizilmişti ki, öyle bozulmamış idi ki, sanki o mısralar ölümünden bu kadar yıllar geçse de yine Stalinden korkuyorlardı.

Şair yine gülümsedi.

Kız sevinçle:

"-Görüyor musun anne?" dedi.

Nice haftanın azabından, eziyetinden sonra ilk defayı ki, şairin suratına böyle hafif bir gülümseme, bir tebessüm çökmüştü. Ama bu tebessüm Emine hanımın hiç hoşuna gitmedi. Niye? Bunu bilmiyordu... ama... sanki... bu tebessüme başka bir dünyanın gölgesi çökmüştü.

* * *

Orman ile köy arasındaki araba yolu dereden, tepeden aşır öylece uzayıp gidiyordu...

O söğüdün adı ise Pir Söğüt idi...

Nuh nebiden kalma eğri büğrü, lakin çok bereketli ark, orman ile köy arasındaki araba yolunu tam ortadan kesiyordu ve köyün cemaatı ormandan getirilen türlü türlü ağaç gövdelerini arkın üstünden uzatıp köprü gibi bir şey yapmıştı ve köprünün yanında, arkın kenarında dağ etekleri için nadir bir ağaç olan kocaman bir söğüt bitmişti. Pir Söğüt ve o Pir Söğüdün dalı budağı o kadar uzamıştı, çoğalmıştı ki; köprünün üstünü de kaplamıştı. Bilhassa baharın sonlarında, yaz aylarında, güzün evvellerinde köprüden geçmek için Pir Söğütle adamakıllı güreşmek, kolunu budağını kenara çekmek gerekti ki, araba köprüden geçebilsin.

Köprünün üstünü temizlemek, yani Pir Söğüdün köprünün üstünü basan budaklarını kesmek, elbette günah gibi bir şeydi ve hiç kimse buna cüret edemezdi ve tek kelimeyle bu, hiç kimsenin aklına dahi gelmezdi...

Ve o bahar akşamı Pir Söğüdün taze yaprakları ter ü taze idi ve babası küreğini söğüdün yana burulan alt budaklarına dayayıp onları köprünün kenarına sıkıştırarak:

"-Toş! Toş!" diye eşeğin ipini çekti ve ormandan geldiği için tok olmasına rağmen ağzını uzatıp söğüdün yapraklarını koparmak isteyen eşeğin arkasından "ay karni-

na şiş batmış, şimdi tıknımamış mıydın?" diye söylendi ve araba köprünün üstünden geçerken yukarıdaki budakların ter ü taze yaprakları odun yükünün üstünde oturan altı yedi yaşındaki oğlanın suratına, alınına, boğazına dokundu.

Ve bu kadar yıllardan sonra şair, o söğüt ağacının taze yapraklarının zarıflığını alında, suratında, boğazında hissetti ve tamamen unuttuğu, hiç bir vakit aklına gelmeyen o büyük söğüt ağacı gariptir; yemyeşil, güzel yapraklarıyla değil, çıplak olarak şairin gözlerinin önünde durdu. Güz bitmişti, kış gelmişti, söğüdün yaprakları dökülmüştü, budakları da şimdi zayıflayan sulu kardan çıkmıştı. Yamyaştı, üşüm üşüm de üşüyordu.

Tabiat Pir Söğütten korkmuyordu, ona böyle kıymıştı...

Araba ise artık köprüyü geçmişti ve çarkları cırlıdaya cırlıdaya köye doğru gidiyordu. Eşeğin ipi önde adımlayan adamın elinde, çocuk da odun yükünün üstündeydi...

* * *

Şair diyordu ki görürsünüz, Eminaşka büyük ressam olacak ve o, Eminaşkanın kaleminden, kurşun kaleminden, sulu boya fırçalarından çıkan kâğıtları dikkatle, hususi bir zevk ve iftiharla gözden geçiriyordu ve mini mini Eminaşkanın gerçekten galiba resme istidadı vardı. Eline kalem, kurşun kalem geçtiği gibi kâğıdı mağdı karışık kuruşuk çiziyordu ve aylar geçtikçe, bu karışık çizgiler yavaş yavaş bir şeye benzemeye başlıyordu. Gerçi Eminaşkanın öbür dedesi, yani Memmed muallim torununun bir şeyler çizdiği kâğıtlara bakıp bir şey demiyordu, sadece manalı manalı gülümsüyordu. Şairin büyük kızı kaynatasının bu anlamazlığına içinden kin intikam besliyordu

ve Eminaşkanın yaptığı resimleri başkalarına daha fazla bir şevkle anlatıyordu, izah ediyordu.

Büyük kız öğleyin Eminaşkanı çocuk yuvasından alıp şairi ziyaret etmek için kendi evlerine değil, doğru babasıyla geldi ve Eminaşka sulu boya fırçalarıyla resim yapmaya başladı ve genç ana, bu defa da çocuğun sarı sulu boya fırçasıyla beyaz kâğıda çizdiği çizgilerin tastamam güneş resmi olduğunu gördü.

"Oy Eminaşka!" dedi. "Ne güzel çizmişsin!" Sonra kâğıdı anasına gösterdi: "Anne bak."

Emine hanım gözlüğünün kalın camlarının arkasından kâğıda baktı ve uykusuz, yorgun gözleriyle gülümseyip:

"-He" dedi.

Büyük kız Eminaşkadan:

"-Ne yaptın?" diye sordu "Ne yaptın, he?"

Eminaşka:

"-Çiz... çizdim..." dedi.

Anası yine:

"-He, elbette çizdin! Ne çizdin?" diye sordu.

Eminaşka:

"-Ben çizdim" dedi.

Anası:

"-He, elbette" dedi. "Sen çizdin! Güneş çizdin, he mi?"

Eminaşka biraz anasına baktı, sonra ak kâğıttaki sarı hatlara baktı ve:

"-Güneş çiz... çizdim..." dedi.

Anası sevinçle:

"-Doğru" dedi ve karyolada uzanıp gözlerini tavana diken şaire baktı, sonra:

"-Peki sen bu şekli kim için çizdin?" diye sordu.

Eminaşka da karyolada uzanan şaire baktı:

"-Dedeye..." dedi.

Anası canı gönülden sevinerek:

"-Oy, ne yahşı! Ne yahşı!" dedi. "Gördün mü anne, dede için çizmiş güneş resmini?!"

Emine hanım yine yorgun, uykusuz gözleri ile gülümsedi:

"-He şeytandı daa..."

Civan ana kendini tutamayıp Eminaşkanı öptü. Onun için elbette çok hoş şeydi. Zira Eminaşka hayatında ilk defa, hiç kimse Eminaşkanın elinden tutmadan, ona öğretmeden, böyle sapsarı güneş resmi çizmişti ve belki onun için daha da hoş olan şeydi: Eminaşka sanki Vanka¹ idi, anasının kalbindekini okuyordu:

"-Gel, gel, o zaman resmi sen dedeye göster." Bunu de hevesle büyük kız dedi.

Ve onlar şairin karyolasına yakınlaştılar.

"-Dede bak, Eminaşka senin için ne çizmiş?"

Eminaşka da elindeki kâğıdı dedesine doğru uzattı:

"- Pek alâ."

Şair gözlerini tavandan çekip evvela eğri büğrü çizgilere baktı. Sonra torununa -tamamiyle yad, sanki katiyen onunla alakası olmayan bu mahluğa baktı-, sonra kızına baktı, yad... yad... yad... insanlar... o, tamamen yad insanların içindeydi. Yani şair biliyordu, görüyordu ki, bu Emine hanımdır, bu büyük kızdır, bu ufacık Eminaşkadır, torunudur; küçük kıızı da şairin gözünün önüne geldi, oğlu da, ama hepsi yad idi...

yad idi...

yad idi...

yad idi...

hepsi, Memmed muallim gibi yad idi...

ve şair yine gözlerini onlardan çekip tavana dikti. Gerçi şair, ateş içindeki beyniyle böyle bir yabancığın civan ananın gönlüne dokunduğunu hissetti. Hatta büyük kızının üzüntüden gözlerinin dolduğunu da gördü. Ama

¹ Vanka: İnsanların içini okuduğunu iddia eden bir Bulgar kadını (AN).

artık bir söz, tek kelimeyle bir şey demeye hevesi olmadı...

yad idi...

herkes ve her şey yad idi...

ve her zaman da böyle olmuştu...

* * *

1953 yılının yas içinde olan o soğuk mart akşamlarından birinde, köyün halkı her zamanki gibi kolhoz idaresinin önüne toplanmış, uzun bir direğin başında kurulmuş radyo cihazında önderin ölümü ile ilgili matem verilmişlerine kulak veriyordu ve bu zaman babası o cihazdan "genç şair" olarak oğlunun adını işitince, meşhur sipiker Sultan Necefovun icrasında oğlunun şiirini dinleyince, yüreği çırpındı. Babasına evvela şöyle geldi: Önderin ölümü kendisine öyle tesir etmiş ki kulağına gaip ten sesler geliyor. Ama bütün etrafındakilerin kendisinden besbet bir hayret içinde olduğunu görünce, tamamen hayret etti: Önderin ölümüne ağlamak mı gerektiğini, yoksa radyodan oğlunun adını işitince köy halkının da hayret edip gâh kendisine, gâh mektebin binasından var gücüyle koşarak kolhoz müdürlüğünün önüne doğru gelen oğluna baktığına sevinmesi mi gerektiğini bilemedi.

* * *

Yazılmamış şiirlerden:

BİRİNCİ ŞİİR (YAZILMAMIŞ YAZI?)

dağlır payızın¹
boz bulutları
görünür güneş
kolun² dibi ile

¹ Payızın: Güzün (AN).

² Kolun: Çalılığın (AN).

sürünen yılanın haça¹ dili
donar havada
kuruyup düşer yere
kanşır gazele

ötür payız²
geçer kış
gelir yaz
kalkar torpakdan
haça başlı
kırmızı gül
solar
çıkanda güneş
açar
gecenin karanlığında

İKİNCİ ŞİİR

kara şeh³ düşmüşdü
o taze ter lalenin
kara leçeklerine⁴
sökülürdü kapkara tan yeri

öle öle
kara dağa tırmaşan
karbüratörü harap
sınık⁵ sökük avtobusun
tütsüsü ve tırlısı
basmışdı alemi

çaşmışdı⁶ tabiat
renkleri sehv salmışdı⁷
hisleri korşalmışdı⁸

kara şafak saçdı tan yeri

¹ Haça: Çatal (AN).

² Ötür payız: Geçer güz (AN).

³ Şeh: Çiy (AN).

⁴ Leçeklerine: Çiçeklerinin taç yapraklarına (AN).

⁵ Sınık: Kırık (AN).

⁶ Çaşmışdı: Şaşırmişti (AN).

⁷ Sehv salmışdı: Yanlış göstermişti (AN).

⁸ Korşalmışdı: Körelmişti (AN).

kapkara köpüklerle
köpüklene köpüklene
dökülürdü yargan¹ boyu
kara şelale

ÜÇÜNCÜ ŞİİR

bir boz payız seheri
hele sökülmemiş tan yeri
bir boz külek² esdi
Bakünün küçelerinde³

bir boz külek esdi
bakünün küçelerinde
süpürüp apardı
hazan yarpaklarını
küçeye atılmış
boş koka kola bankalarını⁴
işlenmiş gandonları⁵
kâğıt kırıntılarını
gazete parçalarını
çirkli polietilen⁶ torbaları
ve benim yaşadığım yılları

polietilen torbaları
kuş kimi
ağaçlara konurdu

uzaklardan
sesi gelir de
bir birine değip
dank dank feryad eden
boş bankaların

* * *

O zaman -70'li yılların başlarında- Amerika emperyalizmine karşı mücadele veren Ancela Davis uzun, *arık*, gözlerinde büyük camlı gözlük, kara kıvrıkcık saçları tıraş edilmiş çay çalısını andıran bir kızdı ve şair o zaman güzel bir zürafaya benzeyen bu zenci kızın şerefine uzun bir şiir yazmıştı ve o şiir çok popüler oldu; meşhur ve boğazı sağlam sanatçıların icrasında 7 kasım 1917 Sovyet hakimiyetinin kurulmasının yıl dönümünde, emekçilerin 1 Mayıs bayramına hasredilen tantanalı resmi bayram gecelerinde, önderlerin iştirak ettiği konserlerde, televizyonda okundu. Rus diline tercüme olunup SSCB'nin baş gazetesi (gazeteler müdürü) Pravdada derc edildi, ders kitaplarına alındı ve bu uzun şiiri ders kitaplarından ezberleyen öğrenciler, şimdi herhalde Ancela Davisi çoktan hatırlarından çıkarmışlardı. O şiirin bazı mısraları belki kimselerinin hafızasında takılıp kalmıştı, ama acaba şairinin kim olduğunu hatırlıyorlar mıydı? Kim şimdi gidip onlara soracaktı ki, "Bundan otuz yıl önce Amerika Birleşik Devletlerinde emperyalizme karşı mücadele yürüten zürafaya benzer bir zenci kızı, bir Ancela Davis vardı, hatırlıyor musunuz? Bir de şiir yazmışlardı ona, sizin ders kitabınızdaydı, o şiiri şimdi hatırlıyor musunuz?"

Yüzde yüz hatırlamıyorlardır.

Öyle ama yazılan bozulmaz derler.

Bütün sözler gibi bu da boş sözdür.

Güya ilk önce söz yaratılmış. Ne olacak yaratıldıysa?

Bir de öğrenciler bugün o şiiri ve o şiirin şairini hatırlıyorlar mı, hatırlamıyorlar mı, bunun ne manası var?

Hiç bir manası yoktur.

Peki basketbolcuya benzeyen o kız (o zaman güzel bir zürafaya benziyordu, şimdi eğer sağsa kim bilir kime benziyor? Belki şimdi zürafaya değil, file benziyor), bilse ki dünyada Azerbaycan adında bir memleket var ve Azerbaycan memleketinde bundan otuz yıl önce kendisinin şerefine şiir yazılmış, öğrenciler mektepte o şiiri ez-

¹ Yargan: Derin ve dar vadi (AN).

² Külek: Rüzgâr (AN).

³ Küçelerinde: Sokaklarında (AN).

⁴ Bankalarını: Kutularını (AN).

⁵ İşlenmiş gandonları: Kullanılmış kaputları (AN).

⁶ Çirkli polietilen: Kirli naylon (AN).

berleyip not almışlar. Kimi 2, kimi 5. Ne düşünür acaba? Hangi hislere boğulur? Nasıl etkilenir?

Ama o zenci kızı ne düşünecek, hangi hisleri geçirecek, bunun da -yüzde yüz- hiç bir manası ve bir kara kurşluk kadar kıymeti yoktur.

* * *

"-Toş! Toş!" Babası eşeğin ipini çekiyordu.

O gün -şairin iyice aklındaydı- araba yolunu da, bütün etrafı da sis basmıştı, ince ince çiseliyordu ve odunların üstünden yere inen altı yaşındaki oğlan, gâh sinesini, gâh sırtını, tekeri çamura batıp yerinden kıılmadayan arabanın arkasına dayayıp ikına ikına güç kuvvet veriyor, sık sık ince belinden kayıp düşen pantolunu yukarı çekiyor, arabayı iteliyordu. Nihayet araba yerinden oynadı. Altı yaşındaki oğlan da arabanın ardından dört beş adım gidip yerine -odunların üstüne- tırmandı. Sis, *çiskinin* içinde bir müddet öylece gittiler. Sonra birden babasının gözü oğlunun odun yükünün üstünden sallanan ayağına ilişti:

"-Lastiğin hani?"

Oğlan ayaklarına baktı. Birinde lastik vardı, öbürü yalındı. Demin arabayı itelerken lastiğin bir eşi ayağından çıkıp çamurda kalmıştı ve oğlan dönüp arkaya baktı, sanki sisin, *çiskinin* içinde o ufak lastiğin eşini görecekti.

Deminden beri çarkın çamura batmasından ve eşeğin zorlanmasından hırslanan adam, hıncını çocuktan aldı.

"-Eşek oğlu eşek! İn, yürü, canın çıksın, nasıl sürdüysen öyle bul getir."

Ve oğlan gözlerini, biri lastikli, öbürü yalın ayaklarının altına dikti, çamura batarak ve sık sık da ince belinden kayıp düşen pantolunu yukarı çekerek araba yolundan geriye gitti ve birazdan araba sisin içinde tamamen

gözden yitti. Bütün dünyada her tarafı basan sisten, dumandan başka hiç bir şey yoktu ve sisin, dumanın içinde altı yaşındaki oğlan çamura batıp çıkan ayaklarının altına bakarak lastiğini arıyordu. Arada bir dönüp arkaya, arabaya doğru bakıyordu, ama hiç bir şey görünmüyordu ve o zaman sisten sanki bir parça ayrılıp bir kaygı, bir endişe oldu, telaşa döndü ve çocuğun içine doldu. Yüreği heyecanla sık sık vurmaya, telaş içini oymaya başladı.

Elbette çocuk köyle orman arasındaki araba yolunu iyi tanıyordu ve bu yoldan baş aşağı gidip birazdan köye çıkmak onun için pek zor bir şey değildi ve oğlan da bunu biliyordu, ama her tarafı bürüyen o sisin içinde o dem, sanki masallardaki tılsımlar aleminin dehşetine benzeyen ve adamı üşüten bir şey vardı.

Lastikleri babası bundan üç dört ay önce ilçe merkezinden ona hediye olarak alıp getirmişti ve parl parl parlayan lastikler o zaman onu çok sevindirmişti. Bir müddet yürek edemeyip lastikleri giymemişti. Çünkü çamura, toprağa bulaşacaklardı. Ama ne zamanki lastikleri giydi, lastikler de evleri gibi, avluları gibi, köyleri gibi, eşek arabası gibi alelade bir şeye döndü.

Oğlan lastiğini ararken sık sık burnunu çekerek ağlıyordu. Nihayet çamura batıp kalan lastiğin eşini buldu ve öbür ayağındaki lastiği de çıkarttı. Her elinde bir lastik tutup yalın ayakları ile çamura batarak, geriye koşmaya başladı. Ara sıra pantolu belinden kayıp düşüyordu ve oğlan bir an duruyordu. Lastiği tutan elleriyle birlikte pantolunu yukarı çekip, yeniden baş aşağı koşuyordu.

Sis gitgide yoğunlaşıyordu. O yüzden araba sanki birdenbire yerin içinden çıkıp oğlanın karşısında peyda oldu ve oğlan nefes nefese lastiklerin ikisini de bir eline alıp öbür eliyle arabanın arkasına yapıştı. Derin, rahat bir nefes aldı ve kusurlu olduğu için odunların tepesindeki güzel yerine tırmanmaya cesaret edemedi, o şekilde,

bir elinde iki lastik, öbür eli arabanın arkasında adımlamaya başladı.

Biraz böyle gittiler ve birden babası eşeğin ipini çekip arabayı durdurdu. Başını geri çevirip sık sık burnunu çeken oğlana:

"-Çık yukarı!" dedi.

Sanki bundan elli sekiz, elli dokuz sene evvelki sisin, çiskinin içindeki o "çık yukarı"nın sıcaklığı, ılıklığı birdenbire şairin, birbirine karışan düşünceleriyle, hisleriyle uyku ve hakiki hayat arasındaki görüşleriyle dolu olan, ama soğuk, kurumuş beynine hafif bir hararet getirdi...

... ılık ve hoş bir yel esti...

* * *

... kelebek zarıflığı ile pencerenin arkasında duran o sabahlıklı kız, o zaman ruhlar dünyasını merak ediyordu...

* * *

Emekli olan (edilen!) KGB albayı Memmed muallim, topaca benziyordu. Kısa boylu, şişman, toparlak suratlı, pürüzsüz yanakları kırmızı, yuvarlak başı dazlak, bir kelimeyle görünüşü biraz gülünecek idi. Ama Memmed muallimin huyu, karakteri görünüşü gibi gülünç değildi ve Memmed muallimin kedi gözlerine benzeyen ve daıma ışım ışım ışıldayan yeşil gözlerine bakınca, insanı ara sıra dehşet bürüyordu ve Memmed muallimin bir hususiyeti de şundan ibaretti: Konuşurken adamın yüzüne bakmıyordu, muhatabının başının üstünde meçhul bir nokta karalayıp o noktaya bakıyordu.

Memmed muallim Baküde herkesi tanıyordu, ama Memmed muallimi çok az adam tanıyordu ve düğünde de, yasta da kimden söz açılıyorsa, bir köşede oturan Memmed muallim manalı manalı gülümsüyordu; bir söz

demiyordu, ama sohbeta kulak kabartıyordu ve bazen bir kelime ile birinin yanlışını (teknik yanlışını) düzeltiyordu. Mesela sohbet esnasında birisi için filankesin yaşı altmış geçti dediklerinde, Memmed muallim manalı manalı gülümseyip tashih ediyordu: "Elli yedi yaşındadır." Yahut diyorlardı ki "filankes galiba Salyanlıdır." Memmed muallim yine gülümseyip "babasının aslı İrandandır, ana-sı Şamahılıdır" diyordu ve saire.

Memmed muallim, şairle dünür olana kadar birbirlerini tanımıyorlardı. Daha doğrusu şair, Memmed muallimi tanımıyordu. Ama kimi zaman şair kendi hayatı, sanatkarlığı ile bir şey anlatırken Memmed muallim, onun yanlışını da düzeltiyordu. Öyle söz diyordu, öyle eleştiri yapıyordu ki şair hayretler içerisinde kalıyordu. "Canım" diyordu. "Sen bana benden yahşı vakıfısın."

Şair meclislerden hoşlanan adamdı ve hısım olduktan sonra meclislerine mecburen Memmed muallimi de davet ediyordu ve Memmed muallim bütün meclis boyunca susup ara sıra manalı manalı gülümsüyordu ve bazen birinin, bilmem kim hakkında dediği yanlışını düzeltiyordu.

Evde ancak kendileri olunca küçük kız Memmed muallime "santehnik"¹ diyordu ve büyük bacısını kızdırmak istiyordu.

"-Nu, kak tvoy santehnik pojivayet?"²

Büyük kız:

"-Tı sama santehnik"³ diyordu ama kendisini gülmekten alamıyordu.

Emine hanım:

"-Hvati!"⁴ diyordu "Yeter artık. Adamın kulağına gider, yahşı değil!"

¹ Su tesisatçısı (Ruşça, AN).

² Senin su tesisatçın nasıldır? (Ruşça, AN).

³ Su tesisatçısı sensin (Ruşça, AN).

⁴ Yeter! (Ruşça, AN).

Ve Emine hanımın bu "adamin kulağına gider"i, bazen şairin aklına geliyordu ve ona zevk veriyordu. Şair "santehnik" sözünün top gibi yuvarlana yuvarlana gidip Memmed muallimin kulağına girmesini bir çizgi filim gibi gözlerinin önüne getiriyordu, gülüyordu ve keyfi yerine geliyordu.

Ama bir defa Memmed muallim şaire bir söz dedi. O söz hiç "santehnik" in diyeceği söze benzemiyordu ve "santehnik" sözünün lezzetine, hoş a gitmeyen bir şey katıyordu.

En son meclisten evvel (Emine hanımla evlenmelerinin son yıl dönümü olması gerekti) şairin iş odasında oturup iki kişi sohbet ederken (Memmed muallim her zaman meclislere vaktinden evvel geliyordu), Memmed muallim gülümseyip şairin başının üstünde bilinmeyen bir noktaya bakarak her zamanki aheste sesiyle:

"-Son vakitler çok milliyetçi şiirler yazıyorsun" dedi. "Biraz ihtiyatlı ol... Doğrudur, şimdi konjoktür böyledir, ancak..." Daha ziyade manalı manalı güldü: "Sen dikkatli ol... Türkiyeye de çok ümit etme. He mi?" Bu defa Memmed muallimin tebessümü bütün suratına yayıldı ve yeşil gözleri daha çok ışıladı. "Sanıyorsun ki Sovyet hükümeti artık geri gelmeyecek. He mi?"

Memmed muallimin bu "he mi"leri bir müddet şairin aklından çıkmadı ve şair bu "he mi"lerde hiç bir öngörü görmese de bir müddet rahatsız oldu.

* * *

Yıllar geçiyordu. Sanki zaman da ormandan getirilen odun gibi yükü ve o yükü eşek arabası çekip ileri götürüyordu. Aylar günleri, yıllar ayları kovalıyordu ve yılların öyle eşek arabası süratiyle geçmesinin garip bir ab u havası vardı. O ab u havayı söz ile ifade etmek mümkün değildi ve şair bazen sanki bu abı havanın ren-

gini görüyordu. Ama bu hangi renkti? Kırmızı mıydı? Yeşil miydi? Mavi miydi? Bunu demek mümkün değildi. Bazen o renk (meçhul renk!) sanki dönüp yel gibi bir şeye çevriliyordu. O uzak yıllardan gelen yel. Ama o yel de tez esip (?) geçiyordu.

Ve birbirini öylece usul usul kovalayan yıllar, eşek arabasındaki odun yükünün tepesinde oturan çocuğu şair eyledi. Sonra o yılların araba sürati, şairi Baküye getiren tirenin süratiyle yer değiştirdi. Sonra da yılların tiren sürati Moskovaya, Kiyeye, Cakartaya, Taşkende, Havana, Karaçiye, Akraya, daha ne bileyim nerelere uçan tayyare süratine çevrildi. Yıllar uçtu...

uçtu...

uçtu...

uçtu...

* * *

Şair anlıyordu ki bu, gerçek değil, ama bu rüya da değildi. Bu, rüya ile gerçeklik arasında bir görümdü (hadise miydi, olay mıydı?) ve şair bembeyaz, uzun kıvrık saçları sert, suratını kırışıklar basmış, dişleri döküldüğü için alt çenesi az kalsın burnunun altına kadar gelip çıkan ihtiyar zenci kadını gördüğü gibi tanıdı: Bu kocakarı elbette Ancela Davisti.

Şair hayret içinde bu derece kocalmış o zenci kocakarıya bakıyordu.

Kocakarı da iri ve görünüşüne hiç yakışmayan canlı, kara gözleriyle şairin gözlerinin içine bakıyordu. Sanki bu ilk görmeye şairin içine dahil olmak istiyordu ve en tesirlisi de şuydu: Şair bütün vücuduyla hissediyordu ki bu kocakarının bakışları hakikaten onun, yani şairin içine dahil oluyor, içini geziyor, beynindeki kireçlenmiş katları birer birer kaldırıp altına bakmak istiyor ve bakıyor.

Bu, müthiş bir histi ve şair o bakışların bütün içini görmesini istemiyordu. Ama hiç bir şey yapamıyordu. Kocakarının bakışlarını bir türlü içinden kovup çıkaramıyordu.

Ve birden o zenci kocakarı, iri ve canlı kara gözlerini kırptı ve bakışları şairin içinden çıktı (şair bunu cismen hissetti) ve kocakarı uzaklaşıp ebediyen yok olmadı, şaire (nedense Rus dilinde) şöyle dedi:

"-Durak!"¹

Yazılmamış şiiirlerden:

anasının dolu *emceğini*²
emen *çağanın*³
ağzının kenarlarından
akan süt
*damcı damcı*⁴
düşdü
döşemenin üstüne

*milçek*⁵ uçdu
o *damcılarn* üstüne
ayaklar altında kaldı *damcılar*
kirlendi
kara yapışkan kimi
lekeler saldı döşemeye

kirli leke düşdü
çağanın gözlerine
kirli leke düşdü
dodaklarının tebessümüne
kirlendi
dolu *emcekden* gelen su

¹ "Salak, aptal, ahmak" manasında Rusça bir kelime (AN).

² Emceğini: Göğsünü, memesini (AN).

³ Çağanın: Bebeğin (AN).

⁴ Damcı damcı: Damla damla (AN).

⁵ Milçek: Sinek (AN).

kir iyi¹ geldi
çağanın nefesinden
kir kokudu
kırmızı göy güllü güzel papağı
ağappak beleşgi kirlendi

kirli *çağa*
dolu *emcekden*
kirli süd emirdi
dünyaya yeni insan gelirdi

O kış günü sabaha yakın birdenbire *gilever*² esmeye başladı ve gitgide şiddetlendi. Evin pencerelerinin, balkon kapılarının sesi, rüzgârın viyultısına karıştı ve şairin karyolasının önündeki koltukta oturup arada bir kestiren Emine hanımın gözü her defa yumulduğunda, rüzgârın pencere, kapı titremesine karışan viyultısı, sanki onu alıp bir boşluğa götürüyordu ve o boşluk içinde Emine hanım, sanki birden sendeliyordu. İrkilip yeniden gözünü açıyordu ve Bakünün o rüzgârlı kış sabahını Emine hanım, koltuğun içinde öylece açtı.

Şair arada bir gözlerini kısıp tavana bakıyordu. Arada bir de iniliyordu ve Emine hanım bütün bu haftalar zarfında ilk defa şairin gözlerinde böyle bir dikkat, hassasiyet gördü. Sanki şair geçen yıl tamir olunan bembeyaz pürüzsüz tavana değil, başka bir şeye bakıyordu. Hatta sanki bir şey okuyordu. Lakin Emine hanım o dakika şurasını da anladı ki; bu dikkat, bu hassasiyet, şairi sanki kendisiyle beraber çekip götürmek istiyor ve şairin iniltisi de onun bir kucaklık olmuş cisminin zayıf mukavemetidir.

Emine hanım, yavaşça şaire seslendi. Sonra avucu ile şairin bir deri, bir kemik kalmış ve sararmış alnını sıvaz-

¹ İyi: Kokusu (AN).

² Gilever: Güney ve güneydoğu rüzgârı (AN).

ladı. Ama şairin hiç bir reaksiyonu olmadı ve onun alını da Emine hanıma evvelkinden soğuk geldi ve Emine hanım gözlerini yumup bir müddet rüzgârın vıyılına, kapının pencerenin sesine kulak kabarttı. Sonra derin bir göğüs geçirdi; oğlunun, kızının yattığı odalara gidip onları uykudan kaldırdı.

"Kalkın, galiba baba gidiyor."

Bu evde herkes böyle bir hadiseye hazırды (Aslında bu evde herkes böyle bir anı bekliyordu).

Oğlan da, kız da geç yatıp geç kalkan kişiler oldukları için güçlkle yataklarından kalktılar. Emine hanım büyük kızın evine telefon edip onları da uykudan kaldırdı ve Memmed muallime de söylemelerini istirham etti (böyle vakitlerde evde tecrübeli bir erkek kısmı olmalıydı, Emine hanımın aklına ilk gelen de Memmed muallim oldu) ve o rüzgârlı kış seheri Memmed muallim, şairin evine dahil olduğunda herkes şairin odasına yığılmıştı.

Memmed muallim bir söz demeden baş işaretile odadakilere selam verdi. Sonra yakınlaşıp arada bir halisize inilleyen ve gözlerini arada bir kısıp tavana diken şaire baktı ve acı acı, daha doğrusu manalı manalı gülümseyip Emine hanıma sordu:

"Vasiyet etti mi?"

Emine hanımın çökkün gözleri belerdi.

"-Ne?"

Memmed muallim سوالini tekrar etti.

"-Vasiyet daa... Vasiyet etti mi?"

Emine hanım:

"-Yok" dedi.

Küçük kız endişeyle şaire baktı. Sonra Emine hanıma, sonra büyük bacısına, sonra da onun kaynatasına, yani Memmed muallime baktı ve fısıldadı:

"-Babam iştirse..."

Memmed muallim biraz kınamayla gülümseyip küçük kıza değil, oğluna baktı ve:

"-Son arzusunu bilmeyi istiyor musunuz, yoksa?.." dedi.

Gilever, birdenbire şiddetlendiği gibi birdenbire de azalmıştı ve şimdi rüzgârın vıyılına sanki çok uzaklardan geliyordu ve sanki kapılar, pencereler de Memmed muallimin sözlerine kulak kabarttıkları için seslerini kesip sükuta dalmışlardı.

Memmed muallim şairin karyolasına yaklaştı ve şairin kulağına doğru eğilip, yeşil gözlerini şairin başının üstünden duvardaki meçhul bir noktaya dikerek yavaş sesle sordu:

"-Bir sözün var mı? Bir şey istiyor musun?"

Küçük kız gözlerini yumup yüzünü yana çevirdi.

Büyük kız ani olarak "bu sabah Eminaşkayı yuvaya götürmemeliyim, buraya getirmeliyim" diye düşündü. Gerçi yuvada İngilizce dersi veriyorlardı ve bu dersi kaçırarak doğru değildi. Ama buna rağmen çocuğu kendisiyle beraber buraya getirmeliydi. Çünkü şair şimdi Eminaşkayı arzulanabilir, onu görmek isterdi ve büyük kız sıdki yürekten kendisini suçlayarak hakikaten böyle olacağını hissetti.

Memmed muallim gözlerini şairin başının üstünden meçhul bir noktaya doğrultup, ağzını biraz daha onun kulağına yaklaştırdı ve sesini de biraz daha yükseltip tekrar sordu:

"-Bir şey istiyor musun?"

Şairin tamamen *ark* ve kansız simasından güçlkle sezilecek bir tebessüm gelip geçti ve şair öylece tavana bakarak zayıf sesiyle:

"-Araba" dedi. "Eşek arabası istiyorum..."

Memmed muallim:

"-Ne?" diye sordu: "Eşek arabası mı?"

Şair gözlerini tavandan çekmeyip yine zayıf sesiyle tekrar etti:

"-He... Eşek arabası... Eşek arabası istiyorum."

Memmed muallim başını kaldırıp odadakilere baktı, sonra yine her zamanki gibi manalı manalı gülümseyip yavaşça başını salladı:

"-Sayıklıyor... Eşek arabası istiyor..." dedi.

Büyük kız kendisini tutamayıp hıçkırdı.

Küçük kız:

"-Anne" deyip korku ve heyecanla Emine hanımı kucakladı.

Oğlan şaşkın bir vaziyette:

"-Eşek arabası istiyorum?" diye kendi kendisine babasının son sözlerini tekrar etti ve kahrı onu boğdu.

O dem, hatta Memmed muallimin de gözleri yaşardı.

Memmed muallimin gözleri sonuncu defa bundan tam on yedi yıl evvel -o zaman gözlerinde konjektivit oluşmuştu-, yaşarmıştı. Bir de işte şimdi, halkın bu büyüklükteki şairinin son anında böyle eşek arabası istemesi onu duyğulandırmıştı.

23 Nisan 2002

Gül Dedi Bülbüle (Bir Ziyafet Hakkında Hikâye)

Birinci fasıl

Kar yağıyordu.

Altı gün sonra yeni yıl, yani 1985 yılı geliyordu. Demin televizyonda ısının *Tomsk*¹ vilayetinin Kolpaşeva kazasında eksi 38, Yakutistanda eksi 55 dereceye düştüğünü söylüyorlardı. Ama Baküde bu mevsim ilk defa kar yağıyordu. O da adamakıllı kar değildi. Kar, kaldırım boyunca dizilen dut ağaçlarının dallarına düşüp su damlası oluyordu. Yerde, yani asfaltın üstünde de kalmıyordu, sadece ağaçların dibindeki toprakta çok ince bir kar tabakası beyazlıyordu.

Kaldırım boyunca dizilen çıplak ve yaş dut ağaçlarının dibindeki toprak, taşla küçük kare şeklinde bir çerçeveye alınmıştı ve karın yağdığı o cuma günü ellerini palatosunun cebine koyup sokaktan aşağıdan yukarı doğru giden Alipaşa, küçük taş çerçevelere alınmış kare şeklindeki toprak sahalara bakmamaya çalışıyordu. Çünkü az önce evden çıkınca, gözleri tesadüfen ağaçların dibindeki bu küçük toprak karelere ilişmiş ve kare şekiller birden-

¹ Batı Sibiryada bir vilayet. Halkının bir kısmı Türklerden oluşur (AN).

bire Alipaşanın canını sıkırmaya başlamıştı. Daha doğrusu bu küçük ve nizamli kareler, Alipaşanın ruhuna bir gam, hatta keder ve hüznü getirmeye başladı. Garipti, acele acele oraya buraya gidip gelen tek tük adamların olduğu bu sokağın ıslaklığı, kimsesizliği, dut ağaçlarının yaş ve çiplak dalları, orda burda dallara konan, gözlerini yumup boyunlarını bedenlerine sokan serçelerin yaşayışı Alipaşanın canını sıkıyordu, ama ağaçların dibindeki bu küçük kare çerçevelere alınan toprak sahalar canını sıkıyordu.

Nihayet bugün renkli televizyonu alıyorlardı. Ama kusur ağaç diplerindeki toprağın kare çerçevelerinde miydi? Nede ise içinde sevinç yoktu. Bir hüznü vardı. Hatta aranırsa, bir hasret de vardı. Neyin hasretiydi, kimin hasretiydi? Bilmiyordu ve Alipaşa başını kaldırıp bu sokağa, sanki renkli televizyondan baktı. Bu dem renkli televizyon da siyah beyaz televizyon gibi gösteriyordu, yaş asfalt sokakta da, çiplak ve üşüm üşüm üşüyen ağaçlarda da, ufacık kare şeklindeki toprak parçalarında da başka bir renk yoktu. Kar vardı. Siyahın bir az koyu, biraz açık gölgesi vardı. Bir de ince kar tabakasının beyazımsılığı... vardı.

Dün Züleyha renkli televizyonu yarın, yani bu cuma günü almak lazım geldiğini söylemişti. Çünkü peşinden cumartesi, pazar geliyordu. Alipaşa da evde olacaktı. Kış çağıydı, sıcak yemek yiyerek, çay içerek, çocuklarla bir yerde oturarak renkli televizyonu seyredeceklerdi.

Dünyanın en garip huylu insanlarından biri hiç şüphesiz Züleyha idi. Tam iki yıl evvel, gece yarısında uykuya dalacakları vakit birden kalktı, karyolada oturdu ve şöyle dedi: "Renkli televizyon almak lazım!" Alipaşa da iyi biliyordu ki Züleyha, laf olsun diye söz söyleyen birisi değildi. Her zamanki gibi yüz ölçüp bir biçmiş ve şayet "renkli televizyon almak lazım" kararına gelmişse, demek öyle olmalıydı ve öyle de olacaktı. Nasıl ki piyanoyu da

böyle almışlardı, nasıl ki evdeki büyük halıyı da, soğutucuyu da, Züleyhanın tavşan derisinden yapılmış kürkünü de, Alipaşanın sırtındaki paltosu da böyle almışlardı. Züleyha yüz ölçmüştü, bir biçmişti, karar vermişti, para biriktirmişti ve almıştı.

Alipaşa yirmi altı yıldır neşriyatta çalışıyordu. Bu yirmi altı yılın tam on dokuz yılında Züleyha ile evliydi ve on dokuz yıldır ki Alipaşa, her ay neşriyattan aldığı maaşını kuruşuna kadar getirip Züleyhaya veriyordu. Çünkü evin bütün hesap kitabına, yeme içme işine Züleyha bakıyordu ve elzem bir iş için acil para lazım olunca (misal olarak neşriyatta çalışanlardan birisi öldüğü zaman, yahut birinin akrabası öldüğünde gazeteye baş sağlığı ilanı verileceği zaman veyahut 8 martta bir arada çalıştıkları kadınlara hediye almak için para toplandığı zaman ve saire), Alipaşa beş manatı veya sekiz manatı Züleyhadan alıyordu (Züleyha hiç bir zaman memnuniyetsizlik göstermiyordu, aksine hemen kalkıyor, lazım olan parayı elbise dolabının üst gözünden alıp Alipaşaya veriyordu, ama Alipaşa nedense böyle anlarda kendisini suçlu hissediyordu).

Bu defa renkli televizyonu alma olayı biraz sonraya kalmıştı, yani gece yarısı Züleyhanın verdiği o karardan sonra tam iki yıl geçmişti ve bunun sebebi şuydu: Yazın çocukları alıp Riga etrafına gideceklerdi. Alipaşa hayret etmişti: "Peki televizyon?" Züleyha "televizyonun parası ayırıdır" dedi, ama herhalde yazın Riga tarafına, Yurmalya¹ gitmeleri, anlaşılın renkli televizyonun hesabına tesir etmişti ve böylece onun alınması gecikmişti.

Her neyse, bu iş bittikten sonra neşriyattan eve geldi. Züleyha dovga² pişirmişti, bir de soğanla patates ki-

¹ Riga Baltık kıyısındaki Litvanyanın başşehri, Yurmala Litvanyanın bir şehridir (AN).

² Dovga: Ayran, yeşil sebze ve pirinçle pişirilen bir yemek; ayran aş (AN).

zartmıştı, yedi; sonra Züleyha elbise dolabının üst gözünden gazeteye sarılmış 800 manatı aldı ve gidip renkli televizyonu alıp getirmesi için Alipaşaya verdi.

"-Yahşi yahşi yoklat, sonra al!"

Kızların ikisi, Gülzarla Süsen evdeydi. İkisi, Sunayla Suğra ise henüz mektepten gelmemişlerdi, derste idiler. Bütün gayretleriyle alelacele evi derleyip toplamaya başladılar. On sekiz yıl, nasıl derler, canı gönülden ev halkına hizmet etmiş olan eski Temp-2 televizyonunu güçlüğüyle yerinden kaldırdılar, götürüp koridora koydular (Alipaşa pazartesi işten geldikten sonra bu vefalı Temp-2'yi götürüp eski televizyonları alan yere verecekti, karşılığında ne kadar para verirlerse onu da alıp eve getirecekti). Alipaşa paltosunu giyip yeni televizyonu almak için evden çıktı.

"-Dikkat et ha, yahşi yahşi yoklasınlar!" Züleyha sonuncu defa tembih etti.

Alipaşa turoleybüse binmek, iki durak gittikten sonra tam dükkânın önünde inmek, renkli televizyonu hemen alıp getirmek ve sonra evde oturup istirahat etmek fikrindeydi. Yarın cumartesi, öbür gün pazardı. Hiç bir yere gitmeyecek, çocuklarla, Züleyhayla birlikte televizyon seyredecek, radyo dinleyecek, *Bakü* gazetesini okuyacaktı. Ama evden çıkar çıkmaz ve rüzgâr sulu karı yüzüne çarpar çarpmaz, nedense turoleybüse binmek istemedi. Bu, belki mesai bitimi olduğu için turoleybüsün balık istifi gibi olacağından, belki her sabah erkenden işe turoleybüsle gittiğinden, belki de akşam eve dönerken turoleybüsle döndüğündendi. Her nedense yaya gitmeye başladı.

Kar, sanki gitgide arttırıyordu. Paltosunun yakasına yağıp bir müddet kar olarak kalıyor, sonra eriyordu ve Alipaşa kulaklarında, burnunda karın zarıflığını, narınlığını hissediyordu. Kar ara sıra boyunbağının altına da ya-

ğıyordu ve Alipaşa o anda karın soğukluğunu daha ziyade hissediyordu.

Alacağı televizyonun fiyatı 784 manattı ve Alipaşa sokaktan yukarı giderken "acaba geride kalan 16 manat renkli televizyonu arabaya atıp eve getirmek, beşinci kata çıkarmak için hamallara ve sürücüye yetecek mi?" diye düşünüyordu. Her halükârda o büyüklükte bir televizyonu taşımak için en az iki hamal lazımdı. Herhalde yetecekti... Herhalde Züleyha arabanın, hamalların ücretini hesaplamıştı ki parayı bu kadar vermişti. Sonra "bir hamal bulsam" yeter diye düşündü. "Televizyonun bir tarafından o tutar, bir tarafından ben." Gerçi beş kat çıkacaklardı, ama Alipaşa da henüz kocayıp elden ayaktan kesilmemişti. Elli yaş gelecekteki yıl tamam olacaktı ve Alipaşa bunu, yani gelecek sene elli yaşının tamam olacağını düşününce, gözleri yine kaldırım boyunca dikilmiş üşüyen dut ağaçlarının dibindeki toprağın kare çerçevelerine ilişti ve içinden yine hüzün, yine hasret geçti (Belki gizli bir endişeydi, ama neyin endişesiydi?).

Yine boyunbağının arasından boynuna kar düştü ve karın soğuğu Alipaşanın içindeki hüznü, hasreti veya endişeyi kovup çıkardı ve sanki boynuna düşen kar Alipaşanın sadece boynuna, bedenine değil, içine de bir serinlik getirdi. Yani şu manada: İçinin sakinliği geri geldi ve Alipaşa pazartesi günü müdür Ali Muhtar *muallimden*¹ izin alıp işten biraz erken çıkmak lazım geldiğini düşündü. Zira eski televizyonu götürüp teslim etmeli, parasını da getirip Züleyhaya vermeliydi. Gerçi Alipaşa hiç bir zaman köyde, kazada yaşamamıştı. Baküde doğmuştu, Baküde büyümüşü, hiç bir zaman sevimli ineği veyahut diyelim sevimli keçisi olmamıştı. Ama şimdi bu soğuk cuma günü yeni televizyon almaya giderken eski televizyon hakkında kafa yorunca, pazartesi eski televizyonu götürüp teslim

¹ Muallim: Okumuş kişilere hitap sözü. Bizdeki hoca gibi (AN).

edeceğini hatırına getirince, Alipaşaya öyle geldi ki sanki Temp-2'yi değil, Azerbaycan yazarlarının muhtelif kitaplarında okuduğu gibi sevimli ineğini veya koçunu veya keçisini satmaya gidiyordu. Elbette bu his biraz gam veriyordu, ama şurası da vardı ki eski televizyonu, o vefalı Temp-2'yi teslim edince karşılığında ne kadar verilerse o kadar para alacak ve parayı getirip eve teslim edecekti.

O karlı cuma günü Alipaşanın içindeki hafif kederin, gamın yerini bu defa bir sıcaklık aldı. Züleyhaya maaştan gayrı bir para verecekti ve bu güzel hadise o sıcaklığı, hafif, hoş sıcaklığı şimdiden içine yaydı.

Alipaşa altı yıl musahhah olarak çalışmıştı. Sonra küçük redaktör olarak çalışmıştı. Şimdi on yıldan fazlaydı ki redaktör olarak çalışıyordu ve bütün bu müddet zarfında tabii ki yalnız maaşla geçinmişti. Başka redaktörler oradan burdan para pul kazanıyorlardı. Kimisi hikâye yazıyordu, hatta roman yazıp sonra romanını neşriyatta bastırmak uğruna yıllarca mücadele verenler de vardı; kimisi tercüme ediyordu, gazetelere, televizyona, radyoya bir malumat veriyor veya röportaj yahut da başka bir şey yazıyordu; ama Alipaşa hiç bir şey yazıp çizmiyordu ve bu yüzden de arının tatlıya uçması gibi telif için oraya buraya uçuşan meslektaşlarından açık aşikâr seçiliyordu. Belki de yazamıyordu, belki yazmıyordu, belki de yazabilirdi ama hevesi yoktu? Belki başkaları gibi becerisi yoktu, alışkanlığı yoktu? Sebebini bilmiyordu, ama hiç bir zaman bir şey yazıp çizmek için teşebbüs göstermemişti. Sadece bir defa, yalnız bir defa yazı yazmıştı, yahşı da para kazanmıştı. Ama şimdi o yazının yalnız bir hatırası kalmıştı...

Alipaşa yedi yıl vardı ki üç odalı rahat dairesine göçmüştü. Sitedeki bu daireyi neşriyatta sıraya yazılıp almıştı. O vakte dek Züleyhanın anasıgilde, iki odalı ufaklık dairede kalmışlardı. Yeni göçtükleri binada kapı yanı komşuları Mürsel adlı bir kişi ve ailesiydi ve Mürsel res-

toranda -galiba uzaktan görünen Sağlık isimli şu restoranda- büfeci olarak çalışıyordu. Çok işgüzar, burdan girip ordan çıkan çevik bir adamdı. Civa gibi yerinde duramıyordu, haddinden ziyade tanıştı bilişi vardı. Evinde sık sık ziyafetler olurdu ve evvelleri o yazı olayına kadar Mürsel, Alipaşayı da ziyafetlere çağırıyordu, yazı olayından sonra araları hayli serinlemişti.

Mürsel galiba orta mektebi de bitirmemişti. Keyfinin yerinde olduğu vakitlerin birinde dediği gibi, kırk yedi yıllık ömründe bir tane dahi kitap okumamıştı ve bu yüzden kalın kalın kitaplarda redaktör olarak Alipaşanın adını görünce (kitapları Alipaşanın evinde tesadüfen görmüştü) yeni komşusuna büyük hürmet gösteriyor, kurduğu meclislerde Alipaşa ile açık aşikâr iftihar ediyordu. Mürsel, Alipaşa ile komşu olduktan sonra ara sıra hatta kitap mağazalarına dahi giriyordu ve Azerbaycan Türkçesiyle yeni çıkmış kalın kitapları çok ciddi bir tavırla karıştırmaya başlıyordu. Alipaşanın adını arıyordu, raslayınca sanki piyango vurmuş gibi seviniyordu. İçi sevinçle dolarak mağazadaki insanlara bakıyordu, hatta iki defa kendini tutamayıp ciltleri güzel kitaplardan -bir defa Drayzerin¹ *Kerri Bacısını*, bir defa da Reşat Nuri Güntekin'in *Çalılıkusunu* alıp misafir odasında, gözlerine türlü türlü kırstal güldanlar, şekerlikler, kadehler dizilmiş dolabın görümlü yerlerinden birine koydu. Gerçi Mürsel bu iki kitabı okumadı, ama ara sıra kıvançla gelip bu iki kitabın karşısında duruyordu, bu iki kitaba bakıyordu, sonra dolabın önünde bir kaç adım o tarafa bu tarafa gidip geliyordu; sabahtan akşama kadar Sağlık restoranının büfesinde nefes aldığı havadan çok farklı olan, hakiki maarifle dolu yüksek bir his sinesini kabartıyordu ve böyle anlarda Mürsel nedense gidip kendisine gözlük almak, gözlük takmak istiyordu.

¹ Teodor Dreiser (1871-1945), ABD'li realist yazar (AN).

Mürselin dostlarının arasında müfettişten tutun meşhur diş hekimine, futbol hakeminden tutun sorgu hakimine kadar bir çok adam vardı; ama olaylar öyle getirmişti ki, yazı çizi işleri ile meşgul olan adam yalnız yeni komşusu Alipaşaydı ve günlerin bir gününde Mürsel, Alipaşanın kapısının zilini çaldı ve Alipaşadan rüyasında göremeyeceği bir ricada bulundu.

Mürselin dostlarından biri sağlık bakanlığında çalışıyordu. Türlü türlü hastalıkların aleyhine pilakatlar yazdırmak istiyorlardı ve bu hususta söz açılınca, dostu pilakatların metnini yazdırmak için kalem ustası ararken Mürsel, elbette o dakika Alipaşanın adını söylemişti. Şimdi de Alipaşadan bu pilakatlar için kısa şiirler yazmasını rica ediyordu.

Ömründe ilk defa peynir yahut sucuk yahut sebze meyve, içki hesabıyla değil de, maarif işiyle meşgul olduğu için Mürsel, dahili bir coşkunluk ve moral yüksekliği içindeydi ve sağlık bakanlığı ile mukavele evrağını da beraberinde getirmişti. Sipariş olunan pilakatların mevzusunun yazıldığı bir dosya muntazam kâğıt mağıt da getirmişti ve böyle bir hadisenin beklenmezliğinden kendisini tamamen kaybetmiş olan Alipaşa, üç rakamlı telif ücretinin yazıldığı mukaveleyi (bütün ömründe ilk defa imzalayacağı mukaveleyi) nasıl imzaladığını kendisi de anlayamadı.

Züleyha bu işe evvela çok şüpheli yanaştı. Sonra imzalanmış evrağın Alipaşada kalan nüshasını baştan sona dek bir kaç defa dikkatle okuyup anladı, sonra o muntazam dosyadaki kâğıtları birer birer okudu. Gerçekten de dünyanın garip işleri vardı. Mürsel kim, Züleyha kim? Ama Mürselin deminki dahili coşkunluğu, moral yüksekliği, sanki yavaş yavaş Züleyhaya da geçti. Züleyha, Alipaşanın yazı masasının üstünden kızların ders kitaplarını, defterlerini kaldırdı, masayı nizama düzene soktu, o dahili coşkunlukla, o ruh yüksekliği ile Alipaşanın kurşun

kalemlerini açtı; kalemlerinin mürekkeplerini yokladı; çay demledi ve akşam Alipaşa yazı masasına oturunca kendisinde hiç bir zaman hissetmediği bir sanatkârlık iltirası hissetti, bütün hayatında ilk defa şiir mısraları yazmaya başladı.

Umumiyetle neşriyat işçileri, neşriyata gelip giden müellifler, sohbet açıldığında gülerек yahut hayale dalarak "eh, gençlikte kim şiir yazmamış?" diyorlardı. O zaman Alipaşa sesini çıkartmıyordu. Çünkü ömründe ve o cümleden gençliğinde hiç bir vakit şiir yazmayan adamlardan biri, kendisiydi.

Neyse, ilk pilakatın mevzusu bedeni sıcağa soğuğa alıştırmamanın hayrından, yiyip içmeye düşkünlükten ibaretti. Bu hususta ressam hicvedici karikatür çizecekti ve Alipaşa çizilecek o resmin altındaki iki mısrayı şöyle yazdı:

Men tez tez oluram zökem,
Çünkü çoh yeyirem, kökem.¹

İkinci pilakat hareketsiz hayat geçirmenin, hareketsizliğin aleyhinde olmalıydı ve Alipaşa bir hayli sanatkâr ıztrabı çektikten sonra, çok düşünüp taşındıktan sonra, fikir jimnastiği yaptıktan sonra şu iki mısrayı yazdı:

Maşınla gezirem men her saat
Bununçun da olmuşam infarkt.²

Yazı masasında oturup pilakatların şiirlerini yazdığı zaman Alipaşaya birdenbire öyle geldi ki o, sanatkârlık dakikalarında neden dolayısıyla çok yiyenlerden, ömründe turoleybüse binmeyip arabalarda gezenlerden, içki içenlerden, sigara içenlerden intikam alıyor. Neyin intikamıydı bu? Ne için intikam almalıydı? İçindeki gizli kin ve

¹ Zökem: Nezie. Kökem: Şişmanım (AN).

² Maşınla: Arabayla. İnfarkt: Kalp krizi (AN).

düşmanlık neydi acaba? Bilmiyordu, ama bu his Alipaşanın hoşuna gitmiyordu. Bu hissi kendisinden uzaklaştırmak istiyordu ve bunun için de üçüncü pilakatin şiirini tamamen kinsiz, dostça yazdı.

Ellerini yumazsan,
Dizenteriya olarsan.

Akşam geçti, gece düştü. Gülzar da, Suna da, Süsen de, o vakit iyice ufak olan Suğra da babalarının çok ciddi ve mühim bir işle meşgul olduğunu anladıkları için gıklarını dahi çıkarmadan yataklarına girip yattılar. Züleyha "mani olmayım" diye düşünerek hiç bir şey söylemeden, arada bir Alipaşanın çalıştığı odaya sıcak çay getirdi ve bu minval üzere Alipaşa, sabah saat beşe kadar çalıştı. Pilakatların hepsinin şiirini yazıp bitirdi ve topu topu iki saat (sabah yediye kadar, evvela sabahçı olan Sunayı mektebe götürmeli, sonra neşriyata işe gitmeliydi) uyudu, ama ömrünün en şiirin uykusunu uyudu.

İkinci gün akşamleyin büfeden yarım saatlik izinle gelen Mürsel içeri girer girmez, Alipaşa yazdıklarının tamamını ona okudu ve böyle anlarda yüreği yüksek marifçi hislerle dolan Mürsel de hayranlıkla başını sallaya sallaya şiirlere kulak verdi, ağız dolusu teşekkür eyledi. Alipaşanın yazdığı eserleri koltuğuna vurup götürdü.

İki gün sonra Alipaşa mukavele gereği kendisine verilecek telifin hepsini alıp Züleyhaya verdi, ama o sanatkârlık faaliyetinin, o üç rakamlı meblağın sevinci çok sürmedi, çünkü beş altı gün sonra merdivende Mürselle karşılaşınca çok kötü bir hadise baş verdi.

Mürsel açık aşikâr bir kinle, hatta nefretle Alipaşaya bakarak "ale" dedi. "Senin elinden bir iş miş gelirmiş ki, ale! Allah seni rezil etsin, rezil ettin beni o kocaman adamın yanında!" Ayak üstü şaşırıp kalan Alipaşa neden sonra anladı ki, pilakatlara yazdığı şiirler için az kalsın,

Mürselin hürmete layık dostunu, o kocaman kişiyi iştencik çıkaracaklarmış. Sonunda hatırına, hürmetine istinaden şiddetli azarlamayla kifayet etmişler. Mürsel yana yakıla "ale, ele de şeir yazarlar?" dedi. Sonra da o şiirleri yamsıladı: "Dizenteriya oldum, men ne bilim neyledim? Ay hay! Sen lap bisavadıymışsan [cahilmişsin] ki, ale!"

O günden sonra Mürsel tabii ki bir daha hiç bir zaman, Alipaşayı evindeki meclislere davet etmedi. Buloğun merdivenlerinde veya bahçede raslaşınca ağız ucu bir selam verip geçti ve Alipaşa tabii ki şu meseleyi de bilmiyordu: Mürsel bir daha hiç bir zaman kitap mağazalarını girip kalın kitapların sayfalarını karıştırmadı. O zavallı Drayzerle Reşat Nuri efendinin kitaplarını da misafir odasındaki dolaptan kaldırdı.

Ancak bir defa Mürsel yine Alipaşanın zilini çaldı ve biraz çekine çekine şöyle bir teklifte bulundu: Bir dostu kabristanlık işleri ile meşguldü, kabir taşlarına yazdırmak için tesir edici şiirlere ihtiyacı vardı. Yani tesir edici şiirleri kabristanlıkta yatan rahmetlilerin hısım akrabasına satacağı. Onlar da sevdiklerinin kabir taşlarına kazdıracaktı. Mürsel bu şiirleri Alipaşa yazsın istemiyordu. Başka büyük şairlerden dünyanın vefasızlığı hakkında misaller bulsun versin istiyordu. Alan adam da ne kadar lazımsa zahmetinin karşılığını ödesindi.

Bu elbette kolay işti. Daha talebelik yıllarında *Fuzulinin*, *Seyid Azimin*, *Vahidin*² kitaplarını almıştı ve o kitaplar şimdiki Alipaşanın evdeki ufak kütüphanesindeydi. Ama Alipaşa, Mürselin bu yeni teklifini kabul etmedi. Yumurtavari, kısa boylu ve tıknaz Mürsel, Alipaşanın gözünde o anda yiyip şişmiş kabir kurtlarına benziyordu...

¹ Yamsıladı: Taklit etti (AN).

² Fuzuli (1494-1566) Irakta, Kerbelada doğup ölen meşhur şair. Seyid Azim (1835-1888), Azerbaycanlı şair. Vahid (1895-1965), meşhur gazel şairi (AN).

Kar tutuyordu ve yavaş yavaş sadece dut ağacının dibindeki küçük kare şeklindeki toprak sahalar değil, kaldırımların kenarı, sokak korkuluklarının demirleri, arada bir sokaktan geçen arabaların üstü de kâğıt gibi ince kar tabakası ile örtülüyordu.

Aslında, yani işin doğrusu Temp-2'yi teslim etmek, renkli televizyon almak, bu karlı kış günü işten sonra böyle elleri cebinde (birazcık da üşüye üşüye...) süpermarkete gitmek, Alipaşanın istediği bir şey değildi. Çünkü eski televizyon şimdi de gösteriyordu ve bu kadar masrafa girmenin, eziyet çekmenin manası yoktu. Ama madem ki Züleyha böyle bir karara varmıştı, demek ki öyle olmalıydı, münakaşaya gerek yoktu.

Tek kelimeyle televizyon da dünyanın garip hadiselerinden biriydi. Sadece ilmin, teknolojinin ilerlediği manada değil (bu nasıl derler ayrı bir şey), şundan dolayı ki, misal olarak göbek raksını eskiden ancak saraylarda padişahlar seyrediyordu; ama şimdi televizyonda bütün millet bakıyor, göbeği de bütün ekran boyunca gösteriyorlardı, hem de renkli...

İkinci fasıl

Şair Selim Süreyya geçen yıl Türkiyeden getirdiği (oraya sanatkarlık faaliyeti için gitmişti) deri ceketini omuzuna atıp Sağlık restoranının önünde o yana bu yana gidip geliyordu. Bundan beş dakika evvel meclisten kalkıp küçük su dökmeye çıkmıştı ve tekrar meclise döndüğü zaman restoran koridorunun geniş penceresinden gitgide arttıran karı görünce, nice müddetten beri tabiatın koynunda olmadığı için kendisini tutamadı, vestiyerden deri ceketini alıp omuzuna attı ve sıcak yemeklerden, konyaktan, güzel "şerefe"lerden dolayı içeriden buharlana buharlana sokağa çıktı.

Selim Süreyya daha çok ufak iken babası onu ve anasını terketmiş, başka bir kazaya gidip başka bir kadın almıştı ve anası Selim Süreyyayı tek başına büyütüştü. Selim Süreyya büyüyüp şiir yazmaya başladığında, simasını aklına hiç getiremediği babasının değil, anası Süreyyanın adını kendisine mahlas seçmişti. Elbette kadın adını kendisine mahlas seçmek çoğunun gülmesine, alayına sebep oluyordu, ama Selim Süreyya o istihzaların, gülmelerin dışında duruyordu. Çünkü asıl, gerçek sanatkar daima dedikoduların, hislerin dışında kalmayı becermeliydi. Bu minval üzere bir müddet geçtikten sonra okurların ve en mühimi meslektaşlarının kulağı da bu ada alışmıştı.

Selim Süreyyanın mahlasından memnun olmayan yegâne adam varsa, o da öz babasıydı. Günlerin bir gününde Selim Süreyyağile ufak tefek bir kişi geldi ve malum oldu ki, bu ufak tefek kişi şairin öz babasıdır. Babası kendi adını mahlas olarak almadığı için oğlunu hayli azarladı ve Selim Süreyya da karşısında oturup kendisini kınayan ve evde olanlardan iştahla yiyen bu kişinin boynuna, *arık* vücuduna, çenesinin, ellerinin, kollarının, omuzlarının, boğazının ince kemiklerine bakarak "acaba gerçekten de Selim Süreyya boyundaki çam yarmasının babası bu sıska, cılız kişi midir?" diye hayret içinde donup kalmıştı. Ama babası tek gelmemişti, boy bosta Selim Süreyya gibi azametli bir kızla gelmişti ve malum oldu ki, bu azametli kız da Selim Süreyyanın bacısıdır. "Selim Süreyya yardım edip bacısını fakülteye soksun" diye babası kızı kazadan beraberinde getirmişti. Elbette sanatkarın ufak hislerden yüksekte durmayı becermesi gerekti ve Selim Süreyya da var gücüyle, fedakârca çalışarak tanış bilmiş bulup yeni peyda olan bacısının fakülteye girmesine yardım etti. Ama sonra malum oldu ki, o ufak tefek, sıska kişinin bu tür azametli yedi kızı daha vardı ve o yeni bacıların her biri yıldan yıla Baküye gelip şairin evine iniyor, fakülteye girmek istiyordu... Neyse...

Sokaktan geçenlerin bazısı şair Selim Süreyyayı görüp taniyordu, dönüp bakıyordu, kaş göz ile onu birbirlerine gösteriyorlardı ve tanımadığı yad adamların merak dolu bakışları da, demin mecliste şerefine söylenen sözlerde, her halde hayatın boş yere yaşanmadığını gösteriyordu. Halk Selim Süreyyayı taniyordu ve bunu düşününce, o karlı cuma günü Selim Süreyyanın zaten konyaktan, restoranın sıcak havasından ısınmış bedenine daha ziyade bir hararet geldi ve Selim Süreyya şunu da hissetti: Şimdi içinden halk hakkında, vatan hakkında güzel misralar akıp gelecek. İşte bu vakit ellerini eski siyah paltosunun ceplerine sokup düşünceli düşünceli sokaktan yurakı çıkan Alipaşayı gördü.

O karlı cuma günü Sağlamlık restoranının önünde gidip geldiği anlarda şair Selim Süreyyanın içinde yer yüzündeki bütün insanlara sonsuz bir muhabbet vardı ve elbette Alipaşa da o insanlardan biriydi. Üniversitede bir arada okumuşlardı. Alipaşanın eski siyah paltosu, düşünceli, dalgın suratu, bu güzel karlı günde daha çok seçiliyor, bu güzel karlı günün Sağlamlık restoranının önündeki ab u havasında daha çok göze çarpıyordu ve doğrusu Selim Süreyyanın kalbindeki sarı tele sanki titrek, hafif, ince bir mızrap dokundu ve şair uzun kollarını genişçe açıp kudretli sinisini ileri verdi, kıvrak adımlarla Alipaşaya doğru yürüyüp gur sesiyle:

"-Ezizim! Menim ezizim!" dedi ve daha başka bir söz bulamadı, sarı telin titreyişinden dolmuş gözleriyle bir nice an Alipaşanın gözlerinin içine baktı, sonra Alipaşayı sıkı sıkı kucaklayıp bağrına bastı.

Alipaşa sokağın ortasında böyle birdenbire coşkun, ihtiraslı bir görüşme beklemiyordu ve şair Selim Süreyyanın kolları arasında kaldığından ne yapacağını bilemiyordu. Lakin şairin deri ceketinin astarının yumuşak yünü suratına değdikçe, şairin sıcak nefesini, sinisinin, kollarının kudretini hissettikçe, bu beklenmedik görüşmenin

samimiyeti, sıcaklığı Alipaşaya da sirayet etti. Alipaşa da imkânı ölçüsünde Selim Süreyyayı kucakladı. Hatta az kalsın Alipaşanın gözleri dolacaktı. Gerçi Selim Süreyyanın sıcak nefesinden açık aşikâr şiddetli konyak kokusu geliyordu, ama o dem konyak kokusu da insanı samimiyete davet ediyordu ve bu samimiyette bir arada okudukları o güzel çağlardan, güzel talebelik yıllarından, gençlik senelerinden sonra geçen yirmi yedi, yirmi sekiz yılın gurbeti, duygusallığı vardı.

Alipaşa üniversitede bir arada okudukları başka talebe yoldaşlarına nisbeten Selim Süreyyayı daha sık görüyordu. Çünkü Selim Süreyya sık sık neşriyata geliyordu. Gerçi mufassal hal hatır sormaya o kadar da vakit olmuyordu (Şüphesiz ki Selim Süreyya, Alipaşayla konuşmaya o kadar da heves etmiyordu, ama Alipaşa hiç bir zaman bunun farkına varmazdı). Şair daima acele ediyordu. Sadece selamlaşıyorlardı. "Ne var, ne yoh?" Bir defa Alipaşa, Selim Süreyya makam odasına girer girmez müdür Ali Muhtar muallimin, uzattığı kayıt kuyutları bir tarafa itip ayağa kalktığını, kapının ağzına kadar gidip şairi karışladığını gözleriyle görmüştü.

Selim Süreyya nihayet Alipaşayı bıraktı ve bu defa Rus dilinde:

"-Dorogoy moy!"¹ dedi. "Gedek!" Ve Alipaşayı çeke çeke Sağlamlık restoranının büyük kapılarına doğru apardı.

Alipaşa:

"-Hara gedirik? Ahı hara gedirik, ay Selim müellim?" diyordu ama hiç bir cevap alamıyordu.

İçeri girip restoranın vestiyerinin önünde durunca Selim Süreyya dikkatle Alipaşanın gözlerinin içine baktı, kendini tutamadı, talebelik yoldaşını yeniden sıkı sıkı kucaklayıp yine Rus dilinde:

¹ "Azizim!" (Rusça, AN).

"-Ti miy godnoy!"¹ dedi. Bizzat eski siyah paltoyu Alipaşanın sırtından çıkartmaya başladı.

Elbette Alipaşa, Selim Süreyyanın kendisini yiyip içmeye apardığını anlamıştı. Lakin renkli televizyonun rahatsızlığı, içinde bir endişe meydana getiriyordu. Ama garipti. Alipaşa kati bir hareket yapamıyordu. Yani Selim Süreyyanın davetine katiyetle itiraz edemiyordu. Çünkü.... Çünkü o endişede başka bir şey vardı ve o "başka şey"de de gizli bir hararet, bir sıcaklık vardı.

Mesele Alipaşagilin evinde hiç ziyafet verilmediğinden değildi. Züleyha yahşi yemekler pişirirdi. Ama içki hiç bir zaman olmazdı. Bayramlarda her zaman kaynanasıgile giderlerdi ve orada da umumiyetle içki olmazdı (Tam altı gün sonra bu defa 1985 yılını da kaynanasıgilde karşılayacaklardı). Tek kelimeyle Alipaşa yeme içme meclislerinde pek az olurdu. Yılda, iki yılda bir defa Züleyha ile birlikte bir akrabasının (esas itibariyle Züleyha tarafından) düğününe giderdi vesselam (Bir de yeni eve göçtükleri vakitler komşusu Mürselin meclislerinde bulunurdu).

Şüphesiz mesele şuydu: Alipaşanın yüreğinin derinliklerinde birdenbire bir mutluluk öncesi hissi, daha doğrusu güzel bir şey olacak sevinci, bir neşe şevki meydana gelmişti.

Vestiyerci kişi Alipaşanın üzerindeki eski siyah paltoyu çıkartmada Selim Süreyyaya yardım etti. Sadakat, muhabbet ve hürmet dolu gözleriyle şaire bakıp nedense başını sallaya sallaya gülümsedi, sonra Alipaşaya baktı ve Alipaşa, vestiyerci kişinin gözlerindeki sadakatten, muhabbetten, hürmetten bu dakikalarda bir kısmının da kendi payına düştüğünü hissetti ve burası Alipaşanın hiç hoşuna gitmedi. Çünkü sadakat de, muhabbet de, hürmet de sadaka değildi.

Alipaşa vücudunu dikeltti. Boynundaki boyunbağını, sulu kardan ıslanmış yeşil şapkasını başından çıkarıp bizzat vestiyerciye verdi. Ceketinin iç cebinden tarağını çıkarıp saçlarını taradı. Selim Süreyya ise deri ceketini vestiyer demirinin üstüne attı ve ikisi de bir arada koridor-dan geçip salon kapısına doğru gitti.

Garipti. Az önce sokakta Alipaşa, Selim Süreyyanın güçlü kolları arasında ne yapacağını bilmiyordu. Horozun bıçak altında çırpınması gibi Selim Süreyyanın kolları arasında çırpınıyordu. Ama ne zaman ki vestiyerci kişi gözleriyle Selim Süreyya için nazarda tutulan sadakatten, muhabbetten, hürmetten kendisine de bir pay sadaka verdi, Alipaşa da içinden başka bir adam olduğunu hissetti. Çünkü Alipaşanın da, Züleyhanın da hiç bir sadakaya ihtiyacı yoktu ve bütün bunlar elbette böyle idi. Ama kapıyı açıp salona girince tereddüt, katiyetsizlik ve en başlıcası endişe, tekrar Alipaşanın içine işledi.

Alipaşa öyle zannediyordu ki, restoranda Selim Süreyya ile ikisi yüzbeyüz oturup dertleşecek, o güzel talebelik yıllarını hatırlayacaklar. Hatta bu yirmi altı, yirmi yedi yılda vakitsiz hayattan ayrılmış bir kaç *yoldaşı* birer birer Alipaşanın gözlerinin önüne gelmişti. Çünkü Alipaşa şunu istiyordu: Madem ki böyle beklenmedik şekilde raslaştılar, madem ki böyle restorana gidiyorlar, o zaman o dostların ruhlarının şerefine de söz demeleri gerekti. Fakat içeri girdikleri gibi olayın başka türlü olduğu malum olmuştu. Tahminen yirmi kişilik büyük bir meclisin hararetli vaktiydi ve o büyük mecliste öyle hürmet sahibi adamlar oturmuştu ki, Alipaşa onların çoğunu ancak televizyonda, bazen de toplantılarda görmüştü ve meclisteki adamların arasında Ali Muhtar muallimi de gördü.

Selim Süreyya azametli sağ koluyla Alipaşayı kucaklayıp sıktı ve restoran boyunca hızlı adımlarla meclise yaklaşıp güf sesiyle:

¹ Sen benim en candan yakınımın (Ruşa, AN).

"-Görün meclisimize kim teşrif buyurup!" dedi ve Selim Süreyyanın sesi Sağlamlık restoranında o dem öyle gürlledi ki, sadece meclisin iştirakçuları değil, hatta kenardaki masalarda oturan başka kişiler de seslerini kesip Alipaşaya doğru baktılar ve şairin sesi meclisteki kişilere nasıl tesir ettiyse, Alipaşanın gelişine herkes hay huyyla sevindi. Kimi ayağa kalktı, kimi alkışladı, kimi "hurra" diye bağırıldı. Selim Süreyya ise kolunu daha geniş açıp Alipaşayı bağrına bastı, yüzünden, gözünden öptü.

Mürselin gözleri kellesine çıktı, öyle ki sucuk yerine az kalsın parmağını kesecekti.

Güçlkle Selim Süreyyanın kucağından çıkan Alipaşaya bu gün, bu karlı cuma günü, üniversitede bir arada okudukları Melik Haşimlinin filoloji üzerine doktorluk tezini savunduğu ve meclisin de bu münasebetle düzenlendiği malum oldu. Masanın üstündeki votka, konyak, şarap şişelerinin boşalanı boşalmıştı. Boşalmayanı şimdilik yarımdaydı. Melik hususi olarak masanın etrafından kalktı, gelip Alipaşayı kucakladı:

"-Seni bulamadım" dedi. Yani "seni bulamadığım için bu meclise davet edemedim." Ve elbette Melik yalan söylüyordu. Çünkü dünyada Alipaşayı bulmaktan kolay bir şey yoktu (ve Alipaşanın kendisi de bunu çok güzel biliyordu). Ya neşriyatta olacaktı, ya evde. Lakin Meliğin göz göre göre yalan söylemesi Alipaşaya o kadar da tesir etmedi. Aksine Meliğin şakaklarındaki bembeyaz ağarmış saçlar Alipaşaya daha çok tesir etmişti. Nice yıllardı ki Alipaşa, Meliği böyle yakından görmemişti. Televizyonda görüyordu, bazen toplantılarda görüyordu. Melik her zaman başkanlık koltuğunda oturuyordu. Ama son yıllarda böyle yakından ilk defa görüyordu ve bembeyaz saçlar bu dem Alipaşaya hayatın *ses çatmaz, ün yetmez*¹ bir süratle geçip gitmesini düşündürüyordu ve Alipaşa da

¹ Ses çatmaz, ün yetmez: Ses ulaşmaz, seda yetişmez (AN).

Melik gibi, Selim Süreyya gibi, yer yüzünün bütün mahlukatı gibi, aynı süratle giden tirenin içinde idi. -Tiren bu süratle baştan sona götürüyordu ve son yaklaşıyordu (Evvelleri Alipaşa hiç bir zaman böyle şeyler hakkında düşünmezdi, ama son zamanlarda arada bir düşünüyordu)...

Melik üniversiteden sonra asistanlığa girdi, namzetlik tezini savundu. Meliğin makaleleri ses getirdi. Melikten söz açıldığında herkes geleceğin *akademiğinden*¹ bahsedildiği fikrindeydi. Lakin Melik yavaş yavaş itibarlı makamlara yükseldi, yavaş yavaş edebiyattan uzaklaştı. Bir müddet böyle devam etti. Sonra itibarlı vazifeler devam etmedi. Şimdi Melik son on iki, on üç yılda aynı vazifede çalışıyordu. Ne yukarı çıkıyordu, ne aşağı iniyordu. Her defasında yüksek bir makam boşalınca o vazifeye "Meliği tayin edecekler" şayiası yayılıyor, fakat bu doğru çıkmıyordu. Ve ne zaman ki "Meliği bakan yapacaklar, yahut Meliği komiteye başkan tayin edecekler" şeklinde vazife hakkında şayia yayılıyordu, doğrusu Alipaşa bu şayanın doğru olup olmayacağını sabırsızlıkla bekliyordu ve bu sabırsızlıkta garip bir his vardı. Elbette Melik, Alipaşa ile bir arada okumuştı, Melik fena çocuk değildi. Alipaşa nerdeyse onun derdini çekiyordu. Ama bütün bunlarla beraber o sabırsızlıkta bir sipor ihtirası, sipor hastalığı da vardı.

Masanın etrafında Melikle Selim Süreyyanın arasına Alipaşa için yer ayarladılar. Restoranın orkestrası gürlütle ile bir şey çalmaya başladı. Ama Selim Süreyya ayağa kalkıp eliyle uzaktan orkestraya işaret eyledi, meclisin iştirakçularından başka Sağlamlık restoranında hayli kişinin yiyip içmesine rağmen orkestraya, o dakika sustu ve şair evvela usulca, kendi kendisine:

¹ Azerbaycandaki en yüksel ilmi rütbe. Bizdeki ordünaryüsün karşılığı (AN).

"-Yuharlarda da restoranlardaki kimi hörmetim olsaydı, yahşı olardı..." dedi. Sonra sağlam, gür sesiyle inci gibi birbirinin ardına dizilen güzel sözlerle, lügatlerin derinliklerinde gizlenen güzel ifadeleri bulup çıkara çıkara Alipaşanın şerefine çok güzel bir *sağlık* dedi.¹

Alipaşanın mütevaziliğinden, *güzgü* gibi kalbinden, çocuk gibi duygusallığından, dostluktaki sadakatinden bahsetti; tek kelimeyle yer yüzünde mütevaziliğin, temizliğin, sadakatin yüceliğinden, ulviliğinden bahsetti ve sonra dediği güzel sözlerden, kullandığı güzel ifadelerden sanki vecde geldi. Yaratıcı bir ihtirasla Alipaşanın halka muhabbetinden, vatana muhabbetinden bahsetti, halkın vatanın ebediliğinden konuştu ve meclistikilerin hepsi kadehleri Alipaşanın şerefine kaldırıp içti ve restoranın orkestrası da şair Selim Süreyyanın söylediği "şerefe"nin şerefine tuş çaldı...

...Mürsel Zeynebe baktı, Zeynep Mürsele baktı ve ikisi de birlikte şaşkınlık, hatta hayret dolu gözlerini restoranın üst tarafındaki meclise dikti...

Alipaşaya öyle geliyordu ki, şairin söylediği *sağlık*, tamamen başka bir adam hakkındadır. Restoranın geniş pencerelerinden sokakta yanan neon lambaları görünüyordu ve lambaların ışığında kar öyle lapa lapa yağıyordu ki, rüzgâr karı öyle savuruyordu ki, Alipaşa başını salladı: Beş dakikanın içinde kar nasıl artmıştı? Ve Alipaşa ayağa kalkıp meclise katılanlara teşekkürlerini bildirerek elinde tuttuğu bir kadeh votkayı dibine kadar içti...

... Mürsel bir kadeh votkayı bir dikişte içen Alipaşaya bakarak:

"-Ay berekallah!" dedi ve her zaman hareketli olan ufak, kıvrak gözlerini Alipaşadan ayırıp yine mat mat Zeynebe baktı ve Zeynep de dünya görmüş insanlar gibi

¹ Sağlık demek: Birinin şerefine söz söyleyip içki içmek. Azerbaycandaki içki meclislerinde birinin şerefine içilirken buradakinden farklı olarak uzun konuşmalar yapılır (AN).

başını salladı, yani "böyledir bu dünyanın işleri" demek istedi...

Mesele şuydu: Zeynep her iki günde bir, bazen de her gün, akşam vaktinde Sağlık restoranında büfeci olarak çalışan kocasının iş yerine, yani bu restorana uğruyordu. Mürsel de Bulgar peynirinden, Fin sucuğundan, Macar turşusundan, Azerbaycan tavuk haşlamasından, et kızartmasından, siyah veya kırmızı havyardan -tek kelimeyle ne varsa ondan-, biraz eksik biraz fazla kesip alıyordu, muntazam bir şekilde paketliyordu ve Zeynebin her zaman boş getirip dolu geri götürdüğü büyük çantasına yerleştiriyordu. O karlı cuma günü de Zeynep boş çantasını eline alıp kocasına uğramıştı. Kocaman çanta Sağlık restoranının işçileri arasında o kadar meşhurdü ki, Zeynebin büfeye, Mürselin yanına gelip gitmesini etraftaki gözlerden gizlemeye, ört bas etmeye hiç ihtiyaç yoktu. Herkes buna alışkındı. Nasıl ki müşteriler geliyor, yiyip içip parasını verip gidiyordu, nasıl ki "şerefe"ler söyleniyordu, raks ediliyordu, kirli kap kakaklar toplanıyordu, sigara tablaları boşaltılıyordu, aynı şekilde Zeynep de akşamları boş zembille büfeye gelip dolu zembille evine dönüyordu.

Meşhur kalem ustası Selim Süreyyanın Alipaşayı kucaklayıp getirmesi, restoranın başındaki meclisin onu haremle, gürültü patırtıyla karşılaması, Selim Süreyyanın Alipaşayı bağrına basıp öpmesi, sonra güzel, akıllı sözlerle (meclisteki söz sohbetin hepsi Mürselin açık büfesinde gayet güzel işitiliyordu) Alipaşanın şerefine kadeh kaldırması ve umumiyetle içkiyi dudağına vurup yere koyan Alipaşanın (Mürsel bunu önceleri evindeki meclislerde görmüştü) bir kadeh votkayı bir yudumda başına dikmesi, Mürsele de Zeynebe de son derece tesir etmişti.

Zeynep iri gözleriyle Alipaşanın tarafını işaret ederek:

"-Sene deyirdim de, belençine fağrılığına [zavallılığına] bahma bunun, bicin biridir, inanmırdun!" diye fıslıladı. Sonra yine Alipaşaya baktı ve o cuma günü Sağlamlık restoranında Zeynep, sanki birdenbire şunu keşf eyledi: Yedi yıllık komşu olarak demek mümkün ki, her gün ya avluda, ya balkonda gördüğü bu adam, bu sakin, bu sessiz adam, yani Alipaşa; adamakıllı yakışıklı bir erkektir.

Alipaşa açık aşikâr şunu hissetti: Bir kadeh votka onu az kalsın çakırkeyif yapmıştı. Sanki bahar gelmişti. Alipaşanın kanı nerdeyse kaynamaya başlamıştı. Ama aslında Alipaşa, demin sokakta Selim Süreyya ile kucaklaştıktan sonra çakırkeyif olmaya başlamıştı. Mesele şair Selim Süreyyanın nefesinin şiddetli konyak kokması değildi. Mesele şuydu: Sanki Selim Süreyya, Alipaşayı kuvvetli kolları ile kucağına alıp tamamen başka bir aleme götürüyordu ve o alem Alipaşanın günlük hayatından, yaşayışından çok farklıydı ve en mühimi Alipaşa kendisi de bunu çok yahşı hissediyordu, duyumsuyordu.

Şimdi Sağlamlık restoranında hürmet sahibi adamların, o cümleden müdür Ali Muhtar muallimin iştirak ettiği mecliste oturup, bu defa da Meliğin dediği "şeref"ye kulak veren Alipaşaya öyle geldi ki, demin Selim Süreyya onu kucakladığında, onu günlük hayattan farklı bir aleme apardığında, aslında Alipaşa o aleme ulaşmaya can atıyormuş. Çünkü Alipaşanın içinde ne vakitten beri ise, o alem için bir hasret meydana gelmiş. Alipaşa neşriyatta başlayıp evde biten hayatından kaçıp bir yerlere gitmek istiyormuş. Selim Süreyya ile bu beklenmedik görüşme, onun için bir fırsatmış. Alipaşa, "eğer gerçekten de içimde bir hasret kabuk bağlamışsa o zaman çok kötü" diye düşündü. O zaman ona, yani kendisine, yani Alipaşaya yazıklar olsun... Çünkü eğer böyle ise o zaman bu hıyanet, bu ihanetti. Neye hıyanetti? Kime ihanetti? Bilmiyordu ama her halükârda ihanetti... Sonra vestiyerci kişi-

nin gözlerindeki sadaka payını aklına getirdi ve bir kadeh votkanın tesiri sanki hayli azaldı.

Kar ne kadar şiddetli yağıyordu öyle?

Çok uzak yıllarda, üniversitede bir arada okuyorlardı. O zaman başını aşağı eğip süratle not yazmaktan Alipaşanın sağ elinin kalem tutan parmakları nasır bağlamıştı. Melik ise ömründe hiç bir zaman not tutmazdı, ama ne zaman ki imtihanlar başlardı; Melik, Alipaşadan yahşı cevap verirdi. Çünkü Meliğin zihni Alipaşanın zihninden çok keskindi ve bunda Alipaşa için şaşılacak bir şey yoktu.

Kara bak yahu!

Meliğin ceketi her zaman düğmeli olurdu. Kıravatı her zaman muntazam surette beyaz gömleğinin ortasında dururdu (herhalde başkanlık heyetinin başında olunca, televizyonda konuşurken böyle olurdu), ama şimdi ceketinin yakası açıktı. Kıravatının düğümü kayıp bir tarafa eğilmişti, gözlerinde bir rahatlık vardı ve gözleri yumuluyordu. Sözleri de nerdeyse Selim Süreyya gibi birbirinin ardına diziyordu ve Melik arada bir elinde tuttuğu kadehe bakarak ilmin, edebiyatın daimi olduğundan, dünyadaki bütün vazifelerin geçici olduğundan bahsetti. Hüseyin Cavidden¹ güzel bir şiiri ezbere söyledi ve Melik de dönüp dönüp beklenmedik şekilde, birdenbire Alipaşaya geldi. Bu sade, bu mütevazı Alipaşanın aslında çok çok yükseklerde durduğundan bahsetti. Çünkü sadelik, mütevazilik de sanat gibi ebedi bir vergiydi. Yeniden Alipaşanın şerefine kadeh kaldırmayı, ikinci kere Alipaşanın sağlığına içmeyi istihram etti.

Alipaşa kendisinin kızardığını hissetti. Çünkü ilgi, övme haddini aşıyordu ve yine ayağa kalktı, yine sağlığına içenlere birer birer baş eğip teşekkürünü bildirdi,

¹ Hüseyin Cavid Rasizade (1882-1941). Romantik Azerbaycan şair ve piyes yazarı. Eserlerini Türkiye Türkçesiyle yazmıştır (AN).

elinde tuttuğu kadehteki votkayı bu defa da bir yudumda başına dikti...

... Mürsel:

"*Day sene sözüüm yohdur*" diye fısıldadı. Zeynep ise yavaş yavaş şevkle ışıldamaya başlayan iri, kara gözleriyle Alipaşayı baştan ayağa nazardan geçirdi...

Gerçi restoranın orkestrası Meliğin söylediği *sağlığın* şerefine tuş çalmadı, ama müdür Ali Muhtar muallim kadehini hususi olarak Alipaşaya doğru uzattı.

"*Sağ ol ezizim*" dedi. "*Senin sağlığına.*" Gülümsedi ve içti.

Müdür Ali Muhtar da votka içti, üstüne domates turşusu yedi, ama içerken gözünü dahi kırpmadı.

Elbette müdür Ali Muhtar muallim de insandı. Ali Muhtar muallim de yer yüzünün bütün kulları gibi yiye-bilirdi, gülebilirdi; ama Alipaşa hiç bir şekilde aklına getirmiyordu ki Ali Muhtar muallim votka içer, üstüne de domates turşusu yer. Ne için? Burada ve votkanın üstüne domates yemekte ne gariplik vardı? Bilmiyordu ama Alipaşa hep nezaketli, daima gülümseyen, aynı zamanda çok ciddi bir adam olan, neşriyatta birisi bile işe bir dakikacık gecikse, o kişiden yazılı izahat talep eden ve herkesin gözünü açtığına neşriyat müdürü olarak gördüğü Ali Muhtar muallimin böyle votka içip gözünü dahi kırpmamasını, üstünden de günlük bir iş gibi domates turşusu yemesini aklına sığdıramıyordu. Herhalde bu da dünyanın hayret edilecek işlerinden biriydi.

Hele kara bir baksana!

Şair Selim Süreyya gür sesinin imkân verdiği ölçüde yavaştan:

"*Tı moy dorogoy!*"¹ dedi. "*Sen bize bahma ye. Biz herden beri burda yeyirik. Arağı [votkayı] ki içdin gerek yeyesen! Bize bahma sen!*" Sonra şair elini uzatıp masanın

ortasındaki tabaktan kızartılmış iri bir tavuk budu aldı ve budu yukarıdan aşağı öyle dişledi ki, kemikleri çıplaklaşıp bembeyaz göründü.

Alipaşa kendisini tutamayıp güldü:

"*Yahşı ki hele möhkem yemisen!*" dedi ve sanki bu sözlerle içindeki endişe, sıkıntı, düşünceler yavaş yavaş çıkıp gitmeye başladı. Sanki daracık, karanlık, içinde yer yer nem çekmiş, örtülmüş pencereleri ardına kadar açtı, içeri temiz hava doldu, ışık doldu ve Alipaşa nasıl ayağa kalktığını, nasıl *sağlık demeye* başladığını kendisi de bilemedi.

Evela yüreği şiddetle çarptı. Elinde tuttuğu kadeh titredi. Ama gitgide yahşı konuştuğunu hissetti. Sonra yüreği sakinleşmeye başladı, elindeki kadeh evvelki gibi titremedi. Hatta "şerefe" söylerken beyninden şöyle bir fikir geçti: Demek "şerefe" söylemek, hem de böyle saygın meclislerde "şerefe" söylemek o kadar çetin bir iş değilmiş. Önceleri arada bir Züleyha ile hısım akrabasının düğününe gidince, bütün düğün süresince "birden bana da söz verirler, birden *sağlık demeye* mecbur olurum ve diyemem, rezil olurum" gibi boşuna sitrese girdiğini düşünürdü. Unutulmaz üniversite yıllarını hatırladı. Meliğin civanlığını, şair Selim Süreyyanın civanlığını meclistekiler için tasvir etti. Onlara ders veren ve şimdi hayatta olmayan meşhur profesörleri aklına getirdi, geçip giden yıllardan bahsetti ve şöyle dedi: "Hakikatin yüzüne dik bakmak lazımdır, bu meclise tesadüfen gelip çıktım, ama bu tesadüfte de bir güzellik var." Çünkü onu bu dakika bu meclise bağlayan hisler dünyanın en temiz, en pak hisleriydi ve Alipaşa yürekleri birleştiren temiz, pak hislerin şerefine içmeyi teklif etti.

Alipaşa konuşurken Selim Süreyya orkestraya işaret ederek elini yukarı kaldırmıştı ve nasıl ki Alipaşa "şerefe" nutkunu deyip bitirdi, Selim Süreyya elini aşağı indirdi. Orkestura şairin huyuna iyi vakıf olduğu için, o dakika

¹ Azizim (Ruşça, AN).

Alipaşanın söylediği *sağlığın* şerefine tuş çaldı. Melik de, Selim Süreyya da kalkıp Alipaşayı kucakladı, öptü; başka bir kaç kişi daha gelip Alipaşayı kucakladı, öptü ve en te-sirlisi de şu oldu: Müdür Ali Muhtar muallim de kalktı, gelip Alipaşanın önünde durdu ve Alipaşa hayretler için-de bakıp gördü ki, müdür Ali Muhtar muallimin de göz-leri dolmuş. Ali Muhtar muallim de onu kucaklayıp öptü.

"-Sağ ol!" dedi. "*Çoh sağ ol!*" ve gözlerinin yaşını sildi. "*Yahşı dedin! Senin sağlığına!*" Elinde tuttuğu kadehteki votkayı içti, içerken gözünü dahi kırpmadı.

Selim Süreyya ise içtikten sonra yüzünü gözünü öyle buruşturdu ki, sanki bundan başka bir daha hiç bir za-man diline konyak vurmuyacaktı ve bu defa yüzünü gö-zünü ekşitip elindeki boş kadehi masanın üstüne koydu ve eliyle yine orkestraya işaret eyledi. Orkestira o saniye şairin çok sevdiği *Hançobanı raksını* çaldı. Kılarnet mik-rofonun önüne geldi. En inceden ve yüksekten bir solo başladı. Şair yerinden kalktı, kollarını geniş açıp oynaya oynaya Alipaşanın önüne geldi ve bu anda yatıp uyusa Alipaşanın rüyasına dahi girmeyecek bir hadise baş ver-di: Alipaşa da ayağa kalktı, kollarını açtı ve ikisi oynaya oynaya masanın etrafından çıkıp restoranın raks meyda-nına geldiler.

Alipaşa sonuncu defa ne zaman oynamıştı? Aklına gelmiyordu ve aslında aklına da getirmek istemiyordu. Oynaması kendine tat veriyordu, orkestranın çaldığı mu-siki, şair Selim Süreyyanın böyle yürekten, hoplayıp zıp-layarak düşe kalka oynaması ve tek kelimeyle Sağlamlık restoranında Selim Süreyyanın böyle hürmet görmesi, Alipaşaya zevk veriyordu. Uzak ve güzel talebelik çağla-rında sabahtan akşama dek bir arada okudukları Meliğin doktorluk tezini müdafaa etmesi, Meliğin meclisine bu tip hürmet sahibi kişilerin toplanması Alipaşaya lezzet veriyordu ve Alipaşa Sağlamlık restoranının dans pistin-de hissettiği zevkle oynuyordu...

... Zeynep çoktan çıkıp gitmeliydi, ama hiç bir şekil-de kendisini gitmeye mecbur edemiyordu ve Alipaşanın o şekilde *sağlık demesi*, şimdi de ortaya çıkıp şair Selim Süreyya ile bu şekilde oynaması, Mürsele de o kadar te-sir etmişti ki, karısına bir söz diyemiyordu. Ne zaman ki kılarnet en inceden en kalına geçti, sanki Zeynebin için-de de bir ukde, bir hasret sızıldadı. Sonra sabahtan beri elinde tuttuğu zembili (yani Sağlamlık restoranının büfe-sinden doldurulan zembili) adeti üzere bir kaç defa sınıdı, sanki çekisini yokluyordu ve Mürselin yüzüne hiç bakma-dan büfeden ayrıldı; restoranın ortasında oyun oynayan adamların arasından, o cümleden Alipaşa ile şair Selim Süreyyanın yanından geçip gitti ve Alipaşa Zeynebi hiç görmedi bile...

Selim Süreyya oynaya oynaya pantolonun cebinden bir tane kırmızı onluk çıkardı ve oynaya oynaya yaklaşıp kırmızı onluğu kılarnet çalanın onluk gibi kırmızı ceketi-nin cebine bastırdı ve doğrusu o dem Alipaşa da cebin-den bir tane onluk, hiç olmazsa bir tane mavi beşlik çıkarıp çalgıcılara vermek istedi, ama çıkartmadı. Aklına renkli televizyon geldi. Sonra birdenbire nasıl olduysa yi-ne sokakta, kaldırım boyunca dikilmiş ağaçların dibinde-ki kare toprak parçalarını hatırladı. Alipaşaya öyle geldi ki, yer yer nem çekmiş o odanın pencerelerini yine ka-patmak istiyorlar ve sanki o pencerelerin kapatılmaması, açık kalması için Alipaşa daha fazla bir sevinçle, daha fazla bir şevkle oynamaya başladı. Selim Süreyyanın kır-mızı onluğundan sonra kılarnet hususi olarak coştı, şair de kılarnetin süratinden geri kalmak istemedi. Burcu burcu ter dökerek restoranın pisti boyunca döndü, dolaş-tı. Alipaşa da şairden geri kalmadı, oynaya oynaya şairin ardından pist boyunca döndü dolaştı ve birden bağırarak: "*Sağlık var!*" dedi.

Selim Süreyya elini yukarı kaldırdı, kılarnet o saniye sustu, orkestra da sesini kesti ve şairle Alipaşa restoran- da oturanların tasdik bildiren sarhoş bakışları altında so- luk soluğa yerlerine döndüler. Alipaşa dolu kadehini yu- karı kaldırdı, nefes nefese yüksek sesle:

"*Eziz dostlar!*" dedi ve nefesini derdi. "*Eziz dostlar! Musikinin şerefine!*" Ve Alipaşa bugün mecliste oturan ki- şilerin hepsine ve tek kelimeyle yer yüzündeki bütün in- sanlara bahtiyarlık arzuladı. Arzu etti ki herkesin evin- den her zaman musiki sedaları gelsin, herkes her zaman mutluluk içinde olsun. Meclisin iştirakçuları Alipaşanın dediği sağlığa içtiler. Alipaşa da kadehindeki votkayı içti, yerine oturdu, birer birer meclisin adamlarına baktı.

Alipaşa bu adamların bazılarıyla tanıştıyordu (Neşri- yata gelip gidiyorlardı, kitapları çıkıyordu). Bazılarını ise ancak uzaktan tanıyordu. Televizyonda görmüştü, eserle- rini okumuştü ve Alipaşanın elbette bu adamların hiç bi- risiyle meselesi yoktu. Niye meselesi oldu ki? Aksine bu adamların hepsi Alipaşa için birdenbire yakın olmuş- tu. Ama bir mesele vardı... Bir mesele vardı ki Alipaşa bu adamların, bu hürmete layık adamların hiç birinden, na- sıl derler, hiç birinden... -Alipaşa o sözü iyicene bulamı- yordu-, ama her halükârda bu adamların hiç birinden... hiç birinden eksik, aşağı kişi değildi. Vallahi değildi. Hat- ta bu dem Alipaşanın nedense Ali Muhtar muallime bi- raz acıyası gelmeye başlamıştı. Votkayı içerken gözünü dahi kırpmadığı için mi, yoksa müdür Ali Muhtar mual- lim, şu anda bu mecliste oturanların yanında ikinci dere- cede bir adam gibi görüldüğü için mi? Bilmiyordu, ama birdenbire Alipaşanın aklına Züleyha geldi; Gülzar, Su- na, Süsen, Suğra geldi. Böyle kış günleri evlerinde sessiz sedasız bir arada oturup soğan *bozbaşı*, *dovga*; et oldu- ğunda yaprak dolması (sarımsaklı yoğurtla), tavuk oldu-

ğunda *çığırma yemekleri*¹ yedikleri aklına geldi. Geceleri enli, rahat karyolada Züleyha ile bir arada yatmaları, her gece en az iki defa, üç defa uykudan kalkıp öbür odada yatan kızların üstüne bakması, yorganı üstlerinden atmış- larsa üstlerini tekrar örtmesi, çaydanlığı su ile doldurup aygazın üstüne koyması, alelacele giyinip ekmek dükkâ- nından çocuklar için taze, sıcak ekmek alıp getirmesi ak- lına geldi ve Alipaşa yine ayağa kalktı.

Sokağın neon ışıkları restoranın geniş pencerelerinin önünde öylece yanıyordu.

Dışarıda kar ne güzel yağıyordu...

Alipaşa dedi:

"*Eziz dostlar! Eziz dostlar, benim bu eziz günde bir dene arzum var! Men sizin heç birinizden heç vaht heç ne hahiş [rica] elemeyeceyem! Amma indi bir dene arzum var! Melik, gardaşım, düzdür [doğrudur], içmişem men, amma, vallah, ömrümde bu cür [tür] ciddi hahişim olmayıp! Gar- daşım men isteyirem ki, senin bu güzel gününde, senin bir köhne dostun kimi, Melik, bah, bizim bu meclisimizin, se- nin bu eziz konaklarınınu hercini men çekim!*"

Alipaşanın dediği bu sözler o kadar beklenmedikti ki, evvela hiç kimse bir şey demedi. Sonra Melik bir mi- safirlerine, bir de Alipaşaya baktı ve gülümseyip başını sallaya sallaya:

"*-Menim özüme beyem ne olup, ey Elipaşa?*" dedi. "*Sen niye çekmelisen benim meclisimin hercini?*"

Meliğin sesinde elbette birazcık istihza vardı, ama Alipaşa buna önem vermedi. Çünkü Meliğin kendisi de, bu adamlar da, bugün onun, yani Alipaşanın konuklarıydı ve Alipaşa, Meliğin sözlerine şöyle cevap verdi:

¹ *Bozbaş*: Et, nohut ve patatesle pişirilen sulu bir yemek.

Dovga: Ayran, yeşil sebze ve pirinçle pişirilen bir yemek; ayran aşı.

Çığırma yemek: Kırmızı domates, patlıcan ve kuş başı etle, bazen de yu- murtaıyla pişirilen bir yemek çeşidi (AN).

"Çünkü, Melik, sen benim için eziz adamsan, bu meclisdekilerin de hamusu [hepsi] benim için eziz adamlardır! Çünkü Melik, senin bu güzel gününde, benim üreyim bele isteyir; sen indi sındırmak [kırmak mı] isteyirsen benim üreyimi?"

Meclisin iştirakçılarının hiç birisi sesini çıkarmayıp sohbetin sonunu bekliyordu. Sadece müdür Ali Muhtar muallim elinde olmayarak kafasında süratle meclisin hesabını kitabını hesaplıyordu.

Melik de hayli içmesine rağmen, keyfinin yerinde olmasına rağmen, galiba yavaş yavaş kızıyor, yine toplantıların başkanlık heyetlerinde oturan Melik olmaya başlıyordu. Ayağa kalkıp biraz sert sesle:

"Bura bah, ezizim" dedi.

Ama Alipaşa, Meliğin sözlerini ağzında yarım bıraktı:

"Melik" dedi Alipaşa. "Eger sen benim üreyimi sındırsan [kırsan] bu eziz günde, ömründe seninle danışmam [konuşmam]. Özüm de bir dakika burda kalmaram."

Melik galiba iyice kızmıştı:

"Bura bah!"

Bu defa Meliğin sözlerini şair Selim Süreyya yarım bıraktı:

"Dayan [dur] bir görek" diye ayağa kalkıp Meliğin kolundan tuttu.

Alipaşa o anda hiç bir zaman kendisinden beklemediği açık aşikâr bir tehditle:

"Melik, sındırırsan [kıyıyor musun] benim üreyimi?" diye sordu.

Melik, Alipaşadan çok, yanında durup kolunu sıkan şair Selim Süreyyaya hitap etti:

"Ahu her şeyin bir kaydası var de!" Sonra kınayıcı bakışlarla şaire baktı. Yani, "bunu nerden bulup getirdin buraya?" der gibiydi.

Alipaşa:

"Çoh sağ ol, Melik!" dedi ve oturduğu sandalyeyi yana çekip masanın etrafından uzaklaşmak istedi, ama şair Selim Süreyya hemen Alipaşanın ardından geldi. Kudretli elleriyle Alipaşanın omuzlarını sıkıp kendisiyle beraber çekerek tekrar masanın önüne getirdi ve gür sesiyle:

"Dostlar!" dedi. "Bu temiz üreyi sındırmak [kırmak] olmaz. Bu temiz kalbin bugün bizi konak elemeye menevi hakkı var! Tı moy dorogoy!"¹ Ve şair Alipaşayı yine kucaklayıp öptü, sonra şiddetle alkışlamaya başladı. Meclisdekiler de şairin gür sesini, alevli öpüşünün tesiriyle alkışlamaya başladılar.

Melik yine itiraz etmek istedi:

"Ahu..."

Şair Selim Süreyya elini yukarı kaldırdı:

"Kurtardı [bitti]!" dedi ve orkestraya işaret ederek elini aşağı indirdi.

Orkestra tuş çaldı.

Orkestranın çaldığı tuşun sedaları altında Selim Süreyya, Alipaşayı Meliğe doğru çekti. Bir elini Meliğin, bir elini Alipaşanın omuzuna koyarak onları yüz yüze birbirine yaklaştırdı ve Alipaşa ile Melik kucaklaşıp öpüştiler.

Alipaşanın içinde bir hafiflik, bir serbestlik vardı. Beşinci kata çıkarılması gereken ağır televizyonun yükü Alipaşanın omuzlarından düşmüştü ve Alipaşa kendisini daldan dala konan hafif bir kuş gibi hissediyordu. Alipaşanın sinesinde sanki yürek çarpıyordu, bembeyaz bir çipek nefes alıyordu.

Meclis tekrar hararetlendi, ama bu olaydan sonra iki kişi bir türlü kendine gelemiyordu. Mürselin kalbi çarpıyordu, peynir doğrayan elleri titriyordu. Çünkü Mürsel kapı bir komşusu Alipaşanın bu derece hürmete layık adam olduğunu, böyle konuşan adam olduğunu, böyle

¹ Azizim (Rusça, AN).

oylayan adam olduğunu; bütün bunlar bir tarafa, böyle para harcayan insan olduğunu, mükemmel kişi olduğunu ömründe hiç bir zaman tasavvuruna getiremezdi.

Müdür Ali Muhtar muallim ise sanki birdenbire tamamen aylmıştı ve Melik Haşimliye bakarak düşünüyordu: Dünyada işte böyle adamlar da var, böyle bahtiyarlar da var. Ama gel zaman, git zaman Ali Muhtar muallimin meclisi olsa, ömründe hiç kimse o meclisin parasını ödemeyi üstüne almazdı (Hem de böyle gönüllü surette). Sonra Ali Muhtar muallim, son yirmi altı yılda, Allahın verdiği her iş gününde gördüğü redaktör Alipaşaya bakarak düşündü: Aslına bakarsan o kocaman neşriyatta kendisinden, yani Ali Muhtar muallimden zavallısı, küçüğü, lüzumsuzu yoktu...

Üçüncü fasıl

Balkonu, aşağı taraflarda görünen binaların damını, avludaki ağaçların dallarını kar bürümüşü ve karın aklığı gece vakti percerelerden vuran, avluda yanan ışığın altında bir kaygısızlığı duyumsatıyordu. Gerçi kar muhkem yağıyordu, rüzgâr şiddetlenmişti, ama her tarafı bürüyen karın aklığında sanki hiç bir kötü iş meydana gelemezdi.

Bütün bunlar böyleydi. Soğuk havanın temizliği Züleyhanın içine bir tazelik hissi getiriyordu. Karın aklığında bir sevinç, bir nikbinlik vardı, ama bütün bunlarla beraber Züleyhanın yüreğinde hafif bir endişe baş kaldırmıştı. Alipaşa iki saatten fazlaydı ki evden çıkmıştı. Hesapta renkli televizyonu çoktan getirmesi gerekiyordu. Şimdi artık dükkânlar da kapanmıştı. Gülzar da, Süsen de mektepten dönmüş; Suna da, Suğra da dakikada bir "bu baba harda [nerde] kaldı e bele?" diyerek renkli televizyonu bekliyordu ve Züleyha sık sık başına şal atıp, avlu tarafındaki balkona çıkıyor, Alipaşagil geldi mi, gelmedi mi? diye aşağıya bakıyordu.

Şüphesiz ki teknik bir iş meydana gelmişti. Ya başka bir televizyonu yokluyorlardı yahut da Alipaşa bu havada araba bulamamıştı, yahut da... Yahut da arabaya, amele-ye para yetmemişti? O son onluğu da Alipaşaya vermesi gerekti, lazım olursa harcardı, olmazsa nasıl olsa getirip geri verecekti.

Züleyha bir yıldan fazlaydı ki biriktirdiği paranın miktarı arttıkça arada bir gidip dükkâna uğruyordu (dükkân evlerinden çok uzakta değildi, turoleybüsle iki duraklık yoldu), alacakları renkli televizyona bakıyordu ve televizyonun değeri tam 784 manattı. Alipaşaya 810 manat vermek istiyordu, ama sonra hesaplayınca 800 manatın da kifayet ettiğini gördü. Ameleye, arabaya 16 manat yeterdi. 10 manatı cüzdanına koydu. Alipaşaya 800 manat verdi ve şimdi 10 manatı almaması gerektiğini düşündü.

Ama bir de şu vardı: Alipaşa neden ötürü geciktirse eve telefon etmeliydi. Çünkü iki yıldan beri evlerine telefon almışlardı. Alipaşa işe varınca da, işten çıkarken de eve telefon ediyordu; hal hatır soruyor, "bir şey lazım mı, değil mi?" diye sual ediyordu. Şimdi de elbette telefon ederdi. Niye telefon etmiyordu? Züleyha anlayamıyordu...

Tam bu anda telefon çaldı ve Züleyha korkuyla, ürküyle ahizeyi kaldırdı, ama konuşan Alipaşa değildi. Züleyhanın anasıydı. Alipaşanın gelip gelmediğini soruyordu. Bu eve, yani Alipaşagile telefon alınalı beri Züleyhanın anası, kızığılde geçen saatlerin hepsinden haberdardı.

Züleyha ahizeyi yerine koyup yine şalı çiyinlerine attı ve avlu balkonuna çıktı, aşağı baktı. Alipaşagilden haber maber yoktu. Ama o güzel karlı havanın temizliğine başka kokular da katılmıştı ve Züleyha ister istemez komşuları Mürselgilin balkonuna doğru baktı.

Çok zaman mutfaklarındaki Fin soğutucusunda yer olmadığı için bilhassa kış vakitlerinde Zeynep, Sağlamlık restoranının büfesinden getirdiği azığı avlu balkonundaki dolaba yerleştiriyordu ve böyle zamanlarda Züleyha da balkonlarına gelen kokudan anlıyordu ki, Zeynebin dolaba yığıldığı yine *ise tutulmuş*¹ mersin balığıdır, peynirdir, sucuktur ya da başka lezzetli, tatlı bir şeydir. O karlı cuma gününün gecesi de Zeynep, demin kocasının iş yerinden getirdiği dolu zembili boşaltıp balkondaki dolaba yığıyordu ve o gece Zeynebe en çok tesir eden de suydur: O kadar müddet zarfında restoranda Alipaşa onu görmemişti, çıkarken hususi olarak Alipaşanın tam yanından geçti, ama Alipaşa onu yine görmemişti. Hiç olmazsa görseydi de, görmemezliğe vursaydı. O başka meseleydi.

Zeynep, Züleyha ile selamlaştı, sonra dikkatle Züleyhaya baktı ve tecrübeli bir gözle kendisiyle Züleyhanın bedeninin göze çarpan uzuvları arasında birer birer mukayese yaptı ve üstünlüğü kendisine verdi. Gerçi insafılı konuşursak Züleyhanın *döşü* başı fena değildi, ama Zeynep üstünlüğü yüzde yüz kendisine verdi. Bundan sonra keyfi sanki birazcık yerine geldi. Sınayıcı nazarlarla Züleyhayı bir daha merakla baştan ayağa dek süzüp:

"Heyir ola, a komşu?" diye sordu. "Ne eceb bele karada-busatda balkona çıkmısan?"

Züleyha, Zeynebin sesinde taze bir şey hissetti, ama bunun ne olduğunu düşünecek halde değildi ve:

"Heç..." deyip odaya girmek istedi.

Zeynep sordu:

"Elipaşa müellim geldi [mi]?"

Züleyha hayret içinde durup Zeynebe baktı.

"Hardan [nerden] gelmeliydi ki?"

"-Nece hardan [nasıl nerden]? Restorandan!"

"-Ne?"

Kendisini daima ciddi gösteren bu komşu kadının, yani Züleyhanın böyle hayret içinde donup kalması, Zeynebi iyice heveslendirdi:

"-A-a-a... Elipaşa müellim Sağlamlık restoranında bir oynamak oynayı ki, gel göresen!"

Dördüncü fasıl

Kılarnet çalan, yine en inceden çalıp mikrofonun önünde coşuyordu ve Selim Süreyya ile Alipaşa yine restoranın pistinde, kılarnetin coşmasından, süratinden geri kalmıyordu, oynuyordu. Yavaş yavaş başka oynayanlar kenara çekildi, ortada şair kaldı, Alipaşa kaldı ve bir de sürmeli gözlerini süzerek işve ve nazla oynayan güzel bir kız kaldı. Bu kız üç kişiyle birlikte başka bir masada oturmuştu. Çalgı başlayınca hepsi kalkıp raksetti. Sonra öbürleri yoruldu, pistten ayrıldı, ama bu kız ayrılmadı. Selim Süreyya ile Alipaşanın arasında oynamaya başladı.

Alipaşa o güzel kızın karşısında daha ziyade bir ciddiyetle oynadı, göğsünü öne doğru çıkarıp pist boyunca o başa, bu başa gidip geldi. Sonra o güzel kıza eşlik edip başını dik tutarak pist boyunca dolaştı.

Melik bundan biraz önce az kalsın Alipaşanın kalbini kıracağına hatırandan çıkartmıştı. Hırslanmasını, kızmasını tamamen unutmuştu ve dudağındaki sigarayı vankarla dumanlatarak iki elini ileri çıkarmış; Alipaşanın, Selim Süreyyanın, güzel kızın oynamasını keyifle alkışlıyordu.

Meclisin bütün iştirakçılarının keyfi yerindeydi. Hiç kimse bir yere gitmek için acele etmiyordu: Meclis samimi geçiyordu. Sadece Ali Muhtar muallim bedbin fikirlerin elinden yakasını kurtaramıyordu. Horoz gibi göğsünü ileri çıkararak restoranın pisti boyunca o başa bu başa gidip gelen, oynaya oynaya o kıza -gözlerinden dünyanın bin bir fırılacağı dökülen nazlı, gamzeli kıza- eşlik eyleyen

¹ Mersin balığı bozulmaması için dumana tutulur (AN).

redaktör Alipaşaya bakarak şöyle düşünüyordu: Anadan doğduğu günden beri bahtı ondan, yani müdür Ali Muhtar muallimden küsmüştü. Bütün ömrü boyunca hangi toplantıya, hangi meclise gitmişse, daima öyle bir hadise olmuştu ki, bütün içini ıztıraplar bürümüş, sarsılmıştı. Kim derdi ki redaktör Alipaşa bu kocaman meclisin parasını vermek iktidarındadır? Kim derdi ki redaktör Alipaşanın böyle dostları vardır? Kim derdi ki redaktör Alipaşa değme oyuncu imiş? Ali Muhtar muallim hiç bir zaman böyle oynamamıştı; hayallerinde o nazlı, gamzeli kızı çok görmüştü, ama ömründe hiç bir vakit o nazlı, gamzeli güzel kızla böyle karşı karşıya oynamamıştı ve iyi biliyordu ki, hiç bir zaman da oynamayacaktı. İşte asıl deşet buydu...

Kız nihayet gülerək pistten çıkıp masasına doğru gitti ve Alipaşa da şair Selim Süreyyanın kolundan tutup:

"-Sağlık var!" dedi.

Şair elini kaldırdı, kılarnet sesini kesti, orkestıra da sustu. Alipaşa ile Selim Süreyya meclise döndü ve Alipaşa votka dolu kadehi eline alıp:

"-Bunu da kaldırarak kadınların sağlığına" dedi.

Mecliste topu topu iki kadın vardı, biri edebiyat profesörü idi ve Alipaşa o kadını uzaktan uzağa tanıyordu (Çok ciddi kadındı, hiç konuşmuyordu ve ara sıra kınama dolu nazarlarla restoranın pistinde oynayan adamlara bakıyordu). Öbür kadını ise tanıymıyordu. Meclisin bütün erkekleri ayağa kalktı, gürültü patırtıyla kadınların sağlığına içti, kenardaki masada üç kişiyle birlikte oturan güzel kız da Alipaşaya göz ucuyla bir bakiş attı...

Gerçekten de ne güzel yağıyordu dışarıda kar...

Gerçi Selim Süreyya ayağa kalktı, kadınların sağlığına içti ve tek kelimeyle şairin kadın milleti ile arası iyiydi; ama nasıl olduysa Alipaşanın "şerefesi"nden sonra bir-denbire bu yaz gelip enstitüye girecek, daha doğrusu enstitüye girmek için Baküye gelecek olan yedinci bacısı ak-

lına geldi ve şairin keyfi tamamen kaçtı. Bu yedinci bacıydı (Şair bacılarının adlarını iyi bilmiyordu ve onları sayıyla aklına getiriyordu). Bundan sonra sadece biri kalıyordu: Sekizinci bacı. Ama Selim Süreyyada öyle bir his vardı ki, sekizinci bacıyla kurtulacağına da inanmıyordu. Şaire öyle geliyordu ki, sekizinci bacı da Baküye gelip enstitü tantanasına başladıktan sonra, babası yeniden "bunlar da taze bacılardır" diye sekiz heybetli kız daha getirecek... Bütün bunlar bir yana, şimdi o bacılar kocaya gitmeye başlıyordu ve onların her birinin düğünü şaire yeni bir kitabının telif ücreti kadar paraya patlıyordu. Yahşi ki bacıları çok azametliyidiler ve bunun için de kızlara -hatta şair Selim Süreyyanın bacıları olmalarına rağmen-, koca çok zor bulunuyordu.

Alipaşaya sanki ömründe hiç bir vakit hisseylemediği bir iştah gelmişti. Gömleğinin her zaman bağlı olan ve daima boynunu sıkın düğmesini açmıştı, ceketinin yakası da açıktı, her şey güzeldi, musiki de güzeldi, dostlar da güzeldi. Alipaşanın hiç bir zaman kendisinden beklemediği serbestliği, gülüp konuşması, bu hürmete layık meclisin az kalsın *tamadasi*¹ olması, yağ gibi yüreğine yayılıyordu. Ama bütün bunlarla beraber yine de... bir şey eksikti...

Ne eksikti?

Müdür Ali Muhtar muallim, ayağa kalkıp birazcık sıkılarak *sağlık demeye* başladı. Herkesin Meliğe büyük hürmetinden bahsetti, Meliğin dostlarının hürmetinden bahsetti, Meliğin en yahşi dostlarından biri olan Alipaşanın hiç bir zaman işe gecikmediğinden, her zaman düzenli olduğundan, daima vazifesini yerine getirdiğinden, verilen işin hakkından geldiğinden ziyadesiyle bahsetti, ama -dünyanın garip işleri vardı- müdür Ali Muhtar muallimin bu sözleri Alipaşaya tesir etmedi.

¹ Tamada: Azerbaycanda ve umumiyetle Kafkasyada içki, düğün ve misafir meclislerini idare eden kişi, masa beyi (AN).

Orkestraya uzaktan o dakika şair Selim Süreyyanın bir şey düşündüğünü gördü ve orkestraya şurasını da yahşi biliyordu ki, şair düşünceli vakitlerinde aşık havalarına kulak vermekten çok hoşlanıyor. Bundan ötürü aşık havası çalmaya başladı ve Selim Süreyya da bunu o dakika kıymetlendirdi, orkestraya doğru gülümseyip başını salladı. "Yani çok sağ olun!" Sonra sağ elinin iri baş parmağını kaldırıp Alipaşaya gösterdi, yani pek alâdır!

Alipaşa da şaire gülümseyip başını salladı, yani "alâdır, pek alâdır" demek istedi. Alipaşa musikiyi birbirinden o kadar da ayırt edemiyordu, ama şimdi hemen anladı ki çalınan aşık havasıdır ve Alipaşa şiiir de bilmiyordu, ama şimdi birdenbire hangi aşığınsa bir zamanlar okuduğu veya işittiği koşmasından bir mısrayı hatırladı.

"Gül dedi bülbüle: -Bağıma gelme!"

Noksan olan neydi?

Ve bu an dünyanın en garip hadiselerinden biri baş verdi. Züleyha üzerinde henüz karı erimemiş yaş kürk, başında üstüne kar birikmiş yün şalla içeri girdi ve girdiği gibi de kocaman salonda, o kadar şahsın içinde gözü o dakika Alipaşaya çarptı.

Vestiyerci adam da asabi halde ellerini, kollarını oynata oynata Züleyhanın ardından restorana girdi:

"-Ay bacı, nece adamsan sen? Deyirem sene ki, paltoy-nan içeri girmek..."

Züleyha vestiyerci adama aldırmiyordu. Sanki vestiyerci söylenmiyordu da sinek vızıldıyordu kulağının dibinde. Süratli adımlarla salonun ortasından geçip doğru dan doğruya Alipaşagilin meclisine doğru gitti. Vestiyerci de eliyle koluyla itiraz ederek Züleyhanın ardından geldi ve tabii ki restoranın cemaatı gözünü dört açıp şaşkınlıkla onlara baktı.

Orkestraya durdu.

Alipaşa evvela çok içtiğini, çok oynadığını, çok heyecanlandığını, bu yüzden de Züleyhanın şimdi böyle göz-

lerinin önüne geldiğini sandı. Ama bu topu topu bir an sürdü. Yok, hayır! Züleyha hayal mayal değildi. Züleyha hakikaten de restorana gelmişti ve Alipaşa deminki kuş hafifliği ile ayağa sıçradı.

"-Ne yahşi oldu sen geldin! Ne yahşi oldu sen geldin!" Alipaşa süratle masanın etrafından kalkıp karısının önünde durdu. "Hiç bilirsen sen ne kıyamet iş görmüsen? Bilirsen? Ne yahşi oldu ki, geldin!" Alipaşa bir türlü sakinleşemiyordu. "Ne yahşi, tez ele! Tez çıhart şubanı [kürkünü], gel otur! Gel!" Ve Alipaşa, Züleyha ağzını açıp bir kelime dahi demeye imkân bulamadan, onun elini kaldırıp sevinçle meclistekilere haber verdi:

"-Eziz dostlar! Menim heyat yoldaşumdur! Züleyha hanumdur!"

Meclisin iştirakçuları deminden beri bir şey anlamayıp hayretle gâh bu kürklü, şallı kadına, gâh da sevindiğinden dolayı az kalsın kuş gibi uçmak isteyen Alipaşaya bakıyordu ve nasıl ki bu kadının Alipaşanın hayat yoldaşı olduğu malum oldu, nasıl ki Alipaşa aceleyle Züleyhanın kürkünün soğuk düğmelerini açmaya başladı, meclis birdenbire cana geldi, erkeklerin hepsi ayağa kalktı. Melik:

"-Hoş gelmisiz! Hoş gelmisiz!" diye Alipaşanın hayat yoldaşını selamladı.

Şair Selim Süreyya gelip Alipaşanın hayat yoldaşıyla tokalaştı.

"-Hemişe [daima] siz gelesiniz!" dedi. "Buyurun!"

Ve meclisin başka iştirakçuları da:

"-Buyurun!"

"-Buyurun!"

"-Buyurun!" dediler.

Alipaşa, Züleyhanın ıslak kürkünü çıkarttı, karlı şalını başından aldı. Selim Süreyya kürke, şala işaret ederek vestiyerci kişiye:

"-Götür apar!" dedi ve suratında deminki hırstan eser alamet kalmayan vestiyerci itaatle gülümseyerek, kürkü de, şalı da usulca Alipaşadan alıp götürdü.

Purofesör kadın bütün meclis süresince (herhalde Alipaşanın bu meclise iştirak ettiği dakikadan beri) ilk defa ağzını açıp Züleyhaya müracaatla:

"-Buyurun, gelin bura, benim yanında oturun" dedi.

Alipaşa:

"-Yoh, ama" dedi. "*Çoh üzr isteyirem hamınızdan [hepinizden], amma Züleyha hanım benim yanında oturacak!*"

Züleyha ömründe Alipaşayı bu türlü coşkun, bu türlü heves içinde görmemişti ve koçasının böyle bir coşkunluğu, hevesi ve tek kelimeyle bütün bu meclis Züleyhayı öyle esir almıştı ki, buraya ne için geldiğini dahi unutmuydu. Kendisini tamamen kaybetmişti. Hiç bir şey diyemiyordu. Gülümsüyordu. Soğuktan geldiği için veya meclis esir aldığı için suratı alev alev yanıyordu.

Şair Selim Süreyya masanın üstündeki kadehini alıp Alipaşa ve hayat yoldaşına bakarak gür sesiyle:

"-Menim bir sözüm var, dostlar" dedi.

Alipaşa aceleyle:

"-Yoh, yoh!" dedi. "*Söz özümündür! Bu sağlığı gerek men özüm deyim!*" Ve şairin razı olup olmadığını beklemeden dedi: "*Eziz dostlar! Men bunu sidk ürekden deyirem! İçirem bunu, içirem bunu, benim ailemin sağlığına! Menim ailem dünyanın güzel bir ailesidir! Men içirem bunu Züleyha hanımın sağlığına!*"

Alipaşa bu sözleri öyle yürekte dedi ki, bu sözler o karlı cuma günü Sağlamlık restoranında öyle samimi seslendi ki, herkes bir ağzıdan:

"-Sağ olun!"

"-Sağ olun!"

"-Sizin sağlığınıza!"

"-Hemîşe [daima] belece hoşbehtlik içinde olun" deyip içti ve sabahtan beri demek mümkün ki, içki içmeyen pu-

rofesör kadın da bu *sağlığın* şerefine kadehindeki konyayı sonuna dek içti.

Müdür Ali Muhtar muallim de elindeki kadehini boşaltıp üstünden bir *dişlem* domates turşusu yedi. Demin Züleyha yaş kürk ile içeri girdiğinde ve redaktör Alipaşa "bu arvad benim arvadımdır" dediğinde, Ali Muhtar muallimin yüreği çarpmaya başlamış, sanki birazcık silkele-nip her zamanki bedbinliğinin içinden çıkmıştı. Çünkü Ali Muhtar muallim evvela öyle zannetti ki ve Züleyhanın gazaplı gözleri de evvela öyle diyordu ki "şimdi karı kocanın arasında kavga gürültü başlayacak." Hayır, müdür Ali Muhtar muallim cadı karı değildi. Ama herhalde içinde bir merak baş kaldırdı. Sonra o merak yine söndü. Kalbinin çarpıntısı geçti, bedbinlik yine onu esir aldı.

Selim Süreyya yine elini kaldırdı, orkestıra uzaktan uzağa şairin içinden geçen hisleri okudu ve *Gelin havası* çalmaya başladı. Kılarnet mikrofونun yanına gidip *Gelin havasının* içli hallerini öyle çalışıyordu ki, sanki bu da Alipaşanın dediği *sağlığın* devamıydı.

Alipaşa ayağa kalktı, ellerini kaldırıp Züleyhanın önünde oynayarak başıyla, gözleriyle karısını raksa davet etmeye başladı ve bütün meclis alkış tuttu, Züleyhayı kocasıyla oynamaya çağırıldı ve Züleyha mutlaka kalkmak, oynamak zorunda olduğunu anladı. Yoksa Alipaşa yerine oturmuyacaktı. Anladı ki ömründe ilk defa bu tür şevk içinde, heves içinde gördüğü Alipaşanın yüreği *sınabilir*. Züleyha da ayağa kalktı, kendisi önde, Alipaşa da hanımının ardında oynaya oynaya restoranın pistine gittiler, pistin ortasında birbirine bakarak yüz yüze oynamaya başladılar.

Züleyha oynayarak Alipaşaya baktıkça, Alipaşanın gözlerinin dibine çöken sevinci gördükçe, yavaş yavaş kendisine geliyordu. Suratında tutuşup yanan suni sıcaklık yavaş yavaş soğuyordu. Daha doğrusu suni sıcaklık ta-

bii bir hararetle yer değiştiriyordu ve bu hararet yavaş yavaş süzülüp doluyordu.

Züleyha:

"-Yahşı oynayırsan..." dedi.

Alipaşa:

"-Men?" diye sordu. "Men heç... amma sen doğrudan, çoh yahşı oynayırsanmış..."

"-Eh, kız vahtı yahşı oynayırdım, indi day yadırgamışam..."

"-Züleyha..."

"-He?"

"-Züleyha..."

"-Nedir?"

"-Sene kurban olum!"

"-A-a-a... Nolup sene?"

"-Heç ne... Amma sensiz bir günüm olmasın!"

"-Besdir [yeter]. Bahırlar..."

"-Bahsınlar de... İndi öpeceyim seni!"

Züleyha Alipaşanın gerçekten de cemaatin içinde kendisini öpeceğinden korktu.

"-Kayıdak [dönelim]" dedi.

Alipaşa:

"-Yoh, oynayak" dedi.

"Gül dedi bülbüle: -Bağıma gelme."

Züleyha gerçi birden Alipaşanın kendisini bu kadar cemaatin içinde öpeceğinden korktu, lakin o korkuda öyle bir şey vardı ki, insanın içine sevinç de getiriyordu.

"Gül dedi bülbüle: -Bağıma gelme."

"-Züleyha..."

"-Nedir!"

"-Bağışla meni!"

"-Ne?"

"-Deyirem bağışla meni, Züleyha..."

"-Neye göre?"

"-Her şeye göre... Ümumiyetle, Züleyha... Ümumiyetle, bağışla meni..."

Züleyha o dem Alipaşanın gözlerinde bir yaş ışıltısı gördü ve şimdi kendisinin de Alipaşadan besbeter hüngür hüngür ağlamaya başlayacağından korktu. Ama her zamanki gibi kendisine hakim oldu, gülümsedi ve fıslıladı:

"-Sensiz biz kime lazımık? Allah hemişe [daima] senin canına sağlık versin Elipaşa..."

Bu dem Sağlamlık restoranında çalınan *Gelin havası*, bundan uzun uzun yıllar evvel, iki odalı ufak bir evde talebelikten henüz çıkmış ve içi büyük arzularla, büyük isteklerle dolu olan bir oğlanla nevcivan ve güzel bir kızın düğününü hatırlatıyordu.

O ufak iki odalı evdeki düğün gününün hisleri, heyecanlı günleri; aylar, yıllar birbirini takip ettikçe, günlerin, ayların, yılların kaygılarının elinden çok gizli yerlere, çok derinlere düşüp kalmıştı. Ama kireç bağlamamıştı ve şimdi Züleyha ile Alipaşa birbirinin gözünün içine baktıkça, o bakışlar sanki gidiyor, derinlere ulaşıyor ve gizlilikleri aşikâr ediyordu.

Züleyha dedi:

"-Uşaklar evde nigâran [endişede] kalacak."

"-Koy gedim onları da getirim bura!"

"-Yoh, yoh, Elipaşa lazım deyil."

"-Niye?"

"-Soyukdur, koy otursunlar evde."

"-Yahşı paltarları [giysileri] yohdu, ona göre?"

"-Yoh, Elipaşa, vallah yoh. Niye yohdur paltarları? Soyukdur ona göre."

"-Sen nece deyirsen ele olsun..."

Züleyha açık aşikâr teşekkür dolu gözleriyle kocasına baktı.

Alipaşanın yüreği sözle doluydu. Alipaşa, Züleyhaya çok söz demek istiyordu, ama bir de bakıp gördü ki, pu-

rofesör kadın da gelip kendilerine katılmış, şişman bedenini kıvıra kıvıra onların önünde oynuyor. Sonra Selim Süreyya da gelip onlara katıldı. Sonra Melik yüksek vazifesini hatırlıdan çıkarttı, gelip onlara katıldı. Sonra meclisin bütün azaları birer birer gelip onlara katıldı. Yarısı boşalmış şişelerle, yiyilip boşalmış tabaklarla dolu uzun masanın etrafında, bir tek Ali Muhtar muallim oturuyordu. Gözlerini restoranın pistinde oynayanlara dikip fırtları derin derin içerek, dumanını bütün ciğerine çekerek sigarayı sömürüyordu.

Herkes dansı bitirip masanın etrafına geçtiğinde Selim Süreyya, Züleyha hanım için temiz çatal, bıçak, tabaklar getirtti. Bir dakikanın içinde sıcak kebab, kıpırmızı kızartılmış ve içi levengiyle¹ doldurulmuş piliç geldi ve Alipaşa temiz çatal bıçağa aldırılmadan kendi çatalı, kendi bıçağı ile Züleyhaya hizmet ederek yavaştan sordu:

"-Onu tanıyorsan?"

"-Yoh, kimdi ki?"

"-Televizorda görmemisen?"

"-He... He..." Bu adamlar birer birer Züleyhanın aklına geliyordu. Onları televizyonda görmüştü, evelleri bol vakti olduğunda bir iki yazılarını okumuştı.

"-Züleyha..."

"-He?"

"-Züleyha, bu meclisin pulunu [parasını] men verece-yem e..."

Züleyha kızartılmış tavuğun göğsüne batırıldığı çatalı bir an elinde tuttu, sonra Alipaşaya baktı, sonra birer birer mecliste oturan adamlara baktı ve bir söz demedi.

"Gül dedi bülbüle: -Bağuma gelme."

Alipaşa ağzını Züleyhanın kulağına yaklaştırdı:

"-O kızı görürsen?" diye sordu.

"-Hansı kızı?"

"-Ode, o masada oturup, üç neflerle [kişiyle] bir yerde..."

"-He gördüm" diye Züleyha fısıldadı.

"-Bayak [demin] o kızın oynayırdım."

"-A-a-a." Züleyha merakla kıza, son moda giyinmiş güzel kıza baktı, sonra yine Alipaşaya baktı ve gülerek aynı fısıltıyla:

"-Doğrudan [gerçekten mi]?" diye sordu.

"-He!" Alipaşa da güldü ve Alipaşaya şu da çok zevk verdi: Güzel kızla oynaması Züleyhaya bu türlü meraklı, bu türlü hoş geldi; hatta sanki Züleyha şimdi onunla, yani Alipaşa ile iftihar ediyordu.

Güzel kız da anladı ki, kendisinden bahsediliyor ve Züleyha o kadar uzaktan görmese de hissetti ki, güzel kızın kulakları kızarıyor.

Kız bir daha Alipaşaya doğru bakmadı.

Züleyhanın saçları Alipaşanın alınına, şakağına, yanağına değiyordu ve Züleyhanın hurma renkli saçlarının yüngüllüğünü, dokunuşunun hafifliğini Alipaşa, sanki sadece alınında, sadece şakağında, sıfatında hissetmiyordu; o saçların zarifliğini bütün bedeni ile duyumsuyordu. O zariflik şimdi kanına yayılmıştı, bütün bedeninden akıyordu.

Züleyhanın saçlarının hususi kokusu vardı ve o koku sanki çok uzak geçmişlerden gelip çıkmıştı, sanki unutulmuştu, akıldan çıkmıştı, birbirini takip eden günlerin, ayların, yılların arkasında kalmıştı ve Alipaşa o kokuyu ancak şimdi tanıdı. Nasıl oldu da hurma renkli saçların *ıtırını*,¹ evet o *ıtır* hatırlıdan çıkartmıştı ve acaba şimdi Züleyhanın saçlarının *ıtırından* haberi var mıydı?

Purofesör kadın ayağa kalktı:

¹ Levengi: Balık veya kuşların içine fındık, badem, ceviz doldurulup yapılan bir yemek (AN).

¹ İtır: Güzel koku, parfüm (AN).

"-Bu defe söz benimdir" dedi. Ama pürofesör kadın sağlığı demeden evvel Alipaşa yine dillendi:

"-Züleyha..."

"-He."

"-Züleyha, bu meclisin pulunu [parasını] men verece-yem e..."

Züleyha:

"-Yahşı eleyeceksen" dedi.

Beşinci fasıl

Hesap 803 manat tuttu.

Alipaşa büfeden bakan Mürselin berelmiş gözlerinin önünde garsona tam 800 manat para saydı, sonra Züleyha baktı.

Züleyha cüzdanını açıp bir onluk çıkarttı ve garsona verdi.

Garson paranın üstünü vermek için ceplerini karıştırırken Züleyha:

"-Artığı lazım deyil" dedi.

Alipaşa herkesle, hatta pürofesör kadınla da kucaklaşıp öpüştü, Züleyha ile birlikte Sağlıklik restoranından çıkmak isterken müdür Ali Muhtar muallim onlara yaklaşıp:

"-Bütün ömrüm boyu..." Ama dudağı aralandı, kahrlandı ve sözlerinin ardını getiremedi.

İçeride, büfede ise, zavallı Mürselin gözleri öylece belere kalmıştı.

Kılarnet çalan, şair Selim Süreyyadan sonra biraz dinceliyordu. Orkestıra ise aheste aheste "Yar bize konak gelecek" havasını çalyordu.

Altıncı ve son fasıl

Ayaklarının altındaki karı hırçıldıta hırçıldıta, topuğa dek kara bata bata, tamamen bomboş, tamamen sakin bir sokaktan gidiyorlardı. Telefon kulübesinden eve telefon edip kızlarına endişelenmemelerini, biraz gezip, hava alıp döneceklerini söylemişlerdi.

"Gül dedi bülbüle: -Bağuma gelme."

"-Yaman gülden, bülbülden deyirsen a!"

"-Soyuk deyil sene?"

"-Bu şubaya [kürke] ne soyuk? Sene soyuk olar, palton nazikdir [ıncedir]."

"-Mene soyuk deyil."

"-Keflisen de ona göre."

"-Men?" Alipaşa hayretle sordu ve güldü.

"-He, elbette sen!" Züleyha da güldü.

"-Bilirsen, bizim müdür de oradaydı e, yadımdan çıhtı sene gösterim."

"-Neynirem onu görüp?"

"-Amma, vallah Selim Süreyya yahşı adamdır."

"-Ahtarsan [arasan] dünyada ele hamı [herkes] yahşı adamdır."

"-Mürsel de?"

"-Men ne bilim e."

"-Bes sen ne bilirsen?"

"-Onu bilirem ki, dünyanın en yahşı adamı sensen!"

"-A-a-a..." Alipaşa durdu. "Doğru deyirsen?"

"-Menim yalan danışmağımı [konuştuğumu] görmü-sen?"

"-Yoh... Çoh sağ ol Züleyha..."

"-Ne?"

"-Heç..."

"-Ne olup e sene?"

"-Heç ne... Ancak... Ancak bilirsen... Heç..."

Züleyhanın da nedense gözleri dolmuştu ve gecenin karanlığında suratı görünmese de Alipaşaya bakıp gülmüsedü.

Sonra Züleyha kendine hakim oldu. Çocuk değillerdi ki...

Züleyha kendine geldi ve dedi:

"-Sene gerek teze palto alak!"

Gece yarısını geçmişti.

... Sonra yavaş yavaş seher açılacaktı...

Ve her tarafı bürüyen bembeyaz kar, tekrar görmeye başlayacaktı...

Moskova-Bakü, Ocak 1985

elçin

sarı gelin

B-12329

Türk okuyucusu tarafından artık Türkiyeli bir yazar kadar tanınan Elçin (Elçin İlyas oğlu Efendiyev, doğumu 1943, Bakü)'in *Şuşa Dağlarını Duman Bürüdü* isimli hikâye kitabı 1993'te yayınevimiz tarafından yayımlanmış, adı geçen kitapta 14 hikâye yer almıştı. Şimdi ise aynı yazarın *Sarı Gelin* adındaki hikâye kitabını yayımlıyoruz. Bu kitapta 10 hikâye yer almaktadır.

Elçin'in bu kitapta yer alan eserlerini olgunluk dönemine ait eserler olarak kabul etmek yanlış olmayacaktır. Bu bakımdan okuyucularımızın bahis konusu hikâyeleri zevkle okuyacağına inanıyoruz.

Eserin aynı zamanda Türk edebiyatı için bir katkı olacağı da şüphesizdir.

ISBN 975-437-431-7

9 799754 374314